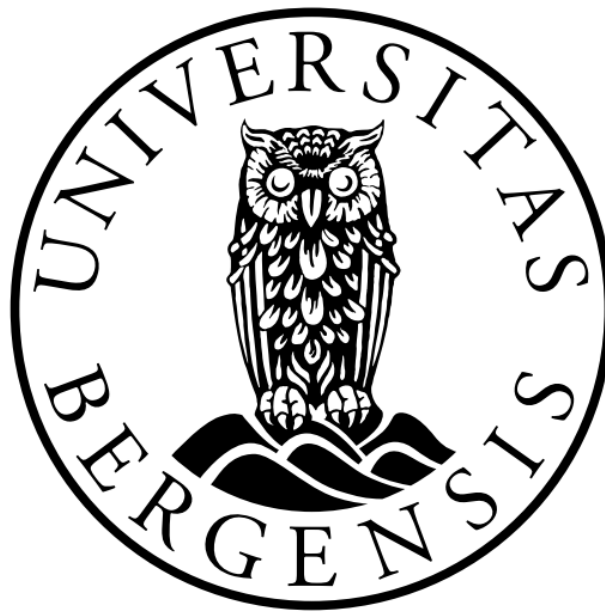

INNVANDRINGSDEBATTENS RETORIKK

EN ANALYSE AV IDENTITETSKONSTRUKSJONER OG
ARGUMENTASJON I NORSK FJERNSYNSVALGKAMP (1987-2015)

Marit Kristine Bjøntegård

Masteroppgave i medievitenskap
Institutt for informasjons- og medievitenskap
Universitetet i Bergen
Vår 2017

Sammendrag

Denne studien undersøker hvordan politikere fremstiller innvandringsspørsmålet i NRKs Partilederdebatt i 1987, Folkemøte i Oslo 1999 og Partilederdebatt i Fredrikstad i 2015. Innvandringsdebatten i tv-sendte valgsendinger dreier seg ikke kun om å fremme praktiske løsninger på problemet, men i stor grad om verdier, moral og identitet. Jeg argumenterer for at innvandringsspørsmålet både må forstås som deliberative og epideiktiske språkhandlinger. Deliberativ retorikk assosieres med politiske forslag lagt til fremtiden. Epideiktiske retorikk fokuserer på definisjoner av hvem «vi» er og hva «saken» dreier seg om. Ved kun å studere argumentasjonen, går man glipp av sentrale deler i interaksjonen. Gjennom teorien om Maurice Charlands teori om konstitutiv retorikk analyserer jeg hvordan politikernes retorikk inviterer seerne inn i en felles identitet og skaper et grunnlag for handling i det virkelige liv. Topikkleren danner det teoretiske rammeverket for analysen av politikernes valg av argumenter når de enten støtter en liberal eller restriktiv innvandringspolitikk. En kombinasjon av disse teoriene bidrar til ny og bredere kunnskap om hvordan makthavere fremstiller innvandringsspørsmålet i den norske fjernsynvalgkampen.

Abstract

This study examines how politicians portray the immigration issue on the Norwegian public broadcaster, NRK's «Partilederdebatt» in 1987, «Folkemøte» in Oslo in 1999 and «Partilederdebatt» in Fredrikstad in 2015. Televised debates on immigration do not only focus on promoting political solutions to the problem. To a large extent, they are concerned with Norwegian values, moral and identity. Therefore, I argue, immigration debates must be understood as containing both deliberative and epideictic language actions. Deliberative rhetoric is associated with political proposals ascribed to the future. Epideictic rhetoric focus on definitions of who «we» are and what the «issue» is about. By solely focusing on the arguments, one misses key parts of the interaction. Through Maurice Charland's theory of constitutive rhetoric, I examine how politicians invite the audience to become a part of a shared identity, which creates a basis for real life action. The rhetorical theory of «topics» forms the theoretical framework in the analysis of how the politicians choose arguments either to support a liberal or restrictive immigration policy. A combination of these theories contributes to a new and broader understanding of how Norwegian politicians discuss immigration in televised debates.

Forord

Flyktning- og asyldebatt har engasjert meg mye de siste årene. Gjennom nyheter, skjønnlitteratur, foredrag og ikke minst ved å skrive denne masteroppgaven har jeg fordypet meg i, og tilegnet meg kunnskap om, et viktig og vanskelig tema. Før jeg offisielt trer inn i «de voksnes» rekker, vil jeg rette en takk til alle som har hjulpet meg på veien.

Jeg vil takke toppforskprosjektet *The Immigration Issue in Scandinavian Public Spheres* (SCANPUB) som lot meg bli en del av en større helhet og sparre med andre masterstudenter, stipendiater og professorer. Det har vært en fryd å delta på de faste onsdagsmøtene, på symposier og foredrag i en ellers selvstendig arbeidshverdag. Takk til Fritt Ord som hadde troen på prosjektet mitt og ga meg stipend for å skrive masteroppgaven. Mamma, pappa og Anine fortjener en takk for korrekturgjennomlesninger og motivasjonstaler. Jeg vil også takke Magnus Hoem Iversen og Eirik Vatnøy som har reddet meg fra mange kaffekriser når pauserommet har vært tomt for kaffe. Det er godt å dele gang med andre som er minst like opptatt av retorikk og valgdebatt som det jeg er. Erik Knudsen fortjener også en takk. Det har vært gøy å diskutere politisk kommunikasjon med deg.

Den største takken vil jeg rette til min veileder og kollega, professor Jens E. Kjeldsen, som har gitt meg grundige tilbakemeldinger og svart på alle mine spørsmål. Det var du som i utgangspunktet vekket min interesse for retorikk. Uten deg hadde ikke denne masteroppgaven blitt til.

Marit Kristine Bjøntegård

Bergen, 1. juni 2017

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Innledning	5
1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	5
1.2 Tidligere forskning på norsk innvandringsdebatt	7
2. Bakgrunn.....	10
2.1 Norsk innvandringspolitikk	10
2.2 Fjernsynsvalgkampens utvikling	14
3. Teori.....	17
3.1 Retorikkens tre talesjangre.....	17
3.2 Konstitutiv retorikk.....	21
3.3 Topikk og dialektikk	27
4. Metode og fremgangsmåte.....	32
4.1 Retorisk innholdsanalyse.....	32
4.2 Fremgangsmåte	33
4.3 Metodiske utfordringer.....	35
5. NRKs tre valgdebatter	36
5.1 Partilederdebatte n i 1987.....	36
5.2 Folkemøte i Oslo i 1999	37
5.3 Partilederdebatte n i Fredrikstad i 2015.....	39
6. Konstituering av det norske selvet.....	40
6.1 Vi er en humanitær nasjon (1987).....	41
6.2 Vi er et samfunn som viser hverandre respekt og toleranse (1999).....	47
6.3 Vi er et raust land (2015).....	50
7. Dominerende topoi og argumenter	58
7.1 Økonomi	58
7.2 Norge er et lite land	63
7.3 Lik politikk som lignende land	66
7.4 Uklar situasjon	68
7.5 Kultur	69
7.6 Stille krav.....	74
8. Oppsummering og diskusjon.....	79
8.1 Hvordan konstituerer partiene innvandrere og «det norske selvet»?	80
8.2 Hvilke topoi og argumenter preger debatten?	85
8.3 Videre forskning på norsk innvandringsdebatt	89
9. Litteraturliste.....	90

1. Innledning

«Bildet av tre år gamle Alan som ligger død på en strand i Tyrkia har fått én av fem nordmenn til å endre syn på flyktningkrisen», melder VG 10. september 2015 (Huuse, 2015). Alan druknet i sjøen mellom Tyrkia og Hellas i søken om et bedre liv. Treåringen ga «flyktningkrisen» et ansikt, og bildet av Alan Kurdi ble et symbol på den vanskelige situasjonen som verden sto overfor. Dagen etter VGs kunngjøring, deltok lederne fra de åtte største partiene på Stortinget i NRKs partilederdebatt i Fredrikstad i forkant av kommune- og fylkestingsvalget. «Krigen i Syria og flyktningestrømmen har fått nordmenn til å åpne hjertene, de har utfordret Europa, og de setter våre politikere på prøve», sier programleder Atle Bjurstrøm innledningsvis. Selv om de politiske partiene er uenige i hvordan problemet skal løses, er samtlige enige i at Norge er et raust land som skal bidra. Flyktningene fremstilles som mennesker i nød, mens det norske folk beskrives som deltakere i en nasjonal dugnad. Som denne studien skal vise, har det imidlertid ikke alltid vært slik.

Eksempelet over illustrerer at innvandring er et tema som står høyt på norske mediers og politikeres agenda. Flere har derfor forsket på hvordan innvandringsspørsmålet har blitt diskutert i norsk offentlighet (se for eksempel Gullestad, 2002; Hagelund, 2003; Figenschou & Beyer, 2014). Ingen av disse fokuserer imidlertid eksklusivt på retorikkens rolle i politikernes fremstilling av innvandringsspørsmålet. Retorikken er en viktig del av hvordan makthavere fremstiller norsk asyl- og flyktningpolitikk. Like interessant som politikernes standpunkter er hvordan disse begrunnes og forsvares. Innvandringsdebatten dreier seg ikke bare om pragmatiske løsninger på politiske utfordringer, men også om verdier, moral og identitet. I denne masteroppgaven gjennomfører jeg derfor en retorisk analyse av hvordan politikere diskuterer innvandring i tv-sendte valgdebatter. Fjernsynet er fortsatt et av de viktigste bindeleddene mellom politikere og velgere i forkant av valg (Sandvik, 2015:29).

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Gjennom en retorisk innholdsanalyse skal jeg i denne masteroppgaven svare på følgende problemstilling:

Hva preger innvandringsdebattens retorikk i NRKs partilederdebatt i 1987, Folkemøte i Oslo i 1999 og partilederdebatt i Fredrikstad i 2015?

Jeg skal studere interaksjonen mellom politikerne og se hvilke språkhandlinger som oppstår, vedvarer og forsvinner i de tre debattene. Dette gjøres i lys av utviklingen i den norske

fjernsynskampen og innvandringspolitiske bestemmelser. Når politikere diskuterer innvandring er ikke ytringene alltid deliberative, det vil si hovedsakelig opptatt av spørsmålet «hva skal vi gjøre med 'dette'». I stedet assosieres de med epideiktisk retorikk: «hvem er 'vi'?» og «hva er 'dette'?». Ved kun å studere argumentasjonen i debatten går man derfor glipp av sentrale deler i interaksjonen. Retorikk har evnen til å samle individer og til å skape handling. Med utgangspunkt i teorier om topikk læren og konstitutiv retorikk skal jeg undersøke hvordan politikerne begrunner sine standpunkt i innvandringsspørsmålet, både ved å fremme praktiske løsninger på problemet og ved å skape forestilte fellesskap.

Konstitutiv retorikk avdekker hvordan politikernes retorikk inviterer seerne inn i en felles identitet. Slik retorikk søker å skape et subjekt som automatisk handler i tråd med fortellingen som presenteres (Charland, 1987). Siden noen konstitueringer er mer vellykkede enn andre, vil noen partier eller konstellasjoner ha bedre forutsetninger enn andre allerede *før* argumentene fremmes. Når politikerne skal søke etter argumenter for eller mot innvandring kan de gå til bestemte «steder» hvor synspunktene eller poengene i stor grad ligger klare. Dette «stedet» betegner retorikken som «topos» (flertall: «topoi»). Topikk læren gir innsikt i vinklinger som benyttes for å presentere en sak, hvordan argumenter er strukturert og allmenne premisser som ligger til grunn og som deles av tilhørerne, slik som ord og uttrykk (Kjeldsen, 2006; Andersen, 2007; Gabrielsen, 2008). Jeg skal også undersøke hvilken «fase» innvandringsdebatten har inntatt. Stasislæren illustrerer hvordan en sak kan systematiseres og diskuteres på fire forskjellige nivåer og har som formål å avdekke det sentrale stridsspørsmålet i enhver sak (Just & Gabrielsen, 2008; Onsberg & Jørgensen, 2008). En kombinasjon av teoriene i lys av deliberativ og epideiktisk retorikk kan bidra til en ny og bredere forståelse av norsk innvandringsdebatt. Problemstillingen er konkretisert i to forskningsspørsmål som utforskes i oppgavens analyse- og diskusjonsdel:

1. *Hvordan konstituerer partiene innvandrere og «det norske selvet»?*

2. *Hvilke topoi og argumenter preger debatten?*

Jeg fokuserer på *politikernes retorikk* slik den forekommer i valgsendingene, til tross for at journalistenes fremstilling av saken også kan antas å påvirke innholdet, slik som valg av spørsmålsstrategier (se for eksempel Svennevig, Arisland & Rognmo, 2014). For å kunne fordype meg i materialet, fokuserer jeg kun på tre debatter selv om innvandringsspørsmålet også diskuteres i andre valgsendinger. Sendingene er spredt i tid og fra tre ulike tiår. Helt siden lokalvalget i 1987 har innvandringsspørsmålet vært en sentral del av NRKs

valgkampdekning. Dette året opplevde Norge en sterk vekst i antall asylsøkere. Fremskrittspartiet tredoblet sin velgeroppslutning og gjorde sitt beste valg noen sinne. De *politiserte* innvandringssspørsmålet ved å gjøre innvandringsrestriksjon til en viktig valgkampsak. Tidligere var politikerne enige om at innvandring ikke skulle diskuteres som et politisk stridsspørsmål. De fryktet at et fokus på innvandringsrestriksjon ville føre til oppslutning på befolkningens fremmedfrykt (Bjørklund, 1999:140). I 1999 ble innvandring et virkelig dominerende tema i en norsk fjernsynvalgkamp (Allern, 2011:250), mens Norge i 2015 sto overfor den verste humanitære krisen siden 2. Verdenskrig. Jeg tar utgangspunkt i valgendinger på NRK siden dette er den største allmenningkasteren som også har drevet med valgendinger lengst.

1.2 Tidligere forskning på norsk innvandringsdebatt

I Norge har innvandringsdebatten blitt kritisert for å være dominert av en moralistisk og politisk korrekt elite (Figenschou & Beyer, 2014:24). I doktorgradsavhandlingen *The Importance of Being Decent*, har Anniken Hagelund (2003) undersøkt hvordan norske politikere har snakket om innvandring fra 1970-2000. Som en følge av økt innvandring fra starten av 1970-tallet og frem til det nye årtusenskiftet sto det politiske systemet overfor nye utfordringer og problemer. Innvandringssspørsmålet ble problematisert. Det ble et tydelig fokus på at innvandringsbevegelser må kontrolleres og reguleres og immigrantene integreres i det norske samfunnet. Begrepet «anstendighet» er sentralt i hvordan innvandringssspørsmålet diskuteres:

The practice of restricting and controlling immigration has come about at the intersection between, the territorial nation state's need to maintain the integrity of its borders and population, and a self-conception of being a nation founded upon the values of solidarity and humanitarianism – thus with a responsibility to help people in need. A rhetoric is applied where it is made clear that while free immigration is impossible, immigration politics is a matter of helping people in deep distress, and a rich nation, which prides itself of its humanitarian traditions, has a responsibility for doing so (Hagelund, 2003:13).

Hagelund (2003) peker på et dilemma hvor Norge skal hjelpe til som en nasjon med humanitære tradisjoner samtidig som fri innvandring anses som umulig. Dette dilemmaet behandles i denne masteroppgavens analysedel ved hjelp av teorier om konstitutiv retorikk og topikk læren. I 1987 ble ståstedet i innvandringspolitikken et spørsmål om *moral*. Innvandringsstøttene hadde moralsk hegemoni i offentligheten. Fremskrittspartiet, som var det mest innvandringskritiske partiet, skåret høyest blant velgerne med sin politikk og retorikk (Brochmann, 2003:195). Innvandringsdebatten var preget av to partipolitiske fronter –

Fremskrittspartiet mot de andre. Begge parter hevdet å representere en anstendig politikk (Hagelund, 2003:129). Elisabeth Ivarsflaten (2008:17-19) hevder at problematisering av innvandring er faktoren som forener samtlige suksessfulle populistiske partier i Europa og som i størst grad avgjør hvordan partiene presterer ved valg. Misnøye med økonomiske endringer og politisk elitisme er mindre viktig i denne forklaringen.

I 1991 utga samfunnsforskeren og politikeren Ottar Brox boken *Jeg er ikke rasist, men*. I denne undersøker han blant annet innvandringsspørsmålets argumenter formidlet i massemedia og offentlige fora på slutten av 1980-tallet. Han tar utgangspunkt i artikler fra *Klassekampen* i 1987, samt oppfølgingen av de viktigste debattene i andre Oslo-aviser. Brox beskriver diskursen som en «uttrykkskonkurranse». «Deltakernes innspill kan mest fruktbart oppfattes som selvrepresentasjon, eller uttrykk for holdninger eller moralske kvaliteter hos ytreren, og debatten blir da lett en konkurranse om det sterkeste mulige uttrykk for slike kvaliteter» (Brox, 1991:54). Innvandringsdebatten i Norge tar med dette form av et «moralmesterskap», hvor det å fremstå med «gode» og «riktige» meninger er viktigere enn å diskutere seg frem til fornuftige løsninger på utfordringene, slik som den kraftige økningen i antall asylsøkere bød på (Brox, 1991). På 1990-tallet ble forestillingen om kulturelt mangfold som en trussel for Norge problematisert av Fremskrittspartiet (Hagelund, 2004:183).

Figenschou & Beyer (2014) har undersøkt hvem som har definisjonsmakt i norsk innvandringsdebatt. Utgangspunktet for studien er påstanden om at den «moralske eliten» legger lokk på innvandringsdebatten og bestemmer hva som skal diskuteres og hvem som kommer til orde. Forfatterne analyserte avisers og fjernsynets dekning av innvandringsspørsmålet i 2011. De konkluderer med at makteliten (politikere, byråkrater og rettsvesen) og kultureliten (kilder fra kultur- og mediebransjen, forskere og eksperter) er de mest brukte kildene. Samtidig er debatten mangfoldig. Også «vanlige mennesker» deltar i mediedebatten om innvandring. Figenschou & Beyer setter dermed spørsmålsteget ved kritikken om en kontrollerende «moralistisk elite» (Figenschou & Beyer, 2014:45). En rekke studier har også studert innvandringsdebatt og politikk i sammenheng med mediens fremstilling og valg av nyhetsrammer¹ (Aalberg & Beyer, 2015; Figenschou & Thorbjørnsrud, 2015; Ihlen, Figenschou, & Larsen, 2015). Aalberg & Beyer (2015) har studert forholdet mellom mediens bruk av «human interest»-rammer og publikums sakspreferanser i forbindelse med irregulær innvandring i USA, Frankrike og Norge. Slike rammer vektlegger

¹ «Framingteori» (norsk: «rammeteori») omhandler mediens innflytelse på samfunnet og beskriver hvordan journalistene presenterer et tema ved å vektlegge og synliggjøre noen sider, mens andre nedtones eller velges bort (Entman, 1993)

enkelthendelser og en emosjonell vinkling i presentasjonen av saken, noe som kan tenkes å være fordelaktig i nyhetsdekningen av immigrasjon, da man unngår komplekse dimensjoner tilknyttet lover, statistikk og politiske argumenter. Forskerne forklarer at det ikke er en sterk sammenkobling mellom nyhetsmedienes innramming av saken og offentlighetens preferanser. Publikums preferanser for valg av individuelle nyhetssaker om immigrasjon er avhengig av deres politiske predisposisjoner og holdninger.

Disse studiene dekker minoriteten av forskningen som er gjort på norsk innvandringsdebatt og –politikk. De gir oss innsikt i kommunikasjonen rundt innvandringsspørsmålet i offentligheten, men de fokuserer ikke eksklusivt på innvandringsdebattens retorikk. Ved å studere valgdebatter fra tre historiske perioder går jeg i dybden av hvordan politikerne selv argumenterer og formidler sine standpunkter. Denne studien skiller seg ut ved å kombinere topikkleren for å avdekke argumentasjonen til politikerne og konstitutiv retorikk som rammeverk for hvordan publikum inviteres inn i identiteten «det norske selvet». Masteroppgaven avdekker både bruken av epideiktisk og deliberativ retorikk, faste handlingsmønstre i interaksjonen og hvordan retorikken har utviklet seg over tid.

1.3 Oppgavens struktur

Kapittel 2 gir en innføring i norsk innvandringspolitikk og fjernsynsvalgkampens utvikling i Norge. I kapittel 3 presenterer jeg teoriene og begrepene som utgjør masteroppgavens analytiske rammeverk. Dette er retorikkens talesjangre, konstitutiv retorikk og topikkleren. Kapittel 4 redegjør for valg av metode, fremgangsmåten i analysen og metodiske utfordringer. I kapittel 5 presenterer jeg de tre valgdebattene og sendingenes tematikk for å gi leseren et innblikk i den situasjonelle konteksten. Kapittel 6 presenterer analysen av de tre valgdebattene med fokus på konstitutiv og epideiktisk retorikk, mens kapittel 7 konsentrerer seg om de dominerende topoi og argumenter som preger innvandringsdebattene. I masteroppgavens avsluttende kapittel diskuterer jeg de viktigste funnene med utgangspunkt i studiens forskningsspørsmål før jeg til slutt gir forslag til videre forskning.

2. Bakgrunn

Dette kapittelet gir en innføring i norsk innvandringspolitikk og fjernsvalgkampens utvikling. Jeg belyser viktige hendelser i norsk innvandringspolitikk som også gjenspeiles i innholdet til innvandringsdebatten i 1987, 1999 og 2015. Videre redegjør jeg for ulike faser i fjernsvalgkampen, hvor debattene i senere år er mer journaliststyrte enn tidligere. Man kan anta at også dette kan påvirke hvordan innvandringsspørsmålet behandles i valgkampsendingene. Politikerne må i større grad forholde seg til nye formater, publikum i salen samt spørsmål og avbrytelser fra journalistene.

2.1 Norsk innvandringspolitikk

Hovedsakelig har tre typer innvandringsgrupper preget norsk innvandringspolitikk og -debatt. Den ene er «arbeidsinnvandring», som innvandringsstoppen fra 1975 hadde som hensikt å begrense. Den andre gruppen er «kvoteflyktninger», som FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) fastsetter. Videre dreier det seg om «asylsøkere» som kommer til mottakerlandet på eget initiativ. Diskusjonen i partilederdebatten i 1987 dreide seg i stor grad om asylsøkere. På denne tiden ble forslaget om ny utlendingslov, behandlet. I 1999 diskuterte aktørene hovedsakelig arbeidsinnvandring. I april samme år hadde Bondeviks sentrumsregjering sendt forslag til endringer i forskriftene til utlendingsloven, ut på høring. I 2015 hadde partiene på Stortinget, med unntak av Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, inngått et forlik om å ta imot 8000 flyktninger. Avtalen ble signert i juni, men som en følge av at krigen i Syria og Irak ble verre i månedene etter, ønsket flere av partiene å reforhandle avtalen og øke antall flyktninger til Norge. Disse flyktningene inngår ikke i UNHCRs offisielle kvote.

Andre verdenskrig førte til at 15 millioner mennesker var på flukt i Europa. Dette dannet grunnlaget for utviklingen av dagens internasjonale flyktningregime. Flyktningssituasjonen ble anerkjent som et internasjonalt problem som måtte løses i fellesskap. I 1946 opprettet FN Den Internasjonale Flyktningorganisasjonen (IRA). Deres mandat var blant annet å finne nye bosted og hjemland til flyktninger og såkalte «displaced persons». Som et av 18 land var Norge en del av organisasjonen fra begynnelsen av (Tjore, 1997:25-26). To år senere ble Menneskerettighetserklæringen utformet. Denne uttrykte universelle prinsipper som skulle gjelde for alle mennesker. Artikkel 14 (1) «everyone has a right to seek and enjoy in other countries asylum from persecution» og artikkel 13 (2) «everyone has a right to leave any country, including his own, and to return to his country» signaliserte synet på flyktnings rettigheter på dette tidspunktet. Menneskerettighetserklæringen ble en del av

Norges nasjonale lovverk i 1972 (ibid:26). Erklæringen, og særlig artikkel 14, dannet grunnlaget for videre internasjonalt arbeid for utviklingen av egne avtaler som gjaldt flyktningers status og rettigheter. Da IRAs mandat utløp i 1952, ble oppgavene etterfulgt av FNs Høykommissariat for flyktninger (UNCHR). UNHCR definerer blant annet hvem som regnes som flyktninger og deres rettigheter. Organisasjonen leder og koordinerer det internasjonale arbeidet med å beskytte og hjelpe flyktninger. FNs flyktningkonvensjon som ble vedtatt i 1951, samt tilleggsprotokollen fra 1967, utgjør i dag de viktigste folkerettslige reglene for staters behandling av flyktninger² (FN-sambandet, 2017).

På 1960- og 1970-tallet var innvandring til Norge hovedsakelig motivert av ønsket om arbeid. På lik linje med andre vest-europeiske land var Norge i sterk vekst og avhengig av faglært og ufaglært arbeidskraft (Brochmann, 2003:137). Til tross for den etterspurte arbeidskraften, hadde ikke mottakerlandene regnet med at «fremmedarbeiderne» slo seg ned på permanent grunnlag. Innvanderland som i utgangspunktet ble ansett som mer attraktive enn Norge, innførte strengere kontroll. Markedskreftene hadde vist seg utilstrekkelige som styringsredskap overfor nykommerne. Dette dannet bakteppet for innvandringsstoppen som på starten av 1970-tallet ble innført i andre vest-europeiske land. På dette tidspunktet hadde ikke Norge hadde ikke utviklet en helhetlig innvandringspolitikk, og regjeringen fryktet at nasjonen skulle bli en «frihavn» i europeisk sammenheng (ibid:138, 155). Grunnet sosiale problemer blant fremmedarbeiderne på et tidspunkt hvor betydningen av «røtter», identitet og nasjonalitet sto sterkt, ble integrasjon av innvandrere for første gang et politisk tema i Stortingsmelding nr. 39 (1973-74) *Om innvandringspolitikken*. Det ble foreslått en midlertidig innvandringsstopp med varighet på et år, med virkning fra 1. februar 1975 (St.meld. 39 (1973-74):3). Denne stortingsmeldingen danner grunnlaget for samtlige stortingsmeldinger om innvandring i senere tid (Brochmann, 2003:155).

Innvandringsstoppen blir permanent

Innvandringsstoppen skulle først og fremst begrense arbeidsinnvandringen. Norge hadde likevel behov for bestemte typer spesialister, og innvanderne kunne fortsatt søke om familiegjenforening (St.meld. 39 (1973-74):3). Internasjonale konvensjoner medførte også at Norge var pliktige til å behandle asylsøknader og gi beskyttelse til dem som hadde behov for

² I begynnelsen gjaldt FNs flyktningkonvensjon kun for europeere som hadde flyktet før 1951. Tilleggskonvensjonen fra 1967 vedtok at reglene skulle gjelde for alle uavhengig av når de flyktet eller hvor de flyktet fra.

det. Nasjonen regnet med at innvandring var et midlertidig fenomen som norske myndigheter kunne regulere gjennom årlige kvoter (Brochmann, 2003:170, 172). Båtflyktingene som følge av den amerikanske tilbaketrekningen ifra Vietnam i 1975 samt chilenske flyktinger etter kuppet i 1973, kom imidlertid på eget initiativ. I motsetning til flyktingene fra FN's flyktingleirer ble disse ansett som spontanflyktinger siden de ikke hadde fått innvilget flyktingstatus før avreise. De ankom Norge i håp om beskyttelse, og myndighetene mistet mulighet til å planlegge hvor mange og hvem som kunne immigrere (Brochmann, 2003:172).

I Stortingsmelding nr. 39 (1987-1988) *Om innvandringspolitikken* ble det formulert en tydeligere og mer helhetlig innvandringspolitikk. Tidligere ble flyktningspørsmål og den generelle innvandringspolitikken betraktet som to ulike former for immigrasjon som skulle behandles i to forskjellige deler av statssystemet. Nå ble de samordnet administrativt under det nylig opprettede Utlendingsdirektoratet (UDI). Hensikten med Stortingsmelding nr. 39 var å forberede Stortinget på behandling av forslaget til ny utlendingslov som var under forberedelse i Justisdepartementet. Prinsippet om likebehandling var sterkt. Både innvandrere og øvrige nordmenn skulle behandles likt, med samme rettigheter og plikter.

Stortingsmeldingen tok hensyn til at innvandrere, som andre nordmenn, hadde ulike behov grunnet sosiale og samfunnsmessige utgangspunkt. Disse skulle samfunnet hjelpe gjennom diverse tiltak. Særskilte problemer tilknyttet det å være innvandrer, ble det imidlertid ikke tatt hensyn til (Brochmann, 2003:196-197). Det ble foreslått å fortsette med den strenge innvandringspolitikken. Den «midlertidige» innvandringsstoppen ble gjort permanent i utlendingsloven av 1988³. Denne anga bestemmelser for utlednings adgang til og opphold i Norge. Disse måtte som regel ha asyl, og for å kunne oppholde seg i Norge i mer enn tre måneder var derfor oppholdstillatelse påkrevd. Loven krevde også arbeidstillatelse for innvandrere som ønsket å jobbe i Norge.

Mot en «helhetlig flyktingpolitikk»

Krigen i det tidligere Jugoslavia førte til at vel 15 000 asylsøkere ankom Norge i løpet av 1990-tallet. Borgerkrigen og den store pågangen førte til en nyskapning rundt en «helhetlig flyktingpolitikk», ikke minst på kontrollområdet. Flyktingene fikk midlertidig beskyttelse frem til det ble ansett som trygt å returnere til hjemlandet. Spørsmål tilknyttet integrering av bosnierne ble drøftet. Siden de uansett skulle returnere til hjemlandet, ble det stilt spørsmål om flyktingene skulle integreres i en kommune eller bli værende på flyktingmottak samt

³ Ot.prp nr. 46 (1986-1987) *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*

om de skulle få norskopplæring eller ikke. Det ble vedtatt at flyktningene skulle integreres så lenge de oppholdt seg i landet, samtidig som tilbakevendingsperspektivet ble vedlikeholdt (Brochmann & Hagelund, 2010:255). I 1996 overtok Thorbjørn Jagland som ny regjeringssjef. Den nye regjeringen signaliserte en reformert og mer liberal flyktning- og asylpolitikk. Fremfor tilbakesending, skulle bosniske flyktninger som oppholdt seg i Norge selv få velge om og eventuelt når de skulle vende tilbake til sitt hjemland (Brochmann, 2003:314). Jagland-regjeringen ble erstattet med Bondeviks første regjering i 1997, hvor en oppmykning av asylpolitikken var en viktig valgkampsak for Kristelig Folkeparti. Utlendingsloven ble ikke endret, men det ble lagt opp til at skjønn skulle utøves i en mer liberal retning enn tidligere på 1990-tallet (ibid:315). Dette er sannsynligvis en viktig grunn til at antall asylsøkere steg kraftig på slutten av dette tiåret. I 1999 kom over 9000 asylsøkere til Norge, og regjeringen så seg nødt til å endre asylpolitikken. Likevel sank ikke antall asylsøkere. I 2001 var tallet oppe i nesten 15 000.

På 1990-tallet åpnet Norge opp for samarbeid med EU gjennom EØS-avtalen, Schengen-tilknytningen og Dublin-konvensjonen. Dette til tross for at EU-medlemskap ble nedstemt (Brochmann & Hagelund, 2010:255). Dublin-avtalen bestemte hvilket land som hadde ansvaret for å behandle søknader om beskyttelse. En asylsøker kunne bare få søknaden sin behandlet i ett av Dublin-landene, og som regel skulle dette skje i det første Dublin-landet personen ankom. En søker som oppholdt seg i et annet Dublin-land kunne derfor sendes tilbake til landet som allerede hadde behandlet søknaden eller som hadde ansvar for å behandle den (UDI, 2017). Schengen-systemets kontrollmekanismer førte til et mer avansert kontrollsystem for å hindre uønsket og illegal innvandring, samtidig som EØS-kanalen åpnet for høy arbeidsinnvandring til Norge. Ettersom manglende arbeidskraft bekymret norske myndigheter, var lovlig bevegelse over landegrensene ønskelig. Innvandrerne representerte både problemet og løsningen tilknyttet den norske velferdsstaten (Brochmann & Hagelund, 2010:261). I 2008 erstattet *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*, den gamle utlendingsloven fra 1988, med virkning fra 1. januar 2010. Sommeren og høsten 2015 var preget av en massiv flyktning- og asylstrøm som en følge av krigen i Syria og andre konfliktområder. Ifølge FN var 64 millioner mennesker var på flukt på verdensbasis. Dette satte det norske innvandringsregimet under akutt press. Antall asylsøknader nådde sitt historiske høydepunkt, samtidig som trykket så ut til å vedvare (NOU, 2017:2: 11).

Grunnet Schengen-avtalen kunne flyktninger og migranter som kom seg innenfor Schengen-territoriet bevege seg videre til land de selv ønsket. Flyktningekrisen illustrerte svakheter i EUs kontrollsystem og ansvarsfordeling. Flere krisetiltak ble iverksatt i de store

mottakerlandene i EU og EØS-området. Strengere grensekontroll, hyppigere retur ved avslag, midlertidig beskyttelse og innskrenkning av ulike rettigheter var blant disse. Norske myndigheter innførte lignende krisetiltak mot slutten av 2015 og oppnevnte Brochmann II-utvalget. 1. Februar 2017 la utvalget frem NOU-en⁴ *Integrasjon og tillitt – langsiktige og kortsiktige konsekvenser av høy innvandring*. I likhet med det første Brochmann-utvalget fra 2011, viser rapporten at den norske velferdsmodellen er sårbar. Avhengigheten av høy yrkesdeltakelse og en relativt lik fordeling av inntekt er nødvendig for å opprettholde et sjenerøst og universelt velferdstilbud (NOU, 2017: 2:11).

De siste 60 årene har innvandringsfeltet vært gjennom en stor utvikling. Norge har fått en selvstendig innvandrings- og integrasjonspolitik, med egne lover og regler. På 1950-tallet var innvandringen til Norge minimal. Mennesker født utenfor Norges landegrensener utgjør i dag en betydelig andel av landets befolkning. Blant disse har antall flyktninger og asylsøkere økt betraktelig. Til sammen immigrerte 49 000 med ikke-nordisk bakgrunn til Norge i 2015. Den helhetlige innvandringen siden 1990-tallet er på 737 588. Hvor flukt som innvandringsgrunn gikk mest opp i 2015, utgjør arbeidsinnvandring det høyeste tallet på generell basis (SSB, 2017).

2.2 Fjernsynsvalgkampens utvikling

Valgdebattene som analyseres i denne masteroppgaven representerer ulike faser i den norske fjernsynsvalgkampen. På slutten av 1980-tallet var for eksempel journalistene ordstyrere som i liten grad avbrøt eller på andre måter blandet seg inn i debatten. På 1990- og 2000-tallet får imidlertid journalistene en annen og mer regisserende (Jenssen & Aalberg, 2007) og utspørrende (Vatnøy, Iversen & Svennevig, 2016) rolle. Samtidig har politikerne blitt mer bevisste over journalistenes arbeidsmetoder og tilpasset seg disse. Analysen i denne masteroppgaven viser at flere argumenter og poenger vedvarer i tv-sendingene *til tross for* utviklingen av programleder- og politikerrollen.

NRK startet offisielt med tv-sendte valgsendinger i 1961, men hadde lang erfaring med valgdebatter på radio (Allern, 2011:53). I mange år var sendingene hovedsakelig *politikerstyrte*. Partiene var involvert i planleggingen av sendingene når det gjaldt format, taletid, hvem som fikk delta og temaene som var oppe til diskusjon. NRKs rolle var først og fremst å tilrettelegge og kringkaste debattene samt å passe på at politikerne overholdt sin tilmålte taletid (Allern, 2011:41). I kjølvannet av Kings Bay-krisen i 1963 ble forventningene

⁴ Norges offentlige utredninger.

til tv-mediets politiske reportasjer og debatter større. På denne tiden hadde NRK arrangert debatter som de selv tok regien over. Programmene viste mediets potensiale som en selvstendig debattarena (ibid:61). Samtidig som journalistene forsiktig tok mer initiativ i valgsendingene, ble det også slutt på de rent politikerstyrte valgprogrammene (Allern, 2004:153). I løpet av 1970-årene ble debattene i økende grad mer *journalistsyrte*. Redaksjonene avgjorde opplegg, diskusjonsemner og hvordan ordet skulle fordeles i sendingene (Allern, 2011:41).

Olof Pettersons begrep «journalismen» beskriver en ideologisk holdning som i økende grad ble mer utbredt i NRKs valgsendinger utover 1980-tallet. Med folket på den ene siden, journalistene i midten og makthaverne på den andre, skulle journalistene være folkets beskyttere og avsløre hva makteliten *egentlig* mente (Petterson, 1994). Sigurd Allern forklarer at den politiske situasjonen foran lokalvalget i 1987 var sterkt preget av endringer på den rikspolitiske arenaen etter stortingsvalget. Fremskrittspartiet var i vippeposisjon, og bidro til Willoch-regjeringens fall i 1986 i forbindelse med en strid og avstemming om bensinavgiften. Gro Harlem Brundtland gikk inn i sin andre periode som statsminister (Allern, 2011:181). Samtlige partier på Stortinget fikk delta i de ordinære valgsendingene. Til tross for at partilederdebatten hovedsakelig beholdt sin tradisjonelle form, fikk programlederne mulighet til å stille flere spørsmål, og sendingene var delt opp i bestemte temaer. I forkant av Stortingsvalget i 1989 ble programformatet «Folkemøte» introdusert for første gang. Disse sendingene konsentrerte seg om brede debattemaer med et publikum som både kunne «bue ut» og applaudere innlegg. Publikums reaksjoner på politikernes ytringer ble en del av tv-opplevelsen for seerne. Vaktbikkjerollen var byttet ut med debattlederen: kunnskap om politikk var ikke like viktig som evnen til å skape underholdningsverdi for seerne (Allern, 2004:159).

Foran Stortingsvalget i 1993 hadde ikke lenger NRK monopol på valgsendinger i Norge. Både TV Norge og den nyopprettede allmennkringkasteren TV 2 hadde egne valgsendinger. NRKs programledere fortsatte å stille kritiske spørsmål og avbryte politikerne, samtidig som partilederne hadde lært seg å svare med samme mynt. De kunne avbryte programlederne, stille spørsmål tilbake eller utfordre dem på andre måter. «Journalistenes profesjonalisering og maktbevissthet har blitt møtt med en økende medieprofesjonalisering blant de politiske lederne» (Allern, 2004:161). I medievitenskapen kalles denne prosessen for «medialisering», hvor samfunnets institusjoner, inkludert den politiske, må tilpasse seg medienes logikk (Hjarvard, 2016:39). Fjernsynsvalgkampen foran lokalvalget i 1999 besto av «partilederdebatter», «folkemøter» og «partilederutspørringer». Sendingene ble hovedsakelig

rost. Hvem som fikk delta var i stor grad avhengig av partienes styrke på stemmemarkedet. Folkemøtene ble sendt fra ulike steder rundt omkring i landet, med et høylytt publikum til stede i salen. I Kringkastingsrådets møte etter valget, fikk Terje Svabø fikk positive tilbakemeldinger på sin programledelse, mens folkemøtene ble kritisert for å ha en større underholdningsverdi enn informasjonsverdi (Kringkastingsrådet, 1999)⁵.

I 2003 og 2005 ble det lagt større vekt på konfrontasjoner i NRKs valgsendinger. Politikerne fikk i liten grad mulighet til å diskutere direkte med hverandre, og programlederne ble kritisert for å ta for stor plass. Likevel var innlegg som svarte på spørsmål fra programledere preget av en mer saksorientert retorikk i forhold til de som politikerne selv sto fritt til å utforme (Todal Jenssen, 2007:43-44). På bakgrunn av kritikken bestemte NRK, med sine «Velg!09»-sendinger, å satse på mer informative debattprogrammer. Kringkastingsrådet mente sendingene i hovedsak hadde utviklet seg til det bedre, med mer folkeopplysning og med programledere som hadde «stålkontroll» (Kringkastingsrådet, 2009). Folkemøtene ble byttet ut med debattsendinger fra ulike institusjoner, avhengig av sendingens tema. Foran kommunevalget i 2015 var stikkordene for NRKs valgkampdekning «ungt» og «lokalt». Kringkasteren ble rost for 50 % økning i aldersgruppen 20-29 år og for de lokale og regionale sendingene (Kringkastingsrådet, 2015). Til sammen arrangerte NRK 12 valgdebatter dette året: to «partilederdebatter», «valgstudio» bestående av intervjuer med en eller flere politikere tilknyttet et bestemt tema i tillegg til direkte sendte «valg»-programmer fra ulike steder i landet, tilsvarende de tradisjonelle folkemøtene.

⁵ Referatet fra Kringkastingsrådsmøtet 23.09.1999 er tilsendt per e-post fra Erik Skarrud, sekretær i Kringkastingsrådet. Dette kan videresendes ved forespørsel.

3. Teori

Dette kapittelet presenterer teoriene som utgjør analysens rammeverk. Den konstitutive retorikken forklarer hvordan et folk blir skapt gjennom språket. Ved hjelp av topikken kan vi avdekke vinklinger som politikerne diskuterer innvandring ut ifra, hvordan argumentene er konstruert og faste ord og begreper som gjenbrukes. Jeg argumenterer for hvorfor det er hensiktsmessig å kombinere disse teoriene i studiet av innvandringsspørsmålets retorikk. Innledningsvis forklarte jeg at innvandringsdebatten både må forstås som deliberativ og epideiktisk retorikk. Kapittelet starter med å beskrive retorikkens tre talesjangre, som i denne masteroppgaven forstås som retoriske interaksjonsformer og språkhandlinger.

3.1 Retorikkens tre talesjangre

Enhver tale er avhengig av situasjonen den fremføres i og av tilskuerne den fremføres for. Både taleren, talens tema og publikum danner grunnlaget for talen. I retorikken eksisterer det tre forskjellige situasjoner og dermed tre forskjellige taler, eller talesjangre, hvor hver art har sin funksjon (Andersen, 2007:28). Den «deliberative talen», også kalt rådgivende og politiske taler, skal anbefale eller fraråde fremtidige avgjørelser. Sakens ulike sider skal veies opp mot hverandre slik at man finner frem til det mest lønnsomme alternativet (Kjeldsen, 2006:34). Den «forensiske tale», også kalt rettstalen, forbindes ofte med rettssalen. Denne har som mål å bedømme hva som er sant og usant, rett og urett, tilknyttet hendelser skjedd i fortiden. Både i den deliberative tale og i den forensiske tale har publikum som oppgave å bedømme hendelsene. I demonstrative eller «epideiktiske taler», derimot, er publikum tilskuere. Deres oppgave er å hylle eller rose, kritisere eller klandre mennesker og forhold i nåtiden. Talene henvender seg til et folk samlet i bestemte situasjoner, slik som bryllup, begravelser eller ritualer (ibid). På denne måten fungerer epideiktiske taler samlende. Taleartene er antikke og til en viss grad utdaterte. I denne masteroppgaven oppfattes de som overordnede språkhandlinger og generelle typer retoriske interaksjonsformer. Analysen tar utgangspunkt i deliberative og epideiktiske språkhandlinger.

Valgdebatter har som formål å formidle politikk, vise politiske skillelinjer og informere oss om sakene de ulike partiene vil arbeide for og hvordan de vil arbeide for å fremme disse sakene. Velgerne stemmer på partiene og politikerne som i størst grad har meninger som stemmer overens med deres egne standpunkter, slik at politikerne kan ta fremtidige avgjørelser på vegne av dem (Sandvik, 2015:7). Derfor kan tv-sendte valgdebatter sies å tilhøre den deliberative talesjangeren. Samtidig forteller politikerne også om hvem «vi»

er og hva «saken» dreier seg om. Ytringene skiller seg ut fra vanlig argumentasjon. I stedet for å fremme eller støtte politiske forslag, assosieres de med den epideiktiske talesjangeren. Derfor kan man ikke bare studere politikernes argumentasjon, men også de epideiktiske ytringene. Gjennom epideiktiske språkhandlinger skapes det et publikum. «Her i Norge spiser vi svin, drikker alkohol og viser ansiktet vårt», skrev innvandrings- og integreringsminister Sylvi Listhaug (Fremskrittspartiet) på sin Facebook-side 18. oktober 2016 (Listhaug, 2016). Statsråden fremmer ikke et argument – hun forteller om hva det vil si å være norsk. Også i valgdebattene som studeres i denne masteroppgaven, søker politikernes retorikk å skape en identitet som seerne kan identifisere seg med. Politikerne forteller om hvem vi er som nasjon og hva som kjennetegner nordmenn.

Deliberativ retorikk

Deliberativ retorikk plasserer publikum som bedømmere, hvor sakens ulike sider skal veies opp mot hverandre. Språkhandlingene skal anbefale eller fraråde og har som formål å avgjøre hva som er det mest lønnsomme alternativet for fremtiden (Kjeldsen, 2006:34). På 1600- og 1700-tallet var kaffehus og salonger viktige arenaer for politisk meningsutveksling. Her møttes menn med eiendom og utdanning for å diskutere aktuelle saker med hverandre (Johansen, 2002:211-212). Den opplyste debatten skulle søke etter en felles løsning for alles beste, noe som betydde at den enkelte deltaker måtte oppgi sitt standpunkt til fordel for det beste argumentet. Kun «Landets Bedste Mænd» fikk delta. Dette var økonomisk uavhengige menn med embete eller eiendom som etter tidens mål var «opplyste» og «dannede» (Johansen & Kjeldsen, 2005:XXX). Kun en liten del av Norges befolkning hadde stemmerett og enda færre reell innflytelse. Disse representerte ikke hele befolkningen – de kom gjerne fra samme klasse og miljø og hadde få motstridende interesser. Da Grunnloven ble vedtatt på Eidsvoll i 1814, ble Norge offisielt et demokrati. I dag har alle norske statsborgere over 18 år stemmerett. Mange partier har vokst frem, og alle kan teoretisk sett bli politikere. Norge er ikke lenger styrt av «Landets bedste Mænd». Vår tids politiske kommunikasjon formidles gjennom mediene.

Jürgen Habermas og den deliberative tradisjonen legger til grunne et ideal om konsensusstyrt argumentasjon i det politiske ordskiftet. Hele befolkningen skal komme frem til det mest rasjonelle argumentet gjennom kritisk deliberasjon, også i den moderne offentligheten. Den offentlige samtalen skal være kommunikativ og drevet av «kraften i de beste argumentene», hvor legitime beslutninger fattes gjennom rasjonell samtale mellom likeverdige deltakere. Partene er ikke motivert av å nå egne mål, men av å komme til enighet

og til en felles forståelse av situasjonen (Eriksen & Weigård, 1999:61). Likevel er ofte det motsatte tilfellet i den norske fjernsynsvalgkampen. Når politikerne diskuterer flyktning- og asylspørsmålet i debattene som analyseres i denne masteroppgaven, argumenterer de ofte ut fra ulike verdier, interesser og oppfatninger. Chantal Mouffe (2015) kritiserer idealet om et rasjonalitetsbasert konsensusideal. Hun betrakter den politiske debatten som en konflikt mellom motstridende oppfatninger. I boken *Om det politiske* forklarer hun at det ikke alltid er mulig å bli enige om interesser og verdistandpunkter ettersom det ofte er mye som skiller politiske partier (2015:24-25). Derfor er politikerne nødt til å kommunisere motsetningene og gi inntrykk av at noe står på spill. En konsensusstyrt forståelse av politikk evner ikke å behandle samfunnsspørsmål på en politisk måte når den ikke anerkjenner at den politiske diskursen er, og bær være, preget av visse motsetninger, forklarer hun (ibid:10).

I dag er det mye snakk om «dialog» og «deliberasjon», men hva er meningen med den slags ord innenfor det politiske feltet hvis det ikke finnes noe reelt valg og hvis diskusjonsdeltakerne ikke kan velge mellom klart forskjellige alternativer? (Mouffe, 2015:9-10)

Chantal Mouffe skiller mellom antagonistiske, deliberative og agonistiske meningsforskjeller. Den antagonistiske meningsforskjellen kjennetegnes av motstridende syn, kamp, konkurranse og fiendtlighet. I den deliberative meningsforskjellen skal uenigheter overkommes og enighet oppnås. I den agonistiske meningsforskjellen er ikke målet å bli enige. Uenighet og mangfold respekteres, og partene betrakter ikke hverandre som fiender, men som verdige motstandere (Sandvik, 2015:12). Hensikten med denne masteroppgaven er ikke å foreta normative vurderinger av det offentlige ordskiftet i de tre valgdebattene, og jeg skal derfor ikke anbefale eller fraråde bestemte syn på politikk. Likevel ser vi at valgdebattene som analyseres i denne studien ikke styres av konsensusstyrt argumentasjon, men av et agonistisk syn, der politikerne kan være uenige uten at de betrakter hverandre som fiender.

Epideiktisk retorikk

For å forstå hvordan politikernes retorikk søker å skape en identitet, er den epideiktiske retorikken særlig relevant. I motsetning til den deliberative og den forensiske talesjangeren, er ikke epideiktiske taler direkte lenket opp mot fremtidige avgjørelser eller demokratiske institusjoner. I stedet gjenspeiler sjangeren den kulturelle konteksten og situasjonen den forekommer i (Vatnøy, 2015:7). Epideiktiske språkhandlinger uttrykker den nåværende tilstanden i samfunnet og dets verdier. I *Leaders' Response to Terrorism: The Role of Epideictic Rhetoric in Deliberative Democracies* argumenterer Eirik Vatnøy (2015) for at den

deliberative retorikken bør være mer oppmerksom på funksjonene til den epideiktiske retorikken. «Epideictic discourse plays a significant role in deliberative processes. It has the potential to strengthen the common values in society, create community, and form the beliefs that determine future decision-making. Understood as such, the epideictic has the ability to define public issues» (Vatnøy, 2015:1). Vatnøy bruker roseseremonien i kjølvannet av 22. juli 2011 som eksempel på den epideiktiske retorikkens samlende og definerende funksjon. Tre dager etter bombingene av regjeringskvartalet og masseskytingene på Utøya var over 200 000 nordmenn samlet foran Oslo Rådhus med roser i hendene. Statsminister Jens Stoltenbergs tale ble et symbol på folkets respons på terrorisme ved å signalisere myten om den norske ethos: «Vårt svar har vokst i styrke gjennom de ubegripelige timene, dagene og nettene vi har bak oss, og det bekreftes med kraft i kveld. Mer åpenhet, mer demokrati. Fasthet og styrke. Dette er oss. Dette er Norge»⁶.

Cynthia M. Sheard (1996) viser til den epideiktiske retorikkens evne til å bidra til forandring i den offentlige sfære. Hun forklarer at diskursen har viktigere sosiale samfunnsmessige funksjoner enn kun å hylle, forsterke eller gjenoppdage verdier (Sheard, 1996:787). Basert på en gjennomlesning av antikke sofistiske kilder, foreslår hun at epideiktikken bør forstås «less as a genre or fixed set of rhetorical elements and more as a persuasive gesture or mode we might locate in any number of discourses, including those we might regard as deliberative» (Sheard, 1996:787). Den epideiktiske retorikkens styrke ligger i evnen til å inspirere folk til å handle. «[...] Epideictic discourse, which appeals to a set of ethics culturally grounded and hierarchically related, can predispose its audience to act in particular ways under particular circumstances and can thus have a real, significant, and enduring consequences», forklarer hun (ibid:788). Også Celeste Condit (1985) argumenterer for at den epideiktiske retorikken tilbyr mer enn «praise and blame» (Condit, 1985:284). Hun tar utgangspunkt i talesjangerens moderne prinsipper og definerer den epideiktiske retorikken som offentlig kommunikasjon. Condit skiller mellom tre sammenkoblede funksjoner som den epideiktiske tilbyr, selv om ikke samtlige behøver å være fremtredende til enhver tid. Dette er «definisjon og forståelse», «forme og forene» samt «underholdning og oppvisning» (Condit, 1985:284). For å svare på problemstillingen i denne masteroppgaven tar jeg utgangspunkt i de to første funksjonene. Underholdning og oppvisning viser til talerens veltalenhet som kan tilby publikum underholdning og vise tegn på lederskap (Condit, 1985:291). Jeg skal ikke analysere graden av veltalenhet og ekskluderer derfor denne funksjonen fra analysen.

⁶ Talen kan leses i sin helhet blant annet på [NRKs nettsider](#).

Definisjon og forståelse viser til epideiktikkens styrke i å forstå den sosiale verden. I forvirrende og vanskelige tider søker publikum aktivt etter en taler som kan forklare situasjonen på bakgrunn av deres egen tro og verdier. Samtidig får taleren makten til å definere de uklare hendelsene. Taler av den epideiktiske art kan gjøre hendelsene mindre truende og forvirrende ved å tilby publikum en følelse av trøst. Denne funksjonen er fremtredende blant annet i introduksjoner, krigserklæringer og bisettelsestaler (Condit, 1985:288). Den andre funksjonen henviser til den epideiktiske retorikkens evne til å forme og forene et samfunn. Condit viser til McGee for å vise hvordan et samfunn formes og forenes gjennom arv og delte verdier. For å være en del av et samfunn må man identifisere seg med symbolene, verdiene, mytene og «arven» til det respektive samfunnet (McGee, 1975). Slike referanser formidles vanligvis eksplisitt i epideiktiske taler. «The community renews its conception of itself and what is good by explaining what it has previously held to be good and by working through the relationships of those past values and beliefs to new situations» (Condit, 1985:289). Samtidig har medaljen også en bakside, påpeker Condit. Hva et samfunn definerer seg som forsterkes ofte i kontrast til «andre» utenfor samfunnet. Epideiktikkens evne til å forme og forene et samfunn bidrar til at andre som ikke deler de samme verdiene, tradisjonene og historiske arv, ekskluderes.

Vatnøys (2015), Shears (1996) og Condits (1985) forståelse av epideiktisk retorikk gir oss innsikt i hvordan politikerne skaper og opprettholder en felles identitet i valgdebattene som jeg studerer. Forskerne tilbyr en bredere forståelse av sjangeren og viser hvordan epideiktisk retorikk kan danne grunnlaget for fremtidige avgjørelser. Condits tre funksjoner gir oss en bredere forståelse av hvordan politikerne definerer innvandringsspørsmålet ved å henvise til hva det vil si å være norsk. Dette fører oss videre til hvordan politikernes retorikk søker å invitere publikum inn i en felles identitet gjennom konstitutiv retorikk.

3.2 Konstitutiv retorikk

Hvor epideiktiske språkhandlinger har som formål å forme og forene et samfunn, handler den konstitutive retorikken om å gjøre publikum til en del av en kollektiv identitet.

Konstitueringen av et fellesskap foregår gjennom epideiktisk retorikk. I valgdebattene som denne studien tar utgangspunkt i, søker politikernes retorikk å skape en identitet som seerne kan identifisere seg med. Konstitutiv retorikk, enten det er en debatt, en politisk tale eller et teaterstykke, oppfordrer publikummet til handling ved å bekrefte sin tilhørighet i det virkelige livet. Ved å skape en følelse av samhold, kan politikerne forme en kollektiv identitet og

invitere publikum til å delta. Teorien om konstitutiv retorikk er utviklet av Maurice Charland. I artikkelen *Constitutive rhetoric: the case of the peuple québécois* fra 1987 bruker han innbyggerne i Québec som eksempel på hvordan identiteter vekkes til live. Den politiske organisasjonen Mouvement Souveranité-Association (MSA) forsøkte å konstituere fransk-kanadiere i Canada som «les Québécois» for å gjøre krav på nasjonal selvstendighet. Denne prosessen foregår gjennom tre ideologiske effekter: «dannelsen av et kollektivt subjekt», «dannelsen av et transhistorisk subjekt» og til slutt «subjektenes illusjon av handlingsfrihet» (Charland, 1987:139, 140, 141). Med Maurice Charlands konstitutive retorikk som teoretisk rammeverk skal jeg i denne masteroppgaven undersøke hvordan politikerne konstruerer identiteten «det norske selvet». Før de ideologiske effektene presenteres nærmere rettes blikket mot Kenneth Burke (1969), Louis Althusser (1971), Michael C. McGee (1975) og Edwin Black (1970). Deres teorier danner fundamentet i Maurice Charlands konstitutive retorikk.

Identifikasjon og interpellasjon

Maurice Charland henviser til Kenneth Burkes (1969) begrep «identifikasjon» for å forklare hvordan individer tilslutter seg bestemte grupper. Ifølge Burke er ikke publikum en gitt størrelse som eksisterer uavhengig av, og forut for, teksten; de deltar selv i diskursen som skal overbevise dem. «You persuade a man only insofar as you can talk his language by speech, gesture, tonality, order, image, attitude, idea, *identifying* your ways with his» (Burke, 1969:55). Hos Burke (1969) og Charland (1987) er identifikasjon nødvendig for å overbevise et publikum, og prosessen i seg selv er derfor en retorisk effekt. For at en overbevisning skal finne sted må publikum på forhånd identifisere seg med en annen identitet og ideologi, påpeker Charland (1987:134). Dette gjenspeiles hos Burke som forklarer at publikum i retorikken identifiserer seg i motsetning til andre grupper. «If men were not apart from one another, there would be no need for the rhetorician to proclaim their unity» (Burke, 1969:22). I Quebec-eksempelet, ble ikke fransk-kanadierne overbevist og forført – de ble skapt retorisk gjennom identifikasjon og historiske narrativer som de så identifiserte seg med. Dette bringer oss videre til Louis Althusser (1971) begrep «interpellasjon».

Louis Althusser (1971:86) forklarer at individer blir omgjort til subjekter innenfor en bestemt ideologi. Interpellasjon foregår når et individ i en retorisk situasjon blir adressert og videre anerkjenner tilkallingen. Han bruker eksempelet om en politimann for å vise hvordan et individ interPELLERES som en mistenkt person.

I shall then suggest that ideology «acts» or «functions» in such a way that it «recruits» subjects aiming the individuals (it recruits them all) by that very operation which I have called *interpellation* or hailing, and which can be imagined along the lines of the most commonplace everyday police (or other) hailing «Hey you there!»

Assuming that the theoretical scene I have imagined takes place in the street, the hailed individual will turn round. By this mere 180-degree physical conversion, he becomes a *subject*. Why? Because he has recognized that the hail was «really» addressed to him, and that «it was *really him* who was hailed» (and not someone else) (Althusser, 1971:86).

Samtlige subjekter eksisterer allerede før hendelsen tar plass, påpeker Althusser. Ved å anerkjenne tilkallelser, enten det er å hilse på en bekjent på gaten eller når en professor underviser sine studenter, praktiserer vi ideologiske ritualer. Ideologier eksisterer dermed gjennom subjektene (Althusser, 1971:85). Slike prosesser foregår både eksplisitt og mer implisitt. Subjektet samtykker fordi de samsvarer med bestemte måter å tilkalles på og å leve på. Hos Maurice Charland står interpellasjon sentralt fordi «[...] the acknowledgment of an address entails an acceptance of an imputed self-understanding which can for the basis for an appeal» (Charland, 1987:138). For at den konstitutive retorikken skal være virkningsfull, må publikum først bli interpellert på en suksessfull måte. Videre må de handle i den virkelige verden for å bekrefte sine subjektposisjoner (ibid). Ved å oppfordre til politisk, økonomisk og sosial handling, orienteres subjektene mot en fremtidig handling. Hvis handlingen ikke blir utført, blir heller ikke subjekt-posisjonene bekreftet (Charland, 1987:143). Louis Althusser (1971:85) påpeker at alle mennesker «alltid allerede» er subjekter. Med dette mener han at vi allerede fra fødselen av blir tildelt visse roller som vi handler ut fra innenfor bestemte ideologiske mekanismer. Subjekt-posisjonene kan likevel endre seg, som i tilfellet med «people québécois». Fransk-kanadierne ble interpellert gjennom en prosess av identifikasjon og retoriske narrativer. Dermed ble en ny subjekt-posisjon konstituert. Et publikum eksisterer aldri objektivt før og adskilt fra diskursen og ideologien: de skapes retorisk på ny og på ny via ulike diskurser som publikum inngår i. I forlengelsen av denne prosessen, trekker Charland (1987) inn Edwin Blacks (1970) konsept om «the second persona» (heretter «andre persona»).

Edwin Blacks' andre persona og Michael McGees myter om «folket»

Edwin Blacks andre persona tar utgangspunkt i hvordan publikum skapes i en tekst og hvilke ideologiske grep som dermed finner sted (Black, 1970). Han er opptatt av hvordan vi moralsk kan evaluere tekster og ideologien de gjenspeiler. Charland vektlegger i større grad ideen om hvordan et publikum identifiserer seg med tekstens andre persona. Blacks' andre persona er konstruert i selve teksten. Når en ekte person leser teksten, skapes det et forhold mellom den implisitte leseren og den faktiske leseren gjennom ideologi. «Actual auditors look to the discourse they are attending for cues that tell them how they are to view the world, even

beyond the expressed concerns, the overt propositional sense, of the discourse» (Black, 1970:334). Black anser identitet som et moderne fenomen. Vi definerer oss selv ut ifra våre handlinger og hva vi tror på, og vi ser til hverandre for å få tips om hvem vi selv bør bli. Han påpeker at refleksjonene kanskje ikke gjelder for alle, men at de gjelder for det som skal overbevise, noe som gjør dem relevante i retorikken. Black mener diskursen skisserer en modell av hva taleren ønsker å få sitt publikum til å bli. Ved å studere tekstens andre persona avsløres dermed retorikerens hensikt med, og ønske om, sitt faktiske publikum (ibid:334-335). Det er nettopp dette som skjer når et individ blir interpellert, ifølge Maurice Charland: individet inntar rollen som Blacks andre persona og dens posisjon i teksten (Charland, 1987:138). Charland hevder imidlertid at publikum ikke eksisterer uavhengig av diskursen – man blir konstituert gjennom den (Klujeff, 2009:98). Hendelsene i Quebec på 1960-tallet illustrerer at «the people» er en persona som eksisterer innenfor retoriikkens rammer. Dette leder oss videre over til McGees «myter om 'folket'».

Maurice Charlands teori om konstitutiv retorikk er delvis utarbeidet på bakgrunn av hans doktorgradsavhandling fra 1983. Veilederen hans var den velkjente retorikeren Michael Calvin McGee, som også er en av inspirasjonskildene i artikkelen fra 1987. I *In search of «the people»: a rhetorical alternative*, fremmer McGee en forståelse av folket som en retorisk fiksjon forankret i en sosial og en objektiv realitet. Folket er en språklig, ideologisk abstraksjon, en myte som evner å samle et folk og som skapes retorisk (McGee, 1975:238-239). I sentrum av kollektiviseringsprosessen er den politiske myten – et retorisk fenomen som skal føre til handling ved å gjøre verden til et mer behagelig sted enn hva den virker som (ibid:244).

From time to time, advocates organize dissociated ideological commitments into incipient political myths, visions of the collective life dangled before individuals in hope of creating a real «people». Regardless of its actual effects, such a myth contains «the people» of a particular time more surely than general ideological commitments, for it focuses on specific problem in specific situations (McGee, 1975:243).

Ifølge McGee tenker og handler mennesker annerledes som et fellesskap enn hva selvstendige individer gjør. Folket oppnår en objektiv eksistens når de godtar mytene og videre handler innenfor disse. Samtidig er denne realiteten også mytisk, ifølge McGee. For det første er folket avhengig av en leder for å skape en gruppeidentitet. Lederen må gi opp sin egen individualitet til fordel for sitt publikum. Talsmannen tilpasser sine egne overbevisninger og tanker til visjonen om hva «folket» ønsker å høre når det er skapt (McGee, 1975:241). For det andre kan folket gjøres ekte gjennom deres tro og oppførsel, men til syvende og sist er det kun en masseillusjon. I det øyeblikket folket ikke lenger aksepterer myten, blir de igjen kun en

samling av individer. Da kreves det en ny retorikk, en ny mytologi, for å samle folket og dermed unngå en krise (ibid:245). Derfor er heller ikke «folket» et konstant fenomen, men en prosess som endrer seg over tid (McGee, 1975:242).

Styrken til politiske myter er at de nesten kan kontrollere et hvilket som helst miljø. McGee viser til den kristne begravelsen for å illustrere sitt poeng: «as anyone who has ever attended a traditional Christian funeral can testify, even the most final reality can be controlled by faith in an ‘afterlife’» (McGee, 1975:244). Hos Maurice Charland er ikke «peuple Québécois» ekte personer. De eksisterer innenfor ordenes kraft. Folket er et eksempel på Michael McGees myter som blir konstituert gjennom MSAs *The White Paper*. Dokumentet tilbyr et narrativ om Quebecs historie for å overbevise folket om at «peuple Quebecois’» krav på suverenitet både er forståelig og rimelig (Charland, 1987:138). Så lenge folket kjemper om sin egen stat og retorikken er virkningsfull, vil myten om Quebecois-folket leve videre.

Maurice Charlands tre ideologiske effekter

Charlands tre ideologiske effekter er sentrale i den konstitutive retorikken (Charland, 1987:139). Den første ideologiske effekten omhandler konstitueringen av et kollektivt subjekt. Funksjonen tilbyr en ultimat identifikasjon som overvinner skillene mellom individer, klasser og sosiale ulikheter i samfunnet. Den enkeltes kropps og viljes begrensninger beseires til fordel for en felles identitet (Charland, 1987:139). Charland forklarer at et folk kun eksisterer innenfor en ideologi. Ideologien oppstår ved hjelp av fortellinger. Fortellinger er særlig virkningsfulle fordi «such a narrative renders the world of events understandable with respect to a transcendental collective interest that negates individual interest» (ibid). Ved å fortelle historier om «folket», oppstår et folk, ifølge Charland. Den narrative historiens formelle struktur gjør det mulig å forestille seg et sett med individer som én helhetlig gruppe (Charland, 1987:140). Et fellesskap er dermed født. I denne masteroppgaven behandles slike fortellinger som uttrykk for Norges verdier, kultur og tradisjoner, uten nødvendigvis å peke tilbake i tid.

Den andre ideologiske effekten viser til dannelsen av et transhistorisk subjekt for å knytte nåtid og fortid sammen. MSAs *The White Paper* henviser flere steder til historiske hendelser. Narrativer om forfedrene og deres kulturarv blir fortalt for å vise hvorfor «peuple Québécois» har krav på sin egen stat. På denne måten blir fortiden en forlengelse av nåtiden, og en kollektiv identitet oppstår (Charland, 1987:140). I stedet for kun å inkludere historier om Norges forfedre og kulturarv, vil den andre ideologiske effekten i denne masteroppgaven gjelde alle fortellinger som peker tilbake i tid.

Den tredje og siste ideologiske effekten tar for seg protagonistens illusjon av frihet og har mye til felles med den epideiktiske retorikkens evne til å forme og forene samfunn. Siden fortellingen allerede er fortalt eller skrevet, er friheten kun en illusjon, påpeker Maurice Charland (1987:141). Subjektene er nødt til å følge handlingens mønster for at fortellingen skal bli opprettholdt. Det er opp til dem å fullføre historien. «In particular, it is the third ideological effect, the constitution in action of a motivated subject, that orients those addressed towards a particular future acts» (ibid:143). Det er nettopp dette som skiller den konstitutive retorikken fra tradisjonelle historier. Slutten på klassiske narrativer er allerede skrevet på forhånd, mens konstitutiv retorikk overlater denne oppgaven til sine konstituerte subjekter (Charland, 1987:143). Det samme gjelder i Quebec-eksempelet hvor *The White Paper* tilbyr en uferdig historie, da uavhengigheten til «people Quebecois» fortsatt gjenstår å oppnå (ibid). I valgdebattene som analyseres i denne masteroppgaven er det mindre hensiktsmessig å snakke om en «avsluttende» fortelling. Dette ville innebære at samtlige nordmenn og politikere inntar samme holdning i innvandringsspørsmålet, noe som i praksis er umulig. Da ville det heller ikke vært nødvendig å debattere spørsmålet i en fjernsynsvalgkamp. Den tredje effekten forstås her som at subjektene, det norske folk, oppfyller subjektrollen som retorikken tilbyr. Når seerne aksepterer forestillingen om det norske selvet som politikerne forteller om, så godtar de også sin egen rolle i fortellingen. Når denne godtas, aksepterer subjektene å handle på en bestemte måter.

Konstitutiv retorikk i valgdebattene

Maurice Charland bruker eksempelet om «people Québécois» for å illustrere sin teori om konstitutiv retorikk. *The White Paper* viser godt hvilke underliggende mekanismer og konsekvenser som foregår i en suksessfull konstitutiv retorikk. *The White Paper* er imidlertid en skriftlig politisk redegjørelse med det formål å legitimere en ny selvstendig stat. Valgdebattene som analyseres i denne oppgaven foregår i muntlig form, og de består av flere aktører, inkludert en eller flere programledere. Hver sending er delt opp i ulike temaer, hvor politikerne har ulike formål. Når politikerne diskuterer innvandringsspørsmålet i de tre debattene, er ikke den konstitutive retorikken like eksplisitt som i Charlands eksempel. Noen av funksjonene etableres mer indirekte.

Til tross for at Charlands tre ideologiske effekter etableres mer implisitt enn i Quebec-eksempelet, er de også fremtredende i mitt materiale. Politikerne forteller historier om det norske selvet ved å vektlegge enkelte norske verdier. På denne måten utelates andre myter. I valgdebattene etableres det ulike «identitetskonstruksjoner», altså motstridende forsøk på en

konstituering av publikum. Disse er i en kontinuerlig kamp med hverandre. Siden politikerne ofte har ulike holdninger til innvandring og løsninger på problemet, varierer også forestillingen om det norske selvet. Flere steder viser politikerne også til historiske hendelser for å binde fortid og nåtid sammen som viser hvorfor «vi», det norske folk, har moralske forpliktelser overfor immigrantene. Den tredje ideologiske effekten etableres mer indirekte i min studie enn hos Charland, men likevel inspirer politikernes retorikk til bestemte måter å handle på.

3.3 Topikk og dialektikk

Når en taler skal søke etter argumenter kan personen gå til bestemte «steder» hvor synspunktene eller poengene omtrent ligger klare. Et slikt «sted» betegnes i retorikken som «topos» (flertall: «topoi») på gresk og «locus» (flertall: «loci») på latin (Andersen, 2007:154). I denne studien fokuserer jeg på «stedene» som politikerne går til for å finne poenger, argumenter og overbevisende elementer for å støtte sine standpunkter i innvandringsspørsmålet. Videre undersøker jeg ord og fraser som gjenbrukes i de debattene. I tillegg fokuserer analysen på hvordan politikerne binder de ulike elementene sammen til et helhetlig argument. Aristoteles var den første til å systematisere retorikken, og helt siden den tid har den topiske lære hatt en sentral rolle i den retoriske tradisjonen (Gabrielsen, 2008:9). På den annen side er «topikk» et av retorikkens mest diffuse begreper. Topikken representerer ikke en helhetlig lære, men flere parallelle betydninger. Selv Aristoteles bruker begrepet om to forskjellige fenomener.

«Spesifikke topoi» vedrører aspekter og perspektiver som gjelder spesifikt for de tre talesjangrene eller emnet som behandles. De henviser til det «mentale stedet» tankene går til for å finne allmenne synspunkter og overbevisende argumenter som kan brukes i enhver sak (Kjeldsen, 2006:152). I stedet for å lete tilfeldig omkring i jakten på overbevisende argumenter, poenger og synspunkt, gir de strukturelle topoi en metode for å systematisere overveielsene. Ved hjelp av mentale kart og «huskelister» kan retoren ta hensyn alle aspektene og vinklingene som saken representerer. På denne måten hjelper de spesifikke topoi taleren med å finne frem til sakens mest overbevisende forhold som således kan brukes og utnyttes (Gabrielsen, 2006:207). Motsatt kan «generelle topoi» anvendes i samtlige sjangre, problemstillinger og emner. Der spesifikke topoi konsentrerer seg om sakens innhold, er generelle topoi opptatt av formen og hvordan man rasjonelt forbinder sakens ulike elementer

som de spesifikke topoi har funnet frem til, sammen til ett argument. Dette er allmenne prinsipper som deles av mottakeren (Gabrielsen, 2006:209).

De generelle og de spesifikke topoi representerer to kategorier som topikken kan forstås ut ifra. Jens E. Kjeldsen (2006) skiller mellom «strukturelle topoi», «formale topoi» og «loci communes», mens Øyvind Andersen (2007) opererer med et dobbelt begrepspar med «felles og spesifikke topoi» på den ene siden og «strukturelle topoi og innholdsmessige topoi» på den andre. I *Topik – eksursioner i retorikkens toposlære* skiller Jonas Gabrielsen (2008) mellom fire fasetter: «den heuristiske fasetten», «den kollektive fasetten», «den inferensielle fasetten» og «den kognitive fasetten» (Gabrielsen, 2008:20). I denne masteroppgaven tar jeg utgangspunkt i de tre førstnevnte forståelsesrammene. Den kognitive fasetten forstår topikken som et overordnet tankemønster. Forfatterne har lite til felles bortsett fra å betrakte topikken som en abstrakt og filosofisk lære om tenkning. Denne forståelsesrammen er mer diffus og mangfoldig sammenlignet med de tre øvrige fasettene, forklarer Jonas Gabrielsen (ibid:62). Siden jeg ikke skal gå filosofisk til verks i min studie av innvandringsdebattens retorikk, utelukker jeg den kognitive forståelsesrammen.

Den heuristiske fasetten

Den heuristiske fasetten henviser til topikkens funksjon i å hjelpe retoren med å finne frem stoff og argumenter. Når saken skal avdekkes og de mest overbevisende og elementene og argumentene skal kartlegges, hjelper topikken retoren til å samle inn og organisere de forskjellige vinklingene som kan benyttes i den bestemte saken. Dette er en av grunnene til at Jonas Gabrielsen velger å kalle denne forståelsesrammen for den heuristiske fasetten. Ordet stammer fra den greske betegnelsen «heuriskein» som nettopp betyr «å oppdage» (Gabrielsen, 2008:23). Fasetten sammenfaller altså med de spesifikke topoi som den antikke retorikken opererte med. De tilbyr et verktøy for å optimalisere prosessen ved å utpeke «stedene» hvor man typisk kan hente stoff og argumenter til emnet og sjangeren som skal behandles. Topikken blir med dette et praktisk redskap i produksjonen av tekst og tale (ibid:24). Den klassiske retorikken opererer med fem forberedelsesfaser i arbeidet med talen – «inventio», «dispositio», «elocutio», «memoria» og «actio». I den første forberedelsesfasen er de heuristiske fasettene fremtredende. Her skal retoren finne frem til sakens hovedelementer og strukturere momentene sammen. Saken defineres, avgrenses, og inventiofasen danner dermed grunnlaget for påfølgende arbeid (Gabrielsen, 2008:24). Ifølge Jonas Gabrielsen kan man skille mellom et klassisk og et moderne syn på heuristisk toppikk. Den klassiske retorikken anså topikken som et redskap for å finne frem til sakens mest persuasive momenter forbeholdt

inventiofasen. I dag forstår man virkefeltet bredere. Topikken har endret seg til å bli et allment redskap for å finne stoff til enhver tekst og tale uansett ytring og formål (ibid:25).

Den kollektive fasetten

Den kollektive fasetten viser til hvordan man strukturerer tidligere sakers stoff og elementer. I denne forståelsesrammen er ikke topikken kun en lære om å finne frem til nye elementer, men også en lære om kollektivt gjenbruk. I romersk litteratur går disse under betegnelsen «loci communes». Dette er allmenne premisser som deles av tilhørerne og som er med på å gi taleren større vekt. Slike argumenter er derfor effektive, og i tillegg kan synspunktene overføres til andre saksområder (Andersen, 2007:160). «Læren om loci communes preger med andre ord mod den retoriske læren om 'sensus communis'; «læren om at en tale nødvendigvis må ta utgangspunkt i publikums aktuelle antagelser, verdier, holdninger og forståelsehorisont», forklarer Gabrielsen (2008:46). Der heuristiske topoi utgjør «stedene» hvor argumentene, poengene og synspunktene finnes, utgjør kollektive topoi i seg selv stoff. Dette kan være temaer, talemåter, klisjeer, standardinndelinger, mønstereksempler, sitater og språklige vendinger. Eksempler på temaer som kan gjenbrukes er «vennskap», «krig» og «kjærlighet». Eksempler på ord og fraser kan være formuleringer som går igjen i ulike taler, slik som «nå er ikke jeg en stor taler» eller «jeg skal forsøke å være kort». Fasetten er en del av retorikkens tredje forberedelsesfase, elocutio, som henviser til det språklige nivået for *hva* som kan sies og *hvordan* man kan si det (Gabrielsen, 2008:38).

Den inferensielle fasetten

Den heuristiske forståelsesrammen henviser til læren om å finne argumentene. Topikkens inferensielle fasett er læren om selve argumentene og forskjellige måter å begrunne og argumentere på. Et «sted» representerer i denne sammenheng en konkret argumenttype og en bestemt måte å bygge opp et resonnement på. En topos forstås her som en konkret argumentativ størrelse, mens den helhetlige topikken er en del av argumentasjonslæren (Gabrielsen, 2008:47). Gabrielsen forklarer at denne forståelsesrammen er lettere å fatte ved å studere praktisk argumentasjon. På samme måte som man kan systematisere en saks forskjellige vinklinger og aspekter (den heuristiske forståelsesrammen), kan det samme gjøres med de forskjellige begrunnelsesstrukturene. I den inferensielle fasetten, representerer en topos et gitt arguments bakenforliggende prinsipp. En topos er her selve argumentets form eller struktur (ibid:48).

For å gjøre forståelsesrammen mindre abstrakt, bruker Jonas Gabrielsen toposen «analogi» som eksempel⁷. Det å si at dyr og mennesker ligner på hverandre eller at menn og kvinner ikke gjør det, er ikke argumenter i seg selv, men de kan binde sammen argumentets påstand og belegg. Ifølge Jonas Gabrielsen representerer en topos, som for eksempel analogi, den formelle begrunnelsesstrukturen som argumentet i sin helhet er sammensatt av. Siden inferensielle topoi henviser til argumentets form, kan også disse benyttes innenfor ulike typer emner og saksområder (ibid). Samtidig er det viktig å påpeke at inferensielle topoi er avhengige av konteksten de presenteres i. De er derfor ikke universelle og uforanderlige, men har blitt akseptert innenfor en gitt kultur på et bestemt tidspunkt (Gabrielsen, 2008:49). Den inferensielle forståelsesramme som disiplin tilhører argumentasjonslæren. Heller enn å *finne* argumentene, skal de *begrundes*. Fasetten skiller seg fra den heuristiske og kollektive forståelsesrammen ettersom den ikke tilhører den praktiske og produktive dimensjonen ved retorikken. Den grenser i stedet mot dialektikken. Dialektikken kan sies å representere disiplinen som utvikler det teoretiske systemet, mens retorikken er disiplinen som benytter det i praksis (ibid:51).

Forståelsen av topikken som en inferentiell disiplin er også reaktualisert i moderne tid, blant annet av Stephen Toulmin (2003 [1958]). I *Uses of Argument* kritiserer den britiske filosofen logikkens dominans på argumentasjonsfeltet, som ifølge ham betyr at vi kun kan operere med inferens av analytisk og formell karakter. En slik forståelse dekker bare en liten del av den reelle bruken av argumentasjon, påpeker han. Toulmin tar til orde for et mer pluralistisk argumentasjonsideal. Derfor har han utviklet en argumentasjonsmodell basert på *praktisk* argumentasjon. Ethvert praktisk argument inneholder en «påstand» («claim»), et «belegg» («ground») og en «hjemmel» («warrant»). Når man kommer med en påstand hevder man noe som kan forventes å bli debattert og omdiskutert. Belegget inneholder en opplysning som støtter påstanden. Hjemmelen, som binder påstanden og belegget sammen, er ofte implisitt og bygger gjerne på oppfatninger som deles av både avsender og mottaker. I tillegg inneholder et argument ofte en «styrkemarkør», en «gjendrivelse» og en «ryggdekning». Jonas Gabrielsen hevder at «den inferenspluralitet, der kendetegner den topiske tilgang til argumentasjonsfeltet, operationaliseres således af Toulmin i elementets warrant» selv om Toulmin ikke var bevisst over dette faktum (Gabrielsen 2008:60). Til tross for at andre har

⁷ Aristoteles (1991) betegner «analogi» som en av 28 topoi som gjelder for alle tre talesjangre. Eksempler på andre topoi som behandles er «motsetning», «årsak/virkning» og «konsekvens».

utviklet modellen i senere tid, blant andre Jørgensen & Onsberg (2008)⁸ er ikke Stephen Toulmins argumentasjonsmodell en topoikatalog i seg selv. Den gir rom for inferensiell pluralitet, men filosofen systematiserer og katalogiserer ikke de forskjellige inferenstypene, noe som nettopp er hensikten med en inferensiell topoikatalog (ibid:61).

Stasislæren

En annen topisk måte å strukturere innhold på er gjennom stasislæren, som har som formål å fastslå det sentrale stridsspørsmålet i enhver sak. Det greske ordet «stasis» (latin: «status») betyr «sakens stilling» og ble i antikken brukt i rettssalen (Kjeldsen, 2006:153). «Med stasislæren er det mulig at foretage en retorisk kritik af argumentation, der både analyserer, fortolker og vurderer argumentenes betydning for meningsdannelsesprocesser», hevder Just & Gabrielsen (2008:17). En sak kan systematiseres og diskuteres på fire forskjellige nivåer, der hvert nivå tilsvarer en fase (ibid). «Den konstaterende fasen» avgjør om noe har skjedd, mens «den definerende fasen» erklærer hva som har skjedd. I «den evaluerende fasen» skal man avgjøre hvordan det som har skjedd, skal vurderes. «Den advokerende fasen» henviser til et mer sjeldent og juridisk spørsmål. Her skal det vurderes om pågjeldende domstolens rett har habilitet eller kompetanse til å vurdere saken (Kjeldsen, 2006:153). Den latinske tradisjonen, hovedsakelig forankret i Ciceros og Quintillians verker, begrenser stasislæren til tre faser. Med hensyn til stasislærens universelle anvendelse og ikke kun den juridiske sjangeren, ekskluderer de den advokerende fasen (Just & Gabrielsen, 2008:22).

Også moderne forskning fokuserer på stasislærens anvendelsesmuligheter på tvers av emner og saksområder. I stedet for å avskrive den advokerende fasen, har den blitt omdefinert, blant annet av Just & Gabrielsen (2008) og Jørgensen og Onsberg (2008). Jørgensen & Onsberg (2008:45-47) omtaler den advokerende fase som hva vi skal gjøre i fremtiden i henhold til saken ved å anbefale eller fraråde en bestemt handling eller beslutning. Stasislæren hjelper oss med å utforske de dynamiske mulighetene i argumentasjon. Til tross for at argumentasjonen alltid vil bevege seg mellom de fire fasene, kan stasislæren hjelpe forskeren med å avdekke hvilken fase som aktørene diskuterer ut ifra. I fjernsynsdebattene som analyseres i denne masteroppgaven, definerer politikerne ofte innvandringssspørsmålet på forskjellige måter. Derfor vil de også komme frem til ulike konklusjoner i den advokerende fasen. I praktisk argumentasjon spiller den advokerende fasen en nødvendig rolle. Det er her behovet for i det hele tatt å argumentere, kommer til uttrykk (2008:46).

⁸ I *Praktisk argumentasjon* fremmer Jørgensen & Onsberg syv typiske og funksjonelle hjemler: «tegn», «årsak», «klassifikasjon», «generalisering», «sammenligning», «autoritet» og «motivasjon» (2008:51 ff.).

4. Metode og fremgangsmåte

Denne studien tilhører en kvalitativ forskningstradisjon som tillater forskeren å gå mer i dybden av fenomener sammenlignet med kvantitative metoder (Gentikow, 2005:36).

Undersøkelsen er ikke generaliserbar, da jeg studerer politikernes retorikk i detalj. Dette er nødvendig ettersom jeg både undersøker konstitueringer, topoi og argumenter samt interaksjonen mellom dem. Fremfor å si noe om den generelle innvandringsdebatten, kan jeg avdekke innvandringsdebattens retorikk slik den forekommer i valgdebattene. Dette kapitlet går nærmere inn på valg av metode og fremgangsmåte. Deretter diskuterer jeg noen metodiske utfordringer knyttet til studien.

4.1 Retorisk innholdsanalyse

Denne studien baserer seg på en retorisk innholdsanalyse. Jens E. Kjeldsen definerer retorikk som studiet av retorisk kommunikasjon hvor en aktør henvender seg til visse mottakere for å oppnå en reaksjon eller respons. Retorisk kommunikasjon er både hensiktsbestemt og virkningsfull (2006:24-25). Retorikken gjør det mulig å undersøke ytringene og hvilke ord og uttrykk politikerne bruker for å formidle sine standpunkt i innvandringsspørsmålet. Dette kan gi innblikk normer, ideer og tanker som eksisterer i samfunnet. I denne studien konsentrer jeg meg om det som faktisk blir sagt i de tre utvalgte valgsendingene og anser dette som et viktig uttrykk for forståelsen av innvandringspolitiske bestemmelser. Jeg undersøker også hvordan innvandringsdebattens retorikk har endret seg i dette tidsrommet. Som nevnt utgjør Maurice Charlands (1987) tre ideologiske effekter og Celeste Condits (1985) tre epideiktiske funksjoner rammeverket i undersøkelsen av hvordan politikerne i de tre valgdebattene inviterer publikum inn i identiteten «det norske selvet». Med utgangspunkt i topikk læren forsøker analysen å finne frem til vinklingene som innvandringsspørsmålet diskuteres ut ifra, allmenne prinsipper som deles av mottakerne og hvordan argumentene er konstruert. Topikken brukes både som et analytisk verktøy for å kunne bearbeide materialet i *forkant* av analysen, i studiet av ytringenes innhold samt hvilke argumenter politikerne bruker for å støtte sine påstander.

I denne masteroppgaven har jeg transkribert de tre valgdebattene på NRK fra 1987, 1999 og 2015. Kun sekvensene hvor innvandringsspørsmålet er oppe til diskusjon, er transkribert. Jeg fokuserer på dominante konstitueringer og argumentasjonsstrategier som politikerne anvender. Ikke-språklige uttrykk, slik som pauser, tonefall og politikernes spørsmål inngår ikke i analysen og er derfor ikke markert i transkriberingene. Dermed tilhører

ikke studien den samtaleanalytiske tradisjonen (engelsk: «conversation analysis») (for noen relevante eksempler, se Clayman & Heritage, 2002; Svennevig, Arisland & Rognmo, 2014; Vatnøy, Iversen og Svennevig, 2016).

4.2 Fremgangsmåte

Masteroppgaven opererer med et sett kategorier som tilsvarer de dominante konstitueringene og argumentasjonsstrategiene som studeres i analysekapitlene. Etter å ha sett valgdebattene og lest transkriberingene gjentatte ganger, dannet jeg meg et bilde av hvilke partier som ønsket en restriktiv og kontrollert innvandringspolitikk og hvilke som ønsket en mer liberal innvandringspolitikk. Deretter kartla jeg hvilke påstander som ble brukt for å begrunne standpunktene. Til å begynne med noterte jeg samtlige påstander og argumenter som politikerne brukte i innleggene sine.

Partiene som ønsker en kontrollert innvandringspolitikk fremstiller innvandring som et problem for det norske samfunn. De kan også påstå at Norge hjelper bedre til på andre måter enn ved å ta imot flere flyktninger og asylsøkere. Etter påstandene var kartlagt, undersøkte jeg hvilke argumenter som ble brukt for å støtte disse. Selv om påstandene og argumentene ofte inntok ulik form og ble presentert på forskjellige måter, så jeg at innholdet i flere av disse var like. Mange argumenter vedvarte, både i samme debatt, men også fra år til år. Slik kunne jeg redusere antall kategorier. Kapittel 6 analyserer politikernes bruk av konstitutiv og epideiktisk retorikk. Slike ytringer er plassert i kategorien (1) «konstituering av det norske selvet». Politikernes fremstilling av flyktninger og asylsøkere som folk i nød er plassert i kategorien (2) «konstituering av innvandrere som folk i nød». Kapittel 7 analyserer politikernes argumentasjon forbundet med deliberativ retorikk. Kapittelet konsentrerer seg om kategoriene (4) «økonomi», (5) «lite land», (6) «lik politikk som lignende land», (7) «kultur», (8) «stille krav» og (9) «uklar situasjon». I kapittelet viser jeg også at politikerne kan argumentere for at Norge er et rikt land, at kulturelt mangfold er en berikelse for Norge eller at innvandrere er en ressurs for Norge. Slike ytringer er plassert i kategoriene (10) «Norge er et rikt land», (11) «kultur» og (12) «ressurs».

For å kunne studere materialet nærmere benyttet jeg analyseverktøyet *NVivo*, der påstandene og kategoriene er omgjort til koder eller «nodes» som ytringene således er plassert inn i⁹. Påstandene er gjort om til toppkategorier eller «top level nodes», mens de ulike topoi er gjort om til «nodes» underlagt en toppkategori. Slik ser man tydelig hvilke topoi som støtter

⁹ Vedlegg 1 for oversikt over NVivo-kodenes forekomst i analysematerialet

de ulike påstandene. Påstandene «Innvandring er et problem for det norske samfunn» og «vi hjelper bedre til i Syria og nærområdene» er samlet i toppkategorien «Innvandring er et problem for det norske samfunn». Dette var for å begrense antall kategorier, men også fordi noen kategorier går igjen i de tre debattene. Ved å samle de to påstandene ble det lettere å samle ytringene i én kategori. Her må jeg imidlertid påpeke at kategoriseringen ikke får frem noen nødvendige nyanser. Topoi som støtter påstanden om at Norge hjelper bedre til på andre måter, fremstiller ikke nødvendigvis innvandring som et problem for det norske samfunn. På den annen side er ikke «konstituering av det norske selvet» og «konstituering av innvandrere som folk i nød» underlagt en toppkategori. Slik ser man at partiene som ønsker å bidra på andre måter enn ved å ta imot flyktninger og asylsøkere ikke kun fremstiller innvandring som et problem for Norge. Som analysen viser, er argumentasjonen mer kompleks enn det kategoriseringen kan gi inntrykk av.

Ved hjelp av NVivo kunne jeg avgrense analysematerialet og heller fokusere på de dominante kategoriene. Ved å trykke på en kode kan man se hvor ofte lignende ytringer forekommer i debattene, og dermed kunne jeg studere hvilke kategorier som oppstår, vedvarer og forsvinner fra debatt til debatt. Ettersom en politiker kan forsvare sitt standpunkt ved hjelp av flere argumenter, kan et innlegg være kodet inn i flere kategorier. Andre sekvenser er ikke kodet i det hele tatt, da disse ikke avdekker dominante argumenter eller påstander. Dette innebærer at debattene også inneholder topoi og argumenter som ikke gjennomgås i denne studien. I store deler av ordskiftet i de tre debattene kritiserer politikerne hverandre. Selv om jeg analyserer flere av disse, er ikke ytringene plassert i en kategori. Det samme gjelder for enkelte forsvarsstrategier politikerne velger å benytte. Ofte kommer forsvarsstrategier og angrep på motstanderen som svar på andre ytringer som allerede er plassert i en kategori, og slik blir også disse språkhandlingene fanget opp i analysedelen.

Ved å opptelle kategoriene ser man at noen er mer fremtredende enn andre. Således kan man si at noen kategorier er mindre dominerende enn andre. På den annen side består en debatt av flere aktører med begrenset taletid og med motstridende meninger. Ofte må de svare på et spørsmål, forholde seg til et gitt tema, og de kan også bli avbrutt. Dermed innsnevres muligheten til å fremføre samme påstand eller argument gjentatte ganger i samme debatt. Derfor mener jeg kategoriene jeg opererer med er viktige å inkludere. De avdekker også sentrale hendelser i norsk innvandringsdebatt.

4.3 Metodiske utfordringer

Fremgangsmåten jeg har benyttet i denne studien preges av en abduktiv tilnærming. Mens induksjon utgår fra empirien, utgår deduksjon fra teorien. Ettersom ingen har gjennomført en studie av innvandringsspørsmålet i fjernsynsvalgkampen som går historisk til verks og som både fokuserer på topoi og argumenter på den ene siden og konstitutiv retorikk på den andre siden, eksisterte det ikke et sett med kategorier som jeg kunne bruke. Derfor var jeg nødt til å lage mine egne. Samtidig danner topikken og den konstitutive og epideiktiske retorikken rammeverket for analysen og kategoriene jeg opererer med. Østbye m. fl. (2007:109) skriver at «abduksjon utgår fra empirisk observerte tilfeller, slik som induksjon, men er åpen for å knytte analysen til overordnede teoretiske perspektiver». Barbara Gentikow (2005:57) betegner reliabilitet som «pålitelighet og troverdighet», noe som innebærer å kunne stole på datamaterialet. I oppgaven forsøker jeg å være mest mulig transparent i analysen og i fremgangsmåten ved hele tiden å forklare hva jeg vektlegger og utelukker. Datamaterialet som er kodet er tilgjengelig i sitt opprinnelige format hvis andre ønsker å etterprøve studien. Både NRKs partilederdebatt i 1987 og partilederdebatten Fredrikstad i 2015 er tilgjengelig på NRKs nett-tv-tjeneste, mens folkemøtet i Oslo i 1999 kan lånes ut ved å henvende seg til Nasjonalbiblioteket. Dette betyr at andre kan finne frem til samme analysemateriale som jeg tar utgangspunkt i – et viktig moment for å sikre høy grad av etterprøvbarehet. Dette betyr imidlertid at andre kan trekke ulike konklusjoner enn det jeg har gjort. Siden alle forskere er forskjellige, fortolker vi også ulikt (Gentikow, 2005:58).

En utfordring med fremgangsmåten er å tolke politikernes ytringer i ettertid. Valgdebatten fra 1987 er for eksempel 30 år gammel. Formålet med, og intensjonen bak, uttalelsene kan ikke avdekkes. Jeg kan kun si noe om hvordan de opptrer i debattene og hva dette *kan* tolkes som. Som en kvinne med stemmerett og politiske meninger er det umulig å være hundre prosent objektiv i analysen. Selv står jeg på venstresiden i innvandringspolitikken og i det politiske landskapet generelt, og dette gjør at jeg møter materialet med visse forventninger og fordommer. Likevel forsøker jeg å redusere graden av subjektivitet. Siden jeg undersøker påstander, argumenter og ytringer som politikerne bruker for å støtte sitt standpunkt i saken, har fokuset vært på dette og ikke på *hvem* som sier det. Oppgaven er heller ikke normativ. Jeg skal ikke anbefale eller fraråde ulike typer for valgkampdiskurs, spørsmål journalistene bør stille eller styre unna, hvordan politikerne bør formulere seg eller om argumentene er gyldige eller ikke. Siden jeg har sett valgdebattene gjentatte ganger har dette også gjort meg i stand til å møte materiale på en mer analytisk måte enn da jeg så dem for første gang.

5. NRKs tre valgdebatter

I dette kapittelet beskriver jeg debattens temaer, oppsett og aktører. For å gi et innblikk i konteksten før blikket rettes mot oppgavens analysedel, presenterer jeg sentrale hendelser tilknyttet de respektive debattene. Disse kan påvirke sendingenes diskusjoner. Samtlige sendinger er i forkant av norske kommune- og fylkestingsvalg. Innvandring kan antas å være et viktig valgkampemne foran lokalvalg siden det er kommunenes oppgave å bestemme hvor mange de evner å ta imot og integrere i det norske samfunnet.

5.1 Partilederdebatten i 1987

Partilederdebatten består av programlederne Ole Kristen Harborg og Tom Berntzen i tillegg til lederne for de åtte største politiske partiene. Disse partiene er Arbeiderpartiet, Venstre, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet, Rød Valgallianse, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet. Som regjeringsparti stiller Arbeiderpartiet med to representanter – statsminister Gro Harlem Brundtland og nestleder Einar Førde. Hver politiker har en samlet taletid på ti minutter som de selv fordeler utover de fire emnene. På starten og slutten av hvert emne stiller programlederne spørsmål til politikerne. Deres taletid regnes ikke med her. Avslutningsvis holder hver partileder en avslutningsappell. Debatten er delt opp i fire temaer som diskuteres i 30 minutter hver:

- 1) Økonomi, med hovedvekt på skatt, renter og boligbygging
- 2) Helse, velferd og omsorg
- 3) Industri, miljø og sysselsetting
- 4) Andre politiske spørsmål: Flyktninge- og asylpolitikk, videovold og barnehager

Bolken «andre politiske spørsmål» innledes med flyktning- og asylpolitikken. Den utløsende faktoren var den eksplosive økningen i antall asylsøkere. Stigningen bød på praktiske problemer – både kapasiteten og budsjettene var sprengt (Bjørklund & Kval, 2001:55). Mange asylsøkere måtte derfor bo på høyfjellshotell og andre øde feriesteder. De klagde over de forlatte omgivelsene, den høye inaktiviteten og usikkerheten om hvilket utslag søknadsbehandlingen ville gi. Naboene, på sin side, var misfornøyde med at så mange nye og «ukjente» innbyggere hadde blitt tvunget på dem (Hagelund, 2003:119). Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet ble et talerør for uroen og motstanden i befolkningen (Brochmann, 2003:195). Ifølge Bjørklund (1988) gjorde Fremskrittspartiet innvandring- og flyktningpolitikk til et valgkampemne, mens de andre partiet forsøkte å styre unna spørsmålet i valgkampen. Ole Kristen Harborg forteller innledningsvis at valgkampemnet har vært

vanskelig og uttrykker at det virker som den har visse rasistiske trekk. Debatten består av to partipolitiske fronter – Fremskrittspartiet mot de andre.

Fire dager før partilederdebatten leste Carl I. Hagen opp et brev signert av den muslimske immigranten Muhammed Mustafa på et valgkampmøte i Rørvik 7. september 1987. Brevet er datert 8. juli 1987 og adressert til Carl I. Hagen på Stortinget. I brevet sto det blant annet at muslimer føder flere barn enn nordmenn, at nasjonen en dag vil være muslimsk og at det vantro korset i det norske flagget skal fjernes¹⁰. Dagen etter avslørte Verdens Gang (VG) at brevet var et falsum, og Mustafa saksøkte Hagen og Fremskrittspartiet for æreskrenkelse som til slutt endte i forlik mellom partene (Kristiansen & Mikkelsen, 1987). «Mustafa-episoden» ble valgkampens største skandale (Hagelund, 2003:119). Til tross for dette, førte ikke det forfalskede brevet til noen negative virkninger for Fremskrittspartiet (Allern, 2011:180, 186). Partiet fikk en oppslutning på 10 % i kommunevalget og 12.3 % i fylkestingsvalget – en tredobling fra Stortingsvalget to år tidligere. En undersøkelse utført av TNS Gallup på oppdrag fra Dagbladet viser at 35 % av partiets nye velgere stemte på Fremskrittspartiet på bakgrunn av deres standpunkt i flyktning- og innvandringspolitikken. Kun 16 % stemte på partiet på grunn av partiets hjertesaker, henholdsvis skatte- og avgiftspolitikken samt helse- og sosialspørsmål. 23 % av de samme velgerne oppgir Carl I. Hagen som grunnlag for sitt valg, mens 17 % mener han enkle språk og forståelige budskap er grunnen til at deres stemme gikk til Fremskrittspartiet (NTB, 1987). Innvandringspolitikk ble for alvor en frontsak for partiet.

5.2 Folkemøte i Oslo i 1999

I 1999 var Norge ledet av «sentrumsregjeringen» bestående av Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti med Kjell Magne Bondevik som statsminister. Temaet for NRKs Folkemøte i Oslo er «integrering av innvandrerne», og sendingen varer 90 minutter. Debatten består av programleder Terje Svabø og en representant fra Høyre, Venstre, Fremskrittspartiet, Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Tre innslag vises for politikerne og publikum, og disse legger grunnlaget for debattens innretning og temaene som diskuteres. Første innslag består av Liv Vågsholm, leder av Bergen Venstre, og Hans-Carl Tveit, nestleder av Hordaland Venstre. Vågsholm kritiserer apparatet for ikke å være godt nok og mener partiene, med unntak av Fremskrittspartiet, må begynne å snakke om

¹⁰ Brevet kan leses i sin helhet, blant annet på [VGs nettsider](#).

innvandringspolitikken. I det andre innslaget holder Carl I. Hagen tale på valgkampåpningen i Oslo. Der hevdet at han Fremskrittspartiets langt mer restriktive innvandring-, flyktning- og asylpolitikk de siste 20 årene hadde ført til langt færre innvandrere i Oslo, noe som også hadde ført til lavere boligpriser. I siste innslag kommer Karl Glad, tidligere administrerende direktor i Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), til orde. «Det vi gjør i Norge, det er å ta imot innvandrere, vi tar imot flyktninger, og så lager vi flyktningleirer i Norge, og så sørger vi ikke for å tilrettelegge for det absolutt viktigste som kan integrere disse menneskene i samfunnet vårt og gi dem et menneskeverdig liv, nemlig å komme i arbeid og tjene penger selv. Det passer vi ikke på». Tre temaer dominerer debatten:

- 1) Innvandringsdebattens tilstand
- 2) Skoler og barnehagers rolle i integreringsprosessen
- 3) Innvandreres muligheter på arbeidsmarkedet sammenlignet med øvrige nordmenn

NRKs Folkemøte i Oslo ble sendt dagen etter TV 2s ValgHolmgang. Anniken Hagelund (1999:46) forteller at denne sendingen bidro til å skape bildet av en ny og bedre innvandringsdebatt hvor programleder Oddvar Stenstrøm forklarer at «uten innvandrere, stopper Norge» (TV 2, 24.08.99). Overskrifter om en bedre innvandringsdebatt spredte seg i avisene (Hagelund, 1999:20). Samtlige politikere, med unntak av Carl I. Hagen, tar utgangspunkt i denne påstanden på NRKs Folkemøte. De fremstiller innvandrere som en nødvendig arbeidskraft i yrker som krever lav utdanning. Fremfor å drøfte konkrete elementer i innvandrings- og integrasjonspolitikken som føres eller ønskes ført, diskuterer aktørene hovedsakelig debattens tilstand og foretar generelle verdimerkinger. Også morsmålsopplæring, kontantstøtten og godkjenningsordninger for utenlandsk utdanning diskuteres i sendingens siste del, men ifølge Hagelund satt ingen av disse spørsmålene dagsorden i øvrige medier (ibid:21). Her tydeliggjøres de generelle politiske skillelinjene.

I 1991 introduserte Rune Gerhardsen, Arbeiderpartiets daværende byrådsleder i Oslo, begrepet «snillisme». I boken *Snillisme på norsk* beskriver han begrepet slik:

Jeg har kalt det snillisme. Jeg har brukt ordet som en betegnelse på det fenomen at vi som samfunn, i det godes hensikt, har tøyd systemet mot den ekstreme og misforståtte velvillighet. De gode idealer trekkes ut i parodier. Alle krav skal innfris, alle problemer løses og alle menneskelige vanskeligheter ivaretas. Snillisten er alltid forståelsesfull overfor et krav, et behov eller en interesse. Snillisten tar ingen konfrontasjoner. Konsekvensen blir at ansvaret undergraves og at det ikke lenger stilles krav til enkeltmennesket (Gerhardsen, 1991:29).

Gerhardsen mente myndighetene gjorde innvandrere en bjørnetjeneste, noe som førte til uansvarlighet og avhengighet av sosialstøtte og andre velferdsordninger. Konsekvensen av dette var dårligere integrering av innvandrerne, mente han. Arbeiderpartiet-politikeren ble både hyllet og utskjelt. Likevel ble ikke snillisme-debatten tatt ordentlig på alvor før etter

valget i 1995, da det viste seg at synspunktene hans hadde gjenklang i større grad i befolkningen, også i Arbeiderpartiets kjerne. Dette var på samme tid som Ottar Brox kritiserte graden av moralsk korrekthet i norsk innvandringspolitikk som han beskriver som et moralmeisterskap (Brox, 1991:54). I kjølvannet av disse debattene ble det mer legitimt å diskutere problemene og utfordringene som innvandring representerte.

5.3 Partilederdebatten i Fredrikstad i 2015

Partilederdebatten i Fredrikstad i 2015 er NRKs andre og siste partilederdebatt før lokalvalget dette året. Valgsendingen består av programlederne Ingunn Solheim og Atle Bjurstrøm og partilederne fra Fremskrittspartiet, Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti, Miljøpartiet De Grønne, Senterpartiet, Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Dette året opplevde Europa den verste flyktningkrisen siden andre verdenskrig. Første del av 2015 entret 340 000 flyktninger Europa (Bøås, 2015). Tyskland alene tok imot 1.5 millioner flyktninger i 2015. Over 31 000 asylsøkere kom til Norge, hvor 10 5000 av disse var fra Syria. Til tross for lave tall i europeisk sammenheng, sto Norge overfor et høyere antall asylsøkere enn noen gang tidligere (NOU, 2017:2: 11). I juni 2015 inngikk partiene på Stortinget, med unntak av Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet, et forlik om at Norge skulle ta imot 8000 ekstra syriske kvoteflyktninger de neste tre årene¹¹. Partilederdebatten består av fire temaer:

- 1) Flyktningkrisen
- 2) Trygve Slagsvold Vedum og Erna Solberg i partilederduell om kommunesammenslåing
- 3) Audun Lysbakken og Rasmus Hansson i partilederduell om miljø og klima
- 4) Eiendomsskatt

Flyktningkrisen og Norges bidrag inn i det europeiske arbeidet åpner partilederdebatten. Partiene er fordelt mellom to konstellasjoner. De små partiene – Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne – ønsker å reforhandle Syria-avtalen. De store partiene – Høyre, Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet – mener Norge heller bør hjelpe til i Syria og nabolandene. Sekvensen består også av et pauseinnslag hvor radioprogrammet *Verdens Rikeste Land* intervjuer Sherian Issa som et år tidligere kom som kvoteflyktning til Norge samt næringslivsleder og skipsreder Elisabeth Grieg. Begge oppfordrer politikerne om å bidra mer. Grieg foreslår tre konkrete tiltak til politikerne. Hun mener Dublin-avtalen må settes til side, at det norske folk ønsker å delta i dugnaden, men at at invitasjonen må komme fra politikerne. Flyktningkrisen diskuteres i tre kvarter av en 90 minutter lang partilederdebatt.

¹¹ Forliket kalles også for «Syria-avtalen» (Strand, 2015)

6. Konstituering av det norske selvet

I dette kapittelet analyserer jeg hvordan politikerne i NRKs partilederdebatt i 1987, Folkemøte i Oslo i 1999 og partilederdebatten i 2015 konstituerer seerne inn i identiteten «det norske selvet». I stedet for å svare på spørsmål som forbindes med deliberativ retorikk – «hva skal vi gjøre med 'dette'?» assosieres ytringene med epideiktisk retorikk – «hva er 'dette'» og «hvem er 'vi'?» (Vatnøy, 2015 jf. Condit, 1985; Kjeldsen, 2006; Sheard, 1996). Uttalelsene støtter hovedsakelig påstanden «Norge må hjelpe til og ta imot flyktninger og asylsøkere». Ifølge Maurice Charland (1987) skapes et folk gjennom tre ideologiske effekter: «dannelsen av et kollektivt subjekt», «dannelsen av et transhistorisk» og «subjektens illusjon av handlingsfrihet» (Charland, 1987:139, 140, 141). Hva identiteten innebærer og hvem som inkluderes, varierer fra år til år.

I 1987 er samtlige partier, med unntak av Fremskrittspartiet, opptatt av å fremstille Norge som en humanitær nasjon. Ved å fortelle historier om nasjonens humanitære tradisjoner med utgangspunkt i verdiene «medmenneskelighet», «nestekjærlighet» og «anstendighet», forklarer politikerne hvorfor vi skal hjelpe folk i nød. Rød Valgallianse ønsker å oppheve innvandringsstoppen og befinner seg ytterst på venstre akse i innvandringssspørsmålet. Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristelig Folkeparti representerer det Grethe Brochmann (2003:194) kaller for «realisme-idealisme-aksen». Høyre og Arbeiderpartiet argumenterer for å beholde en streng, men rettferdig innvandringspolitikk. Til tross for at nevnte partiers syn på innvandring varierer, tar de i bruk den samme konstitutive retorikken. De skaper forestillingen «Vi er en humanitær nasjon». Fremskrittspartiet argumenterer hovedsakelig ut fra en økonomisk topos hvor innvandring fremstilles som et økonomisk problem (se kapittel 7).

I NRKs Folkemøte i Oslo i 1999 fremstiller partiene, med unntak av Fremskrittspartiet, Norge som et flerkulturelt samfunn. Her blir innvandrerne ansett som en ressurs for Norge. I det flerkulturelle samfunnet, viser det norske folk hverandre respekt og toleranse. Alle nordmenn, uansett hudfarge, kultur og bakgrunn inviteres inn i dette fellesskapet. Konstitueringen av det norske selvet foregår gjennom forestillingen «Vi er et samfunn som viser hverandre respekt og toleranse».

I 2015 er det i hovedsak Norges bidrag inn i det europeiske arbeidet som diskuteres. Selv om de små partiene mener Norge bør reforhandle Syria-avtalen, mens de store partiene argumenterer for at nasjonen først og fremst må hjelpe til i Syria og i nærområdene, er alle enige om at Norge skal bidra og hjelpe til. Norge fremstilles som et raust land og det norske

folk som deltakere i en nasjonal dugnad. Konstitueringen av det norske selvet foregår gjennom forestillingen «Vi er et raust land».

Forestillingene studeres i sammenheng med Maurice Charlands (1987) tre ideologiske effekter samt funksjonene som Celeste Condit (1985) tildeler den epideiktiske retorikken.

6.1 Vi er en humanitær nasjon (1987)

Maurice Charlands første ideologiske funksjon omhandler konstitueringen av et kollektivt subjekt. Fortellinger og en ultimat identifikasjon, som overgår skillelinjer mellom individer, klasser og sosiale ulikheter i samfunnet, er nødvendig for at den konstitutive retorikken skal lykkes (Charland, 1987:139-140). Analysen viser at samtlige partier, med unntak av Fremskrittspartiet, skaper identifikasjon ved å vise til verdier som anstendighet, medmenneskelig og nestekjærlighet. Ved hjelp av historier som peker tilbake på Norges humanitære tradisjoner, er verdiene sentrale i deres forestilling om det norske selvet og i konstitueringen av seerne. Identiteten forteller noe om hvem «vi» er ved å vektlegge bestemte verdier som nasjonen er bygget på og som kjennetegner det norske folk. Politikerne etablerer en identitet hvor den gode moral er nøkkelen til fellesskapet og løsningen på problemet. Ytringer preget av en slik konstitutiv retorikk vil i det følgende kalles for «den humanitære identitetskonstruksjonen». Samtidig består valgdebatten av flere aktører med motstridende oppfatninger. Forestillingen om hvem «vi» er varierer, noe som påvirker hvordan politikerne betrakter og forholder seg til innvandringsspørsmålet. Konstellasjonene aksepterer ikke alltid hverandres konstitueringer. Fremfor å skape en forent identitet, skaper de splittelse – en «anti-konstituering». Partiledersdebatten inneholder i liten grad praktiske løsninger på problemene til fordel for appellen om en anstendig holdning i innvandringsspørsmålet.

Konstituering av innvandrere som mennesker i nød

Identifikasjon er det motsatte av splittelse, hevder Burke (1969:22). Han plasserer identifikasjon i sentrum av den «nye» retorikken. «The key term for...rhetoric was 'persuasion' and its stress was upon deliberative design. The key term for the «new» rhetoric would be 'identification', which can include a partially 'unconscious' factor in appeal» (Burke, 1951:203). Samtidig vil definisjoner av et kollektivt «vi» forsterkes i kontrast til «andre» utenfor samfunnet (Condit, 1985:291). Det kan antas at innvandringsspørsmålet fører til en kollektiv tenkning av hvem «vi» er som nasjon. Innvandring til Norge fører til at «andre» med ulike verdier, kultur og tradisjoner kommer til landet, noe som utfordrer den eksisterende oppfatningen av det norske selvet. Politikernes definisjoner av «de»

innvandrerne, men også konstitueringen av andre politikere, påvirker dannelsen av et kollektivt «vi» og videre samfunnets forpliktelser overfor flyktninger og asylsøkere.

Den eksplosive økningen i antall asylsøkere i 1987 bød på praktiske problemer, og Fremskrittspartiet ble et talerør for uroen og motstanden mot innvandring i befolkningen (Brochmann, 2003:194). Den lange behandlingstiden av asylsøknadene kritiseres i partilederdebatte. Anniken Høgelund (2003:119) skriver at «pro-asylum activists pointed to what they saw as wrongful, even racist, rejections of asylum seekers, while critics pointed to the large number of applicants who were granted residence on humanitarian grounds (instead of political asylum proper) and claimed that this proved they were not ‘real refugees’, but ‘convenience refugees’ and ‘job seekers’». Beskrivelsen av innvandrere som «convenience refugees» kan gi inntrykk av at de egentlig ikke er reelle flyktninger og at de kommer til landet i håp om et bedre liv, snylter på velferdssystemet og derfor ikke fortjener vår omsorg og medlidenhet. Den humanitære identitetskonstruksjonen imøtekommer lignende påstander ved å plassere seerne inn i situasjonen til asylsøkerne:

Rolf Presthus (Høyre): Så, også vil jeg til slutt gjerne gi uttrykk for at de som da kommer hit, de er jo også mennesker. Så vi, og selv om de da bor på et hotell som da mange reagerer på, så er de mennesker, og de har krav på en vennlig behandling, og de har krav på respekt som alle andre mennesker har. Det skylder vi andre folk, og så får vi ta opp med oss selv og rydde opp oss hos selv og gjøre behandlingsmåten av søknadene mer effektive, slik at dette kan ryddes ut av verden, de problemene som nå er.

Den lange behandlingstiden gjør at asylsøkere bor de på provisoriske løsninger, noe som både fører til problemer for lokalsamfunnene og for dem. Asylsøkerne kan ende opp med å bli «nærmest sosiale kasus». Slike tilfeller kan antas å skape en distanse mellom «oss» og «dem». Hvis man bor på asylmottak uten mulighet til å jobbe eller bidra inn i det norske samfunnet kan følelsen av sosial ulikhet forsterkes. Presthus bekjemper synet på innvandrere som sosiale kasus ved å hevde at de er mennesker akkurat som oss andre. Alle mennesker har krav på respekt, og derfor har også asylsøkerne krav på en vennlig behandling. «De er sikkert mennesker som alle oss andre», sier han senere i samme innlegg. Utsagnet gir en følelse av at Høyre-lederen også betrakter asylsøkerne som noe ukjent og distansert. Presthus argumenterer også for at asylsøkere også er en ressurs for det norske samfunnet hvis de raskt kommer seg i arbeid. Det gjør også Hanna Kvanmo fra Sosialistisk Venstreparti, samtidig som hun kritiserer fremstillingen av asylsøkere som sosiale kasus:

Hanna Kvanmo (Sosialistisk Venstreparti): Altså det går ikke an å si at de asylsøkerne som kommer hit til landet er sosiale kasuser eller noen ting som helst annet. For i det øyeblikket de kommer hit, så må vi i første omgang klart gå ut ifra at de har flyktet for å redde liv og helse. Og så må vi se til å få behandlet deres asylsøknader innenfor en rimelig tid. Ikke la folk sitte i 12-13 måneder oppå et høyfjellshotell og ikke vite hva som skal skje med dem. Er det noen som kan forestille seg hva slags

nervepåkjenning det må være? Og at det kan komme tilgninstninger flyktningene i mellom og også at de kan begynne å klage på maten som de også har gjort i enkelte tilfeller. Det er helt logisk, det må skje når man behandler dem på det der viset. Vi må nå se til å oppføre oss som anstendige mennesker, og så må vi etterleve de konvensjonene som vi har undertegnet, og det vil si at vi skal ta imot asylsøkerne på en anstendig måte, og så skal vi gi dem en hurtig behandling, slik at de får vite hva som skal skje videre med dem, det er det første bud.

Også Hanna Kvanmo kritiserer den lange behandlingstiden. Politikeren sier at vi må oppføre oss som anstendige mennesker og etterfølge konvensjonene vi har undertegnet. Som pliktoppfyllende mennesker skal vi derfor ta imot asylsøkerne på en anstendig måte og gi dem en hurtig behandling. Spørsmålet «Er det noen som kan forestille seg hva slags nervepåkjenning det må være», får oss til å sette oss inn i asylsøkernes situasjon. Vi vil ikke bli behandlet sånn, og som likeverdige medmennesker skal vi derfor ikke behandle andre slik heller. «Vi»-et Kvanmo omtaler inkluderer samtlige nordmenn ettersom vi alle er ansvarlige for å ønske asylsøkerne velkommen på en anstendig måte. Innvandrere konstitueres som mennesker i nød og forsterker det kollektivet «vi»-et. Her ser vi Charlands (1987) tredje ideologiske effekt komme til uttrykk. For å bli konstituert som en del av det humanitære samfunnet som beskrives, innebærer dette å oppføre seg anstendig, ønske asylsøkerne velkommen og gi dem en hurtig saksbehandling. Slike appeller til anstendigheten er en måte å konstituere det norske selvet som en humanitær nasjon.

Anstendighetens anti-konstituering av fellesskapet

Forestillingen om det norske selvet kommer ofte i kontrast til motstridende holdninger. I stedet for å forene fellesskapet, skapes det skiller i befolkningen. I likhet med Hanna Kvanmo henviser også Einar Førde til ordet «anstendighet»:

Einar Førde (Arbeiderpartiet): Men jeg må si at dette er det ene tema der jeg hadde ønsket at vi i likhet med Sverige kunne ha unngått politisk strid. Full enstemmig oppfattelse om at vi skal være et land som på skikkelig måte skal ta imot flyktninger og hjemløse. [...] Jeg vil også legge til at jeg for min del har reagert svært sterkt på Carl I. Hagens utspill i denne valgkampen. Det er kanskje rett at han ikke holder lange taler om dette, men det har stått mer enn tilstrekkelig på trykk, og det står også en sekvens fra radioutspørringen i går som jeg synes at du offentlig skal beklage, Hagen. Jeg er faktisk tilbøyelig til å mene at jeg til nå har villet gi Fremskrittspartiet en sjanse til å komme seg inn på en anstendig sivilisert holdning i denne saken. Men nå er jeg redd siste toget snart går.

I dette sitatet gir Einar Førde uttrykk for at Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet verken er anstendige eller siviliserte. I kapittel 1 forklarte Anniken Hagelund at den politiske majoriteten i Norge mener norsk innvandringspolitikk bør være begrenset og kontrollert. Dette kan også beskrives som en anstendig posisjon, da de som virkelig trenger det, skal få hjelp. «There are limits to the extent to which good intentions and ideals can be realised. Being decent can be seen as the golden middle way where ethical and practical considerations

are combined into a workable compromise» (Hagelund (2003:13). *Hva* som betegnes som anstendig er imidlertid ikke oppe til diskusjon. Det anstendige settes opp mot det uanstendige, i dette tilfellet Fremskrittspartiet og Carl I. Hagen. Einar Førde beskriver ikke regjeringens politikk som anstendig, men i motsetning til Fremskrittspartiets uanstendige holdning, er dette likevel inntrykket man får. På den annen side spiller Fremskrittspartiet en samlende rolle i innvandringsdebatten ved at de konstitueres som alternativet som alle andre kontrasterer seg med (ibid:105).

Til tross for at også regjeringens politikk kritiseres, er det graden av anstendighet som skaper et skille mellom Fremskrittspartiet og de andre partiene. Konstellasjonene har ulike forestillinger om det norske selvet, og siden det hovedsakelig er holdninger til innvandring som signaliseres, og ikke praktiske løsninger, aksepterer de ikke alltid hverandres forestillinger. Kjell Magne Bondevik konstituerer nasjonen som innehaver av den gode moral samtidig som han kritiserer motstanderen:

Kjell Magne Bondevik (KrF): Ja, jeg tror nok at noe av motstanden mot innvandring i Norge skyldes uheldige, dels grumsete holdninger som vi som tror på menneskeverd og nestekjærlighet må bekjempe.

I sitatet skiller Bondevik mellom «vi» som tror på nestekjærlighet og menneskeverd og «de» med uheldige og dels grumsete holdninger. Disse holdningene må bekjempes av «oss». Med dette som utgangspunkt kan det argumenteres for at identiteten «det norske selvet» forsterkes med måten «vi» og «de» i dette sitatet kontrasteres på. Kenneth Burke påpeker at identifikasjon skapes gjennom motsetninger. Vi definerer oss selv i motsetning til andre grupper (Burke, 1969:22). Den epideiktiske retorikkens evne til å forme og forene et samfunn bidrar til at andre som ikke deler de samme verdiene, tradisjonene og historiske arv, ekskluderes (Condit, 1985:189). I sitatet fra Bondevik foregår ekskluderingen *innenfor* nasjonens rammer. Han fremhever ikke norske innbyggers holdninger med andre nasjoner og folkeslags holdninger – han peker på de grumsete holdningene som eksisterer i den norske befolkningen. I stedet for å forene folket, konstituerer han innvandringsmotstanderne som innehavere av grumsete holdninger. Dermed skapes det ikke et kollektivt «vi» som inkluderer alle nordmenn, men et skille i befolkningen.

Også Aksel Nærstad fra Rød Valgallianse skaper splittelse ved å konstituere motstanderen. Når datteren hans vokser opp, ønsker Nærstad at hun får vite at han kjempet mot den statlige rasismen og de ille utsagnene som Carl I. Hagen høster og sår ut til folket. Hanna Kvanmo påstår at myndighetenes innvandringspolitikk har signalisert uvilje og bidratt til å legitimere «de skremmende holdningene som vi nå ser boble opp til overflaten. Det er jo

helt klart rasistiske holdninger, og det er ikke Carl I. Hagen som har skapt dem, men han har jammen gitt næring til dem». Til tross for at begge kritiserer regjeringens innvandringspolitikk, er det Carl I. Hagens tvilsomme moral som får skylden for de uanstendige holdningene som spres ut til folket. Hagen selv blir ikke kalt rasist, men hans holdninger blir kritisert for å kunne fremkalle rasisme blant befolkningen. Slik konstituering av motstanderen kan sies å legge lokk på en konstruktiv debatt. Viktigheten av å innta en anstendig holdning gjør at *all* innvandringsmotstand og -kritikk fremstilles som uanstendig. Således blir også deler av befolkningen konstituert som umoralske.

Carl I. Hagen avviser beskyldningene om Fremskrittspartiets uanstendighet og sier at han kun svarer på spørsmål fra salen. Forsvarsstrategien samsvarer med Teun van Dijk's betegnelse (1993) «denials of racism» hvor «there are norms and values of tolerance and democratic humanitarianism, which may be felt to be inconsistent with biased attitudes and negative text and talk about minorities. To manage such contradictions, white speakers engage in strategies of positive self-presentation to be able credibly to present the others in a negative light» (van Dijk, 1993:193).

Hittil har kapittelet fokusert på Maurice Charlands første ideologiske effekt. Politikerne former både en felles identitet i tillegg til å skape skiller i befolkningen.

Konstituering av fellesskapet gjennom historiefortelling

En sentral del av politikernes konstitutive retorikk er dannelsen av et transhistorisk subjekt som knytter nåtid og fortid sammen. Charland (1987:140) forklarte hvordan *The White Paper* henviste til historiske hendelser for å vise hvorfor Québec-folket hadde krav på en selvstendig stat. I partilederdebatten forteller politikerne historier om Norges humanitære tradisjoner. Aksel Nærstad sier at Norge har en konge som er sønn av en innvandrer og som selv var flyktning i England. «Burde hans familie vært sendt ut av landet? Og burde han vært sendt tilbake i 1940? Jeg tror at nesten hele Norge er enige om at selvsagt, så skulle han ikke det». Kongen er Norges formelle statsoverhode og kan sies å være et viktig symbol på nasjonens verdier. Gjennom spørsmålet får Nærstad seerne til å forestille seg hva som hadde skjedd hvis ikke kongen fikk reise til England i 1940. Samtidig minkes avstanden mellom «oss» nordmenn og «de» innvandrerne når han sier at vår egen konge også er sønn av en innvandrer. Han skaper en nærhet og konkretisering for noe vi har et abstrakt forhold til ved å sette det norske folket inn i situasjonen til en flyktning, nemlig kongen. Selv om det norske folk ikke har et nært forhold til innvandrerne, kjenner de godt til kongen. Gjennom bruken av eksempel kobler han på våre følelser. Vi ville ikke ha behandlet kongen vår på denne måten, og derfor

skal heller ikke innvandrere behandles sånn. På slutten av debatten, når programlederen spør om Nærstad ønsker å oppheve innvandringsstoppen, sier han:

Aksel Nærstad (Rød Valgallianse): Og jeg synes vi også skal minne om at Norge har vært et land som har hatt en stor utvandring. 850 000 nordmenn har utvandret til Amerika. Burde dem ha vært stoppet, ikke kunne ha reist over?

Også i dette sitatet peker Aksel Nærstad på en historisk hendelse som har funnet sted. Eksempelet viser til nordmenn som reiste til Amerika grunnet sult og fattigdom. Ytringen kan oppleves som et forsøk på å skape en felles forståelse av at det er vår tur til å hjelpe andre i nød. Det gir assosiasjoner til kristendommens «gyldne regel» som også går under navnet «nestekjærlighetsbudet»: «Du skal elske din neste som deg selv» og «alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, skal også dere gjøre mot dem»¹². Rolf Presthus henviser til Fridtjof Nansen i konstitueringen av det norske selvet. Nansen fikk Nobels Fredspris i 1922 for sin store internasjonale innsats for flyktingene etter første verdenskrig. «Og vi er tross alt da et land med Nansens tradisjoner, og når folk da blir skutt ved grensene og lider verre skjebner, så må vi gjøre det som er mulig vi også for å hjelpe til. At de da kan få en annen tilværelse når å bli sendt hjem er den rene død, eller tortur eller, eller lignende ting». Bruken av narrativ i konstitueringen av Norge som en humanitær nasjon som hjelper folk i nød illustreres ytterligere hos Kjell Magne Bondevik:

Kjell Magne Bondevik (KrF): Og at vi først og fremst tar de reelle flyktingene slik at vi kan hjelpe de, og der mener jeg at vi nordmenn, hvor mange har erfaring fra siste krig, å skulle vite hva det vil si å være forfulgt og hva det vil si å være flykting, der skulle vi ha bedre forutsetninger enn de fleste til å praktisere nestekjærlighet.

Politikernes bruk av slike narrativer om våre forfedre er sentrale i forståelsen av det norske selvet, der historiene signaliserer nasjonens arv som en humanitær nasjon. Dermed knyttes de levende sammen med de døde, og det norske selvet konstitueres som en humanitær nasjon som hjelper folk i nød. I disse eksemplene blir ikke det kollektivet «vi»-et forsterket i kontrast til noe annet. Ikke å godta en slik identitet kan likevel implisitt bety at man per definisjon er ikke anerkjenner hendelsene som har formet Norge til det samfunnet vi kjenner i dag. I motsetning til Charlands (1987) første og andre ideologiske effekt, uttrykkes ikke den tredje ideologiske funksjonen like eksplisitt. Likevel inviterer politikernes retorikk til handling. Politikerne oppfordrer seerne til å oppføre seg anstendig og ønske asylsøkerne velkommen blant annet ved å vise til verdier som nasjonen er bygget på og ved å følge tradisjonene til Fridtjof Nansen.

¹² Bibelens Tredje Mosebok 19.18.

6.2 Vi er et samfunn som viser hverandre respekt og toleranse (1999)

Avstanden mellom «de» innvandrerne og «vi» nordmenn er mindre i NRKs Folkemøte i Oslo i 1999 sammenlignet med partilederdebatten i 1987. Bjørklund og Saglie (2000:157) skriver: «Ved valget i 1999 synes innvandrerne å ha beveget seg fra en status som objekt – en gruppe det ble snakket om – til et subjekt, en handlende enhet». Innvandrerne ble en viktig velgergruppe som potensielt kunne avgjøre valget. I partilederdebatten i 1987 forsterket politikernes konstituering av innvandrerne, forståelsen av det norske selv. Det samme gjelder for folkemøtet i 1999, men fremfor å konstituere innvandrerne som folk i nød, blir de betraktet som en nødvendig ressurs og arbeidskraft for velferdsstaten. Her blir Norge fremstilt som et flerkulturelt samfunn hvor innbyggerne viser hverandre respekt og toleranse. Slike ytringer vil i det følgende inngå i «den flerkulturelle identitetskonstruksjonen». Samtlige politikere uttrykker at innvandrerne ikke må betraktes som en helhetlig gruppe, men som selvstendige individer. Til tross for at politikerne anerkjenner at innvandring og integrering også byr på problemer og utfordringer, er det hovedsakelig de positive virkningene som er på dagsorden. Fremskrittspartiet avviser påstanden av Norge som et flerkulturelt samfunn. Carl I. Hagen fremstiller kulturelt mangfold som en trussel for Norge (se kapittel 7).

Det flerkulturelle Norge

I rapporten *Kampen om anstendigheten. Innvandringsdebatt i kommunevalgkampen 1999*, skriver Anniken Hagemund at TV2s ValgHolmgang og NRKs Folkemøte bidro til et stemningsskifte i norsk innvandringsdebatt. Både politiske kommentatorer og politikere ga uttrykk for at innvandringsdebatten var i ferd med å bli bedre. I stedet for å diskutere hvorvidt man skulle åpne opp for flere flyktninger og asylsøkere, tok debatten tok utgangspunkt i eksistensen om et flerkulturelt Norge (Hagemund, 1999:61). I store deler av folkemøtet diskuterer aktørene innvandringsdebattens tilstand. Samtlige, med unntak av Carl I. Hagen, påstår at Norge er et flerkulturelt samfunn. Erik Solheim sier at innvandring har kommet for å bli: «[...] vi kommer aldri tilbake til samfunnet før det globaliserte samfunnet vi nå har med stor innvandring». Betragtningen av det flerkulturelle Norge gjenspeiles også hos Jens Stoltenberg:

Jens Stoltenberg (Arbeiderpartiet): Ja, jeg er født optimist, så jeg mener at jeg ser tendenser til at debatten om innvandring nå går i et bedre spor enn før. For før diskuterte vi på en måte om vi skulle ha innvandrere i Norge og om vi skulle ha et flerkulturelt samfunn. Nå er det stadig flere som erkjenner at det har vi blitt, så vi diskuterer ikke om vi skal være flerkulturelle, men vi diskuterer hvordan vi skal være det, og vi skal forsøke å være det på en måte der vi viser toleranse og respekt fremfor der vi skaper

konflikter, mistenksomhet og fremmedhat. Og det er i hvert fall ett skritt fremover, at vi på en måte har noe av den samme virkelighetsforståelsen.

Norge som et flerkulturelt samfunn blir av Jens Stoltenberg presentert som et faktum, som noe udiskutabelt. Sitatet gir assosiasjoner til en konstituering av det norske selvet. Nestlederen sier vi forsøker å være flerkulturelle på en måte hvor vi viser hverandre respekt og toleranse fremfor mistenksomhet og fremmedhat. Nordmenn blir fremstilt som et medmenneskelig folkeslag. På den annen side *påstår* han at det er slik. Konstitutiv retorikk har evnen til å skape et bestemt subjekt som automatisk handler i tråd med historien som fremmes slik at man ikke trenger å argumentere (Charland, 1987). Jens Stoltenberg argumenterer for at vi skal forsøke å være flerkulturelle på en måte der vi viser hverandre respekt og toleranse. Fremfor å *interpellere* publikum for så å invitere folket inn i en felles identitet, taler han på vegne av dem (Althusser, 1971:86). Politikeren skaper ikke et folk på en bestemt måte – han påstår at virkeligheten faktisk er slik. Politikerne påpeker videre viktigheten av å betrakte innvandrere som selvstendige individer fremfor en helhetlig gruppe. Carl I. Hagen mener debatten har utviklet seg i en positiv retning og argumenterer for at dette blant annet skyldes at de andre partiene har begynt å snakke om utfordringene og problemene ved innvandring, som Fremskrittspartiet har påpekt i vel 20 år. Han avfeier konstitueringen av det norske selvet ved å si at Norge ikke er flerkulturelt ennå:

Carl I. Hagen (FrP): Nå har de akseptert at det blir en del problemer, og det synes jeg er fint, dette har vi prøvd å advare mot, og vi er ikke et flerkulturelt samfunn enda. Vi har enkelte byer i Norge, Kristiansand, Drammen, Oslo, med et betydelig innslag av ikke-vestlige innvandrere, men i mange strøk av landet, så er dette et uinteressant politisk tema, for det er ikke noe som berører mange små lokalsamfunn i dette landet.

Hos de andre partiene ligger betraktningen av Norge som et flerkulturelt samfunn til grunn for konstitueringen av det norske selvet. Når Carl I. Hagen sier at Norge ikke er et flerkulturelt samfunn enda, avfeier han også konstitueringen av det norske selvet, inkludert påstanden om at innvandrerne er en ressurs for det Norge og at «vi» er et samfunn som behandler hverandre med respekt og toleranse.

Konstitueringen av innvandrere som selvstendige individer

I det flerkulturelle fellesskapet skal alle behandles likt uansett kultur, bakgrunn og hudfarge. Politikerne understreker viktigheten av å unngå generalisering. I stedet for å bli betraktet som en helhetlig gruppe, konstitueres innvandrerne som selvstendige individer. Slik inviteres også innvandrerne inn i identiteten som politikerne konstruerer:

Jens Stoltenberg (Arbeiderpartiet): Og så er det en annen ting som har skjedd, og det er at vi alle har gjort den feilen, tror jeg, at vi har sagt «de» innvandrerne og «vi» nordmenn. Men innvandrerne er altså fra veldig mange land, fra veldig mange forskjellige kulturer, og det eneste de har til felles er at de ikke er nordmenn, men det har de til felles med de aller fleste på jorda, at de ikke er nordmenn. Så det behøver ikke å være et veldig sært trekk det, ass, det er forholdsvis normalt.

Når man behandler innvandrere som en helhetlig gruppe, setter man individer fra forskjellige land og kulturer i samme bås, hevder Jens Stoltenberg. Flere av aktørene påstår også at nordmenns holdninger til innvandrere har endret seg. Justisminister Odd Einar Dørum hevder at alle som bor i Norge hører til og har noe i fellesskap å diskutere. Solheim mener barn ikke skylder på innvandringsbakgrunnen når en klassekamerat oppfører seg dårlig:

Erik Solheim (SV): Holdningene jo endrer seg dramatisk, altså dette er Dagbladet for i dag hvor, dette er en Gallup blant norske skoleelever om deres holdning til å ha folk fra en annen kultur i sin klasse. Et dundrende flertall er positive, bare noen ytterst få er negative. En Gallup i Fædrelandsvennen for Kristiansand som også går inn på ungdom, er akkurat det samme. Og jeg tror også at grunnen er veldig klar. Fordi når jeg snakker med mine barns klassekamerater, så hører jeg aldri noen si at den personen er en drittsekk fordi han er tyrker eller pakistaner. Selvsagt er det drittsekker som er tyrkere eller pakistanere, som det er drittsekker som er nordmenn, men du hører aldri disse barna si dette skyldes innvandringsbakgrunnen. Man ser mennesket som et enkeltmenneske, som et individ, og da er vi der, i den debatten Jens Stoltenberg tok til orde for her nå, vi ser hvert enkelt menneske som et enkeltmenneske og de mulighetene vi kan gi vedkommende.

Fremfor å vurdere mennesker etter kultur, bakgrunn og hudfarge, ser man mennesket som et enkeltmenneske, påpeker Erik Solheim. Carl I. Hagen er den første til å understreke viktigheten av å unngå å betrakte innvandrere som en helhetlig gruppe. Han kritiserer programlederens innledende spørsmål: «Vil vi, vil de? Og Erik Solheim, har begge parter vilje?». Han mener Svabø generaliserer ved å sette alle innvandrere og befolkningsgrupper i samme bås. Formannen bruker fremstillingen på en annen måte enn de andre politikerne. Hvor de øvrige partiene mener Norge er et flerkulturelt samfunn hvor alle skal behandles likt og hvor innvandrere anses som en ressurs, viser Carl I. Hagen til kulturelle forskjeller mellom «oss» og «dem». Han sier Norge ikke er flerkulturelt enda og at det eksisterer innvandrere som driver med kriminalitet og som ønsker å beholde skikkene fra sine tidligere hjemland. Dette er en måte å argumentere for en selektiv innvandringspolitikk hvor enkelte innvandringsgrupper kan få oppholdstillatelse, mens andre ikke bør få det. I slike tilfeller fremstilles kulturelt mangfold som en trussel for det norske samfunn. Jeg vil gå nærmere inn på dette i kapittel 7.

Konstituering av innvandrere som nødvendig arbeidskraft

På folkemøtet i 1999 kritiseres Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet for å koble innvandring til problemer i samfunnet som i utgangspunktet ikke skyldes innvandring, for eksempel presset på boligmarkedet i Oslo. Den flerkulturelle identitetskonstruksjonen konstituerer

innvandrerne er en nødvendig arbeidskraft. «Fjern folk fra Oslo Sporveier, fjern folk fra Oslo Taxi, fjern dem fra hotellnæringen, fjern dem fra Ullevål Sykehus, og vent og se på resultatet» sier Venstres Odd Einar Dørum. Høyreformann Per Kristian Foss hevder at «[...] innvandrere er i Oslo fordi de er etterspurt arbeidskraft. De trengs i jobber her. Oslo hadde stått stille hvis vi ikke hadde hatt innvandrere. Det er et faktum». Høyre-lederen viser også til innvandrere som selv har blitt arbeidsgivere, startet bedrifter og skapt jobber for andre. Erik Solheim argumenterer for at innvandrere, i tillegg til å være en nødvendig arbeidskraft, representerer en mulighet for Norge. Hvis innvandrerbarn lærer sine morsmål i tillegg til norsk, kan dette gjøre at Norge får et mer internasjonalt næringsliv, hevder han.

Selv om noen av politikerne i 1987, blant andre Rolf Presthus, fremstilte innvandrerne som en ressurs for Norge, ble asylsøkerne hovedsakelig konstituert som folk i nød som Norge hadde måtte hjelpe. I 1999 er det hovedsakelig arbeidsinnvandring som drøftes, ikke asylsøkere. Innvandrerne konstitueres ikke som folk i nød, men som en ressurs for det norske samfunn. De representerer en nødvendig arbeidskraft og skal behandles som selvstendige individer. På folkemøtet ser vi at identifikasjon og bruken av narrativer er sentrale i konstitueringen av innvandrerne og det norske folk. Samtidig uttrykkes verken Charlands andre eller tredje ideologiske effekt eksplisitt (Charland, 1987:140, 143). Hvis man imidlertid godtar den flerkulturelle identitetskonstruksjonen innebærer dette å behandle andre, uansett hudfarge, bakgrunn og kultur, med respekt og toleranse. Subjektenes illusjon av frihet er derfor til stede, men effekten etableres implisitt. I NRKs partilederdebatt i Fredrikstad i 2015 er sistnevnte effekt sentral i konstitueringen av det norske selvet. Etersom Norge sammen med resten av verden stod overfor en flyktningkrise konstitueres innvandrerne igjen som et folk i nød som «vi» må hjelpe.

6.3 Vi er et raust land (2015)

I NRKs partilederdebatt i Fredrikstad i 2015 er flyktningkrise og Norges bidrag inn i det europeiske arbeidet på dagsorden i første del av valgsendingen. De små partiene (Venstre, Miljøpartiet De Grønne, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti), mener Norge bør reforhandle «Syria-avtalen» og øke kvoten som følger av at situasjonen har blitt verre. Argumentene støtter en påstand i form av at «Norge må bidra i en europeisk dugnad ved å ta imot flere flyktninger». De store partiene (Høyre, Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet) hevder Norge heller bør hjelpe til i Syria og nabolandene. Disse argumenterer ut fra en påstand i form av «Norge hjelper bedre til på andre måter». Til tross

for at de to konstellasjonene foreslår to ulike løsninger på problemet, benytter samtlige politikere seg av den samme konstitutive retorikken. Det norske folk inviteres inn i identiteten «Norge er et raust land». Politikerne fremstiller det norske folk som et engasjert, solidarisk og initiativrikt fellesskap som deltar i en nasjonal dugnad, mens flyktningene konstitueres som et folk i nød og som en ressurs for samfunnet. Konstitueringen skaper to ulike grunnlag for konstellasjonenes videre påstander og argumentasjon.

I partilederdeebatten 1987 henviste den humanitære identitetskonstruksjonen ofte til verdiene «anstendighet», «medmenneskelighet» og «nestekjærlighet» i konstituering av det norske selvet. 1999 fremstilles Norge som et flerkulturelt samfunn hvor vi behandler hverandre med respekt og toleranse. I begge tilfeller er Maurice Charlands (1987) første ideologiske effekt fremtredende. Politikerne tilbyr en ultimat identifikasjon ved å fortelle historier om landets kultur, verdier og tradisjoner og inviterer seerne inn i identiteten «det norske selvet». I 2015 understreker politikere at Norge er et raust land, men i motsetning til i 1987 og i 1999 begrunnes ikke denne forestillingen like eksplisitt. Likevel gir ordet «raus» assosiasjoner til bestemte verdier, slik som solidaritet, medmenneskelighet og nestekjærlighet. Dermed er verdiene sentrale i myten om det norske selvet. Både partiene som mener Norge bør reforhandle Syria-avtalen og dem som argumenterer for å hjelpe til mer i nærområdene, deler denne identitetsforståelsen og vektlegger denne fremfor andre identitetskonstruksjoner.

Michael C. McGee forstår «folket» som en retorisk fiksjon forankret i en sosial og en objektiv realitet. Som en språklig og ideologisk abstraksjon har politiske myter evnen til å samle et folk gjennom retorikken og videre oppfordre til handling (McGee, 1975:243-244). Norge som et raust land kan betraktes som en politisk myte. Ved å understreke at «vi» er et raust land blir samtlige nordmenn inkludert i myten som fremmes. Både McGee (1975) og Charland (1987) forklarer at «folket» oppstår når publikum godtar mytene og videre handler innenfor disse. I 2015 inviterer politikernes retorikk til handling mer eksplisitt enn i 1987 og i 2015. Nordmenn inviteres til å bidra i en nasjonal dugnad. De er moralsk forpliktet til dette. Det kollektivet «vi»-et forsterkes i kontrast med «dem» – flyktningene som må hjelpes.

Konstituering av innvandrere som mennesker i nød

Som vi husker fra tidligere har den epideiktiske retorikken evnen til å oppklare uroen i krisesituasjoner. Taleren, eller politikere, har makten til å definere hendelser og forklare situasjonen på bakgrunn av publikums kjerneverdier og tro (Condit, 1985:288). I likhet med i 1987 blir innvandring i 2015 betraktet som en vanskelig situasjon. FN melder at Europa står overfor den største humanitære krisen siden 2. Verdenskrig (Braaten, 2017). Til tross for at de

praktiske løsningene på flyktningkrisen varierer mellom de ulike partiene, presenterer samtlige flyktningene som folk i nød som vi må hjelpe. Konstitueringen av innvandrerne påvirker oppfattelsen av hvem vi er som nasjon. Hos de små partiene betyr dette å hjelpe til ved å ta imot flyktninger og asylsøkere. Hos de store partiene skaper konstitueringen grunnlaget for hvorfor vi heller bør hjelpe til i Syria og nabolandene. Fremskrittspartiets leder Siv Jensen sier vi må sette saken i perspektiv og gå til kjernen av utfordringen:

Siv Jensen (Fremskrittspartiet): Nettopp fordi vi må sette dette i perspektiv, så handler det jo om å få stabilisert regionen. Det er altså millioner av mennesker som har problemer i denne regionen. De mangler, mat, de mangler vann, de mangler de mest elementære ting. Og FN sier at de mangler 40 milliarder kroner. Derfor er det jo giverlandsinitiativet regjeringen har tatt mye viktigere, for hvis vi ikke får den situasjonen under kontroll, så blir jo det vi nå ser i Europa en sval bris å regne, så vi kan jo ikke bare diskutere dette kortsiktige bildet, vi må faktisk også tenke litt mer langsiktig. Derfor må vi stabilisere regionen, og derfor må vi hjelpe mer der.

Flyktningene konstitueres som et folk i nød som både mangler mat, vann og andre elementære ting. Å hjelpe til i Europa sammenlignet med i Syria og nærområdene beskrives som en «sval bris å regne» og et kortsiktig tiltak. Også de små partiene konstituerer flyktninger som mennesker i nød. Rasmus Hansson fra Miljøpartiet De Grønne mener at Norge må hjelpe til mer ettersom situasjonen har eskalert, mens Trygve Slagsvold Vedum fra Senterpartiet definerer flyktningkrisen som en menneskelig tragedie. Han konstituerer flyktningene som et folk i nød og lidelse og understreker viktigheten av å gi dem et verdig liv når de kommer til Norge. Derfor må kommunene og mottakene rustes opp og Norge stå samlet. «Vi må bidra med bistand, vi må bidra med å motta kvoteflyktninger, og vi må bidra med å ta imot asylsøkere. Så her må vi ha et felles løft, og vi må kutte ned europeisk politikk, sånn at vi løfter i fellesskap». Ellers vil ikke Norge lykkes med integreringen, opplyser Vedum. Trine Skei Grande mener debatten ikke må fokusere på hvorvidt Norge skal hjelpe til i giverlandet eller ikke. Hun hevder regjeringen ikke bidrar nok i det europeiske arbeidet. Flere steder i debatten sammenligner hun Norges bidrag i form av å ta imot flyktninger og asylsøkere med München – en by på 1.4 millioner mennesker – for å illustrere dette:

Trine Skei Grande (Venstre): Vi må lage en fremtid for de folkene, som også skal være der. Nå er det mange barn der som har mistet barndommen sin. Det at vi satser massivt på å gi utdanning i disse leirene, handler om at de ungene også skal ha en fremtid. Men så må vi da, sørge for, det som Sherian forteller oss, noen må faktisk ut og hjelpes, og da må vi ta vår andel. Og jeg, vil bare minne dere på, jeg, altså i går kom det 8000 til München, det er noen helt andre tall enn vi snakker om her. Dette er en kjempeutfordring for Europa. Vi må være med på den dugnaden, og jeg vil gjerne ha mange kommunestyrerepresentanter som kjemper for integrering.

Trine Skei Grande fremstiller flyktningene som mennesker i nød. Hun hevder at vi må lage en fremtid for de millionene som mister barndommen sin og som fortjener å ta utdanning. Derfor må vi både ta vår andel i form av kvoteflyktninger og hjelpe til i nærområdene. Venstre-

politikeren henviser også til Sherian. I partilederdebatten blir Sherian Isso fra Aleppo i Syria intervjuet av programlederne i radioprogrammet *Verdens Rikeste land*. Året før satt hun på en flyktingleir i Tyrkia før hun kom til Norge som kvoteflyktning. Sammen med resten av familien, mistet hun alt og trenger nå å føle seg velkommen. Isso ville heller reist tilbake til Syria enn å la sønnen vokse opp i en flyktingleir. Hvis hun ikke hadde blitt akseptert som kvoteflyktning, ville hun flyktet i båt selv om hun visste det er farlig og en fare for å miste livet. Intervjuet med Sherian Isso kan antas å minke avstanden mellom «de» flyktingene og «vi» nordmenn. Hun har lært seg norsk i løpet av et år og forteller om sin personlige historie som flyktning. På denne måten fungerer hun som et sannhetsvitne som seerne kan sette seg inn i situasjonen til og sympatisere med.

Sherian Isso beskriver også syrere som et ressurssterkt folk. «Vi er vant til å jobbe, mange har god utdanning og kompetanse». I likhet med Isso, fremstiller flere av politikerne flyktninger og innvandrere som en ressurs. Konstitueringen av innvandrere som en ressurs for Norge vedvarer altså fra 1987 til 1999 og 2015. I 2015 viser Jonas Gahr Støre til aldershjem som ikke hadde kunnet drives uten flyktingene. Ifølge politikeren ønsker flyktingene å bidra når de kommer til Norge. Knut Arild Hareide og Audun Lysbakken viser til de tidligere flyktingene fra Bosnia som både er godt integrert, har bedre økonomi og utdanning enn nordmenn generelt. Eksempelet brukes som en kritikk mot Siv Jensens påstand om at høy innvandring fører til dårligere integrering. Ifølge Hareide ble bosnierne godt integrert fordi de hadde et lederskap som fokuserte på inkludering og som stilte opp med en positiv dugnadsføring. Audun Lysbakken mener at «hvis du hadde hatt rett, Siv Jensen, så hadde den norske eldreomsorgen vært dårligere i dag fordi vi tok imot 12 000 bosniere i 1993, og det er den ikke». Slike ytringer fungerer som kritikk av Fremskrittspartiets syn på flykting- og integreringspolitikk, men også som en sammenligning mellom bosniere og syrere. Ved å trekke inn begge flyktinggruppene i samme eksempel blir også syrere fremstilt som et ressurssterkt folk som vil integreres godt i samfunnet. Også Rasmus Hansson sier at syrere er ressurssterke folk. Programleder Ingunn Solheim spør om norsk velferd må prioriteres over eller under flyktinger:

Rasmus Hansson (Miljøpartiet De Grønne): Det å ta imot folk som trenger hjelp er velferd. Det er ingenting som er viktigere for at et samfunn skal ha samarbeid, føle seg som, noe som er verdt noe. Enn det at vi viser gjestfrihet og tar imot folk. Og så er jo også. Det vi snakker om nå, er jo syrere, som altså, vi har sett på TV. Ett av fryktelig mange eksempel på, dette er jo veldig ressurssterke folk! De kommer til å bli et tilskudd til samfunnet vårt. Men uansett, så er det at vi minner oss selv om at vi er et samfunn som hjelper folk i nød. Det er en styrke for dette samfunnet vårt. Det er velferd.

Her ser vi at fremstillingen av flyktninger som et folk i nød forsterker Rasmus Hanssons forestilling av det norske selvet. Dette er ikke fordi flyktningene betraktes som annerledes og dermed forsterker hans egen forståelse av det norske selvet, men fordi Norge, som et raust land, hjelper folk i nød. Dette beskrives som velferd for Norge. Til slutt kommer Hansson med en oppfordring: «Men uansett, så er det at vi minner oss selv om at vi er et samfunn som hjelper folk i nød». Dette sitatet kan tolkes som en oppfordring til politikerne og det norske folk. For å føle oss verdifulle og for å konstitueres som et raust folk, må vi godta fortellingen. Med utgangspunkt i Maurice Charlands (1987) tredje ideologiske effekt betyr dette å vise gjestfrihet og ta godt imot våre nye landsmenn.

Konstituering av det norske folk

Som vi hittil har sett blir Norge fremstilt som et raust land på tvers av de politiske partiene. Som er raust land skal vi hjelpe folk i nød, enten politikerne mener dette best gjøres her eller i nærområdene. I denne identiteten blir det norske folk konstituert som et solidarisk, engasjert og initiativrikt folk som deltar i en nasjonal dugnad. De ønsker flyktningene velkommen og er hjelpsomme bidragsytere. Edwin Black (1970) fortalte oss hvordan identitet kan betraktes som et moderne fenomen hvor vi definerer oss selv ut fra våre handlinger og hva vi tror på (Black, 1970:334-335). Publikum skapes gjennom teksten, noe som for Maurice Charland betyr å identifisere seg med tekstens andre persona (Charland, 1987:138). I partilederdebuttene er tekstens andre persona det norske folk som deltar i en nasjonal dugnad. Konstrueringen gir seerne tips om hvordan de skal oppføre seg og betrakte flyktningekrisen. For å bli en del av et kollektivt «vi» og det rause samfunnet som beskrives, må de også handle i tråd med rollen som utdeles – de må vise solidaritet, engasjement og initiativ, og de må delta i en nasjonal dugnad.

Hittil har vi sett Rasmus Hansson oppfordre det norske folk til å vise gjestfrihet og samarbeid. Ifølge Rasmus Hansson ønsker folk disse menneskene velkommen. Siv Jensen understreker viktigheten av å ta godt hånd om menneskene som kommer til Norge, mens Trygve Slagsvold Vedum sier at kommunene og mottakene må rustes for å kunne klare å ta imot den store mengden mennesker med verdighet. Slike ytringer viser til hvordan myndighetene, de respektive kommunene, men også hvordan «vi» nordmenn skal oppføre oss i fellesskap. Slike ytringer inviterer til handling ved å ønske flyktningene velkommen.

En sentral del av myten om det norske selvet som politikerne fremmer, er ordet «dugnad» Enten en klasse samler inn penger til klassesur eller et borettslag har vårrydding, står tradisjonen sterkt i det norske samfunnet. Til tross for at regelen er uskreven skal alle

hjelpe til og bidra inn i fellesskapet. Audun Lysbakken bruker norske barn som samler inn leker til flyktningene som eksempel:

Audun Lysbakken (Sosialistisk Venstreparti): Jeg mener dette er en tid for lederskap. Ikke for å avvente hva de som nå tar ledelsen gjør. Når regjeringen skal delta på disse møtene, så snakker de ikke bare på vegne av Høyre og Fremskrittspartiet, de snakker på vegne av hele det norske folk, og det er et folk som ønsker å vise solidaritet. Og jeg, jeg ønsker meg politikere nå, som viser den samme dugnadsånden som de barna som samler inn leker til flyktningene.

Barna fremstilles som deltakere i en nasjonal dugnad. Til sammenligning bidrar ikke regjeringen like mye. Til tross for at Lysbakken kritiserer regjeringens flyktning- og asylpolitikk taler han likevel om et samlet norsk folk. Det er *regjeringens* ansvar å vise den samme dugnadsånden som resten av det norske folk. På den andre siden snakker han på vegne av det norske folk fremfor å tale om et «vi» der nordmenn inviteres inn i identiteten. Louis Althusser viser hvordan et subjekt blir interpellert. Dette skjer når subjektet blir adressert, aksepterer tilkallingen og til slutt utfører handlingen (Althusser, 1971:143). Lysbakken fremstiller det norske folk som solidariske deltakere i en nasjonal dugnad, men de blir ikke direkte tilkalt. Også andre steder i debatten henviser han til ordet «solidaritet», enten for å oppfordre andre partier om å bidra mer i det europeiske arbeidet eller som en oppfordring til det norske folk.

For eksempel er Lysbakken skuffet over Jonas Gahr Støre. Han mener Støre bør oppfordre regjeringen til å ta lederskap fremfor å vente og se hva EU gjør. «Arbeiderpartiet og SV kommer fra en veldig stolt tradisjon, fra solidaritetstanken i arbeiderbevegelsen. Men jeg tror venstresidens velgere forventer av oss at vi står opp for en rausere flyktningpolitikk nå. Så du trenger å bli mer som Stefan Löfven, Jonas». Ettersom både Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti kommer fra en stolt tradisjon, henholdsvis solidaritetstanken i arbeiderbevegelsen, bør Arbeiderpartiet stå opp for en rausere flyktningpolitikk. Senere i debatten forklarer han at 2015-valget avgjør om Norge skal kunne være i stand til å gjennomføre en stor nasjonal dugnad for solidaritet og videre at «nesten alle fra Fremskrittspartiet sier nei, flertallet fra Høyre sier nei. De to partiene som sier mest ja, det er SV og Kristelig folkeparti. Og det viser veldig klart, at vi kan ta et solidaritetsvalg på mandag, og dermed øke vår evne til å vise solidaritet som land». Sistnevnte eksempler kan forstås som en oppfordring til det norske folk. Det er opp til dem å bestemme hvem som skal styre i de ulike kommunene. For å kunne vise mest mulig solidaritet og raushet og videre bli interpellert på en suksessfull måte, må seeren stemme på Kristelig Folkeparti eller Sosialistisk Venstreparti. Ved å stemme på andre partier, minker denne muligheten.

I motsetning til Lysbakken som ofte taler på vegne av det norske folk konstituerer Erna Solberg et kollektivt «vi». I starten av debatten sier hun at «Norge er raust, vi har en stor nasjonal dugnad, og vi kommer til å bidra med mer». Også statsministeren taler om det norske folk som en samlet gruppe. I tillegg henviser hun til et «vi». Det er «vi» – i fellesskap – som har en stor nasjonal dugnad. På denne måten blir samtlige nordmenn konstituert som hjelpsomme bidragsytere. Dette forsterker påstanden om at Norge er et raust land. Der Lysbakken taler på vegne av oss, konstituerer Solberg et fellesskap. Som vi husker er en suksessfull konstitutiv retorikk avhengig av at subjektene allerede tilhører en annen ideologi og en annen subjektposisjon (Charland, 1987:141). Statsministeren oppfordrer ikke det norske folk til å delta i dugnaden, men beskriver dem som eksisterende deltakere. De er allerede medlemmer av det rause samfunnet som beskrives.

For å innta den nye subjektposisjonen må man oppgi sin egen individualitet. Siden det norske folk allerede er deltakere i en nasjonal dugnad kan man anta at viktigheten av å interpellere og konstituere dem inn i en ny identitet blir mindre viktig. De ønsker folk velkommen og hjelper folk i nød. Likevel er det norske folk nødt til å handle innenfor disse rammene og følge fortellingens mønster for å kunne innta subjektposisjonen og opprettholde fortellingen. For å bli medlem av det rause fellesskapet som politikerne beskriver, må publikum delta i den nasjonale dugnaden, de må ønske flyktingene velkommen, og de må hjelpe folk i nød. Ved å vektlegge denne myten fremfor andre myter, søker slik retorikk å forsterke subjektene oppfordring å handle, å delta og å hjelpe til.

Samtlige partier i partilederdebatte 2015 har samme svar på spørsmålene tilknyttet den epideiktiske retorikken: «Hva er 'dette'» og «hvem er 'vi'?»). Flyktingene fremstilles som et folk i nød som «vi» må hjelpe, mens det norske selvstendige konstitueres som et raust samfunn. Som et raust samfunn er vi moralsk forpliktet til å hjelpe til. Begge konstellasjoner fremstiller det norske folk som deltakere i en nasjonal dugnad som hjelper folk i nød og som ønsker dem velkommen. Samtidig har de ulikt syn på spørsmålet tilknyttet deliberativ retorikk: «Hva skal vi gjøre med 'dette'?»). Sammenlignet med partilederdebatte i 1987 ser vi at samtlige partier *både* benytter seg av epideiktisk retorikk og deliberativ retorikk. I begge debattene kritiserer politikerne hverandre, men i partilederdebatte i 2015 er det de politiske forslagene det stilles spørsmålsteget ved, ikke motstanderens moral og holdning i innvandringsspørsmålet.

Analysen viser at det hovedsakelig er partiene for en mer liberal innvandringspolitikk som benytter seg av konstitutiv og epideiktisk retorikk, bortsett fra i 2015 hvor begge konstellasjoner skaper den samme identiteten. Ved å invitere seerne inn i et kollektivt «vi»

viser politikernes retorikk hvorfor Norge skal hjelpe folk i nød (1987 og 2015) eller hvorfor innvandrere er en nødvendig ressurs for Norge som vi skal behandle på lik linje med andre nordmenn (1999). Selv om «det norske selvet» formidles gjennom tre ulike forestillinger tilsvarende de respektive debattene, har disse identitetskonstruksjonene også mange likhetstrekk. Mytene som presenteres konnoterer de samme verdiene, men formidles ved hjelp av ulike ord og uttrykk. Slik retorikk vedvarer altså fra 1987 via 1999 til 2015 til tross for ulike situasjoner, kontekster og fjernsynsvalgkampens utvikling. Neste kapittel tar for seg dominerende topoi og argumenter som preger debatten og undersøker disse i sammenheng med konstitutiv og epideiktisk retorikk.

7. Dominerende topoi og argumenter

Forrige kapittel fokuserte på ytringer som vanligvis forbindes med epideiktisk retorikk: «Hvem er 'vi'?» og «hva er 'dette'?» (Vatnøy, 2015). Politikerne inviterer publikum inn i identiteten «det norske selvet». Her defineres innvandringsspørsmålet som en verdisak hvor moral og identitet står sentralt. Slik konstituering skaper ofte grunnlaget for argumenter som assosieres med den deliberative sjangeren: «Hva skal vi gjøre med 'dette'?». Maurice Charland (1987) forklarer hvordan den konstitutive retorikken har evnen til å skape et subjekt som, for å godta konstitueringen, må handle innenfor fortellingens rammer. I valgdebattene innebærer dette å reagere på politikernes argumentasjon. Dette kapittelet fokuserer på de dominerende topoi og argumenter som preger de tre valgdebattene. Til tross for at partienes holdning til innvandring kan være mer eller mindre stabil over tid, kan argumentasjonsstrategiene variere. Topikklæren (Kjeldsen, 2006; Andersen, 2007; Gabrielsen, 2006) illustrerer hvordan en sak alltid kan betraktes ut fra flere perspektiver. De seks topoi og argumenter som kapittelet analyserer er (1) «økonomi», (2) «Norge er et lite land», (3) «lik politikk som lignende land», (4) «uklar situasjon», (5) «kultur» og (6) «stille krav». Disse støtter hovedsakelig påstandene «innvandring er et problem for det norske samfunn» og «vi hjelper bedre til i Syria og nærområdene».

7.1 Økonomi

Kapittel 2 viste hvordan den heuristiske fasetten forstår topikken som «stedene» hvor persuasivt innhold og argumenter i stor grad ligger klare til emnet som behandles. Topikkforståelsen tilbyr et verktøy for retoren slik at prosessen foregår på en systematisk måte (Gabrielsen, 2006:200). En sak kan betraktes ut fra ulike perspektiver, avhengig av hvilke forhold og aspekter som vektlegges. Når politikere argumenterer for en begrenset og kontrollert innvandringspolitikk kan de fremstille innvandring som et økonomisk problem for det norske samfunnet. Slike ytringer peker ofte på velferdsstatens rasjonelle karakter, hvor en kontrollert og begrenset innvandringspolitikk kan begrunnes med at «velferdsstatens begrensede kapasitet gjør at ikke alle kan slippe inn i landet» eller at «svake grupper i det norske samfunnet må prioriteres foran potensielle nye innvandringsgrupper». Økonomiske topoi er hovedsakelig fremtredende i 1987 og til dels i 1999. I 1987 argumenterer Carl I. Hagen for at Norge ikke har mulighet til å hjelpe alle ettersom omkostningene er for store for det norske samfunn. I starten av debatten spør programleder Ole Kristen Harborg Carl I. Hagen om partilederen har vunnet på at innvandring har blitt et valgkampemne. Hagen

forklarer at han ikke har holdt et eneste innlegg om dette og at han kun svarer på spørsmål fra salen. Deretter svarer han følgende:

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Vi skal ta imot flyktninger i et antall på 1000-1200 fra FN, FNs Høykommissærs leirer, men at asylsøkere som kommer ifra tredje land, altså ikke første land som programlederen innledet med, men fra tredje land hvor vi ikke har noen forpliktelser – de kan vi ikke ta imot fordi omkostningene ved dette har blitt alt, alt for store for det norske folk samfunn. 1500 millioner kroner har de andre tilleggsbevilget i våres, mens vi ikke har penger til andre områder, og det blir et press på boligmarkedet, og når justisministeren nå også sier at av asylsøkerne, så er det bare 20-25 % som har reelt grunnlag for å få flyktningstatus, så er det vi sier at nå må vi ikke være så naive – nå må vi også ta hensyn til våre egne borgere her i dette landet før det sløses mer penger på dette området.

Carl I. Hagen forklarer at Norge ikke kan ta imot flere enn 1000-12000 flyktninger fra FNs Høykommissærs leirer fordi omkostningene har blitt for store for det norske samfunn. Hvor den humanitære identitetskonstruksjonen skaper en felles identitet sentrert rundt norske verdier og tradisjoner, skiller Carl I. Hagens argumentasjon seg ut fra de andres ved å peke på de økonomiske konsekvensene tilknyttet innvandring. Grethe Brochmann (2003:194) forklarer at Carl I. Hagen før valget i 1987 «appellerte til en 'feie-for-egen-dør'-tankegang, ved å påpeke hvor mange problemer 'våre egne', 'de gamle' og 'de syke' stod overfor i det norske samfunnet». Dette gjenspeiles i sitatet over. Innvandring koster penger som heller kunne ha blitt benyttet til å hjelpe det norske folk. «Nå må vi ikke være så naive», uttrykker han. Hagen gir inntrykk av at økt innvandring er å sløse bort penger som bør disponeres annerledes, og på denne måten tar han i bruk en økonomisk topos.

Å godta premisset hvor innvandring anses som et økonomisk problem, medfører også å betrakte økt innvandring og økonomiske tilleggsbevilgninger som «naivt» og «sløsing av penger» som heller kunne ha blitt brukt til å hjelpe «våre egne». Som en konsekvens avvises samtidig konstitueringen av det norske selv og påstanden om at Norge er en humanitær nasjon. Mens øvrige partier definerer flyktning- og asylspørsmålet ut fra moral, verdier og identitet, henviser Carl I. Hagen til velferdsstatens rasjonelle karakter. Han veier pragmatiske konsekvenser og løsninger opp mot hverandre og betegner innvandring som ufordelaktig. Politikeren unnviker den humanitære identitetskonstruksjonens løsning på problemet, altså å hjelpe folk i nød, ved å tenke «humanitært» om norske borgere. Dermed kan partilederens økonomiske argumentasjon også betraktes som moralsk. Sammenlignet med den humanitære identitetskonstruksjonen er den forankret i en annen moral, hvor «våre egne» må hjelpes til fordel for potensielt nye innvandringsgrupper. Ifølge politikeren er det kun 20-25 % av asylsøkerne som har reelt grunnlag for å få flyktningstatus. I stedet for å hjelpe «våre egne» benyttes ressursene til å hjelpe ikke-reelle asylsøkere. Derfor er innvandring et økonomisk problem. Ved å sammenligne Carl I. Hagens replikk og Hanna Kvanmos ytring under,

tydeliggjøres forskjellene mellom den konstitutive identitetskonstruksjonens betraktning av innvandring som et spørsmål om moral og Carl I. Hagens økonomiske perspektiv:

Hanna Kvanmo (Sosialistisk Venstreparti): [...] Jeg tror faktisk at vi skal ønske dem velkommen, hittil har det ikke kommet så mange tusen at det ikke går an å ta dem opp i den befolkningen vi har. Men som jeg sa i sted, vi må ta imot dem på et anstendig vis, og så må vi undersøke hva slags land de kommer ifra og hvilke muligheter de har videre. Det er ikke bare å si som Carl I. Hagen at alle som ikke kommer til Norge som første land, de skal bare, bare sendes ut. For det hender at også det andre land er et meget, eller tredje land som han kalte det for, er et meget farlig land å komme tilbake til fordi at de der blir sendt tilbake til sitt eget land.

I kapittel 6 så vi Hanna Kvanmo kritisere myndighetenes innvandringspolitikk og gi uttrykk for at Carl I. Hagen har gitt næring til «de skremmende holdningene som vi nå ser boble opp til overflaten». I samme avsnitt gir hun oppfordringen om at «vi må nå se til å oppføre oss som anstendige mennesker» og «etterleve de konvensjonene som vi har undertegnet». Som pliktfulle og anstendige mennesker skal vi ta imot flyktninger og asylsøkere. Hanna Kvanmo handler i tråd med myten om Norge som en humanitær nasjon. Denne forestillingen ligger til grunn for videre ytringer, inkludert eksempelet over. Dynamikken illustrerer at partiene for og mot innvandring betrakter saken på to forskjellige måter som fører til ulike definisjoner og løsninger på problemet. Slik kan man få inntrykk av at partene ikke diskuterer samme sak i det hele tatt. Hvor Carl I. Hagen henviser til et konkret tall som det norske samfunnet evner å ta imot, signaliserer Hanna Kvanmo i stedet viktigheten av å innta en anstendig holdning i spørsmålet. Til gjengjeld fremmer hun ingen pragmatiske løsninger på problemet.

Som nevnt kan vi skille mellom tre typer innvandring til Norge. Mens asylsøkere som kommer til Norge på eget initiativ er diskusjonsemnet i 1987, er folkemøtet i 1999 hovedsakelig viet til arbeidsinnvandring og integrasjonspolitik. Likevel er også asylpolitikk oppe til diskusjon. Carl I. Hagen argumenterer fortsatt for at Norge må føre en restriktiv innvandringspolitikk, men argumenterer i mindre grad ut fra et økonomisk perspektiv. Økonomiske topoi er kun fremtredende i forbindelse med innslaget som vises, hvor partilederen taler på Fremskrittspartiets valgkampåpning i Oslo:

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Hadde Fremskrittspartiets langt mer restriktive innvandring-, flyktning- og asylpolitikk vært ført de siste 20 årene, så ville det vært langt færre innvandrere i Oslo, og da ville boligprisene vært lavere.

I partilederdebatten i 1987 sa Carl I. Hagen at Norge ikke kan ta imot asylsøkere fra «tredje land» fordi omkostningene har blitt alt for store for det norske samfunnet. Både her og i ytringen over peker partilederen på velferdsstatens rasjonelle karakter. Carl I. Hagen mener høy innvandring fører til press på boligmarkedet i Oslo. Dette er en konsekvens av flyktning- og asylpolitikken som regjeringene de siste 20 årene har ført og kunne vært unngått med

Fremskrittspartiets langt mer restriktive politikk. Påstanden om press på boligmarkedet grunnet økt innvandring, kritiseres av de andre partiene på folkemøtet i 1999. De mener Hagen knytter innvandrere opp mot bestemte problemer i samfunnet som i utgangspunktet ikke skyldes innvandring, inkludert presset på boligmarkedet. Jens Stoltenberg sier:

Jens Stoltenberg (Arbeiderpartiet): [...] Hvis Carl I. Hagen hadde åpnet valgkampen i 1993 ved å si på Youngstorget: «Boligprisene er så lave fordi vi har så mange innvandrere i Oslo». Da hadde det vært en slags sammenheng i det. Det er bare at du velger alltid å gå til de negative kjennetegnene og karakterisere en bestemt utsatt gruppe, og det er det som skaper de holdningene som gjør integrering vanskelig, og det er derfor det du sier er så farlig, for det er ikke konsekvent, og det er ingen sammenheng.

Per Kristian Foss fra Høyre anklager påstanden for å være det nærmeste man kommer direkte feilinformasjon og mener Fremskrittspartiet klarer å snu et pluss til å bli et minus i regnskapene sine. «Dette er ikke rasisme, det har jeg aldri sagt, men dette er bare litt dumt, og det er så fordummende i debatten», utdyper han.

Kapittel 6 illustrerte at graden av anstendighet skaper to partipolitiske fronter i 1987 og i 1999, hvor samtlige partier hevder å representere en anstendig politikk. I 1999 beskylder både Per Kristian Foss og Jens Stoltenberg Carl I. Hagen for å oppføre seg uanstendig ved å koble innvandrere opp mot bestemte problemer i samfunnet og for å komme med feilaktige og fordummende opplysninger. Det samme gjør Erik Solheim og Odd Einar Dørum. De avfeier Carl I. Hagens påstander ved å konstituere ham som uanstendig. Både i 1987 og i 1999 ser vi at politikerne kritiserer hverandres *holdninger* opp til flere ganger. Der de andre partiene konstituerer Carl I. Hagen som uanstendig og umoralsk, hevder Fremskrittsparti-politikerne at de øvrige partiene først nå har begynt å påpeke problemene og utfordringene som innvandring medfører. Dette har Fremskrittspartiet gitt uttrykk for i vel 20 år.

Av den flerkulturelle klyngen blir ikke innvandrere betraktet som et problem, men snarere som en ressurs i et flerkulturelt Norge. Dette illustrerer hvordan de to konstellasjonene definerer innvandringsspørsmålet på to ulike måter. Fremskrittspartiet betrakter innvandring som et problem, mens de andre partiene anser innvandrerne som en nødvendig arbeidskraft. Når saken defineres på to forskjellige måter, avviser de også hverandres argumenter. Per Kristian Foss forteller at Norge trenger innvandrerne som oppholder seg i landet, at de jobber og skaper press med alle andre nordmenn som etterspør mer for bolig. Hovedsakelig er det ikke innvandrerne som har skapt presset, hevder han, før han legger til at de trengs som arbeidskraft. Erik Solheim er enig med Foss:

Erik Solheim (Sosialistisk Venstreparti): For meg er det opplagt at Carl I. Hagen har rett i dette, eller hadde det ikke vært innvandrere i Oslo, så hadde boligprisene gått ned. På samme måte som det ikke hadde vært kvinner i Oslo, ikke hadde vært folk fra distrikts-Norge i Oslo, ikke hadde vært ungdom,

ikke hadde vært studenter, en hvilken som helst gruppe som ble tatt ut av boligmarkedet i Oslo ville føre til at boligprisene gikk ned. Men prisen å betale for det ville være at Ullevål sykehus ikke kunne drives, vi kunne ikke ta imot turister på Plaza eller noen av de andre store hotellene, hadde ikke vært noen drosjenæring eller Oslo Sporvei eller noen andre av de virksomhetene vi er avhengig av.

Betragtningen av innvandrere som en nødvendig ressurs er i tråd med forestillingen om Norge som et flerkulturelt samfunn hvor vi viser hverandre toleranse og respekt uavhengig av kultur, hudfarge og bakgrunn. Carl I. Hagen motsetter seg de øvrige partienes konstituering. Han forklarer at Norge ikke er et flerkulturelt samfunn enda og at noen innvandringsgrupper ikke ønsker å integreres og tilpasse seg norske forhold. Carl I. Hagen forsvarer ytringen i innslaget ved å beskyldte programleder Terje Svabø og NRK for å ha tatt sitatet ut av kontekst ved å klippe ut det som ble sagt før og etter innslaget. Han forklarer at politikerne har fått ansvaret for Oslos høye boligpriser, men at Fremskrittspartiet ikke bør inkluderes i denne betraktningen, da partiet har stått for en annen politikk som hadde ført til endringer. I 20 år har Fremskrittspartiet ønsket å oppheve Marka-grensen i Oslo, tillate boligbygging i Maridalen og Sørkedalen samt høyere bebyggelser i sentrum. Samtidig forteller partilederen at mindre innflytning til Oslo også hadde påvirket boligprisene, inkludert lavere innvandring. Carl I. Hagen påpeker at Fremskrittspartiet ikke ønsker å sende innvandrere som allerede oppholder seg i Norge ut av landet, men å hindre nyankomne innvandrere fra å bosette seg i Oslo før de kan leve av egen inntekt.

Carl I. Hagen innfører et skille mellom kritikk av innvandrere og innvandrings*politikken* som andre partier har ført. «Men fordi jeg kritiserer innvandringspolitikken, så er det de andre som legger det ut som kritikk av innvandrere. Det er ikke innvandrernes feil». En slik forsvarsstrategi benyttes av formannen flere steder i debatten. Sammenlagt danner slike ytringer det faste topiske handlingsmønsteret «holdningsangrep og forskyvning». Først forklarer Hagen at innvandring fører til problemer i samfunnet. Den flerkulturelle identitetskonstruksjonen kritiserer hans anstendighet, noe som innebærer å oppføre seg dårlig og utenfor det moralske hegemoniet i innvandringsspørsmålet. Carl I. Hagen svarer at han ikke kritiserer innvandrerne, altså er han ikke uanstendig overfor dem eller andre. Han innfører skillet mellom årsak og effekt (kritikk av partienes innvandringspolitikk) på den ene siden og problem og symptom (innvandrere) på den andre siden. Hvis en av disse uttalelsene hadde vært annerledes, så hadde mønsteret også endret seg. Eksempelvis kunne den flerkulturelle identitetskonstruksjonen ha angrepet de politiske løsningene som fremmes fremfor Hagens manglende anstendighet. Flere steder uttrykker Carl I. Hagen også at politikerne tilskriver han meninger som han aldri har ytret.

Fremstilling av innvandring som et økonomisk problem for det norske samfunn er til stede både i 1987 og i 1999. Strategien støtter påstanden om at Norge må føre en restriktiv innvandringspolitikk. Topoi som viser til velferdsstatens rasjonelle karakter er mindre fremtredende i debatten i 1999 sammenlignet med i 1987. Dette kan være fordi integrasjon er sendingens hovedtema og at det hovedsakelig er arbeidsinnvandring som diskuteres. I 2015 er økonomiske topoi fraværende. Dette kan være fordi Siv Jensen ledet partiet i 2015, mens Carl I. Hagen var leder i 1987 og i 1999. Fra å være et opposisjonsparti i 1987, er de i regjering i 2015. I 2015-debatten har dessuten Høyre og Fremskrittspartiet omdefinert sakens premiss til å gjelde Norges bidrag i Syria og nabolandene. De argumenterer for at Norge hjelper bedre der enn ved å ta imot flere flyktninger og asylsøkere i Norge. Dette er blant annet fordi Norge er et lite land. Slike topoi er sentrale både i 1987 og i 2015, men ikke i 1999.

7.2 Norge er et lite land

Hittil har vi sett at innvandring kan defineres som et økonomisk problem som går utover «våre egne». En annen strategi som benyttes i argumentasjonen for en kontrollert og begrenset asyl- og flyktningpolitikk er toposen «Norge er et lite land». Dette er et eksempel på en topos som utgjør et fast element i argumentasjonen og som er effektiv fordi synspunktet lar seg overføre til andre saksområder (Andersen, 2007:160). Anniken Hagelund (2003:90) forklarer at «Norway's position in this world of movement is defined in terms of rich, but small. This does give Norway a responsibility to help, but this responsibility is limited due to the small size of this very rich country». Slike påstander er fremtredende i partilederdebatten i 1987. Som et rikt og ressurssterkt land har Norge både mulighet og etiske forpliktelser til å hjelpe folk i nød. Samtidig er Norge også et lite land. Størrelsen gjør at Norge ikke har ressurser til å hjelpe alle. Velferdssystemet slik det er nå kan bryte sammen, og i tillegg må nasjonen prioritere de i størst nød. I 1987 bruker både Arbeiderpartiets nestleder Einar Førde og Høyres formann Rolf Presthus dette allmenne premisset i sin argumentasjon. Førstnevnte politiker påstår at dersom Norge tar imot alle, så blir det mindre kvoter og plass til de som trenger det mest. Derfor trenger Norge en innvandringspolitikk som er styrt. Presthus mener Norge ikke kan løse problemet alene og at dette må skje i et internasjonalt fellesskap. På slutten av debatten spør programlederen Presthus om praktiseringen av innvandringsstoppen har fungert rasistisk. Høyre-lederen mener stoppen er nødvendig i et land som Norge:

Rolf Presthus (Høyre): Ja, det er ikke lett å praktisere innvandringsstoppen og innvandringsbestemmelsene i et samfunn som det norske hvor man har en veldig stor pågang fra folk utenfra. Det er helt naturlig at et land som vårt med meget store inntekter blir mer attraktivt enn det var i

gamle dager, og det medfører at vi da må legge forholdene bedre til rette og dermed, så er man nødt til å sette innvandringsstopp når man da ikke har skikkelig mottak til folk.

Rolf Presthus forsvarer innvandringsstoppen ved å vise til Norges store pågang utenfra grunnet landets høye inntekter. Selv om Rolf Presthus ikke eksplisitt forsvarer innvandringsstoppen ved å vise til nasjonens begrensede landområde, påpeker han at Norge er mer attraktivt nå sammenlignet med tidligere. Utlendingslovens forslag om å gjøre innvandringsstoppen permanent var også for å sikre prinsippet om likebehandling og likestilling mellom nye landsmenn og øvrige nordmenn. Det kan tolkes som om Rolf Presthus mener en oppheving av innvandringsstoppen hindrer dette idealet, da kapasiteten i asylmottakene var sprengt på dette tidspunktet.

Både Høyre og Arbeiderpartiet støtter en streng, men rettferdig innvandringspolitikk. Norge har moralske forpliktelser til å hjelpe, men siden vi er et lite land må de i størst nød prioriteres. Dette reflekteres i ytringene over. Mange av replikkene deres inngår i den humanitære identitetskonstruksjonen som hjelper folk i nød. Vi husker Rolf Presthus si at «vi er et land med Nansens tradisjoner» og Einar Førde forklare at vi skal være et land som på skikkelig måte skal ta imot flyktninger og hjemløse. Samtidig som de belyser viktigheten av å hjelpe til, påpeker de at Norge ikke kan hjelpe alle. Det er *praktisk umulig* å ta inn alle, men det er *moralsk riktig* å hjelpe de som trenger det mest. En slik «moralsk defensiv konstituering» redder deres selvbilde, men forplikter ikke til handling. Likevel kan det argumenteres for deres konstitueringer er mindre effektive som en følge av dobbeltsidigheten. Konstitutiv og epideiktisk retorikk søker å skape et subjekt som automatisk handler i tråd med fortellingen som presenteres. I 1987 konstitueres det norske selvet som en humanitær nasjon. Når Einar Førde og Rolf Presthus mener Norge kun kan hjelpe til i begrenset omfang, bryter dette med den kollektive identiteten som allerede er etablert. Til tross for at de mener vi skal hjelpe de som er i størst nød, inkluderer ikke denne kvoten alle som lider. Motsatt forklarer Kjell Magne Bondevik at «vi må ikke være så restriktive at vi sender mennesker i den sikre død, tortur og forfølgelse. Da er det bedre tross alt å slippe inn fem for mye enn å sende et menneske for mye tilbake».

I partilederdeebatten i 2015 er partiene fordelt mellom to konstellasjoner. De små partiene (Venstre, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet, Miljøpartiet De Grønne og Kristelig Folkeparti) ønsker å reforhandle Syria-avtalen og påstår at regjeringen ikke deltar nok i det europeiske samarbeidet. De store partiene (Høyre, Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet) mener nasjonen hjelper til bedre på andre måter enn ved å øke antall flyktninger og asylsøkere. Til tross for at påstandene er motstridende, konstituerer begge parter Norge som et

raust land hvor forestillingen skaper grunnlaget for videre argumentasjon. De store partiene kan benytte toposen «Norge er et lite land» for å støtte påstanden om at Norge hjelper til bedre i Syria og nærområdene. Norge er et lite land, og alle som kommer hit skal også integreres. «De skal altså ha bolig, de skal ha arbeid, de skal ha barnehageplasser, de skal ha utdanning», opplyser Fremskrittspartiets Siv Jensen. Programleder Atle Bjurstrøm sier at Siv Jensen i starten av valgkampen oppfordret norske kommuner til å si nei til flyktninger. Videre spør han om politikeren mener det samme i dag:

Siv Jensen (Fremskrittspartiet): Jeg mener at debatten må tas i hver enkelt kommune. Og for å sette dette i perspektiv, de 5000 som satt i mottakene før dette skjedde, pluss de 8000 som vi har vedtatt at vi skal ta imot, pluss de angivelig 16 000 asylsøkerne som nå kommer, det utgjør til sammen hele Halden kommune, så vi må sette det litt i perspektiv, Norge er et lite land, vi har fem millioner innbyggere. Og alle som kommer hit, som får opphold, skal altså integreres. Og vi har erfaringer for, at det ikke bare er enkelt [...].

Siv Jensen sammenligner flyktningene og asylsøkerne som Norge har vedtatt å ta imot eller som oppholder seg i landet med innbyggerne i Halden kommune. Også her er en moralsk defensiv topos fremtredende. I likhet med Einar Førde, som i 1987 mente at høy innvandring fører til mindre kvoter og plass til de som trenger det mest, påstår Siv Jensen at vi ikke kan ta imot flere enn vi evner å integrere. I de store partienes konstituering av det norske selvet som et raust land innebærer dette å ta godt imot flyktningene og asylsøkerne som kommer til landet. Med et mottaksapparat under press, blir dette vanskelig hvis Syria-avtalen reforhandles og flere entrer grensene. Dette er en av grunnene til at Norge hjelper til bedre i nabolandene.

I starten av partilederdebatten forteller programleder Atle Bjurstrøm at den tyske forbundskansleren og den svenske statsministeren har gått i bresjen for en europeisk dugnad. De ber europeiske land om å ta ansvar, om å bidra og å ta imot flyktninger, forklarer han. «Hvorfor står ikke den norske statsministeren på samme linjen som de to», spør han så Erna Solberg. Statsministeren mener det ikke er grunn for å gjøre endringer i norsk politikk. Syrerne som har beskyttelsesbehov og som kommer hit, får det. Ifølge statsministeren henter Norge flere kvoteflyktninger og bidrar med mer penger sammenlignet med øvrige europeiske land i forhold til folkemengden. Hun nevner ikke eksplisitt at Norge er et lite land, men ytringen gir likevel uttrykk for at Norge ikke kan ta imot alle grunnet landets størrelse. Som et rikt og ressurssterkt land har Norge mulighet til å hjelpe til på andre måter, blant annet i form av pengedonasjoner. Hun påstår at Norge deltar inn i det europeiske arbeidet og står i fremste rekke når det gjelder å hjelpe til i Syria og nærområdene. Knut Arild Hareide mener regjeringen ikke bidrar nok:

Knut Arild Hareide (Kristelig Folkeparti): [...] Mitt spørsmål og min klare oppfordring er at vi må ta minst vår del av ansvaret. For hvis ikke Norge kan ta sin del av ansvaret for den asylstrømmen, ja, hvilket land i Europa er i bedre stand til å ta, ta sin andel, enn det Norge er?

Dette er et eksempel på hvordan det topiske handlingsmønsteret «rikt, men lite land» kan oppstå i debattene. Knut Arild Hareide sier vi minst må ta vår andel og gir uttrykk for at Norge ikke bidrar nok. Hareide bruker en «rikt land»-topos i sin kritikk av regjeringens flyktning- og asylpolitikk. Selv om det ikke nevnes direkte, gir ytringen uttrykk for at Norge er et mer ressurssterkt land sammenlignet med de fleste andre i Europa og at vi derfor bør hjelpe til mer. Partiene som konstituerer det norske selvet som et raust land som må hjelpe folk i nød ved å ta imot flere flyktninger og asylsøkere kan begrunne dette med at Norge er et rikt land. Partiene som konstituerer Norge som et raust land som hjelper til bedre i nærområdene kan peke på at Norge er et lite land som kun kan hjelpe til i begrenset omfang innenfor egne landegrenser. Toposen «Norge er et lite land» er til stede både i partilederdebatten i 1987 og i 2015. I 1987 representerte asylsøkerne en utfordring for Norge. Siden Norge er et rikt og ressurssterkt land er pågangen stor, og for å sikre et godt velferdstilbud må de som er i størst nød, prioriteres. I 2015 blir immigrasjon ansett som et problem og en «krise». I 1999 er de to topoi fraværende. Dette kan være fordi aktørene hovedsakelig diskuterer arbeidsinnvandring og ikke asyl- og flyktningpolitikk. Neste del av analysekapittelet tar for seg analogien «lik politikk som lignende land». I 1987 sammenligner Einar Førde og Carl I. Hagen egen innvandringspolitikk med den som føres i lignende land.

7.3 Lik politikk som lignende land

Når politikerne fremstiller innvandring som et problem som videre krever en regulert innvandringspolitikk ser vi at politikerne kan benytte økonomiske topoi eller hevde at Norge ikke har kapasitet til å hjelpe alle grunnet landets størrelse. For å *begrunne* slike påstander kan politikerne benytte en analogi hvor Norges innvandringspolitikk sammenlignes med den som føres i andre land. Ut fra en inferensiell topikkforståelse, som konsentrerer seg om argumentstrukturens form, ser vi at analogien binder påstand og belegg sammen (Gabrielsen, 2008). Analogien brukes av Einar Førde og Carl I. Hagen i partilederdebatten i 1987. Hos Førde er den fremtredende i forbindelse med nestlederens svar til Aksel Nærstad. Nærstad kritiserer regjeringen for å praktisere «statlig rasisme» – institusjonalisert diskriminering. For å illustrere, viser Rød Valgallianse-formannen blant annet til forslaget om ny utlendingslov¹³.

¹³ Stortingsmelding nr. 39 (1987-88) «Om innvandringspolitikken»

Ifølge politikeren foreslår denne strengere kriterier for definisjonen av flyktninger enn det FN gjør, og den pålegger flypersonell å påse at passasjerene reiser med gyldig pass, visum og reisedokumenter, som han mener vil foregå etter hår og hudfarge. Einar Førde reagerer på begrepet «statlig rasisme» og forsvare egen innvandringspolitikk ved å vise til politikken som føres i andre land:

Einar Førde (Arbeiderpartiet): Jeg reagerer sterkt på omgrepet «statlig rasisme». Alle land som ligner på vårt har en regulert innvandring, og jeg er helt enig med Arne Fjørtoft i at dersom en virkelig vil bidra til rasisme og til tilstander vi ikke kan være bekjent av, så skal en foreslå at vi opphever alle reguleringer. Vi fører her en innvandringspolitikk i dette landet, og det er ikke gjort noe nytt utspill i denne valgkampen. Stortinget har fått orientering om alle element i regjeringens politikk. Vi har ført en flyktningpolitikk som har hatt bred tilslutning.

Toposen «lik politikk som lignende land» viser at Arbeiderpartiets politikk ikke bidrar til statlig rasisme, men snarere er regulert. Dette begrunnes ved å sammenligne Norges innvandringspolitikk med den som føres i lignende land, som også fører en regulert innvandringspolitikk. Videre hevder Einar Førde at en slik politikk er nødvendig for å *forhindre* rasisme. Ifølge politikeren er det de som ønsker å oppheve alle reguleringer som bidrar til rasisme. En av grunnene til dette kan være fordi økningen i antall asylsøkere dette året førte til misnøye blant asylsøkerne og deler av befolkningen. Hos Einar Førde brukes analogien for å forsvare og legitimere egen innvandringspolitikk. Det samme gjelder for Carl I. Hagen:

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Jeg vil bare si at det Fremskrittspartiet står for på dette området, det er stort sett det som er innført i Danmark og de fleste andre vest-europeiske land, og vi er det eneste partiet så vidt jeg skjønner som har tatt konsekvensen av det syn justisministeren også har gitt uttrykk for, og vi har sagt et tall på hvor mange vi synes vi kan ta imot. Ingen andre partier har sagt et tall, det må bety at de ikke ønsker noen restriksjoner, slik at det er antall som lander på Fornebu som skal avgjøre hvor mange som kommer inn i landet.

I likhet med Arbeiderpartiet anklages Fremskrittspartiet for å være strenge og restriktive. Mens Einar Førde hevder kontroll er viktig blant annet for å forhindre rasisme, mener Carl I. Hagen at Fremskrittspartiet er det eneste som har tatt konsekvensen av «det syn justisministeren også har gitt uttrykk for»¹⁴. Det kan antas at formannen sikter til betraktningen Aksel Nærstad ytret tidligere i debatten, hvor han sier at Helen Bøsterud nå «[...] går ut og sier at nå er det alt for mange som kommer til dette landet som ikke er reelle flyktninger og derfor må sendes ut». Det øvrige partier betegner som en streng og uanstendig holdning i innvandringsspørsmålet, betrakter han selv som realistisk, nyansert og følgelig også anstendig politikk. I sitatet over hevder partilederen at Fremskrittspartiet som eneste

¹⁴ Helen Bøsterud (Arbeiderpartiet) var justisminister fra 1986-1989 under Gro Harlem Brundtlands andre regjering.

parti har oppgitt et tall for hvor mange Norge kan ta imot. Ifølge Hagen må dette bety at de ikke ønsker noen restriksjoner og at alle i teorien kan immigrere til Norge. Til tross for at de andre partiene belyser viktigheten av å hjelpe folk i nød og å oppføre seg anstendig, kan slike refleksjoner fremstå som feilslutninger uten konkrete politiske forslag. I partilederdebatte i 1987 er Carl I. Hagen den eneste politikeren som svarer på spørsmål forbundet med deliberativ retorikk. Han foreslår å ta imot 1000-1200 flyktninger og hevder at kun 20-25 % av asylsøkerne har reelt grunnlag for å få flyktningstatus. Motsatt fokuserer de andre partiene hovedsakelig på spørsmål tilknyttet epideiktisk retorikk.

Analogien «lik politikk som lignende land» er ikke fremtredende på Folkemøtet i 1999 eller i partilederdebatte i Fredrikstad i 2015. Dette kan være fordi innvandring i 1987 fortsatt var et forholdsvis nytt fenomen og tema i fjernsynsvalgkampen. Dermed blir det også viktigere å *definere* og *identifisere* saken. Som stasislæren forteller oss, kan en sak systematiseres og diskuteres på fire forskjellige nivåer (Just & Gabrielsen, 2008:19). I 1987 diskuteres innvandringsspørsmålet hovedsakelig ut ifra den *definerende fasen* hvor sakens faktuelle forhold er i fokus. Ytringene er med på å forme meningsdannelsen av saken ved å vektlegge noen sider av saken, mens andre nedtones. Dette kan være en av grunnene til at debatten i større grad er preget av konstitutiv og epideiktisk retorikk sammenlignet med partilederdebatte i 2015 og deler av folkemøtet i 1999 hvor det fremmes flere konkrete tiltak i *tillegg til* myter om det norske selvet. De respektive fasene skaper ulike former for argumentasjon, samtidig som vi ser at mange topoi og argumenter også vedvarer. Selv om «lik politikk som lignende land»-topoi forsvinner fra politikernes retorikk etter partilederdebatte i 1987, er den muligens fremtredende i andre offentligheter. I likhet med denne søker også «uklar situasjon»-topoi å begrunne partienes standpunkt i innvandringsspørsmålet.

7.4 Uklar situasjon

Sammen med «lik politikk som lignende land» og «stille krav» er «uklar situasjon»-topoi kun fremtredende i én av tre debatter, henholdsvis partilederdebatte i Fredrikstad i 2015.

Fremskrittspartiet og Høyre mener Norge har bedre muligheter til å bidra i Syria og i nærområdene enn ved å øke antall flyktninger til Norge. Dette er blant annet fordi situasjonen er uklar. Også dette er et eksempel på en topos som kan brukes på tvers av saksområder samt et premiss som deles av mottakerne. Erna Solberg fra Høyre forklarer at det er uforsvarlig å si at vi tar vår andel flyktninger og asylsøkere når Norge ikke vet hva antallet kommer til å bli.

«Nå må vi ha litt is i magen», sier hun. Å si ja til alle initiativ tror Solberg er litt farlig før situasjonen er kartlagt og vi vet hva summen blir for Norge. Som vi så i kapittel 6 mener Siv Jensen det samme. Hun påpeker at millioner av mennesker lider i denne regionen og at vi må sette saken i perspektiv. Det viktigste er å gå til kjernen til utfordringen, nemlig Syria og nærområdene.

Ved å betone den uklare situasjonen som flyktningkrisen medfører, samtidig som bidrag i Europa blir betegnet som «en sval bris å regne», fremheves viktigheten av å stabilisere regionen. I likhet med de andre politikerne fremstiller Solberg og Jensen Norge som et raust land. Forestillingen skaper grunnlaget for topoi og argumenter som støtter påstanden om at Norge heller må hjelpe til i nabolandene. Ettersom situasjonen er uklar, nasjonen har ressurser til å bidra på andre måter og siden Norge er et lite land kan vi kun hjelpe til i begrenset omfang innenfor egne landegrenser. Det kan imidlertid argumenteres for at konstitueringen er mindre vellykket hos dem enn hos partiene som ønsker å reforhandle Syria-avtalen. Det norske folk konstitueres som et solidarisk folkeslag som deltar i en nasjonal dugnad. På dette tidspunktet var Norge preget av en sympatibølge hvor flere mente Norge burde bidra i et europeisk samarbeid ved å ta imot flere flyktninger og asylsøkere med behov for hjelp. De små partiene forteller at Norge ikke bidrar nok i den europeiske dugnaden, og i en dugnad skal alle hjelpe til og bidra like mye. Når de små partiene påstår at Norge ikke bidrar nok, kan det å «bidra» tolkes som å ta imot sin andel flyktninger og asylsøkere, ikke tiltak som viser til bidrag i Syria og nabolandene eller å peke på problemer som økt innvandring kan føre til.

7.5 Kultur

Tidligere har vi sett hvordan Carl I. Hagen fremstiller innvandring som et økonomisk problem og at Norge derfor må føre en restriktiv innvandringspolitikk. Her utgjør økonomi «stedet» hvor argumentene og poengene tilknyttet innvandringsspørsmålet hentes. I likhet med økonomi er også kultur et eksempel på et slikt «sted». I antologien *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, skriver Anniken Hagelund (2004:183) at Fremskrittspartiet problematiserte innvandring fra midten av 1980-tallet, men at overgangen fra 1980-tallet til 1990-tallet representerte et skille ved at innvandring i større grad ble problematisert i form av kulturell engstelse. Forestillingen om kulturelt mangfold som en fare for Norge ble på 1990-tallet innført i offisielle sammenhenger, slik som i partiprogrammer og i stortingsdebatter. Utsagn som «I Norge spiser vi svin, drikker alkohol og viser ansiktet vårt» (Listhaug, 2016), samt

uttrykk som «parallellsamfunn» og «hverdagsintegrering¹⁵» gir også inntrykk av at dagens innvandringsdebatt i stor grad handler om kultur. Med dette som bakteppe skulle man tro at topoi og argumenter om det kulturelle og etniske er mer fremtredende på folkemøtet i 1999 og i partilederdeebatten i Fredrikstad 2015 sammenlignet med i partilederdeebatten i 1987, mens det motsatte er tilfellet med økonomiske topoi og argumenter. Ytringer forankret i en kulturell topos kan blant annet peke på forskjeller mellom «oss» og «dem». Partiene som støtter en liberal innvandringspolitikk kan imidlertid fremstille kulturelt mangfold som en ressurs for Norge. Til tross for hypotesen over er graden av kulturell argumentasjon noe fremtredende i 1987, mest fremtredende i 1999 og kun til stede i form av anti-topoi, altså som kritikk av motstanderen, i 2015.

I partilederdeebatten i 1987 argumenterer Fremskrittspartiet hovedsakelig ut fra økonomiske topoi, hvor «våre egne» nordmenn må prioriteres foran potensielt nye innvandringsgrupper. Høyre og Arbeiderpartiet hevder at Norge, som en humanitær nasjon, må hjelpe folk i nød, men at vi ikke kan hjelpe alle. Det er først på slutten av debatten at en kulturell topos preger politikernes, i dette tilfellet Carl I. Hagens, retorikk. Programleder Ole Kristen Harborg avrunder debatten med å spørre Hagen om Norge er i ferd med å bli en muslimsk stat. Dette kan ses som et oppfølgingsspørsmål til opplesningen av Mustafa-brevet og den påfølgende debatten i etterkant av episoden. Partiformannen svarer «nei» gjentatte ganger før Harborg omformulerer spørsmålet:

Programleder: Jo, du har sagt at denne innvandringen som vi har nå, asylsøkerne, kan føre til at vi blir det?

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Jeg har sagt at hvis det ikke settes noen begrensninger og man tillater 20, 30, 40 000 i året å komme hit, så kan jeg ikke se bort ifra at om to til tre generasjoner, så har det norske folk endret karakter, men det er i annen og tredje generasjon, hvis det fortsetter å komme betydelig antall, og hvis det ikke noen andre vil sette noen begrensning, og hittil er det jo ingen andre partier som vil si et tall i det hele tatt, da er det antallet som kommer som bestemmer også hvor mye midler som bevilges. I år var det 1 500 000 i tillegg, andre sektorer fikk ikke tilleggsbevilgninger selv om behovene var der. Så man må sette et tall og føre den politikken andre vestlige land nå gjør.

Hagen mener altså at et karakterskifte hos det norske folk kan finne sted hvis de andre partiene ikke sier et tall for hvor mange Norge motta og setter en begrensning. Partilederen argumenterer ut ifra en kulturell topos fordi spørsmålet til programlederen krever det, mens han ved første anledning i stedet kritiserer de andres flyktning- og asylpolitikk. I likhet med på folkemøtet i 1999, understreker Carl I. Hagen at han ikke kritiserer innvandrerne, men innvandringspolitikken. Han fremstiller også innvandring som et økonomisk problem ved

¹⁵ «Hverdagsintegrering» ble kåret til årets nyord av Språkrådet i 2016, mens «parallellsamfunnet» havnet på 5. plass (Språkrådet, 2016)

hjelp av samme argumenter som tidligere i debatten. Hagen anvender økonomiske topoi i større grad enn kulturell argumentasjon for å forsvare sitt standpunkt, også når programlederen spør om innvandring kan være en trussel for norsk kultur.

Hos partiene som ønsker en mer liberal innvandringspolitikk er det kun Aksel Nærstad som argumenterer ut fra en kulturell topos. I motsetning til Hagen som anser kulturelt mangfold som en potensiell trussel, betrakter Aksel Nærstad kulturforskjeller som en rikdom. «Ja, hva er så i veien for at det skal komme andre folk fra andre kulturer. Jeg mener et fargerikt Norge ville vært et mye rikere Norge, vært et mye bedre samfunn, så jeg mener vi skal ønske folk fra andre nasjoner velkommen på de betingelsene som vi for eksempel hadde til 1975».

Kapittel 6 fokuserte blant annet på de øvrige politikernes kritikk av Carl I. Hagens moral og anstendighet i partilederdebatte i 1987. Også Einar Førde og Rolf Presthus som argumenterer for en streng, men rettferdig innvandringspolitikk, distanserer seg fra Carl I. Hagen. Hanna Kvanmo og Aksel Nærstad omtaler Fremskrittsparti-formannen som innehaver av «grumsete holdninger». Til tross for at Hagen selv ikke betegnes som rasist, kan partiets politikk og retorikk føre til rasistiske holdninger blant befolkningen, påstår de. Det er tydelig at slike antagelser ikke er rettet mot Carl I. Hagens økonomiske argumentasjon, men mot den kulturelle engstelsen som partiet sies å representere. Slike ytringer kan også leses som anti-topoi.

Ved å fremstilles som xenofob og innehaver av en uanstendig moral kan politikken som Fremskrittspartiets står for oppleves som et uttrykk for «grumsete holdninger». Holdninger som motsier det politisk korrekte i innvandringsspørsmålet kan bli møtt med anklager om at «du har grumsete og dels rasistiske holdninger». Også Anniken Hagelund (2003:218) mener rasisme spiller en sentral del i definisjonen av det anstendige. «[...] Ideas about the reality or possibility of racism, xenophobia and discrimination form the *constitutive outside* of immigration politics as a moral field». Fellesskapet forsterkes i kontrast med den «konstitutive utsiden», noe som også gir assosiasjoner til den epideiktiske retorikkens bakside (jf. Condit, 1985:289). Således defineres innvandringspolitikken ut fra hva den *ikke* bør være eller hva politikerne frykter den kan ende opp med å bli (Hagelund, 2003:218). Likevel ser vi at Hagen selv hovedsakelig argumenterer ut fra økonomi fremfor kulturelle topoi i 1987.

Også i 1999 er kulturelle topoi gjeldende, både blant den liberale og den restriktive fløyens retorikk. Som vi husker konstituerer den flerkulturelle identitetskonstruksjonen Norge som et samfunn hvor vi viser hverandre respekt og toleranse, mens Carl I. Hagen avfeier påstanden om Norge som et flerkulturelt samfunn. Han belyser viktigheten av å betrakte

innvandrerne som individer og ikke som en helhetlig gruppe, samtidig som han hevdet at noen innvandrere ønsker å integreres, mens andre ikke gjør det. «[...] Det er mange innvandrere som vil integreres, som er ivrige på å lære seg norsk, oppføre seg ordentlig, skaffe seg arbeid og leve av egen inntekt, og så er det enkelte andre innvandrere som driver med kriminalitet og som ikke ønsker integrering, som ønsker å bevare skikkene fra sitt tidligere land, bevare sin religion og omgangsform». Dette kan være et uttrykk for at politikeren konstituerer innvandrerne som selvstendige individer for å argumentere for en mer selektiv innvandringspolitikk. Der noen innvandringsgrupper ønsker å tilpasse seg det norske samfunnet, er det andre hvor kulturelt mangfold fremstår som en trussel for nasjonen. Etter krigen på Balkan ønsket Fremskrittspartiet å forhindre motsetninger og konflikter mellom befolkningsgrupper grunnet etniske, kulturelle og religiøse forskjeller mellom dem. Partiet gjennomførte en sortering av ulike etniske grupper, hvor de fryktet at noen ville ta med seg hjemlandets konflikter til Norge. Blant disse ble serbiske og kroatisk flyktninger ansett som en fare (Hagelund, 2004:183). Også senere i debatten konstituerer Hagen enkelte innvandrere som en trussel for det norske samfunnet. Han forteller Erik Solheim at det fortsatt eksisterer to debatter – en integrasjonsdebatt samt diskusjonen rundt hvor stor innvandring som skal aksepteres til Norge før han utdyper:

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Regjeringen la opp til i sitt statsbudsjett en to og 2500-3000 som skulle komme som flyktninger, det ligger an til å bli 9000, og vi hevder at vi vil ha en meget betydelig innskjerping av utlendingerloven for innskjerpingen av asyl-innvandringen. Vi vet at ¼ av de som kommer hit ødelegger reisedokumenter, de forteller falske historier og har falsk identitet, det er et enormt press, også mot Norge, for egentlig arbeidskraftinnvandring og levestandardens innvandring etter at vi har en permanent innvandringsstopp, så det er to debatter.

Sitatet viser at Carl I. Hagen ønsker en innskjerping i utlendingerloven. Påstanden støttes med fremstillingen av kulturelt mangfold som en fare for Norge. Ny-innvandringen, altså asylsøkere som kommer til Norge, er egentlig ikke innvandring, hevder han. Til tross for at politikeren ikke bruker ordet eksplisitt, fremstilles asylsøkerne som bekvemmelighetsflyktninger i måten de beskrives på. De fremstilles som løgnere som snylter på systemet i søken om et bedre liv. Disse er ikke Norge pliktet til å hjelpe, hevder Hagen. Som vi så tidligere i debatten ønsker Carl I. Hagen å ta imot 1000-1200 kvoteflyktninger i motsetning til regjeringen som ligger an til å slippe inn 9000 immigranter. Ved først å vektlegge at innvandrerne ikke må betraktes som en helhetlig gruppe for så å utdype at enkelte immigranter ikke ønsker å integreres, mens andre har falsk identitet, fremstår partilederen muligens som mindre fremmedfiendtlig i debatten.

Ytringene over blir møtt av Erik Solheim som kritiserer Hagen for å knytte innvandring opp mot problemer i samfunnet. «Vi må skape mest mulig levelige forhold mellom dem og oss vanlige nordmenn, slik at det ikke blir konflikter her i dette landet, og da kan vi ikke gjøne rundt og peke på hvert eneste problem. Vi må også av og til se en løsning eller mulighet». Igjen tydeliggjøres forskjellene mellom den flerkulturelle identitetskonstruksjonen og Fremskrittspartiets retorikk ved hjelp av handlingsmønsteret «holdningsangrep og forskyvning». Den flerkulturelle identitetskonstruksjonen vektlegger viktigheten av å vise hverandre toleranse og respekt. Politikerne anklager Hagen for å knytte innvandring opp mot problemer i samfunnet. Carl I. Hagen avviser påstanden om Norge som et flerkulturelt samfunn og kritiserer de andre partienes flyktning- og asylpolitikk som han mener må strammes inn for å forhindre asylsøkere med falsk identitet og som ikke ønsker å tilpasse seg det norske samfunnet, fra å entre landet.

Graden av kulturell argumentasjon er ikke like dominerende i partilederdebatten i 2015. En forklaring er fordi debatten hovedsakelig diskuteres ut ifra en annen fase. *Om* noe har skjedd er allerede avgjort (den konstaterende fasen) og *hva* som har skjedd er identifisert (den definerende fasen). Den evaluerende fasen viser til hvordan saken skal vurderes (Just & Gabrielsen, 2008:21). Flyktningkrisen blir karakterisert som en humanitær krise.

Argumentene som legges frem tar utgangspunkt i dette faktum. Siden samtlige partier konstituerer Norge som et raust land er det konsensus blant politikerne om at Norge skal hjelpe flyktningene. Dermed kan topoi som fremstiller kulturelt mangfold som en potensiell trussel være mindre hensiktsmessig i denne sammenheng. *Hvordan* Norge bør hjelpe til er i 2015 det sentrale stridsspørsmålet. Store deler av valgsendingen preges av at partiene tar til orde for at nasjonen enten skal hjelpe til ved å ta imot flere flyktninger og asylsøkere eller bidra mer i nærområdene. Den advokerende fasen viser til fremtidige beslutninger tilknyttet saken, hvor bestemte handlinger og beslutninger enten anbefales eller frarådes.

Argumentasjonen i partilederdebatten assosieres med denne fasen som også sammenfaller med den deliberative retorikkens forslag til løsninger på problemet.

Kulturell argumentasjon er i partilederdebatten i 2015 først og fremst til stede i form av anti-topoi. Tidligere i analysen husker vi Siv Jensen påstå at Norge ikke bør reforhandle Syria-avtalen, blant annet fordi flyktningene også skal integreres. Audun Lysbakken og Knut Arild Hareide tilbakeviser påstanden ved å peke på de bosniske flyktningene som kom til Norge i 1993. Disse har bedre økonomi enn nordmenn generelt, samme arbeid og som er godt integrert. Fremskrittspartiets integreringspolitikk påstås å være ekskluderende. Også Carl I. Hagen brukes som illustrasjon på Fremskrittspartiets ekskludering:

Knut Arild Hareide (Kristelig Folkeparti): Hva er det Carl I Hagen sier? Han sier, at Oslo forslummes, at Europa kveles. Carl I Hagen sier at Oslo skal stenges for mennesker som kommer fra Asia og Afrika. Er det å inkludere? Er det å si velkommen til Norge, dette vil gå bra?

Til tross for at Siv Jensen i partilederdebatte ikke fremstiller kulturelt mangfold som en trussel for Norge, men snarere betrakter økt innvandring som en kortsiktig løsning, viser Knut Arild Hareide til holdninger blant andre medlemmer i partiet. En slik anti-topos utfordrer premisset i Siv Jensens påstand. Fremfor å avfeie konsekvensene som Jensen hevder innvandring kan føre til, mener Kristelig Folkeparti-lederen at Fremskrittspartiet anser kulturelt mangfold som en trussel for Norge. Siv Jensen svarer med å si at Kristelig Folkeparti-lederen undervurderer de kommende utfordringene. «[...] Hvis alt hadde gått smertefritt i norsk asyl- og innvandringspolitikk, og at vi hadde hatt perfekt integrering, så hadde det heller ikke vært diskusjoner i det norske samfunnet». I likhet med i 1987 vises det til argumenter og utsagn formidlet i andre offentligheter, men som ikke uttrykkes eksplisitt i partilederdebatte.

I 1987 var innvandring et forholdsvis nytt fenomen, både med tanke på antall asylsøkere som kom til Norge og som tema i en norsk fjernsynsvalgkamp. Selv argumenterer Carl I. Hagen hovedsakelig ut ifra økonomiske topoi, hvor innvandring presenteres som et *økonomisk problem*. Samtidig leste han opp Mustafa-brevet kun noen få dager før partilederdebatte. Han sier at det norske folk kan ha endret karakter om tre til fire generasjoner om ikke flyktning- og asylpolitikken innstrammes. De øvrige politikerne konstituerer ham som innehaver av den uanstendige moral, og Hanna Kvanmo, Aksel Nærstad og Kjell Magne Bondevik betegner holdningene hans som «grumsete» og «dels rasistiske». I 1999 betrakter Carl I. Hagen kulturelle forskjeller som problematisk, blant annet fordi noen innvandringsgrupper ikke ønsker å bli integrert og har falsk identitet. I 2015, derimot, blir innvandring presentert som en krise hvor alle må hjelpe til i fellesskap. Påstander hvor immigrasjon blir fremstilt som en fare for norsk kultur er muligens en mindre effektiv strategi på et tidspunkt hvor det norske folk konstitueres som sympatiske bidragsytere i en nasjonal dugnad. Likevel er kulturell argumentasjon til stede i form av anti-topoi.

7.6 Stille krav

En stille krav-topos er, som tidligere nevnt, kun fremtredende på folkemøtet i Oslo i 1999. På lik linje med andre nordmenn må også innvandrere bidra inn i det norske samfunnet. Politikerne må stille krav til dem. Dette er et eksempel på et allment prinsipp som deles av mottakerne og som kan overføres til andre saksområder (Andersen, 2007:60). Dette er i

kjølvannet av snillismedebatten hvor Gerhardsen påsto at det ikke lenger stilles krav til enkeltmennesket (Gerhardsen, 1991:29). Som sagt bidro debatten til at det ble mer legitimt å uttrykke problemer og utfordringer som innvandring og integrering medfører. På folkemøtet påstår Carl I. Hagen at innvandringsdebatten har blitt bedre, blant annet fordi de andre partiene også har begynt å anerkjenne at innvandring også medfører problemer og utfordringer, noe som Fremskrittspartiet har påpekt i vel 20 år. I *Kampen om anstendigheten* skriver Anniken Hagelund (1999:36) at Carl I. Hagens argumentasjon i innvandringsvalgkampen i stor grad dreide seg om å forsvare seg mot angrep. I likhet med i 1987, hvor Hagen sa at han kun svarte på spørsmål fra salen, er Teun van Dijks (1993) «denials of racism» fremtredende på folkemøtet i 1999. Hagen fremstiller Fremskrittspartiet i et positivt lys og motstanderen i et negativt lys. «På den konkrete prosessen når det gjelder å foreslå gode tiltak som kan bidra til innvandrere kommer i arbeid, mere nå, at de får bedre norskopplæring, bedre nå, har ikke Fremskrittspartiet bidratt med i det hele tatt. Det har vi andre holdt på med. Fremskrittspartiet har dessverre hetset», sier Per Kristian Foss. Carl I. Hagen hevder på sin side at Fremskrittspartiet tar innvandrene på alvor ved å stille krav til dem:

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Det var en feilaktig beskrivelse, en fullstendig feilaktig beskrivelse, og jeg har lyst til å si til Per- Kristian Foss: Vi har sagt når det gjelder integreringen av norskopplæring at vi må ta innvandrene og de som også har kommet som, gjennom flyktninger, på alvor og stille krav til dem. Vi har sagt at vi ønsker lovendringer, slik at før man blir norsk statsborger, så må man kunne norsk på et akseptabelt nivå, det skal ikke fastsettes av oss, men av fagpersoner, og kunne samfunnskunnskap. Vi har sagt at alle som har permanent opphold i Norge og som føder barn her må ha et foreldreansvar for at ungene kan norsk når de begynner på skolen. Vi tar innvandrene på alvor ved å stille krav til de.

Denne typen argumentasjon er eksempler på Teun van Dijks «denials of racism». Det Per Kristian Foss betegner som «hets», hevder Carl I. Hagen er en ansvarlig innvandringspolitikk. Dette gjelder blant annet norskopplæring av innvandrere hvor foreldrene har ansvar for at barna deres kan norsk på et akseptabelt nivå før de begynner på skolen. Motsatt har de andre partiene i liten grad stilt krav til immigrantene. Sammenlignet med Fremskrittspartiet kan man få inntrykk av at de andre partiene *ikke* tar innvandrene på alvor fordi de nesten aldri har stilt krav til dem. Til tross for medienes og andre politikeres kritikk av partiets uanstendighet, fremstiller de seg selv som anstendige (Hagelund, 1999:36). Også andre steder i debatten ser vi lignende forsvarsstrategier. Tidligere i kapittelet så vi Carl I. Hagen hevde at han ikke kritiserer innvandrene, men innvandringspolitikken. Partilederen mener også de andre politikerne på folkemøtet påfører ham meninger som han aldri har uttrykt selv. Også de andre politikerne understreker viktigheten av norskkunnskaper blant innvandrene, men i

motsetning til Fremskrittsparti-formannen mener de ikke at foreldrene har plikt for å sørge for at barna kan norsk før de begynner på skolen. Carl I. Hagen mener dette er helt avgjørende for barnas fremtid i Norge og betegner det som en «omsorgssvikt» i tilfeller hvor dette ikke er skjer.

Når skoler og barnehagers rolle i integreringsprosessen er på folkemøtets dagsorden, diskuterer aktørene særtiltak og særordninger for innvandrere. Her ble regjeringens forslag til endringer i utlendingsloven som april samme år ble sendt på høring, trukket inn i valgkampen (Hagelund, 1999:48). Carl I. Hagen betrakter særordninger og særtiltak rettet mot innvandrere som diskriminering av nordmenn. Karl Glad fra NHO sier i et innslag at myndighetene ikke sørger for å «tilrettelegge for det absolutt viktigste som kan integrere disse menneskene i samfunnet vårt og gi dem et menneskeverdig liv, nemlig å komme i arbeid og tjene penger selv». Carl I. Hagen utsagnet er en kritikk av de andre partiene:

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet): Selvsagt, så skal de i arbeid så fort som mulig, men ikke hvis vi må begynne å gi særbehandling og særfordeler. Nå må vi behandle alle likt, uavhengig av rase, et, etnisk opprinnelse og nasjonalitet. Vi kan ikke gå inn på kvoteordninger sånn som regjeringer har antydnet og delvis foreslått, hvor innvandrere skal gå foran norske i køen for jobbene. Vi må ha en renhårig politikk hvor alle behandles likt, men dette var en knusende kritikk av de andre.

Karl Glads ytring er en kritikk av de andre partiene fordi det er de som er ansvarlige for politikken som har blitt ført i Norge de siste årene. Hagen mener at innvandrerne må ut i arbeid forttest mulig, men ikke om dette innebærer å gi særfordeler og særtiltak. Ifølge partilederen fører disse til at immigrantene går foran norske i køene for jobbene.

Særordninger og særtiltak betraktes som diskriminering av nordmenn. Hagen argumenterer for at alle skal behandles likt uavhengig av rase, etnisk opprinnelse og nasjonalitet. Også slike utsagn gir assosiasjoner til snillismedebatten hvor Rune Gerhardsen påsto at innvandrere fikk rettigheter uten at det ble stilt krav om retten. Anniken trekker frem dette som et av eksemplene på partilederens «denials of racism»-strategier i valgkampen og viser til meninger Carl I. Hagen har ytret i andre medier:

Fremskrittspartiet er ikke rasistiske. Tvert om er Frp «det eneste partiet på Stortinget som konsekvent er for likebehandling av alle, uavhengig av rase, religion og etnisk opprinnelse» (Carl I. Hagen i Aftenpostens morgens morgenutgave 4.8.99). Dette innebærer at om noen er rasistiske så er det de andre partiene som går inn for særordninger og særbehandling av innvandrere. «...det er det som egentlig er rasistiske holdninger. Du skal forskjellsbehandle folk på etnisk eller nasjonalt grunnlag» (Aftenpostens morgenutgave 4.8.99) (Hagelund, 1999:37)

Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, på sin side, kritiserer sentrumsregjeringens innstramming i arbeidsmarkedstiltakene, blant annet for kutt i bevilgninger til skolefritidsordninger og barnehageutbyggingen – to sentrale arenaer for å lykkes med

integreringen. Jens Stoltenberg kritiserer også regjeringens innføring av kontantstøtten som han mener gjør at mange kvinner blir hjemme med barna heller enn å gå på norskkurs. I tillegg gjør regjeringens arbeidsmarkedspolitik integrering vanskeligere, hevder Arbeiderpartiets formann. Bevilgningene til arbeidsmarkedstiltak, som var kraftig redusert, vil påvirke de svakeste på arbeidsmarkedet, inkludert innvandrere, hevder Stoltenberg på folkemøtet. Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti betrakter særordninger og særtiltak som en nødvendighet for å sikre sosial likhet i samfunnet. Tvert imot, mener Fremskrittspartiet at disse ordningene fører til diskriminering av det norske folk. Førstnevnte partier betrakter altså særordninger som en nødvendighet for å sikre sosial likhet i samfunnet. Fremskrittspartiet ønsker også at alle skal behandles likt. I stedet for å gi særfordeler til innvandrere, mener Carl I. Hagen at alle skal ha samme muligheter i utgangspunktet.

Også Odd Anders With bruker en «stille krav»-topos i sin argumentasjon. Han mener de andre partiene muligens har gått glipp av en del nyanser ved å distansere seg fra Carl I. Hagen. Programlederen spør om With gir Hagen ros for linjen han har ført:

Odd Anders With (Kristelig Folkeparti): Nei, det, det gjør jeg ikke, men jeg er overbevist om at det er mange av oss som har trengt en vekker for å bli modig, også på det som handler om problemer på det her området. Og et av problemene er det at vi ikke har definert hva menneskesynet er som vi ønsker å ha i bunn for vår håndtering, både den verbale og praktiske håndteringen av det her spørsmålet. Og det andre er det at vi ikke har konkretisert det på den måten at vi både skal hjelpe og stille krav. Vi skal ikke behandle innvandrere som klienter, vi skal behandle dem som ressurspersoner, og der har både vi og Hagen mye å lære.

Hos With understøtter en «stille krav»-topos forestillingen om Norge som et flerkulturelt samfunn, der politikerne både skal hjelpe til og stille krav til innvandrerne. Ved å stille krav til innvandrerne kan det argumenteres for at innvandrerne blir betraktet som individer på lik linje med vanlige nordmenn. Som pliktige til å bidra inn i det norske samfunnet, blir ikke minoritetsgruppene ansett som klienter og hjelpeløse, men som bidragsytere sammen med resten av det norske folk. Dette er i tråd med det flerkulturelle Norge hvor vi behandler hverandre med respekt, toleranse og hvor alle skal behandles likt.

I dette analysekapittelet har jeg undersøkt dominerende topoi og argumenter som preger politikernes retorikk. Analysen viser at det hovedsakelig er partiene som ønsker en kontrollert og restriktiv innvandringspolitikk som benytter seg av disse. En forklaring er at de andre politikernes retorikk som oftest assosieres med epideiktisk og konstitutiv retorikk. Kapittelet har undersøkt interaksjonen mellom argumentasjonen og bruken av konstitutiv retorikk og sett at konstellasjonene ikke alltid godtar hverandres holdninger og påstander, ofte fordi retorikken befinner seg i ulike *faser* i innvandringsdebatten. Analysen har også vist at politikernes argumentasjon ofte danner faste handlingsmønstre hvor en topos møtes med faste

anti-topoi. Slike anti-topoi tar ofte form av forsvarsstrategier. Et eksempel er Carl I. Hagen som i 1999 sier at han ikke kritiserer innvandrerne, men innvandringspolitikken og at han tar innvandrerne på alvor ved å stille krav til dem. Et annet eksempel er når partiene for en kontrollert og begrenset innvandringspolitikk i 1987 og i 2015 hevder at nasjonen kun kan bidra i begrenset omfang fordi Norge er et lite land.

8. Oppsummering og diskusjon

Problemstillingen for denne studien har vært: «hva preger innvandringsdebattens retorikk i NRKs partilederdebatt i 1987, Folkemøte i Oslo i 1999 og partilederdebatt i Fredrikstad i 2015?». Selv om de tre valgdebattene representerer forskjellige tiår med ulik innvandringspolitikk, utfordringer og forskjellige faser i fjernsynsvalgkampen, har de mange likhetstrekk. Særlig bruken av epideiktisk og konstitutiv retorikk dominerer ordsiftet i samtlige debatter. Politikernes retorikk inviterer seerne inn i identiteten «det norske selvet». Denne typen språkhandling preger innvandringsdebattens retorikk i fjernsynsvalgkampen og illustrerer hvorfor forskning på diskusjoner rundt innvandring i offentligheten ikke bare bør fokusere på politikernes valg av argumenter og påstander. Analysen har også vist at politikernes konstituering av innvandrere vedvarer. I 1987 og i 2015 fremstilles flyktninger og asylsøkere som mennesker i nød. Også fremstillingen av innvandrere som en «ressurs» for Norge er fremtredende i samtlige debatter, men hovedsakelig på folkemøtet i 1999. Dette året hadde Norge et særlig behov for ufaglært arbeidskraft.

Også flere topoi og argumenter vedvarer i de tre debattene. Fremstilling av innvandring som et økonomisk problem er hovedsakelig dominerende i 1987, men er også til stede i 1999. «Norge er et lite land» vedvarer fra 1987 til 2015 og kan møtes med påstanden «Norge er et rikt land». Slike topoi er ikke fremtredende i 1999. I denne debatten diskuterte aktørene hovedsakelig arbeidsinnvandring og integrasjonspolitik, ikke hvor mange flyktninger og asylsøkere som Norge burde ta imot. Kulturelle topoi vedvarer fra 1987 til 1999, men forekommer også i form av «anti-topoi» og kritikk av motstanderens holdning og anstendighet. Likevel dominerer ikke kulturell argumentasjon ordsiftet i noen av debattene.

Ved både å studere den epideiktiske og deliberative retorikken i valgendingene har masteroppgaven avdekket at politikere kan diskutere innvandring ut fra ulike nivåer. Mens konstitutiv og epideiktisk retorikk sammenfaller med stasislærens «definerende fase», tilhører de ulike topoi og argumenter den «den advokerende fasen». I 1987 og 1999 definerer partiene saken på to forskjellige måter. I 2015 er samtlige aktører enige i at verden sto overfor en flyktningkrise. Dette året kritiserer politikerne hovedsakelig hverandres politiske forslag lagt til fremtiden, ikke hverandres holdninger til innvandring. Nå som de viktigste funnene fra analysen er oppsummert vil jeg diskutere disse ytterligere med utgangspunkt i studiens forskningsspørsmål og annen relevant teori og forskning.

8.1 Hvordan konstituerer partiene innvandrere og «det norske selvet»?

Analysen har vist at politikere i valgdebattene ofte svarer på spørsmål assosiert med epideiktisk retorikk. Fremtidige politiske beslutninger krever en forståelse av hvem «vi» er og en definisjon av saken. «Uten retorikk ville det ikke eksistere samfunn», hevder Jens E. Kjeldsen (2012:213). Dette er fordi samfunn skapes gjennom kommunikasjon. Gjennom samtaler mellom nordmenn og forestillingen om en felles historie, blir Norge samlet til ett folk og ett samfunn. Dette krever en aktiv dialog om kulturen, tradisjonene, verdiene og normene som vi hele tiden forhandler om og formidler språklig (ibid:215). Politikernes retorikk søker å invitere seerne inn i identiteten «det norske selvet». Her fremstiller politikere myter om hva det vil si å være norsk som og gir grunn for handling. Slik konstitutiv retorikk etableres gjennom epideiktisk retorikk og skaper grunnlaget for videre argumentasjon når politikere enten argumenterer for en liberal eller en konservativ innvandringspolitikk.

I de tre valgdebattene etableres Maurice Charlands (1987) tre ideologiske effekter ofte implisitt. Første ideologiske effekt er fremtredende i samtlige debatter. Politikere forteller om det norske samfunn, om «vi» nordmenn og hva det vil si å være norsk. Ved å snakke om et kollektivt «vi» søker retorikken å skape en ultimat identifikasjon og et forestilt fellesskap som overgår individuelle skillelinjer mellom klasser, kjønn og andre sosiale ulikheter (Charland, 1987:139). Den andre ideologiske effekten er kun til stede i partilederdebatte i 1987. Politikere henviser til nordmenn som utvandret til USA, nordmenn med erfaring fra siste krig og forklarer at vi som land bør følge tradisjonene etter Fridtjof Nansen, som etter 1. verdenskrig mottok Nobels Fredspris for sin store internasjonale innsats for flyktningene. På denne måten bindes de levende sammen med de døde (ibid:140). Siden politikere også i 2015 snakker om hvem «vi» er og definerer flyktningkrisen som et problem og en vanskelig situasjon, kunne man anta at «dannelsen av et transhistorisk subjekt» var til stede også i denne partilederdebatte. Grunnen til at effekten *ikke* er fremtredende kan være fordi innvandringsspørsmålet har blitt diskutert over flere år og fordi asylsøkere ikke lenger er et like nytt fenomen. En annen forklaring kan være at det norske folk allerede beskrives som sympatiske bidragsytere i en nasjonal dugnad. Det blir ikke like viktig å begrunne hvorfor Norge skal bidra gjennom fortellinger om våre forfedre og å interpellere publikum inn i en ny identitet.

Den tredje ideologiske effekten opprettes indirekte. Ettersom innvandringsdebatten i stor grad handler om verdier, moral og identitet vil aldri fortellingen bli helt «avsluttet». Hvis fortellingen godtas, aksepterer man også sin egen rolle i historien (Charland, 1987:141). I

motsetning til Quebec-eksempelet, hvor MSAs *The White Paper* består av én avsender, inkluderer innvandringsdebatten flere fortellinger og forestillinger om det norske selvet. Disse er i en kontinuerlig kamp med hverandre og kjemper om publikums oppmerksomhet. I stedet for å «avslutte» fortellingen, oppfyller subjektene sin rolle ved å vise humanitet, behandle andre med respekt og toleranse, ved å være raus og delta i en nasjonal dugnad. Slik har denne studien bidratt til å videreutvikle teorien om konstitutiv retorikk – fra å studere et skriftlig dokument med én avsender – til diverse debatter med flere avsendere. Selv om ytringene ofte kommer fra flere ulike politikere, utgjør de ofte sammenlagt en helhetlig identitetskonstruksjon.

Til tross for at det norske selvet presenteres i tre ulike utgaver gjennom forestillingene «vi er en humanitær nasjon», «vi er et samfunn hvor vi viser hverandre respekt og toleranse» og «Norge er et raust land», har identitetskonstruksjonene også mange likhetstrekk. Verdier som «medmenneskelighet», «nestekjærlighet», «respekt», «toleranse» og «raus» gir de samme assosiasjonene. Samme identitet kommer til uttrykk i alle debattene, men formidles ved hjelp av ulike ord og formuleringer. Analysen har vist at den epideiktiske og konstitutive språkhandlinger er mer fremtredende i vanskelige situasjoner som krever en definisjon av saken og et samlet fellesskap.

Vanskelige situasjoner krever at fellesskapet står samlet

I 1987 og i 2015 blir innvandring fremstilt som en utfordring for Norge. I 1987 opplevde Norge en foreløpig topp, hvor antall asylsøkere steg fra 829 i 1985 og 2722 i 1986 til 8612 året etter (Brochmann, 2003:194). I NRKs partilederdebatt i 1987 er partiene fordelt mellom to konstellasjoner – Fremskrittspartiet mot de andre. Carl I. Hagen argumenterer for innstramminger i flyktning- og asylpolitikken ved å fremstille innvandring som et økonomisk problem for det norske samfunn. Denne problemdefinisjonen deles ikke av de øvrige partiene, som i stedet for å fremme konkrete politiske forslag benytter epideiktisk og konstitutiv retorikk. De etablerer en identitet hvor den gode moral både er nøkkelen til fellesskapet og løsningen på problemet. I 2015 blir flyktningssituasjonen, grunnet krigen i Syria og andre problemområder, definert som «flyktningkrisen». De store og de små partiene utgjør to konstellasjoner som foreslår to ulike løsninger på problemet. Likevel ser vi at samtlige politikere bruker den samme konstitutive og epideiktiske retorikken. De etablerer et fellesskap hvor Norge konstitueres som et raust land.

I motsetning til foregående debatter, benytter også Fremskrittspartiet seg av epideiktisk og konstitutiv retorikk i 2015. Siv Jensen konstituerer flyktningene som

mennesker i nød som vi må hjelpe, men sier vi må sette situasjonen inn i en større helhet og derfor hjelpe til i Syria og nærområdene. Vi ser altså at Fremskrittspartiets retorikk i 2015 skiller seg ut fra den i 1987 og i 1999, da Carl I. Hagen avviste forestillingene om det norske selvet. I 2015 var Fremskrittspartiet i regjering, noe som ikke var tilfellet i de foregående debattene. De med regjeringsmakt kan tenkes å ha en annen inngang til debatten sammenlignet med partier i opposisjon. Programlederne stiller ofte flere kritiske spørsmål til partiene i posisjon (Vatnøy, Iversen & Svennevig, 2016), og Siv Jensen står ikke like fritt til å komme med andre budskap enn resten av regjeringen. På valgkampåpningen i Ålesund 15. august 2015 oppfordrer hun imidlertid kommunene om å se bort fra «Syria-avtalen» (Glomnes, Winther & Mauren, 2015). Dette til tross for at resten av regjeringen signerte avtalen. I NRKs partilederdebat 11. september 2015 har retorikken endret seg. Høyre og Fremskrittspartiet ønsker å ta imot flyktninger, men ikke å reforhandle avtalen slik som flere av de andre partiene ønsker.

På vegne av Aftenposten og Bergens Tidende, gjennomførte Respons en meningsmåling for november 2015. Novembermålingen viste at Fremskrittspartiet ikke hadde hatt like høy oppslutning blant velgerne siden mai 2011. Aftenposten, som intervjuet flere eksperter, meldte at ingenting annet enn striden rundt flyktningtilstrømmingen kunne forklare denne fremgangen (Gjerde, 2015). Dette mente Siv Jensen var et midlertidig stemningsskifte. «Det var den tidlige fasen av migrasjonsbølgen hvor vi så sterke bilder som beveget debatten midlertidig i en helt annen retning. Men det har lenge vært tilslutning til en strengere asylpolitikk», sier hun til avisen (ibid). Der retorikken i flyktning- og asylspørsmålet var åpen og sjenerøs i fjernsynsvalgkampen, endret den seg i kjølvannet av kommune- og fylkestingsvalget, også blant andre partier og deler av befolkningen. Ifølge Statistisk Sentralbyrå var nordmenn mer skeptisk til innvandrere og innvandring i 2016 sammenlignet med året før (SSB, 2016). Dette kan forklare hvorfor også Fremskrittspartiet benytter seg av epideiktisk og konstitutiv retorikk i partilederdebatten i 2015. Dette betyr imidlertid ikke at partiets retorikk i innvandringsspørsmålet har forandret seg på permanent basis, men at flyktningkrisen var en spesiell situasjon som krevde en annen retorikk.

Celeste Condit forteller oss hvordan epideiktisk retorikk tilbyr mer enn «praise and blame». Sjangeren har styrken til å definere uklare hendelser og gjøre dem mindre truende og forvirrende i tillegg til å skape og forene et samfunn (Condit, 1985:288, 289). Jens E. Kjeldsen påpeker at epideiktiske språkhandlinger søker å forhindre konflikt og kaos ved å skape fellesskap og konsensus og føre samfunnet videre (2008:88). Dette kan være en av forklaringene på hvorfor denne typen retorikk er mer sentral i 1987 og i 2015 enn i 1999. I de

førstnevnte debattene blir innvandring betraktet som en utfordring og en «krise», mens immigrantene konstitueres som folk i nød. Her er det nettopp flyktninger og asylsøkere som diskuteres. Utfordringer og menneskelige dilemmaer krever fellesskap og samhold. Å fremme praktiske løsninger på politiske problemer blir mindre viktig til fordel for en offentlig tenkning om hvem vi er som nasjon. Likevel er debatten i 2015 både preget av epideiktiske og deliberative språkhandlinger. Dette kan være fordi aktørene diskuterer en konkret utfordring som også krevde handling. En krise, hvor flere flyktninger og asylsøkere entrer norske landegrensene enn noen gang tidligere, krever både en følelse av fellesskap og løsningsorientert politikk. Dette er alle politikerne innforstått med.

I 1999, derimot, blir innvandrere fremstilt som en ressurs og nødvendig arbeidskraft. Arbeidsmarkedsetaten var bekymret over mangel på arbeidskraft, særlig i bygge- og anleggsbransjen og i deler av industrien og i helsesektoren (Brochmann, 2003:366). Til tross for at partiene fremstiller Norge som et flerkulturelt samfunn hvor vi viser hverandre respekt og toleranse, blir ikke seerne direkte interpellert inn i et kollektivt «vi». Dermed er heller ikke konstitutiv og epideiktisk retorikk like fremtredende i denne tv-debatten. I 1987 forteller den humanitære identitetskonstruksjonen historier om Norges humanitære tradisjoner for å bekjempe «grumsete holdninger». I 2015 må Norge delta i en europeisk dugnad som medlem av Schengen. Siden innvandring i 1999 hovedsakelig diskuteres i sammenheng med mulighetene immigrasjon medfører, kan det argumenteres for at nasjonens og hver enkeltes innbyggere moralske forpliktelser overfor de nye befolkningsgrupper blir mindre viktig å signalisere. Norge hadde behov for arbeidskraft, og valgresultatene indikerte at holdningen til innvandrere som en ressurs var en bedre stemmesanker enn fremmedfiendtlighet (Brochmann, 2003:339). Etersom innvandring ikke betraktes som et problem, blir det heller ikke nødvendig å skape en følelse av fellesskap.

Konstitutive identitetskonstruksjoner i kamp

Michael Calvin McGee argumenterer for at «folket» kun er en myte. «'The people', therefore, are not objectively real in the sense that they exist as a collective entity in nature; rather, they are a fiction dreamed by an advocate and infused with an artificial, rhetorical reality by the agreement of an audience to participate in a collective fantasy» (McGee, 1975:242). En kollektiv identitet kan forstås som et «forestilt fellesskap». Selv om medlemmene av fellesskapet ikke nødvendigvis er i direkte kontakt med hverandre, har man likevel en forestilling av fellesskap med alle disse menneskene, uavhengig av sosioøkonomiske forskjeller (Anderson, 2006). Fellesskapet som politikerne forteller om er ikke en objektiv

sannhet, men en «fiksjon» og en «myte» som eksisterer blant andre fiksjoner og myter. I de tv-sendte valgdebattene har politikerne som oppgave å henvende seg til *hele* befolkningen. Retorikken har en samfunnsskapende kraft gjennom å skape og gjenskape samfunnet som et sammenhengende fellesskap (Kjeldsen, 2012:219).

I debattene jeg har studert, er ofte det motsatte tilfellet. Politikerne har ofte forskjellige forestillinger om det norske selvet. Som seere tilbys vi forskjellige former for identitetskonstruksjoner som kjemper om samme oppmerksomhet. I stedet for å romme én konstituering som samler hele folket, tilbyr debattene heller konstitutive identitetskonstruksjoner i kamp. Dette gjelder særlig for partilederdebatten i 1987.

I sin konstituering, kritiserer politikerne ofte sine motstandere. Dette kan skape skiller i befolkningen fremfor å forene nasjonen. Når Fremskrittspartiet og Carl I. Hagen konstitueres som uanstendige mennesker og innehaver av «grumsete holdninger» i 1987, omfatter dette dermed deler av befolkningen. Dette krever enten en re-konstituering som inkluderer hele fellesskapet, eller at velgermassen venter på å bli konstituert på nytt av den respektive konstitutive identitetskonstruksjonen. Aksel Nærstad og Hanna Kvanmo mener Carl I. Hagen er med på å legitimere disse holdningene og at han sår dem ut til folket. En forklaring på hvorfor politikerne ofte splitter, fremfor å forene samfunnet, kan være at politiske partier henvender seg til ulike velgere. Både Rød Valgallianse og Sosialistisk Venstreparti befinner seg på venstresiden av norsk politikk og appellerer til liberale velgere i innvandringsspørsmålet. De utpeker seg som de mest innvandringsvennlige partiene (Brochmann, 2003:194). I motsetning til større partier, som for eksempel Høyre og Arbeiderpartiet, er ikke Rød Valgallianses og Sosialistisk Venstrepartis mål nødvendigvis å henvende seg til store velgermasser og «hele» befolkningen. Dermed blir det muligens mindre viktig for Kvanmo og Nærstad å forme og forene hele samfunnet.

Ved å studere de tre debattene, ser vi at anti-konstituering er mer fremtredende i 1987 enn i 1999 og i 2015. I 1999 ser vi også tendenser til anti-konstituering. Carl I. Hagen blir beskyldt for å koble innvandrere opp mot bestemte problemer i samfunnet, slik som presset på boligmarkedet i Oslo. De fire andre partiene hevder opplysningene er feilaktige og fordømmende. Ved å fremstille motstanderen som uanstendig, skapes det et skille mellom de to konstellasjonene. I forsøket på å avskrive Hagen fra debatten avfeies lignende syn på innvandring.

I partilederdebatten i 2015 kritiserer politikerne hovedsakelig hverandres praktiske løsninger lagt til fremtiden. Selv om også epideiktisk og konstitutiv retorikk preger debatten, kritiserer aktørene i liten grad hverandres holdninger til innvandring. En forklaring er at

politikerne generelt fremmer flere politiske forslag sammenlignet med i 1987 og i 1999. For å bestemme hva vi skal gjøre med «dette» må man ha en fornemmelse av hva «saken» dreier seg om og hvem «vi» er. Som nevnt krever kriser likevel politiske løsninger og forslag – ikke kun en kollektiv tenkning om hvem «vi» er som nasjon. Ulike situasjoner krever ulik retorikk. I 2015 krever situasjonen deliberativ retorikk i tillegg til epideiktikken som har evnen til å forme samfunnet. Videre konstituerer alle politikere Norge som et raust land og nordmenn som deltakere i en nasjonal dugnad. Politikerne konstituerer ikke det norske selvet ved å kritisere motstanderens grad av moral og anstendighet. Dermed skapes det en felles identitet i stedet for splittelse i samfunnet.

8.2 Hvilke topoi og argumenter preger debatten?

Konstitutiv retorikk har egenskapen til å legge til grunn for handling ved at subjektene bekrefter sin tilhørighet i det virkelige liv. Både Louis Althusser og Maurice Charland bruker begrepet «interpellasjon» til å forklare hvordan et subjekt blir tilkalt, reagerer og dermed «blir» denne personen (Althusser, 1971:86; Charland, 1987:138;). For at den konstitutive retorikken skal være virkningsfull, må publikum bli interpellert på en suksessfull måte og videre handle i den virkelige verden. De samme subjektene skal også reagere på argumentene som videre fremmes. I denne masteroppgaven har jeg undersøkt seks forskjellige dominerende topoi og argumenter som preger NRKs partilederdebutt i 1987, Folkemøte i Oslo i 1999 og partilederdebutt i Fredrikstad i 2015. Dette er (1) «økonomi», (2) «Norge er et lite land», (3) «lik politikk som lignende land», (4) «uklar situasjon», (5) «kultur» og (6) «stille krav». Disse strategiene søker å svare på spørsmålet «Hva skal vi gjøre med 'dette'?». Analysen har vist at det hovedsakelig er partiene som ønsker en kontrollert og restriktiv innvandringspolitikk som benytter disse. Motsatt assosieres ytringene til partiene for en mer liberal innvandringspolitikk i stor grad med epideiktisk og konstitutiv retorikk.

Fra holdning til handling

I 1987 fremstiller Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet innvandring som et økonomisk problem for det norske samfunnet. Høy innvandring betraktes som «sløsing» penger som heller bør brukes på «våre egne» borgere. Partilederen er den eneste aktøren som kommer med et konkret politisk forslag på problemet ved å si at Norge kan ta imot 1000-1200 flyktninger fra FNs Høykommissariat. Flere evner ikke den norske velferdsstaten å ta imot ettersom omkostningene har blitt for høye for det norske samfunnet. Høyre og Arbeiderpartiet

argumenterer for en streng, men rettferdig innvandringspolitikk. Einar Førde hevder at et høyt inntak fører til mindre kvoter og plass til de som trenger det mest, mens Rolf Presthus mener innvandringsstoppen er nødvendig i et ressurssterkt land som Norge med stor pågang fra folk utenfra. Samtidig konstituerer også de det norske selvet som en humanitær nasjon. Hos dem innebærer denne forestillingen å sørge for at de som er i størst nød, får hjelp. I analysen har jeg argumentert for at en slik moralsk defensiv konstituering er mindre effektiv enn hos politikerne som handler fullt i tråd med det kollektive «vi»-et som allerede er etablert.

Carl I. Hagens diskuterer innvandringsspørsmålet ut fra stasislærens advokerende fase. Her anbefales eller frarådes bestemte handlinger eller beslutninger tilknyttet saken (Jørgensen & Onsberg, 2008:45). Han definerer innvandringsspørsmålet som et økonomisk problem og sier Norge kan ta imot 1000-1200 kvoteflyktninger årlig. Argumentene er forankret i en moral hvor nordmenn må prioriteres foran potensielt nye befolkningsgrupper. Denne problemdefinisjonen deles ikke av de øvrige politikerne som hovedsakelig diskuterer innvandringsspørsmålet ut fra den definerende fasen hvor sakens faktuelle forhold er i fokus (Just & Gabrielsen, 2008:23). I stedet forteller de om hvem «vi» og «dette» er – to sentrale spørsmål i definisjonen og identifikasjonen av innvandringsspørsmålet. Siden disse politikerne ikke har avklart hva saken dreier seg om, fremmer de heller ikke praktiske løsninger på problemet. I 1987 var Fremskrittspartiet det eneste partiet som gjorde dette.

Heller ikke i 1999 deler partiene den samme problemdefinisjonen. Carl I. Hagen definerer innvandring og integrering som en kulturell trussel for Norge og avfeier de andre partienes fremstilling av Norge som et flerkulturelt samfunn. Høyre, Arbeiderpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti avviser Hagens påstand om at innvandrere utgjør en kulturell fare for Norge. De mener at immigrantene representerer en ressurs og en nødvendig arbeidskraft. Også her diskuterer Carl I. Hagen saken ut fra den advokerende fasen, mens de øvrige partienes ytringer i stor grad tilhører den definerende fasen. Siden de andre politikerne ikke aksepterer Hagens problemformulering i disse debattene kritiserer de ikke hans politiske forslag, men hans holdninger i innvandringsspørsmålet. Han konstitueres som uanstendig.

I 2015, derimot, deler alle debattantene den samme problemforståelsen. Saken defineres som «flyktningkrisen», og Norge konstitueres som et raust land. Aktørene har inntatt samme holdning i innvandringsspørsmålet. Siden Norge er et raust land skal vi hjelpe flyktninger i nød. Samtidig brukes premisset på to forskjellige måter. De små partiene mener nasjonen må øke flyktningkvoten, mens de store partiene mener Norge må hjelpe mer til i nærområdene. Dette begrunnes blant annet med topoiene «uklar situasjon» og «Norge er et

lite land». I likhet med Førde og Presthus, som i 1987 argumenterer for at Norge ikke kan hjelpe alle – et syn som bryter med den etablerte kollektive identiteten, kan også Erna Solbergs og Siv Jensens konstituering av Norge som et raust land antas å være mindre effektiv. Å «bidra» defineres av de andre partiene som å bidra ved å ta imot flyktninger og asylsøkere. Høyre og Fremskrittspartiet kritiseres av de små partiene som mener regjeringen ikke bidrar nok i det europeiske arbeidet. Nordmenn konstitueres som engasjerte deltakere i en nasjonal dugnad som ønsker å hjelpe til. Myten om «Norge som et raust land» tenkes å skape grunnlag for handling i Norge, ikke i nabolandene.

At saken nå er definert og identifisert kan være en av grunnene til at alle politikerne fremmer flere politiske forslag i 2015 sammenlignet med i 1987 og i 1999. Politikerne argumenterer i større grad ut fra den advokerende fasen, hvor ytringene kan forstås som deliberative språkhandlinger som anbefaler eller fraråder fremtidige avgjørelser (Kjeldsen, 2006:34). I denne partilederdebatte kritiserer politikerne hverandres løsninger på problemet. I 1987 inviterte den humanitære identitetskonstruksjonen til et skille i befolkningene ved å kritisere Carl I. Hagen som uanstendig. Siden politikerne i 2015 i stedet kritiserer hverandres politiske forslag går ikke kritikken utover det rause fellesskapet som beskrives. Den går verken utover flyktningene som konstitueres som folk i nød eller nordmenn som beskrives som deltakere i en norsk dugnad. Aktørene deler den samme problemformuleringen, noe som kan være en av forklaringene på at handlingene kritiseres, og ikke politikernes holdninger til innvandring.

Den «anstendige» innvandringsvalgkampen

De tre valgdebattene som masteroppgaven har analysert representerer ulike faser i den norske fjernsynsvalgkampen. I 1987 var programledernes rolle hovedsakelig å være ordstyrer, mens de i 2015 har inntatt rollen som politikkens regissører (Jenssen & Aalberg, 2007). Videre er forskjellige typer innvandring på dagsorden. Likevel ser vi at mange poeng og argumenter vedvarer i debattene. Både «Norge er et lite land»-, økonomiske og kulturelle topoi er til stede i mer enn én debatt. Også forsvarsstrategier kan vedvare fra debatt til debatt. Et eksempel er når Carl I. Hagen i 1987 og i 1999 hevder at han ikke kritiserer innvandrerne, men innvandringspolitikken. Teun Van Dijks (1993) betegnelse «denials og racisme» beskriver Carl noen av Carl I. Hagens forsvarsstrategier, inkludert eksempelet over, godt. «Lik politikk som lignende land», «stille krav» og «uklar situasjon»-topoi er imidlertid mer avhengig av konteksten de forekommer i.

I analysen har jeg avdekket at argumenter hvor kulturelt mangfold fremstilles som en trussel for Norge ikke er like fremtredende i debattene som den generelle innvandringsdebatten kan gi uttrykk for. «Ingen religion vokser hurtigere i Europa enn islam, og ingen voldelig ideologi vokser raskere i verden», skrev for eksempel Per Sandberg, daværende nestleder i Fremskrittspartiet i en kronikk på nrk.no 26. Februar 2015 (Sandberg, 2015). Nyordene «parallellsamfunn» og «hverdagsintegrering» fra 2016 gir også et inntrykk av at en stor del av dagens innvandringsdebatt dreier seg om kultur (Språkrådet, 2016). Grunnen til at slike ytringer *ikke* dominerer i 2015-debatten er muligens fordi flyktningkrisen ikke tillot det. Slik argumentasjon kan oppfattes som uanstendig, noe som ikke egner seg i en tid hvor store deler av nasjonen ønsket å hjelpe flyktningene. Hvis hypotesen om at kulturell argumentasjon er mer fremtredende i andre offentligheter enn i fjernsynsvalgkampen på NRK, betyr dette at innvandringsdebatten i valgsendingene som jeg har analysert skiller seg ut fra den øvrige debatten.

Helt siden innvandring for første gang var oppe til diskusjon i partilederdebatten i 1987, har fjernsynsvalgkampen representert en arena hvor aktørene, i behandlingen av innvandrings spørsmålet, skal snakke ordentlig til hverandre. Derfor kan kulturell argumentasjon antas å være mindre fremtredende til fordel for andre topoi. Selv om man skulle tro at innvandrings spørsmålet nettopp dreier seg om å avgjøre hva politikerne skal gjøre med «dette», er ikke det alltid slik. Selv om jeg har tatt til orde for at 2015-debatten også inneholder deliberativ retorikk, er ytringer forbundet med konstitutiv retorikk mest fremtredende i alle de tre valgdebattene. Dette kan være negative nyheter for debatt og norsk demokrati. Når argumentasjon utelates fra debattene kan dette muligens skape en avstand mellom folket og politikerne. Da Respons analyse undersøkte folks holdninger til innvandring på oppdrag fra Aftenposten 27. februar 2017, mente for eksempel hver tredje nordmann innvandring truer norsk kultur (Baumberger m. fl., 2017). Debattene skal representere hele befolkningen, og hvis velgerne har bekymringer som ikke blir representert kan de muligens slutte å se på tv-sendte debatter foran valg. Valgdebattene skal tale til hele befolkningen, og hvis nordmenn ikke får svar på politikernes løsninger på problemet og deres egne bekymringer, kan de muligens slutte å se på tv-debattene. Dette er problemstillinger som strekker seg lengre enn det analysene i denne masteroppgaven har dekning for å belyse. Dette bringer meg videre til mine forslag til fremtidige empiriske studier av innvandringsdebatten i Norge.

8.3 Videre forskning på norsk innvandringsdebatt

I denne masteroppgaven har jeg utelukkende fokusert på hvordan politikere diskuterer innvandringsspørsmålet i utvalgte fjernsynsdebatter i forkant av kommune- og fylkestingsvalg. Kort oppsummert har jeg funnet ut at (1) de tre debattene deler mange likhetstrekk til tross for ulike situasjoner, innvandringspolitiske bestemmelser og fjernsynsvalgkampens utvikling, (2) Fremskrittspartiets retorikk skiller seg ut, bortsett fra i 2015 hvor (3) samtlige politikere deler den samme problemforståelsen og kritiserer hverandres løsninger på problemet i stedet for holdninger til innvandring. Disse funnene hadde jeg ikke kommet frem uten å forstå diskusjoner om innvandring både som epideiktisk og deliberativ retorikk.

Med dette som bakteppe kan det tenkes at innvandringsspørsmålet i fjernsynsvalgkampen legger opp til en bestemt måte å snakke på. Det hadde vært interessant å studere flere valgdebatter hvor teamet er på dagsorden. Er graden av epideiktisk retorikk like fremtredende her? Er argumentasjonen ulik? Eller er viktigheten av å fremstå som anstendig like viktig som jeg har tatt til orde for? Videre mener jeg det er nødvendig å undersøke om innvandringsdebattens retorikk i fjernsynsvalgkampen skiller seg ut fra den generelle innvandringsdebatten. Hvis politikernes retorikk ikke samsvarer med det de *egentlig* mener og hvordan de formidler sine standpunkter i andre offentlige sammenhenger, kan dette ha konsekvenser for demokratiet.

Fjernsynssendte valgdebatter skal informere borgerne om politiske skillelinjer, hva partiene står for og hvordan de vil arbeide for å fremme disse sakene (Sandvik, 2015:7). Hvis sendingene ikke oppfyller disse kravene er det grunn til bekymring. Velgere bruker stemmeretten på partiet de i størst grad er politisk enige med slik at politikerne kan ta avgjørelsene på vegne av dem. Dette betyr nødvendigvis også at velgerne har krav på å få tilgang til argumentene som støtter politikernes standpunkt i innvandringssaken. Politikere representerer «makteliten», og det er ikke utenkelig at slike debatter er med på å legge føringer for hvordan nordmenn generelt diskuterer innvandring. Ved å studere argumentasjonen i politisk fjernsynsdebatt med utgangspunkt i topikklæren og konstitutiv retorikk, har denne masteroppgaven sett på diskusjoner om immigrasjon gjennom nye «retoriske briller» enn tidligere studier har gjort. Med dette bidraget ønsker jeg å inspirere andre til å løfte blikket opp fra kun å studere deliberative språkhandlinger og inkludere annen retorisk teori, slik som epideiktisk retorikk, konstitutiv retorikk og topikklæren. Dette kan bidra til en bredere forståelse av hvordan politikere formidler og begrunner sine standpunkt i innvandringsdebatten.

9. Litteraturliste

- Aalberg, T., & Beyer, A. (2015) «Human Interest Framing of Irregular Immigration: An Empirical Study of Public Preferences for Personalized News Stories in the United States, France, and Norway». *American Behavioral Scientist*
- Allern, S. (2004) «Programlederroller i fjernsynsvalgkampen 1961-2011», i Aardal, B., Krogstad, A. & Narud, H. (red) *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 141-167
- Allern, S. (2011) *Fjernsynsvalgkampen. Program, deltakere og maktkamp 1961-2009*, Oslo: Pax Forlag
- Andersen, Ø. (2007) *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget
- Althusser, L. (1971) «Ideology and Ideological State Apparatuses: Notes Toward an Investigation», i Althusser, L. (red) *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review Press, s. 127-186
- Anderson, B. (2006) *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso Books
- Aristoteles (1991) *The Art of Rhetoric*. Engelsk oversettelse v. Lawson-Tancred, H. London: Penguin Books
- Baumberger, B. m. fl. (2017) *Hver tredje nordmann mener innvandring truer norsk kultur*, Aftenposten [Internett], tilgjengelig fra <
<http://www.aftenposten.no/norge/politikk/Hver-tredje-nordmann-mener-innvandring-truer-norsk-kultur-615844b.html>>, [Lest 30.05.2017]
- Bjørklund, T. (1988) «The 1987 Norwegian Local Election: A Protest Election with a Swing to the Right». *Scandinavian Political Studies*, 11(3), s. 211-234
- Bjørklund, T. (1999) *Et lokalvalg i perspektiv. Valget i 1999 i lys av sosiale og politiske endringer*, ISF-rapport 99:002. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Bjørklund, T. & Saglie, J. (2000), *Lokalvalget i 1999. Rekordlav og rekordhøy deltagelse*, ISF-rapport 00:12, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Bjørklund, T. & Kval, K. E. (2001) *Innvandrere og lokalvalget 1999*. ISF-rapport 01:2, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Black, E. (1970) «The Second Persona», *Quarterly Journal of Speech*. LCI(2), April, s. 109-119
- Burke, K. (1951) «Rhetoric Old and New», *Journal of General Education* 6, s. 202-209

- Burke, K. (1969) *A Rhetoric of Motives*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press
- Braaten, M. (2017) *FN: Står overfor vår største humanitære krise siden 1945*, VG [Internett], Tilgjengelig fra < <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/fn/fn-staar-overfor-vaar-stoerste-humanitaere-krise-siden-1945/a/23946868/>>, [Lest 02.05 2017]
- Bøås, M. (2015) *Verdens flyktingkrise – årsaker, konsekvenser og mulige løsningsalternativer*, Norsk utendrikspolitisk institutt (NUPI) [Internett], Tilgjengelig fra < <http://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2015/Verdens-flyktingkrise-aarsaker-konsekvenser-og-mulige-loesninger>>, [Lest 20.02.2017]
- Brochmann, G. (2003) «Del II. 1975-2000» i: Kjeldstadli, K. (red.) *Norsk innvandringshistorie. Bind 3. I globaliseringens tid 1940-2000*, Oslo: Pax Forlag
- Brochmann, G. & Hagelund, A. (2010) *Velferdens grenser. Innvandringspolitikk og velferdsstat i Skandinavia 1945-2010*. Oslo: Universitetsforlaget
- Brox, O. (1991) *Jeg er ikke rasist, men – hvordan får vi våre meninger om innvandrere og innvandring?* Oslo: Gyldendal
- Charland, M. (1987) «Constitutive Rhetoric: The Case of the People Québécois», *Quarterly Journal of Speech*, 73(2), Mai, s. 133-150
- Clayman, S. & Heritage, J. (2002) *The News Interview: Journalist and Public Figures on the Air*. Cambridge: Cambridge University Press
- Condit, C. M. (1985) «The functions of epideictic: The Boston Massacre Oration as exemplar». *Communication Quarterly*, 33(4) s. 284-299
- Entman, R. (1993) «Framing – Toward a Clarification of a Fractured Paradigm». *Journal of Communication*, 43(4), s. 51-58
- Eriksen, E. O. & Weigård, J. (1999) *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget
- Figenschou, T. U. & Beyer, A. (2014) «Elitene, minoritetene og mediene – Definisjonsmakt i norsk innvandringsdebatt», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1(55)
- Figenschou, T. U., & Thorbjørnsrud, K. (2015) «Faces of an Invisible Population: Human interest Framing of Irregular Immigration News in the United States, France, and Norway». *American Behavioral Scientist*
- FN (2017) *Flyktingkonvensjonen, FN-sambandet* [Internett], Tilgjengelig fra < <http://www.fn.no/FN-informasjon/Avtaler/Flyktinger/Flyktingkonvensjonen>> [Lest 05.01.2017]

- FN (2017) *FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)*, FN-sambandet [Internett], Tilgjengelig fra <<http://www.fn.no/FN-informasjon/Fond-og-programmer/FNs-hoeykommissaer-for-flyktninger-UNHCR>> [Lest 18.05 2017]
- Gabrielsen, J. (2006) «Topisk kritik», i Klujeff, M. L. & Roer, H. (red.) *Retorikkens aktualitet. Grundbog i retorisk analyse*, s. 197-221, København: Hans Reitzels forlag
- Gabrielsen, J. (2008) *Topik – ekskursioner i den retoriske toposlære*. København: Retorikkforlaget
- Gentikow, B. (2005) *Hvordan utforsker man medieerfaringer? – kvalitativ metode*. Kristiansand: Ij-forlaget
- Gerhardsen, R. (1991) *Snillisme på norsk*. Oslo: Schibsted
- Gjerde, R. (2015) *Asylsøkerne strømmer til Norge, velgerne strømmer til Frp*, Aftenposten [Internett], Tilgjengelig fra <<http://www.aftenposten.no/norge/politikk/Asylsokerne-strommer-til-Norge-velgerne-strommer-til-Frp-21102b.html>> [Lest 27.05.2017]
- Glomnes, L. M., Winther, P. & Mauren, A. (2015) *Siv Jensen ber kommunene om å si nei til Syria-flyktninger*, Aftenposten [Internett], Tilgjengelig fra <<http://www.aftenposten.no/norge/politikk/Siv-Jensen-ber-kommunene-om-a-si-nei-til-Syria-flyktninger-29986b.html>> [Lest 27.05.2017]
- Gullestad, M. (2002) *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hagelund, A. (1999) *Kampen om anstendigheten. Innvandringsdebatt i kommunevalgkampen 1999*, ISF-rapport 99:13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Hagelund, A. (2003) *The Importance of Being Decent. Political Discourse on Immigration in Norway*. Oslo: UNIPAX
- Hagelund, A. (2004) «En fråga om anständighet? Fremskrittspartiet och den norska invandringspolitiken», i Rydgen, J & Wilfred, A. (red.) *Från Le Pen till Pim Fortuyn. Populism och partlamentarisk högerekstremism i dagens Eurioa*. Solna: Liber AB, s. 171-196
- Hjarvard, S. (2016) «Medialisering: Teori og historie», i S. Hjarvard (red) *Medialisering: Mediernes Rolle i Social Og Kulturel Forandring*, s. 17-38, København: Reitzels Forlag
- Huuse, C. (2015) *Alans (3) skjebnehistorie har endret nordmenns syn på flyktningkrisen*, VG [Internett], Tilgjengelig fra <<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/flyktningkrisen-i-europa/alans-3-skjebnehistorie-har-endret-nordmenns-syn-paa-flyktningkrisen/a/23521077/>> [Lest 25.05.2017]

- Ihlen, Ø., Figenschou, T. U., & Larsen, A. G. (2015) «Behind the Framing Scenes: Challenges and Opportunities for NGOs and Authorities Framing Irregular Immigration». *American Behavioral Scientist*
- Ivarsflaten, E. (2008) «What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases». *Comparative Political Studies* 41(1), s. 3-23
- Jenssen, A. T. (2007) «Om talekunst og følelser», i: Aalberg, T. & Jenssen, A. T. (2005) *Den medialiserte politikken*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 25-52
- Jenssen, A. T. & Aalberg, T. (2007) *Den medialiserte politikken*, Oslo: Universitetsforlaget
- Johansen, A. (2002) *Talerens troverdighet – Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Johansen, A. & Kjeldsen J. E. (2005) *Virksomme ord. Politiske taler 1814-2005*. Oslo: Universitetsforlaget
- Just, S. N. & Gabrielsen, J. (2008) «Boligmarkedet mellom tal og tale». *Rhetorica Scandinavica*. 48, s. 17.36
- Jørgensen, C. & Onsberg, M. (2008) *Praktisk argumentation: grundbok i retorisk argumentation*. Oslo: Teknisk Forlag A/S
- Kjeldsen, J. E. (2006) *Retorikk i Vår Tid: En Innføring i Moderne Retorisk Teori*. Oslo: Scandinavian Academic Press
- Kjeldsen, J. E. (2008) «Retorisk genanalyse», i Klujeff, M. L. & Roer, H. (red.) *Retorikkens aktualitet. Grundbok i retorisk analyse*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 63-89
- Kjeldsen, J. E. (2012) «Retorikkens samfund – samfunnets retorikk» i Dahlgren, K. & Næss, H. E. (red.) *Tanker om samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget
- Klujeff, M. L. (2006) «Retorisk publikum», i Klujeff, M. L. & Roer, H. (red.) *Retorikkens aktualitet. Grundbok i retorisk analyse*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 91-112
- Kringkastingsrådet (1999) *Referat fra møte i Kringkastingsrådet* 23. september
- Kringkastingsrådet (2009) *Referat fra møte i Kringkastingsrådet* 24. september [Internett]
Tilgjengelig fra <
https://fido.nrk.no/8036d61675434109fbb5baa32ec1edc9f83b5fe5a380cfbc67aafd82a1cdfc4b/krad_ref2009sep.doc> [Lest 28.10.2016]
- Kringkastingsrådet (2015) *Referat fra møte i Kringkastingsrådet* 15. oktober [Internett],
Tilgjengelig fra <
https://fido.nrk.no/5387a37c58aafe8053b3a96ba10b064bd4cbd9be5c094475fb775e51afb3c185/krad_ref_161015.pdf> [Lest 29.10.2016]

- Listhaug, S. (2016) *Jeg mener de som kommer til Norge må tilpasse seg samfunnet vårt. Her spiser vi svin, drikker alkohol og viser ansiktet vårt. Man må innrette seg etter de verdier, lover og regler som er i Norge når man kommer hit. Lik og del!* [Internett], Facebook, 18. oktober. Tilgjengelig fra < <https://www.facebook.com/listhaugfrp/#> > [Lest 08.03 2016]
- McGee, M. C. (1975) «In Search of 'The People' – A Rhetorical Alternative». *Quarterly Journal of Speech*, 61(3), s. 235-249
- Mouffe, C. (2015) *Om det politiske*. Oslo: Cappelen Damm
- NOU 2017:2 *Integrasjon og tillit – langsiktige og kortsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 18. desember 2015
- Ot.prp. nr. 46 (1986-87) *Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (utlendingsloven). Justisdepartementet
- Petterson, O. (1994) «Journalister som klass, Journalismen som ideologi», i: Edvartsen T. S. (red) *Media og samfunnsstyring*. Bergen: Fagbokforlaget
- Sandberg, P. (2017) *Skruppelløs optimisme og benektelse*, NRK [Internett], Tilgjengelig fra < <https://www.nrk.no/ytring/skruppellos-optimisme-og-benektelse-1.12220845> >, [Lest 21.05.2017]
- Sandvik, M. (2015) *Hva trenger velgerne å vite? Og får de vite det? En retorisk analyse av debattklime, journalistisk praksis og argumentasjon i valgkampdiskurs på radio og tv fra valgkampen i 1991, 1999 og 2009*. Dr. Philos.-avhandling, Universitetet i Oslo
- Sheard, C. M. (1996) «The public value of epideictic rhetoric». *College English*, 58(7), s. 765-794
- Språkrådet (2016) *Årets ord: hverdagsintegrering*, Språkrådet [Internett], Tilgjengelig fra < <http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2016/arets-ord-hverdagsintegrering/> >, [Lest 29.03.2017]
- SSB (2016) *Holdninger til innvandrere og innvandring, 2016*, Statistisk Sentralbyrå (SSB) [Internett], Tilgjengelig fra < <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvhold> > [Lest 28.05. 2017]
- SSB (2017) *Innvandrere etter innvandringsgrunn, 1. januar 2016*, Statistisk Sentralbyrå (SSB) [Internett], Tilgjengelig fra < <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvgrunn> >, [Lest 28. april 2017]
- Stortingsmelding nr. 39 (1973-74) *Om innvandringspolitikken*. Kommunal- og arbeidsdepartementet
- Stortingsmelding nr. 39 (1987-88) *Om innvandringspolitikken*. Kommunal- og arbeidsdepartementet

- Svennevig, Arisland & Rognmo (2014) «'Jeg bare spør...' Pågående intervjustil i partilederspøringer», *Rhetorica Scandinavica*, 66/67, s. 96-121
- Strand (2015) *Dette er Syria-avtalen*, Bergens Tidende (BT) [Internett], Tilgjengelig fra <<http://www.bt.no/nyheter/innenriks/Dette-er-Syria-avtalen-294125b.html>> [Lest 03.02.2017]
- Tjore, G. (1997) *Utdrag av norsk flyktningdebatt 1985-1995. Eit styrande perspektiv?*, Rapport 1999:2, Bergen: Chr. Michelsens institutt
- Toulmin, S. (2003) *The Uses of Argument – Updated Edition*, Cambridge: Cambridge University Press
- Utlendingsdirektoratet (2017) *Dublin-samarbeidet*, Utlendingsdirektoratet (UDI) [Internett], Tilgjengelig fra <<https://www.udi.no/ord-og-begreper/dublin-samarbeidet/>> [Lest 23.02.2017]
- Van Dijk, T. A. (1992) «Discourse and the denials of racism». *Discourse & Society*, London: Sage
- Van Dijk, T. A. (1993) «Denying Racism: Elite Discourse and Racism», I Wrench, J. & Solomos, J. (red.) *Racism and Migration in Western Europe*. Oxford: Berg
- Vatnøy, E. (2015) «Leaders' Response to Terrorism: The Role of Epideictic Rhetoric in Deliberative Democracies», *Journal of Public Deliberation*, 11(2), artikkel 5
- Vatnøy, Iversen & Svennevig (2016) «Utspørrenerne. Journalistisk strategi og forskjellsbehandling i stortingsvalget 2013», *Norsk medietidsskrift* 3(23)
- Østbye, H. m. fl. (2007) *Metodebok for mediefag*, 3. utg., Bergen: Fagbokforlaget
- Østøy, L. (2015) *Flyktninger i Norge* [Internett], Statistisk sentralbyrå, Tilgjengelig fra <<http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flyktninger-i-norge>> [Lest 15.11.2016]

Artikler fra søk i Retriever

- Kristiansen, S. K. & Mikkelsen, H. (1987) *Vurderer rettsak mot Hagen*, VG, Tilgjengelig fra <<https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=02001919870908Ar01300&serviceId=2>> [Lest 16.09.2016]
- NTB (1987) *Meningsmåling: FRP vant på innvandrerspørsmål*, Statistisk Sentralbyrå (NTB), Tilgjengelig fra <<http://web.retriever-info.com/go/?u=http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument&a=2404&d=055013198709183123&i=0&s=55013&sa=1000819&t=1478113722&x=0ee1f551311a84e72f83ee275f703151>> [Lest 09.09.2016]
- Saure, K. E. (1999) – *Vi endrer ikke innvanringspolitikken*, Aftenposten, Tilgjengelig fra <<https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?serviceId=2&documentId=020002199908040039>>, [Lest 02.04.2017]

11. Vedlegg

Vedlegg 1: Oversikt over kategoriernes forekomst i analyse materialet.....	98
Vedlegg 2: Transkribering: NRK Partiledersdebatt 11.09.1987.....	99
Vedlegg 3: Transkribering: NRK Folkemøte i Oslo 25.08.1999.....	111
Vedlegg 4: Transkribering: NRK Partiledersdebatt i Fredrikstad 11.09.2015.....	139

Vedlegg 1:

Oversikt over kategoriens forekomst i analys materialet

Påstand 1 (innvandring er et problem for det norske samfunn) og 4 (vi må ta imot flyktninger og asylsøkere) er markert i fet skrift. Topoi som støtter disse er underordnet toppkategoriene. Språkhandlinger preget av konstitutiv retorikk er samlet i toppkategorien «konstituering av det norske selvet». Ytringer hvor politikerne fremstiller flyktninger og asylsøkere som folk i nød er samlet i toppkategorien «konstituering av innvandrere som folk i nød». Kategori 2 og 3 er ikke plassert under påstand 1 eller 4, da epideiktisk og konstitutiv retorikk skiller seg ut fra vanlig argumentasjon.

	NRKs Partilederdebatt i 1987	NRKs Folkemøte i Oslo i 1999	NRKs partilederdebatt i Fredrikstad i 2015
1: Innvandring er et problem for det norske samfunn	0	0	0
1a: Kultur	1	2	0
1b: Lik politikk som lignende land	4	0	0
1c: Norge er et lite land	2	0	2
1d: Stille krav	0	3	0
1e: Uklar situasjon	0	0	3
1f: Økonomi	2	2	0
2: Konstituering av det norske selvet	10	9	21
3: Konstituering av innvandrere som folk i nød	3	0	4
4: Vi må ta imot flere flyktninger og asylsøkere	0	0	0
4a: Kultur	1	0	0
4b: Norge er et rikt land	0	0	1
4c: Ressurs	4	10	4

Vedlegg 2:

NRK partilederdebat 11.09.1987

<https://tv.nrk.no/serie/kommune-og-fylkestingsvalg-tv/FNYH70003287/11-09-1987>

Programledere:

Tom Berntzen (TB)

Ole Kristen Harborg (OKH)

Politikere:

Gro Harlem Brundtland (Arbeiderpartiet)

Einar Førde (Arbeiderpartiet)

Rolf Presthus (Høyre)

Kjell Magne Bondevik (Kristelig Folkeparti)

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet)

Johan J. Jakobsen (Senterpartiet)

Arne Fjørtoft (Venstre)

Aksel Nærstad (Rød Valgallianse)

Hanna Kvanmo (Sosialistisk Venstreparti)

Fra 1:38:32: Andre politiske spørsmål: Flyktninge- og asylpolitikk, videovold og barnehager»

OKH: Ja, som Geir Helljesen sa, så er jo dette ment som en slags samlepost. Kan ta opp mange emner, og det har jo deltakerne anledning til. Men jeg skal begynne med ett som vi opprinnelig ikke hadde planlagt. Det gjelder innvandrerne. Det er tydelig at dette er blitt en viktig og et vanskelig emne i valgkampen – kanskje ikke på de store folkemøter, men mer i det stille og på grunnplanet. Og det virker som den har visse rasistiske trekk. For å unngå alt for stor begrepsforvirring når vi slipper panelet løs på dette, skal jeg prøve å gi et par faktiske opplysninger og definisjoner. Innvandringsstoppen som ble innført her i landet i første halvdel av 70-årene, den gjelder fortsatt, men det er gitt mange dispensasjoner. En flyktning og en asylsøker er ikke det samme. En flyktning er en person som myndighetene, de norske myndighetene, har godkjent som flyktning før vedkommende kommer hit. Som regel er det folk fra FN's flyktningleirer. En asylsøker kommer hit på eget på eget initiativ og søker asyl, altså om opphold, etter ankomsten. Myndighetene avgjør så om han skal få være her, og det gjøres da på grunnlag av Geneve-konvensjonen som gir asyl til mennesker som må forlate sitt hjemland dersom det er grunn for å flykte represalier eller forfølgelser på grunn av religion, rase og politisk syn. Det første landet de kommer til har plikt til å gi dem asyl. De som fyller disse kravene blir da godkjent som flyktninger, og resten får enten opphold på humanitært grunnlag eller de sendes tilbake den samme veien som de kom. Denne vurderingsperioden, den tar ofte lang tid, og det er skjebnen til disse mennesker som nå har blitt et emne i valgkampen. Og Carl I. Hagen, jeg vil begynne med deg og spørre om det er Fremskrittspartiet som har vunnet på at dette har blitt et valgkampemne?

Hagen (FrP): Det vet jeg ikke. Det er ikke noen undersøkelser om det, det vi har sagt er at vi skal på spørsmål fra salen. Jeg har ikke holdt et eneste innlegg, jeg, eller tale om dette, jeg har

svart på spørsmål fra salen, og der har jeg sagt nøyaktig det samme som vi har sagt i Stortinget under forskjellige debatter og forslag, og det er at vi skal ta imot flyktninger i et antall på 1000-1200 fra FN, FNs Høykommissærs leirer, men at asylsøkere som kommer ifra 3. land, altså ikke 1. land som programlederen innledet med, men fra 3. land hvor vi ikke har noen forpliktelser – de kan vi ikke ta imot fordi omkostningene ved dette har blitt alt, alt for store for det norske folk samfunn: 1500 millioner kroner har de andre tilleggsbevilget i våres, mens vi ikke har penger til andre områder, og det blir et press på boligmarkedet, og når justisministeren nå også sier at av asylsøkerne, så er det bare 20-25 % som har reelt grunnlag for å få flyktningstatus, så er det vi sier at nå må vi ikke være så naive – nå må vi også ta hensyn til våre egne borgere her i dette landet før det sløses mer penger på dette området.

Nærstad (RV): Ja, jeg vet ikke om Carl I. Hagen har hørt om den 2. Verdenskrig og hva som skjedde med jødene. Men en mann som kan være så kynisk at han bruker valgkampen til å piske opp rasehets, han er enten ufattelig dum eller ufattelig kynisk. Men altså hadde det bære dreid seg om Carl I. Hagen, så hadde ikke problemet vært så stort. Da kunne vi andre samlet oss i en front mot ham. Men noe av det største problemet, det er den statlige rasismen. Fordi hva er det som skjer? Jo, er du hvit, så er det ikke noe særlig problem. Da kan du komme inn og ut av landet. Men er du svart eller brun fra den 3. verden, ja da er du en mistenkelig person, da skal alle midler brukes for å holde deg ute. Ja, i dag så sendes det personer ukentlig ut av dette landet, tilbake til fengsling, tortur og forfølgelse. De er ikke reelle flyktninger, sier regjeringen, der sitter de på sin høye hvite hest og vurderer helt kynisk og sier at du, nei du er ikke nok forfulgt, så du må ut. Og du, du har jo bare flyktet fra sult og nød, og da, ja da er du ikke verdig til å komme hvite, rike Norge. Og nå, så bruker folk som Carl I. Hagen og de enda verre brune folka som står bak aksjonene mot innvandring, de bruker jo nettopp regjeringens egne argumenter og dokumenter, og hva er det som er valgkamputspillet til regjeringen i denne situasjonen, jo, det er justisminister Hellen Bøsterud, som går ut og sier at nå er det alt for mange som kommer til dette landet som ikke er reelle flyktninger og derfor må sendes ut. Og vi hører nettopp nå at Carl I. Hagen, han bruker disse tallene til å argumentere for sin svarte, sin reaksjonære politikk for å sende folk som er i nød ut av landet igjen, og det synes jeg er en skam. Jeg ønsker å se datteren min i øynene når hun blir stor, og hun skal kunne vite at faren hennes, han sloss i mot den statlige rasismen og mot de virkelige ille utslagene som Carl I. Hagen kan høste og som han sår ut til folket.

Førde (V): Ja, det er jo et komplisert spørsmål, dette, fordi også Rød Valgallianse sitt forslag om en million flyktninger til Norge, driver overspill etter min mening, slik som Carl I. Hagen. Flyktningsspørsmålet er en prøve på vår egen nasjonale selvrespekt, og det er derfor forferdelig å se at i denne valgkampen er det de som har drevet et billigsalg på menneskeverd for å skaffe seg stemmer. Men, den måten vi tar imot flyktningene på, er også med på å skape disse problemene. Jeg vil rette et spørsmål til Gro Harlem Brundtland: Når vil regjeringen ta de som kommer hit på alvor? Når vil vi også gi menneskeverd til dem, slik at de kan få arbeid og bidra med noe i dette landet vårt? Og den meldingen som vi så i Stavanger Aftenblad fra tirsdag, er med også å skremme folk her. Der det blir betalt husleie på 50 000 kr. måneden, altså 600 000 kr. året for fem asylsøkere i Stavanger. Når slike ting foregår, så må politikerne ta et ansvar. Og de siste dagene har jeg undersøkt litt og hjulpet en del asylsøkere med å få arbeid. Fiskeriindustriene i Finnmark, for eksempel, trenger arbeidskraft, den går på halv maskin. Og jeg har også hatt kontakt med vaskeribedrifter og andre som trenger den arbeidskraft, og jeg vet også sykehuset er det innvandrerne som er med og holder denne driften oppe. Så med en mer balansert politikk, der vi tar hensyn til menneskeverd også på den måten, med større politisk innsats for å løse dette problemet, så kan vi ta imot flere mennesker.

OKH: Arne Fjørntoft, der er jeg nødt til å stoppe deg, du har også vært den mest taletrengte hittil, du har brukt opp den tilmålte taletid du hadde fått. Vi går videre på min liste, og der står Rolf Presthus.

Presthus (H): Programlederen redegjorde for de ulike kategorier innvandrere, og vi har en innvandringsstopp, og den loven, den må praktiseres. Når det gjelder den gruppen som det har blitt størst problemer med nå, asylsøkerne, så er det det mange reagerer på og med rette, det er at behandlingstiden av asylsøkerne tar for lang tid. Og resultatet av dette er at det bor da asylsøkere i Norge opp til et års tid som ikke får sine saker ferdigbehandlet. Og de bor da ofte på provisoriske løsninger, og dessverre skaper dette da problemer, både for asylsøkerne, og det skaper også problemer for lokalsamfunnene. Det er klart at dette er ikke noen god situasjon, fordi at mange av disse kan jo i løpet av den tid de er her før det er bestemt om de er asylsøkere, risikere å bli nærmest sosiale kasus, det er særdeles uheldig. Så det vi må gjøre, det er å satse mye mer ressurser på å behandle søknadene så hurtig som det lar seg gjøre. Fordi at da kan man raskt få avklart om de har, tilfredsstillende kravene for å få asylstatus i Norge eller om de så ikke gjør. Og Norge må her legge særlig vekt på hva FN, FN da mener om, om disse tilfellene, og hvorledes de da skal behandles etter FNs regler. Men det som er poenget er jo at de representerer jo også en ressurs ved siden av de menneskelige lidelser som de ofte er påført, og da kan vi jo i stedet ha glede av dem i det norske samfunnet mange av disse, hvis de da raskt kan komme i arbeid her og stille seg selv og ordne seg selv, de er sikkert mennesker som oss andre som helst ikke vil være avhengige av andre. Og vi er tross alt da et land med Nansens tradisjoner, og når folk da blir skutt ved grensene og lider verre skjebner, så må vi gjøre det som er mulig vi også for å hjelpe til. At de da kan få en annen tilværelse når å bli sendt hjem er den rene død, eller tortur eller, eller lignende ting. Men det er klart at Norge, vi kan ikke løse dette problemet alene. Det er mange andre land som også må være med på å løse det, og det må da også skje i et internasjonalt fellesskap. Så, også vil jeg til slutt gjerne gi uttrykk for at de som da kommer hit, de er jo også mennesker, så vi, og selv om de da bor på et hotell som da mange reagerer på, så er de mennesker, og de har krav på en vennlig behandling, og de har krav på respekt som alle andre mennesker har, det skylder vi andre folk, og så får vi ta opp med oss selv og rydde opp oss hos selv og gjøre behandlingsmåten av søknadene mer effektive, slik at dette kan ryddes ut av verden, de problemene som nå er.

OKH: Hanna Kvanmo, SV

Kvanmo (SV): Ja, myndighetenes innvandringspolitikk har signalisert uvilje og har vært med på å legitimere de skremmende holdningene som vi nå ser boble opp til overflaten. Det er jo helt klart rasistiske holdninger, og det er ikke Carl I. Hagen som har skapt dem, men han har jammen gitt næring til dem. Altså det går ikke an å si at de asylsøkerne som kommer hit til landet er sosiale kasuser eller noen ting som helst annet. For i det øyeblikket de kommer hit, så må vi i første omgang klart gå ut ifra at de har flyktet for å redde liv og helse. Og så må vi se til å få behandlet deres asylsøknader innenfor en rimelig tid. Ikke la folk sitte i 12-13 måneder oppå et høyfjellshotell og ikke vite hva som skal skje med dem. Er det noen som kan forestille seg hva slags nervepåkjenning det må være? Og at det kan komme tilgninstninger flyktningene i mellom og også at de kan begynne å klage på maten som de også har gjort i enkelte tilfeller. Det er helt logisk, det må skje når man behandler dem på det der viset. Vi må nå se til å oppføre oss som anstendige mennesker, og så må vi etterleve de konvensjonene som vi har undertegnet, og det vil si at vi skal ta imot asylsøkerne på en anstendig måte, og så

skal vi gi dem en hurtig behandling, slik at de får vite hva som skal skje videre med dem, det er det første bud.

OKH: Einar Førde

Førde (AP): Jeg reagerer sterkt på omgrepet «statlig rasisme». Alle land som ligner på vært har en regulert innvandring, og jeg er helt enig med Arne Fjørntoft i at dersom en virkelig vil bidra til rasisme og til tilstander vi ikke kan være bekjent av, så skal en foreslå at vi opphever alle reguleringer. Vi fører her en innvandringspolitikk i dette landet, og det er ikke gjort noe nytt utspill i denne valgkampen. Stortinget har fått orientering om alle element i regjeringens politikk. Vi har ført en flyktningspolitikk som har hatt bred tilslutning, jeg er vanligvis ikke tilhenger av å avpolitiserer noe tema. Men jeg må si at dette er det ene tema der jeg hadde ønsket at vi i likhet med Sverige kunne ha unngått politisk strid. Full enstemmig oppfattelse om at vi skal være et land som på skikkelig måte skal ta imot flyktninger og hjemløse. Men det er et viktig poeng at dersom vi tar imot alle, så blir det mindre igjen av kvoter og plass til de som trenger det mest. Derfor trenger vi altså en innvandringspolitikk som er styrt. Jeg vil også legge til at jeg for min del har reagert svært sterkt på Carl I. Hagens utspill i denne valgkampen. Det er kanskje rett at han ikke holder lange taler om dette, men det har stått mer enn tilstrekkelig på trykk, og det står også en sekvens fra radioutspørringen i går som jeg synes at du offentlig skal beklage, Hagen. Jeg, jeg er faktisk tilbøyelig til å mene at jeg til nå har villet gi Fremskrittspartiet en sjanse til å komme seg inn på en anstendig sivilisert holdning i denne saken. Men nå er jeg redd siste toget snart går.

OKH: Kjell Magne Bondevik

Bondevik (KrF): Ja, jeg tror nok at noe av motstanden mot innvandring i Norge skyldes uheldige, dels grumsete holdninger som vi som tror på menneskeverd og nestekjærlighet må bekjempe. Men det er klart at en del av motstanden skyldes nok også at vi ikke har greid å organisere inntaket på en god nok måte, at vi har måttet ty til dyre hotelløsninger i stedet for eksempel på å ta de inn på enkle og billigere leirsted, folkehøgskoler med ledig kapasitet og så videre og at vi fortest mulig får de ut i vanlig jobb, i vanlig i bolig i kommunene, og derfor er det viktig at kommunene også er positive til å ta dem i mot. Og at vi først og fremst tar de reelle flyktingene slik at vi kan hjelpe de, og der mener jeg at vi nordmenn, hvor mange har erfaring fra siste krig, å skulle vite hva det vil si å være forfulgt og hva det vil si å være flykting, der skulle vi ha bedre forutsetninger enn de fleste til å praktisere nestekjærlighet. Mange så kanskje biskop Jørn Bue i Dagsrevyen i kveld, han har selv erfaring fra å være gjest i et annet land, og han talte med tyngde om hvordan vi bør ta imot de som har det vanskelig fra andre land. Jeg vil si det sånn: Vi skal være restriktive for å ta oss av de reelle flyktingene, men vi må ikke være så restriktive at vi sender mennesker i den sikre død, tortur og forfølgelse. Da er det bedre tross alt å slippe inn fem for mye enn å sende et menneske for mye tilbake.

OKH: Aksel Nærstad

Nærstad (RV): Ja. Norge har en konge som er sønn av en flykting. Og... eller sønn av en innvandrer, unnskyld. Og kongen har selv vært flykting i England. Burde hans familie være sendt ut av landet? Og burde han vært sendt tilbake til Norge i 1940? Jeg tror at hele Norge er enige om at selvsagt, så skulle han ikke det. Førde spurte om hva som er statlig rasisme. La meg ta et eksempel. Det ligger et nytt forslag til utlendingslov på bordet anbefalt av regjeringen som skal opp til Stortinget til høsten. Den foreslår strengere kriterier for

definisjonen av flyktninger enn det FN gjør, den sier at taushetsplikten ikke skal gjelde for sosialarbeidere når det gjelder innvandrere eller flyktninger, den går inn for å etablere politimyndighet i utlandet der hvor det kommer flyktninger fra for å hindre at strømmen kommer til Norge, og den skal kunne pålegge flypersonellet å sjekke folk som kommer om de har gyldig pass, visa, reisedokumenter. Og på hvilket grunnlag skal flypersonell sjekke? Skal de sjekke 200 forretningsmenn med dokumentmappe? Nei, alle vet at den sjekken blir etter hår og hudfarge. Og dette er noen eksempler på den statlige rasismen, og det er den som er viktigst og farligst, og så kan Carl I. Hagen høste nettopp på det grunnlaget.

OKH: Ja. Da har du faktisk nesten brukt opp din taletid også, Nærstad, du har to sekunder tilbake, men den neste som skal ta ordet nå er i hvert fall Carl I. Hagen

Hagen (FrP): Jeg vil gjerne få lov til å si til Einar Førde at som regel når jeg har svart på spørsmål, jeg har ikke tatt opp, jeg har svart på spørsmål fra salen hele tiden. Så pleier jeg også å prøve å huske å si at de som er uenig med den asylsøker- og flyktningpolitikken som stortingsflertallet fører må ikke la det gå utover asylsøkere og flyktninger. Det er ikke deres feil. Så jeg vil gjerne få si det samme til det norske folk: Ikke la det gå utover asylsøkerne og flyktningene – det er politikerne som har ansvaret. Og det er det altså slik at som programlederen sa, at det er første landet noen henvend, en asylsøker henvender seg til som har forpliktelsen. Vi har sagt at vi selvsagt skal vurdere asylsøknader fra de som har Norge som første land, men ikke de som har det som tredje land, og det er noe ganske annet.

OKH: Einar Førde

Førde (AP): Ja, jeg vil gjerne bare si til Nærstad at det er enkelte element i den fremmedloven som vi nå skal vedta ligger jo i Stortinget. Vi skal være villig til å diskutere alle element i den loven. Men jeg vil foreslå at vi reserverer begrepet «rasisme» for noe **helt** annet enn tiltak som i dag er kurant fremmedpolitikk i hele den vestlige verden. Ved å bruke rasisme slikt, så skaper du en inflasjon i begrepet, og vi har hatt tilstrekkelig mange andre innslag i denne valgkampen som jeg synes du skal reservere det ordet for i felles- og innvandrernes interesse.

OKH: Johan J. Jakobsen

Jakobsen (SP): Eksempelet på hvordan Gloppen kommune har møtt flyktningene er både positivt og interessant og et av de mest verdifulle og instruktive innslag om flyktningsspørsmålet vi har hatt i denne valgkampen hva valgrevyens debatt mellom Gloppen-ordføreren og Fremskrittspartiets sekretær. Lokalpolitikkerens realistiske holdning, og fremfor alt medmenneskelige holdning, stod i så sterk kontrast til det Fremskrittspartiet stod for at jeg tror det i så sterk grad bidro til større forståelse, større innsikts i de problemene vi her står overfor, og min honnør til valgrevyen for dette innslaget, det var meget verdifullt, i en fase av valgkampen hvor det var helt på sinn plass at vi fikk da satt dette vanskelige problemet inn i en lokal sammenheng.

OKH: Kjell Magne Bondevik

Bondevik (KrF): Ja, jeg vil gjerne også ta opp et annet tema som vi har adgang til nå under denne sekvensen.

OKH: Kan jeg bare stoppe deg et lite øyeblikk, Hanna Kvanmo har også bedt om ordet, var dette samme sak, eller et annet, en annen sak

Kvanmo (SV): Nei, det er samme sak

OKH: Da tar vi Hanna Kvanmo først hvis Bondevik kan gå med på det

Kvanmo (SV): Jeg vil jo minne alle om at i Norge har vi en aldrende befolkning. Vi trenger unge mennesker, og vi trenger barn. Og jeg tror at mange av oss skal være glad til om at det er noen innvandrere som vil være med på å pleie oss når vi blir gamle og pleietrengende. Jeg tror faktisk at vi skal ønske dem velkommen, hittil har det ikke kommet så mange tusen at det ikke går an å ta dem opp i den befolkningen vi har. Men som jeg sa i sted, vi må ta imot dem på et anstendig vis, og så må vi undersøke hva slags land de kommer ifra og hvilke muligheter de har videre. Det er ikke bare å si som Carl I. Hagen at alle som ikke kommer til Norge som 1. land, de skal bare, bare sendes ut. For det hender at også det andre land er et meget, eller 3. land som han kalte det for, er et meget farlig land å komme tilbake til fordi at de der blir sendt tilbake til sitt eget land.

OKH: Carl I. Hagen, kort replikk

Hagen (FrP): Jeg vil bare si at det Fremskrittspartiet står for på dette området, det er stort sett det som er innført i Danmark og de fleste andre Vesteuropiske land, og vi er det eneste partiet så vidt jeg skjønner som har tatt konsekvensen av det syn justisministeren også har gitt uttrykk for, og vi har sagt et **tall** på hvor mange vi synes vi kan ta imot. Ingen andre partier har sagt et tall, det må bety at de ikke ønsker noen restriksjoner, slik at det er antall som lander på Fornebo som skal avgjøre hvor mange som kommer inn i landet.

OKH: Da er din taletid ute, Carl I. Hagen. Kjell Magne Bondevik [...]

1:58:46: Nytt tema (videovold)

02:05:22: Spørsmålsrunde: distriktspolitikk og innvandring

OKH: Ja, det har jo bare vært ett emne som det virkelig har vært debatt og som mange har kommet inn på, ellers så har det jo vært enkeltinnlegg på enkeltsaker. Jeg vil derfor gå bitte litt tilbake på innvandringsstoppen først i, eller innvandringspolitikken først i hvert fall. Og Kjell Magne Bondevik: Jeg har sett en statistikk som går ut på at de mest restriktive kommuner når det gjelder å ta imot asylsøkere, eller flyktninger, det er folk i kommuner med Kristelig Folkeparti-ordførere. Hvordan forklarer du det?

Bondevik (KrF): Nei, den statistikken skulle jeg gjerne ha sett, for det er ikke det som jeg har sett, jeg har sett en annen statistikk. Det som jeg har sett er en statistikk på de som har svart på en henvendelse fra sentrale myndigheter, og jeg må jo si at i stedet for å svare negativt som mange andre kommuner har gjort, så synes jeg det er bedre å ta seg tid, jobbe for hvordan du skal ta imot flyktingene og så kunne svare positivt. Det vet vi at mange av disse Kristelig Folkeparti-ordførerne har gjort, dessuten er det ikke en enkelt ordfører som avgjør hva en kommune her skal gjøre, det er et kommunestyre som sådan. Men vi har tatt dette opp, vi har sendt brev til våre lokallag, til våre lokalpolitikere og bedt de både privat og i kommunen ta imot flest mulig av de forfulgte, reelle flyktingene, jeg kan nevne eksempler

på de, på kommuner for eksempel i Vestfold hvor vi har hatt ordføreren og som er et kjempeflott eksempel på hvordan dette kan og bør gjøres.

OKH: Hanna Kvanmo, mener du tiden har kommet for å oppheve innvandringsstoppen?

Kvanmo (SV): Nei, ikke hvis dere mener at vi skal slippe inn absolutt alle som gjerne vil inn. Men en opphevelse av innvandringsstoppen i den, rent formelt, slik at de som søker om å få komme hit, altså innvandrere, må ha greit for seg at de har arbeid, og de har et sted å bo, at de da får komme inn, for det var jo det stoppen var myntet på i 76. Og den har fungert rasistisk. Det er helt unødvendig å ha stående en lov hvor man kan klare seg med å si at bare de som har arbeid og bosted kan komme.

OKH: Er innvandringsstoppen en rasistisk lov, Rolf Presthus?

Presthus (H): Nei, innvandringsstoppen er det ikke en rasistisk lov.

OKH: Men praktiseringen av den?

Presthus (H): Ja, det er ikke lett å praktisere innvandringsstoppen og innvandringsbestemmelsene i et samfunn som det norske hvor man har en veldig stor pågang fra folk utenfra, det er helt naturlig at et land som vårt med meget store inntekter blir mer attraktivt enn det var i gamle dager, og det medfører at vi da må legge forholdene bedre til rette og dermed, så er man nødt til å sette innvandringsstopp når man da ikke har skikkelig mottak til folk.

OKH: Men praktiseres den på en måte hvor, hvor rasisme kommer inn i bildet? Er det lettere for hvite å få innvandring til Norge enn for andre?

Presthus (H): Det er jo enkelte som da kommer inn på grunn av at de da har en spesiell utdanning eller erfaring, og det er klart at i enkelte tilfeller, så kan det fordele seg forskjellig mellom hvilken verdensdel man er fra, men i utgangspunktet skal det ikke være noen rasistisk lov.

Harborg: Nærstad, vil du ha opphevet innvandringsstoppen?

Nærstad (RV): Ja, det vil jeg absolutt, og der er jeg enig med Hanna Kvanmo, vi hadde en annen lovgivning frem til 75, og da var det fri innvandring under de forutsetningene som Kvanmo nevnte, og det har fungert. Og jeg synes vi også skal minne om at Norge har vært et land som har hatt en stor utvandring. 850 000 nordmenn har utvandret til Amerika. Burde dem ha vært stoppet, ikke kunne ha reist over? Og det er et lite antall her det er snakk om, og vi trenger folk i dette landet, og da blir det snakk om hvorfor det er annerledes for folk med en annen hudfarge, det lages jo utredninger, offentlige utredninger på at det er for få folk i landet, befolkningstallet vil gå drastisk ned. Ja, hva er så i veien for at det skal komme andre folk fra andre kulturer, jeg mener et fargerikt Norge vil vært et mye rikere Norge, vært et mye bedre samfunn, så jeg mener at vi skal ønske folk fra andre nasjoner velkommen på de betingelsene som vi for eksempel hadde frem til 1975.

Harborg: Carl I. Hagen, nå skal jeg overraske deg med ikke å spørre om innvandringsstoppen, men å spørre deg om distriktspolitikken i stedet. Med det opplegget som

dere har, hvordan skal det kunne bo nok folk i distrikts-Norge? Kan man nesten ikke like godt overlate det til andre?

Hagen (FrP): Jeg vil si at den fremstillingen som Johan J. Jakobsen gir av vår politikk er jo like feilaktig som den Thorbjørn Jagland har gitt tidligere og som andre konkurrerende partier har gitt tidligere. Hvis man vil vite litt sånn hovedprinsippene for vår distriktpolitikk, så er det bare å lese bygdeutvalgets innstilling, hvor jeg tror statssekretær Bjørn Skogstad Ovmo i den sittende regjeringen i finansdepartementet var overmann, og innstillingen og flertallet der er stort sett i tråd med Fremskrittspartiets politikk, nemlig om å bruke generelle virkemidler i stedet for selektive når vi nå har store overføringer akkurat i enkelte landbruk, så er den dyreste måten å drive distriktpolitikk på. Hadde vi redusert arbeidsgiveravgiften vesentlig, hatt investeringstilskudd, hatt bedriftsvis- og lønnsoppgjør med en normal måte å fastsette omkostningene på, så hadde det vært liv laga i mange distrikter. Nå bruker vi opp til 200 000 kroner for å opprettholde én arbeidsplass i jordbruket. Hadde den vært delt opp til flere, så kunne de midlene kanskje ha berget den lille håndverksbedriften eller vindusfabrikken med støtte på 20 000 per arbeidstaker. Nå sløser vi med midlene.

OKH: Ja. Og så skal jeg avslutte med, deg med å stille deg det spørsmålet som jeg ville overraske deg med ikke å stille. Mener du at Norge er i ferd med å bli en muslimsk stat?

Hagen (FrP): Nei.

Hagen: Men du har gitt uttrykk for det?

Hagen (FrP): Nei.

OKH: Jo, du har sagt at denne innvandringen som vi har nå, asylsøkerne, kan føre til at vi blir det?

Hagen (FrP): Jeg har sagt at hvis det ikke settes noen begrensninger og man tillater 20, 30, 40 000 i året å komme hit, så kan jeg ikke se bort ifra at om to til tre generasjoner, så har det norske folk endret karakter, men det er i annen og tredje generasjon, hvis det fortsetter å komme betydelig antall, og hvis det ikke noen andre vil sette noen begrensning, og hittil er det jo ingen andre partier som vil si et tall i det hele tatt, da er det antallet som kommer som bestemmer også hvor mye midler som bevilges. I år var det 1 500 000 i tillegg, andre sektorer fikk ikke tilleggsbevilgninger selv om behovene var der. Så man må sette et tall og føre den politikken andre Vestlige land nå gjør.

Hagen (FrP): Kjære velgere. I den siste tid i valgkampen, så er Fremskrittspartiet sterkt kritisert, delvis skjelt ut fra andre politiske partier. Jeg vil gjerne få lov til å si at en god del av det vesentlige av det som er sagt når det gjelder praktiske konsekvenser av vår politikk er ikke riktige uttalelser. Det som er vår påpekning, er at politikere og byråkrater egentlig er i ferd med å bli en slags ny overklasse i Norge. Når Gro Harlem Brundtland sier at dette må samfunnet gjøre eller Einar Førde sier dette må fellesskapet gjøre, så betyr det at det er politikere og byråkrater som skal gjøre ting. Og praktiske resultater fra vår eldreomsorg og helsevesen, tyder ikke på at de er noe flinke. Og vi synes at disse også oppfører seg som en ny overklasse når man ser på en del ting. Når det gjelder de svake i samfunnet, den lille mann og kvinne, så er Fremskrittspartiets forslag om bevilgninger til helsevisninger når det gjelder sykepleierne, å få flere sykepleiere, nedstemt av alle andre partier. Når vi har gjort noe for å foreslå bedre økning for minstepensjonister, statspensjonister og krigspensjonister, så er vi

nedstemt av de øvrige partier i Stortinget. Så jeg vil gjerne si til slutt at når man har studert en del av de tingene vi har snakket om, i Fremskrittspartiets side, og ønsker å være enig med oss, så kan man ikke klage hvis tingene ikke endres hvis man fortsetter å stemme på de øvrige partier. Da har man stemt for at en del som vi har påpekt, vil fortsette. Den eneste måte du i realiteten kan ha god samvittighet og fortsette å klage med god samvittighet over helsekøer og slik, det er hvis du kan uttrykke følgende setning til dine venner og kjente: skyld ikke på meg. Jeg stemte Fremskrittspartiet. Sørg for at du får anledning til å bruke den setningen etter den 14. september. Godt valg.

TB: Takk, Carl I. Hagen. Og jeg gir ordet til den neste på rekken med sluttappeller til Aksel Nærstad fra Rød Valgallianse. Værsgod.

Nærstad (RV): Rød Valgallianse trengs som opprørere i kommunestyre og fylkesting. Det trengs noen som sloss for alle former for rasisme, både den statlige og den til Carl I. Hagen. Det trengs noen som ikke godtar at det ikke bygges barnehager og sykehjem så lenge bankbygningene gror opp som paddehatter. Det trengs noen som ikke ser på folks egen kamp som utidig mas og press, men som støtter aksjoner og streiker. Derfor støtter Rød Valgallianse den kampen barnehagepersonalet nå fører og den streiken de har i Oslo. Det trengs noen som graver opp korrupsjon og snusk, som Erling Folkvord har gjort i Oslo med Svelland-affærene. Det trengs noen som ikke ser på vanlige folk som en utgiftspost og en plage. Det betyr lite om det er tre eller fire fra SV i et kommunestyre. Det betyr lite om det er 19 eller 20 fra Arbeiderpartiet. Men om det er en RV-er eller ikke, ja det vil merkes. Det er lite om å gjøre for at Rød Valgallianse skal bli representert mange steder. Ved forrige valg, så manglet vi én stemme i Hammerfest på å få et mandat. Vi manglet to i Stryn, vi manglet to i Kristiansund, vi manglet i 17 i Sørrodal og så videre. Men også mange av mandatene våre henger i en tynn tråd. I Hammerfest, nei i Harstad, hadde vi bare fem stemmer å gå på. Og min plass i fylkestinget i Akershus er utsatt, den kan kanskje ryke. Det er sånn at hver eneste stemme teller. Det er lite som skal til. Eh.. [lyset skrur av]. Hvis vi fortsetter, så kan jeg fortsette med appellen. Så lite som skal til. Selv om RV ikke har tenkt til å mørklegge hele samfunnet, så skal jeg garantere at det vil merkes om vi kommer inn i kommunestyre og fylkesting.

TB: Takk skal du ha, Aksel Nærstad. Og det var nok heller ikke deg som mørkla det for oss her inne. Den neste er Rolf Presthus fra Høyre.

Presthus (H): Det kommer nå meldinger om stagnasjon og vanskelig på en rekke områder. Landets økonomiske vekst synker. Da blir det mindre til de oppgavene som vi synes er viktigst, som å gi de eldre en trygg alderdom, som å gi de unge en bedre skole, som å gi de syke et godt behandlingstilbud. Derfor sier vi klart ifra. Nå er oppgaven å skape vekst, og det krever en omlegging av kursen. Vi vil i fylker og kommuner arbeide for mer frihet for den enkelte og mer samarbeid med organisasjoner, foreninger og andre som har gode forslag og ideer, slik at vi får bedre lokalsamfunn. Skal du få mer frihet og valgmuligheter, så må vi ha et stort borgerlig parti som kan gi Arbeiderpartiet sterk motstand når de vil regulere mer. Skal vi slå tilbake forslag om økte skatter for vanlige folk, så må vi ha et sterkt Høyre. Ikke noe ville glede våre motstandere mer ved dette valget enn at de borgerlige velgere nå sprer seg på mange partier. Det vil svekke de krefter som vil satse mer på enkeltmenneskets pågangsmot og initiativ. Og det er adskillig som står på spill ved dette valget. Både i kommuner, i fylker og for hele landet, og derfor ber Høyre om din støtte. Nå må det satset på en mobilisering for økt frihet og trygghet. Det er for sent å angre dagen etter valget.

TB: Takk til Rolf Presthus. Venstres leder, Arne Fjørtoft.

Fjørtoft (Venstre): Ja, politikk er et spørsmål om menneskelige verdier, og etter denne debatten vi har hatt her, så mener jeg at vi må bygge bro mellom kulturer og folkegrupper også i vårt eget land. La oss understreke dette, at det dreier seg om menneskeverd, og vi må stå sammen om dette. Venstre har en enkel ideologi. Vi setter mennesket i sentrum. Vi kjemper for rettferdighet, og vi kjemper for at vi skal få et samfunn som er tilpasset mennesket, der ikke mennesket må tilpasse seg samfunnet. Et samfunn med fleksible ordninger, med mer frihet til å velge for alle aldersgrupper, slik at vi kan få høyere kvalitet på kulturen vår og på livet vårt i fremtiden. Et sted der det bor folk over hele landet. Et land som kan samarbeide om viktige menneskelige spørsmålet. Dette er et kommune- og fylkestingsvalg. Det tror jeg ikke Gro Harlem Brundtland eller Carl I. Hagen som skal løse de lokale problemene. Velg politikere dere kjenner. Velg folk som dere tror kan løse dette på den beste måten og som kan øke kvaliteten på det menneskelige området i samfunnet vårt. Jeg for min del er med i politikk fordi jeg tror på fremtiden. Jeg tror at vi kan gjøre noe mer vår egen situasjon. Men her må alle være med. Det går ikke an å vente seg en god fremtid hvis man ikke gjør en innsats. Og det å stemme er i alle fall en av de tingene vi kan gjøre. Velg det partiet som ser inn i fremtiden, velg det partiet som er villig til å ta opp de viktigste spørsmålene i vår tid. Og la meg legge til at miljøspørsmålet avgjør om vi skal ha en fremtid i landet vårt.

TB: Takk til Arne Fjørtoft. Ordet går til statsminister Gro Harlem Brundtland.

Brundtland (AP): Våre nasjonale interesser er best tjent med at vi kan sikre samarbeidet om en politisk kurs som peker, peker ut av den økonomiske krisen. Da må vi satse på nyskaping og et styrket næringsliv, også i distriktene. Vi skal fornye de offentlige tjenestene, enten det gjelder sykehus eller statsbanene. Slik skal vi igjen få ny vekst for Norge, en vekst som gir varige verdier. For vi kan ikke fortsette å bruke mer enn vi tjener, slik situasjonen var blitt midt i 80-årene. Verken som privatpersoner eller som nasjon. Da lykkes å få bred oppslutning og en ny kurs. Folk har vist vilje til å ta et tak for å brygge bro over det gapet som har oppstått. Opprydningen i norsk økonomi gir nå resultater. Men husk at jobben er ikke over. Det står mye igjen, og vi er ennå ikke i trygt farvann. Derfor har vi denne valgkampen utfordret andre partier til å klargjøre sin linje. Er det en økt vekt på samfunnsansvar og fellesinnsats? Bedre utdanning og mer forskning for å styrke næringslivet? Bedre helsevesen og eldreomsorg? Langt flere barnehageplasser og rimeligere boliger for å bedre folks hverdag. Sterkere innsats lokalt og nasjonalt for miljøet. Eller er det nye løfter om skattelette og økt privat forbruk? Og det i en situasjon hvor vi som nasjon fortsatt bruker mer enn det vi produserer og skaper. Dere vet hvor Arbeiderpartiet står i valget mellom disse verdiene.

TB: Takk statsminister Gro Harlem Brundtland. Jeg gir ordet til Senterpartiets leder Johan J. Jakobsen.

Jakobsen (SP): Valget på mandag er et lokalvalg. Senterpartiet har ført sin valgkamp på lokalplanet for å gi våre lokalkandidater mulighet til å kjempe for de lokale Senterpartisakene. Senterpartiet har nesten 100 ordførere og cirka 1700 representanter i kommune- og fylkesting. Vårt mål er selvsagt å forsvare disse posisjonene og erobre nye skanser. Det er ikke vi som sitter her som er på valg selv om det kanskje fra tid til annen kan virke slik. Det er partienes lokale kandidater som stiller til valg og som ber om din tillit. Senterpartiets lokale kandidater ber om din tillit for å kunne følge opp vårt krav om rettferdighet med omsorgslønn og avlastning for familiepleiere. Våre lokale kandidater ber om støtte for å kunne bygge ut barnehagetilbudet og styrke skolen i lokalsamfunnet. Våre lokale kandidater vil styrke

miljøvernet lokalt og vil være med i kampen mot forurensningene. Vil du gjøre det? Senterpartiets bykandidater ber om tillit og støtte til politikk som kan gi våre byer en utvikling med større vekt på miljø og trivsel. Det er blant annet slike saker valget gjelder denne gang. Et valg av verdier som kan skape rotfeste og trygghet i levende lokalsamfunn. Senterpartiet ønsker å ta hele Norge i bruk. Vi ønsker frihet til å kunne velge bosted og arbeid. Vi ønsker en politikk tuftet på stabil bosetting, et godt miljø og sosial trygghet for alle. Et lokalt valg.

TB: Takk til Senterpartiet-lederen. Einar Førde har ordet.

Førde (AP): Denne debatten har reflektert den underlige politiske situasjonen vi har i Norge. Her sitter fire borgerlige Stortings-partier og går på ulike områder til felts mot regjeringens politikk. Disse fire partiene har flertall i Stortinget. Nå har valgkampen igjen utvidet og forsterket skillelinjene mellom dem. Rolf Presthus har i denne debatten flere ganger brukt ordet «spre en ny optimisme». Er det én ting disse nå ikke sprer, så er det optimisme. Arbeiderpartiet er det eneste alternativet som nå kan ta ansvaret for å føre landet ut av de vanskene vi er oppe i. Vi har tro på vår politikk når det gjelder å løse de store oppgavene. Vi ber nå om oppslutning ved dette valget for å styrke regjeringens og Arbeiderpartiets arbeid med å forsikre fast styring. I 1985 ga én million velgere Arbeiderpartiet et sterkt tillitsvotum. Vi ber om at de er med også denne gangen og at flere kommer til. Ved dette valget skal Arbeiderpartiet vinne flertallet og styringen i enda flere kommuner og i nye fylkeskommuner. Det er bra for Norge.

TB: Takk til Einar Førde. Jeg gir ordet til Hanna Kvanmo, SV.

Kvanmo (SV): Valgkampen er over. Politikerne har sagt sitt, og nå er det du som skal velge. Det er du som skal bestemme hva slags folk som skal inn i kommunestyre og fylkesting. Andre partier lover både skatteletter og økt innsats for eldreomsorgen. Vi lover ikke skattelette. Vi lover arbeid for at folk skal få en verdig alderdom. Vi går ikke inn for å bygge dyre rådhus. Vi går inn for å bygge barnehager og skape trivsel i bomiljøene. Vi vil heller bygge boliger enn bankpalass og Stortingsgarasjer. Vi lover deg en utrettelig innsats for de funksjonshemmede, men børsspekulanter og skattesnyltere, de vil vi bekjempe. Vi lover arbeid for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår i skole, barnehage og helsevesen. Vi løver ikke lønnsøkninger og skattelette til de høytlønnede, men mer til minstepensjonistene. Vi ønsker å bevare bosetting og levevilkår i distriktene. Alle vet at man ikke kan få både i pose og sekk. Man må velge. Vi ber deg være med på å gjenreise fellesskapet for husk. Vi har alle vært barn og hjelpeløse. De fleste av oss har vært syke og har trengt hjelp. Vi skal alle forhåpentligvis bli gamle og kanskje trenge hjelp. Da trenger vi fellesskapet. Da nytter det ikke med egoisme, skattelette og Høyre-politikk. Er du enige med oss i det her, så stem SV. Du trenger SV i kommunestyre og fylkesting.

TB: Takk Hanna Kvanmo, og den siste av politikerne, den som altså får det siste ordet i denne runden, er Kristelig Folkepartis leder Kjell Magne Bondevik.

Bondevik (KrF): Ja, alle partier har noe godt på sitt program, så det kan være vanskelig å velge, og jeg vet at mange av dere fortsatt er i tvil. Og det er kanskje ikke heller noe parti du er enig med i absolutt alt. Og derfor må vi spørre. Hva er så det aller viktigste i politikken? Det hjelper ikke det norske samfunn uansett hvor høy levestandard vi får dersom samfunnet går i indre oppløsning, og det ser vi faktisk enkelte tegn på nå. Ungdomskriminalitet, rusgiftproblem, familieoppløsning og voldstendenser øker. Dette må vi først og fremst møte ved å gi barna sunne idealer, gi de trafikkregler for livet. Dette er det viktigste, og her er det

Kristelig Folkeparti har det klareste alternativ. Og dette angår også lokalpolitikken. Her skal det nå tas viktigste avgjørelser i verdispørsmål, som barnas oppvekstvilkår, situasjonen for de eldre, om alkoholen skal flyte fritt, hvem som skal få selge video og så videre. Dessuten er det fortsatt mye urett i samfunnet. Kristelig Folkeparti vil rette opp diskrimineringen av pensjonistektepar, for statspensjonister, for hjemmearbeidende og for enslige. Vi vil ha et sterkere vern om familien, vi vil reise et vern over alt liv, født som ufødt. Vi vil ta vare på naturen. Miljøvern er ikke en sak bare for en FN-konvensjon, men også for kommuner og fylker. Og vi vil aktiv distriktspolitikk for å bygge ut hele landet. Jeg ber deg derfor om at du ikke blir sittende hjemme på valgdagen. Det betyr nemlig indirekte å støtte våre motstandere. Og siden jeg nå har det siste partilederinnlegget, så vil jeg få lov til å takke dere alle seere som har fulgt oss i denne lange debatten, jeg vil ønske dere et godt valg, et trygt verdivalg.

TB: Takk til Kjell Magne Bondevik. Da får jeg avslutte med takken til dere seere som har fulgt partilederdebatten, jeg kan også takke dere ni politikere som har sittet ved bordet her og aktivt deltatt i debatten om de fire emnene som vi har hatt oppe. Jeg vil også minne seerne om at politikerne skal være med i radioprogrammet «Sluttstrek» som går i begge kanaler nå umiddelbart etter denne partilederdebatten. En takk også til dere to som har hjulpet oss med døvetolkning i denne sendingen. Da gjenstår det bare for meg å minne dere velgere den mulighet dere har til å øve innflytelse, være med å bestemme ved å bruke den stemmeretten dere har. Takk for i kveld.

Vedlegg 3:

NRK Folkemøte i Oslo 25.08.1999

Programleder:

Terje Svabø (TS)

Politikere:

Jens Stoltenberg (Arbeiderpartiet)

Odd Einar Dørum (Venstre)

Odd Anders With (Kristelig Folkeparti)

Erik Solheim (Sosialistisk Venstreparti)

Carl I. Hagen (Fremskrittspartiet)

TS: Velkommen til Oslo, til Norsk Forms lokaler i sentrum av, hod, hovedstaden og til dette andre Folkemøte. Temaet i kveld er integrering av innvandrere. Vi er klar til dyst. Ta vel imot vårt politikerpanel

[Applaus]

TS: Ja, vi har altså som tema for denne kvelden satt integrering av innvandrere. Vil vi, vil de? Og Erik Solheim, har begge parter vilje?

Solheim (SV): Ja, det tror jeg. Jeg tror egentlig at det som er forbausende er hvor godt det, r, godt det går. Da jeg var guttunge på 60-tallet, så var det ikke en eneste innvandrer i Oslo. Eh, jeg hadde gladelig vært villig til å betale inngangspenger for å se en Afrikaner. Nå, nå har jeg bodd hele mitt voksne liv et sted hvor det i mine barns klasser er 50 prosent innvandrere sånn cirka. Det som er forbausende er ikke, det er problemer, det er gjengkriminalitet, det er innvandrere som ikke kan norsk, det er arbeidsløse blant innvandrere, men det som er mest forbausende er hvor bra dette går når vi tenker på hvor stor an, endring dette er over kort tid.

TS: Okei. Erik Solheim sier at det går veldig bra. Vi får høre om det stemmer med våre holdninger etter at vi har sett på dette.

[klipp vises:

Liv Vågsholm (Leder, Bergen Venstre): Forskjeller mellom det jeg sier og det Fremskrittspartiet sier er jo, Fremskrittspartiet ønsker jo egentlig å få vekk alle innvandrere. Det jeg kritiserer er apparatet som ikke er godt nok.

Hans-Carl Tveit (Nestleder, Hordaland Venstre): Men du bruker der de feile virkemidlene ved å si «stopp» [i stedet for at vi setter inn større ressurser på å løse problemene].

Liv Vågsholm: [Men det er jo faktisk... Jeg er faktisk en av de få som] tør å gå ut, utenom Fremskrittspartiet, Hans Carl.

Hans Carl Tveit: Ja, det, det er du, men du går ut med feile virkemidler. Det er ikke Venstre-politikk det du går ut med.

Liv Vågsholm: Det er greit, det Hans-Carl, men jeg går ut og forteller at nå må vi andre, eller nå må andre partier også begynne å snakke om innvandringspolitikken.

Klipp slutt]

TS: Ja, Odd Einar Dørum. Var det representanten fra Bergen Venstre som her ga uttrykk for de holdningene flertallet har?

Dørum (V): Representanten for Bergen Venstre tror jeg gir uttrykk for de, et økende grupper i det norske folk, både blant innvandrere og nordmenn mener, nemlig at vi tåler hverandre godt og...

TS: Var det det hun sa?

Dørum (V): Nei, så kommer vi til den kvinnen som du sa, representanten for Bergen Venstre.

TS: Ja, hun er jo det.

Dørum (V): Nei, det var det du gjorde henne til ved ditt spørsmål. Det er helt åpenbart at hun ikke representerer Venstres politikk, og vi kan jo gjøre det enkelt her. Like klart som jeg sier at ikke hun representerer Venstre, kan jo Carl I. Hagen da si at Hedstrøm og Kleppe ikke representerer Fremskrittspartiet. [Men la meg gå tilbake til holdning...]

TS: [Men, men]. Dørum, vi, vi må ikke begynne å gå utenom helt fra starten. Hun er Venstre-kvinne, hun representerer Venstre, ikke sant?

Dørum (V): Jo

TS: Leder av Bergen sentrum Venstre, er hun ikke det, a?

Dørum (V): Jo, men du prøver å stille opp en litt snedig felle ved formuleringen av spørsmålet ditt, og det skjønner jo hele salen. Alle skjønner [latter i salen], alle, alle, skjønn, alle, alle her skjønner det. Alle skjønner det at i et politisk parti som tåler at folk kan ha andre meninger, så skjønner vi etter behandlingen Venstres fremposter at den dere nå har fått frem som den ene som ikke representerer vår politikk, og det kan jeg da stadfeste, og så kan jeg kanskje fortelle noe av politikken her?

TS: Ja, og du kan også få lov til å si at du mener at hun da *ikke* er representativ for folkelige strømninger.

Dørum (V): Hun er representativ for det mange tenker. Hun er ikke representativ for Venstre. Det var det som var ditt spørsmål. Og det kan jeg vel slå fast, kan jeg fort si noe om kjernes spørsmålet ditt? Jeg tror at vi har kommet i en situasjon hvor stadig i landet tåler at vi lever sammen, jeg tror at de aller fleste gjør det, og så finner du noen som ikke gjør det, og jeg skal ikke gi meg ut på eksempler, jeg tror vi som tilhører majoriteten skal gå i oss selv når vi konstaterer at svært kompetente innvandrere med en annen hudfarge og annet navn enn deg og meg ikke får jobb. Og så kan vi gå til det andre ytterpunktet, og vi vet at et bitte lite mindretall, kanskje 10, 12, 14 personer blant muslimer i Norge ikke har forstått at vi ikke aksepterer bigami i dette landet. Men når vi passerer disse ytterpunktene, så finner vi mennesker som tåler hverandre normalt, og det var en innvandrer som sa det godt i et

debattmøte i går. Han sa at vi får sammenligne med et ekteskap: Vi trenger jo ikke å slamre med døra og gå ut hver gang det er noe vi skal diskutere. Vi tåler trøkket, vi tåler nyansene, og de er spenningen i et mangfoldig Norge. Det er det som jeg tror vokser frem, og jeg tror derfor er det slik at den generelle debatten som bare beskriver problemer, den bommer. Jeg tror det er en understrøm i folket som er en dyp nysgjerrighet og sympati for det vi etter hvert opplever når det gjelder innvandrere i Norge.

TS: Okei. Tror du, Carl I. Hagen, at Odd Einar Dørum siktet til deg når han snakket om de som bare peker på problemene?

Hagen (FrP): Det kan godt hende, men først har jeg lyst å si at jeg er dypt uenig med programlederen når han sier, stiller spørsmålet om innvandrerne ønsker å bli integrert eller ikke, eller om vi ønsker at de skal bli det eller ikke. Hadde vi drevet med en slik form for generalisering ved å sette alle innvandrere eller befolkninger i bås, samme bås, så hadde det vært stemplet ganske sterkt for våre meningsmotstandere. Så la meg først si...

TS: Så du mener hele problemstillingen for kveldens Folkemøte er feil?

Hagen (FrP): Nei, ja, nei, det er dine formuleringer som er feil og som helt klart brukes som, mot oss. Fordi du setter alle innvandrere i bås. Det er mange innvandrere som ønsker å bli integrert og som oppfører seg slik at de blir integrert, og så er det andre innvandrere som ikke ønsker å bli integrert, som ønsker å bevare...

TS: [Ja, men da s, svarer du på spørsmålet, da!]

Hagen (FrP): Skal du sensurere meg allerede nå?

TS: Nei

Hagen (FrP): For jeg tenkte Dørum fikk lov til å snakke ferdig, kanskje jeg kunne få gjøre det

TS: Ja, bare fortsett, du, Carl I. Hagen.

Hagen (FrP): Poenget, poenget er at det er variasjoner, dette dreier seg om mennesker og individer, og ikke om en samlet gruppe. Innvandrere, det er folk fra Afrika, fra Pakistan, fra forskjellige land og forskjellige religioner og forskjellige kulturer, og da må vi respektere at det er betydelige forskjeller og ikke sette alle i samme bås og ikke generalisere sånn som, sånn som det ble gjort fra din side. Så det jeg sier, det er mange innvandrere som vil integreres, som er ivrige på å lære seg norsk, oppføre seg ordentlig, skaffe seg arbeid og leve av egen inntekt, og så er det enkelte andre innvandrere som driver med kriminalitet og som ikke ønsker integrering, som ønsker å bevare skikkene fra sitt tidligere land, bevare sin religion og omgangsform. Så dette er et veldig sammensatt problem...

TS: Nettopp

Hagen (FrP): Og det er viktig å få frem i begynnelsen av debatten.

TS: Riktig. Det var derfor vi stilte spørsmålet også [applaus]. Per Kristian Foss. Kan du skrive under på denne beskrivelsen til Carl I. Hagen?

Foss (H): At det er et sammensatt problem er vel det vi kan være enige om, men jeg føler på mange måter at, at spørsmålet ditt må besvares med den politikk partiet står for, altså vi har jo ikke noen annen politikk i forhold til innvandring enn vi har på an, på andre områder. For meg er det to begreper som for eksempel står veldig sentralt, det er «valgfrihet» og «toleranse», og vi må bare da erkjenne at ikke alle innvandrere opplever valgfriheten som reell, særlig til arbeid. Og toleransen er ikke like følbart for alle i dette samfunnet, blant annet en del innvandrere. Det må vi jobbe med, og da bruker jeg de samme virkemidlene jeg bruker i annen politikk. Da prøver jeg å stimulere til økt valgfrihet, og da prøver jeg å utbre toleranse. Og det er for å erkjenne at vi som ikke politikere ikke har vært flinke nok til, vi synes vi som politikere skal være forsiktige med å bruke ord og uttrykk som virker veldig støtende og provoserende. Jeg kommer fra en by som vi nå sitter i, som har, som er landets største innvandrerby. Vi har en stor Pakistansk koloni, blant annet, og det er klart at for politikere i denne byen, er det viktig å bygge bro. Det betyr ikke at det er problemfritt, men jeg blant annet stolt av å ha en ordfører i denne byen, Per Ditlev Simonsen, som har gjort seg bemerket, blant annet ved å bygge bro i forhold til innvandrere. Han skal være en ordfører for hele byen.

[Applaus]

TS: Jens Stoltenberg

Stoltenberg (AP): Ja, jeg, jeg er født optimist, så jeg mener at jeg ser tendenser til at debatten om innvandring nå går i et bedre spør enn før. For før diskuterte vi på en måte *om* vi skulle ha innvandrere i Norge og *om* vi skulle ha et flerkulturelt samfunn. Nå er det stadig flere som erkjenner at det er vi blitt, så vi diskuterer ikke *om* vi skal være flerkulturelle, men vi diskuterer *hvordan* vi skal være det, og vi skal forsøke å være det på en måte der vi viser toleranse og respekt eller der vi skaper konflikter, mistenksomhet og fremmedhat. Og det er i hvert fall et skritt fremover, at vi på en måte har noe av den samme virkelighetsforståelsen. Og så er det en annen ting som har skjedd, og det er at vi alle har gjort den feilen, tror jeg, at vi har sagt «de innvandrerne» og «vi nordmenn». Men «innvandrerne» er altså fra veldig mange land, fra veldig mange forskjellige kulturer, og, og det eneste de har til felles, er at de ikke er nordmenn, men det har de til felles med de aller fleste på jorda, at de ikke er nordmenn, så [latter i salen] det behøver ikke å være [applaus fra salen], eh, det behøver ikke å, det er ikke, det er ikke et veldig sært trekk, det ass, det er forholdsvis normalt.

Dørum (V): Jeg tror, jeg tror, programleder, at nå etter dette, etter å ha hørt dette, så er det helt unødvendig for meg å dra denne leksen med en borger er en borger, og så videre. Fordi jeg tror vi nå faktisk kan slå fast at alle som bor i Norge, de hører til her, og de som hører til her, de har i fellesskap noe de kan diskutere. Det synes jeg er veldig gledelig. At vi faktisk kan legge det som et utgangspunkt.

TS: Kan vi det, Carl I. Hagen?

Hagen (FrP): Jeg er helt enig, jeg er helt med en del av det Jens Stoltenberg sa, jeg er veldig glad for at vi kanskje kan få en litt bedre debatt. Det tror jeg skyldes også at vi tidligere har snakket om en del av de utfordringer og problemer som innvandringen fører med seg. Det har medført en sterk utskjelling og stigmatisering av Fremskrittspartiet fra de andre. Nå har de begynt å innrømme at «ja, det er utfordringer, ja, det er problemer». For 10-15 år siden, så trodde man en betydelig innvandring til Norge ikke ville være noen utfordring, det var ingen

problemer, det var bare rosenrødt, og det var deilig. Nå har de akseptert at det blir en del problemer, og det synes jeg er fint, dette har vi prøvd å advare mot, og vi er ikke et flerkulturelt enda. Vi har enkelte byer i Norge, Kristiansand, Drammen, Oslo, med et betydelig innslag av ikke-Vestlige innvandrere, men i mange strøk av landet, så er dette et uinteressant politisk tema, for det er ikke noe som berører mange små lokalsamfunn i dette landet.

TS: Odd Anders With. Er det dere kommer, de andre partiene, diltende etter Carl I. Hagen?

With (KrF): Det tror jeg ikke, men jeg tror samtidig vi skal ta den selvkritikken at vi i frykt for å komme for nær Carl I. Hagen kanskje har distansert for mye, oss selv for mye at vi har gått klipp av en del nyanser, også vi. Jeg tror likevel at debatten den siste tiden har gått i et mer positivt spor, sånn at flere av nyansene har kommet frem, og kanskje var det nødvendig å provosere oss så mye for at vi også kan være med å bringe frem de nyansene. [Jeg tror det er konstruktivt, det som...]

TS: [Du gir], gir Carl I. Hagen ros for den linjen han har ført, altså?

With (KrF): Nei, det, det gjør jeg ikke, men jeg er overbevist om at det er mange av oss som har trengt en vekker for å bli modig, også på det som handler om problemer på det her området. Og et av problemene er det at vi ikke har definert hva menneskesynet er som vi ønsker å ha i bunn for vår håndtering, både den verbale og praktiske håndteringen av det her spørsmålet. Og det andre er det at vi ikke har konkretisert det på den måten at vi både skal hjelpe og stille krav. Vi skal ikke behandle innvandrere som klienter, vi skal behandle dem som ressurspersoner, og der har både vi og Hagen mye å lære.

[Applaus]

TS: Og til deg, Erik Solheim.

Solheim (SV): Carl, Carl I. Hagen har til tider tenkt på et og annet reelt problem, men grunn, grunnen til at debatten nå begynner å ta en annen form er at vi kommer ut av debatten for eller mot innvandring. Vi kommer over på alle de konkrete problemene og mulighetene som innvandring gir, positive muligheter og problemer, og så begynner vi å diskutere dem, ikke for eller mot innvandring. Innvandring er, på samme måte som velferdsstaten, som industrisamfunnet, som kvinnelig stemmerett, altså som alle, som fremvekst av byer, som alle disse dramatiske endringer i vår historie, de er kommet for å bli, og vi kommer aldri tilbake til samfunnet før det globaliserte samfunnet vi nå har med stor innvandring.

TS: Så vi er inne, etter din mening, er vi inne i en veldig positiv utvikling når det gjelder debatten om omkring innvandrere?

Solheim (SV): Ja, fordi, fordi vi nå kan gå inn på den konkrete debatten om skole, arbeid og så videre, [og fremfor alt fordi...]

TS: [Okei. Som vi skal gjør her i kveld]

Solheim (SV): ...holdningene jo endrer seg dramatisk, altså dette er Dagbladet for i dag hvor, dette er en Gallup blant norske skoleelever om deres holdning til å ha folk fra en annen kultur i sin klasse. Et dundrende flertall er positive, bare noen ytterst få er negative. En Gallup i

Fædrelandsvennen for Kristiansand som også går inn på ungdom, er akkurat det samme. Og jeg tror også at, at grunnen er veldig klar. Fordi når jeg, når jeg snakker med mine barns klassekamerater med for dem det med hvem som helst, så hører jeg aldri noen si at den personen er en drittsekk fordi han er tyrker eller pakistaner. Selvsagt er det drittsekker som er tyrkere eller pakistanere, som det er drittsekker som er nordmenn, men du hører aldri disse barna si dette skyldes innvandringsbakgrunnen, man ser mennesket som et enkeltmenneske, som et individ, og da er vi der, i den debatten Jens Stoltenberg tok til orde for her nå, vi ser hvert enkelt menneske som et enkeltmenneske og de mulighetene vi kan gi vedkommende.

TS: Betyr det da, Jens Stoltenberg [applaus fra salen], betyr det da, Jens Stoltenberg, at det er i ferd med å bli et mindre gap mellom folkemeningen og det de fleste politikerne har stått for i dette spørsmålet?

Stoltenberg (AP): Ja, det er mulig. Men folkemeningene er jo så mangt, og det er også ganske store forskjeller mellom politikerne. Så jeg synes det er litt vanskelig å være for absolutt på det. [Men det jeg...]

TS: [Så du mener liksom] at det er ikke en mot fem her i kveld?

Stoltenberg (AP): Nei, altså, ja, det vil si, det som har skjedd, det er to ting. Det ene er at jeg føler at nå har Carl I. Hagen nyansert seg litte granne, og det er gledelig. Og så har jo sentrumpartiene nyansert seg. Altså, det har jo skjedd en liten revolusjon med dem. For de kalte jo den innvandringspolitikken vi førte som inhuman, umenneskelig, og nå praktiserer de i all hovedsak akkurat den same politikken, og det har Justisministeren også bekreftet. Og det er i hvert fall, de praktiserer det samme lovverket og de samme oppleggene, så det er i hvert fall, hvert fall fra å si at det er et hav av forskjell, så er den forskjellen vanskelig å få øye på, og det gjør at det er altså blitt en helt annen debatt nå enn før.

TS: Skal vi gjøre et første forsøk i kveld på noen kjappe replikker siden så mange vil svare. Det var Dørum, så Carl I. Hagen.

Dørum (V): Siden Jens Stoltenberg var nødt til å gjøre dette til en mannjevning om hvem som var best, la oss bare konstatere følgende.

JS (AP): Jeg sa du ligner på meg, det var et komplement til deg.

[Latter og applaus fra salen]

Dørum (V): Jeg er, jeg er, jeg er helt enig i at hvis jeg hadde fått din kropp, så hadde det vært et pent komplement til deg [latter fra salen], men nå skal vi holde oss til det åndelige innholdet, og på det åndelige innholdet, så er det et faktum at noen av oss, også før du kom inn i denne debatten med sympatisk styrke, har faktisk snakket om disse nyansene. Den andre halvdelen av mitt berømte resonnement om en borger, er at en kriminell er en kriminell uansett hudfarge og bakgrunn, og vi kan da få testen, da. Hvis vi er enige om for eksempel mumling) til Carl I. Hagen, at hvis også han aksepterer at det er et betydelig problem at kompetente innvandrere med kompetanse, med annen hudfarge, når han ikke får jobb, da har vi faktisk skapt nyansene. Altså, dette er selve lakmustesten på at det [er mer...]

TS: [Og, og det, Dørum], det med jobb skal vi ta senere. Carl I. Hagen.

Hagen (FrP): Jeg har først lyst til å si til det Erik Solheim sa, at det er to debatter. Det er klart de innvandrere som er i Norge med lovlig opphold er her for å bli, og det er, dreier seg om en integreringsdebatt. Det er også spørsmål om hvor stor fortsatt innvandring vi skal akseptere til Norge. Regjeringen la opp til i sitt statsbudsjett en to og 2500-3000 som skulle komme som flyktninger, det ligger an til å bli 9000, og vi hevder at vi vil ha en meget betydelig innskjerping av utlendingerloven for innskjerpingen av asyl-innvandringen. Vi vet at ¼ av de som kommer hit ødelegger reisedokumenter, de forteller falske historier og har falsk identitet, det er et enormt press, også mot Norge, for egentlig arbeidskraftinnvandring, og, og levestandardens innvandring etter at vi har en permanent innvandringsstopp, så det er to debatter. En ting er vi med tilførsel, og der vil jeg si at Jens Stoltenberg har jo helt rett, at hans regjeringer tidligere, men det var under Grethe Faremo, ble skjelt ut. Så kom det noen nye Justisministre som slapp opp, og så har den nye regjeringen sluppet opp ganske dramatisk, og vi vil ha en innstramning i lov og regelverket og en betydelig begrensning i ny-innvandringen, som ikke egentlig er innvandring, der bør regjeringen holde sitt budsjett.

Solheim (SV): Jo, men Carl I. Hagen. Selv med [applaus fra salen], Carl I. Hagen, selv med din politikk, vil det komme et betydelig antall nye innvandrere til Norge. Du vil ta 1000 flere hvert år, hvis du ganger opp det over en tid, så blir det mange nye innvandrere i Norge. Og da er det jo bare én ting som gjelder: Vi må skape mest mulig levelige forhold mellom dem og oss vanlige nordmenn, slik at det ikke blir konflikter her dette landet, og da [kan vi ikke gjøre rundt og peke på] hvert eneste problem. Vi må også av og til se en løsning eller mulighet.

Hagen (FrP): [Og der, ja, men Erik]. Erik Solheim, der er jeg helt enig med deg, men du må være enig i at det er forskjell på om det kommer 9- eller 10 000 i året eller 1000, hvis du multipliserer det opp med en del antall år, så blir det en enorm forskjell på 1000 flyktninger i året og 9-10 000 asyl-innvandrere. Og jeg kan svare til Dørum: Ja, det er klart det er et problem hvis det er en innvandrer i Norge med reell realkompetanse som kjører drosje eller [som er i en kafé...]

TS: [Carl I. Hagen], det kommer vi tilbake til senere.

Hagen (FrP): ...slik at det der er jeg enig i med Dørum.

TS: Enigheten er heldigvis ikke total her, og Per Kristian Foss, skyldes det at dere nå synes det er lettere å komme i dialog om innvandringsspørsmål, at dere lytter mer til Carl I. Hagen og at dere glemmer Hedstrøm og Kleppe?

Hagen (FrP): Det er meg som er partiformann.

TS: Ja, det tror jeg de fleste vet [latter i salen]

Foss (H): Jeg vil jo stille dem krav til Frem, Fremskrittspartiet som jeg har stilt de fleste partier, det er en fordel om dere eventuelt snakker med en stemme og ikke med et sånt stort kor. Det ville være tydelig [applaus], men, men jeg, jeg synes vi skal gjøre denne debatten faktisk til en debatt om innvandring, jeg, ikke om Fremskrittspartiet. For mitt syn er faktisk det at med all respekt for Fremskrittspartiet, og Høyre og Fremskrittspartiet samarbeider i konkrete spørsmål ganske mye på andre politikkområder. Men på dette området har ikke Fremskrittspartiet tilført norsk debatt noe særlig vesentlig, altså på løsning av problemer [applaus fra salen]. Det [Fr, Fr, Fremskrittspartiet...]

TS: [Foss, Foss, før du, Foss, før du fortsetter...]

Foss (H): Ja. Jeg var heldig med applausen, bare skulle si det jeg skulle si. Fremskrittspartiet har i en rekke år sagt at de har vært alene om å snakke om spørsmålet. Det har de aldri vært. Men de har skapt myter om at de står helt på sidelinjen og står for noe helt annet. Vi har snakket innvandringsdebatt ved mange valg, vi har vært med i mange valgkamper, og vi har hatt møter for innvandrere mange ganger. Nå har pressen blitt veldig fokusert på det, det er en ekstrem overeksponering, [men dette er ikke noe nytt i politikken, altså].

TS: [Okei, så da, det, det betyr at du], det betyr at du er konkret uenig med Odd-Anders With som sa at Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet har hjulpet på denne prosessen?

Foss (H): På den konkrete prosessen når det gjelder å foreslå gode tiltak som kan bidra til at, ar, innvandrere kommer i arbeid, mere nå, at de får bedre norskopplæring, bedre nå, har ikke Fremskrittspartiet bidratt med i det hele tatt. Det har vi andre holdt på med. Fremskrittspartiet har dessverre hetset. Nå merker jeg at Carl I. Hagen gjør mindre av det, det er jeg ham takknemlig for, det kan bidra til en konkret og god debatt.

[Applaus]

TS: Dette skal du få, dette skal du definitivt få svare på, Carl I. Hagen, jeg skal bare ha inn Odd-Anders With først.

With (KrF): Jeg tror vi gjør et kvalitetshopp videre i debatten hvis vi kan slippe, siden at du har presisert at du var leder i ditt parti, så regner jeg med at etter denne debatten, så får vi også slutt på det at vi konsekvent får problemer knyttet til innvandring, i hver eneste problemstilling som kommer opp til debatt, så knyttes grupper innvandrere til den, det problemet. Og da bygger man murer, og da bygger man ikke broer.

[Applaus fra salen]

Hagen (FrP): Det var en feilaktig beskrivelse, en fullstendig feilaktig beskrivelse, og jeg har lyst til å si til Per- Kristian Foss: Vi har sagt når det gjelder integreringen av norskopplæring at vi må ta innvandrerne og de som også har kommet som, gjennom flyktninger, på alvor og stille krav til dem. Vi har sagt at vi ønsker lovendringer, slik at før man blir norsk statsborger, så må man kunne norsk på et akseptabelt nivå, det skal ikke fastsettes av oss, men av fagpersoner, og kunne samfunnskunnskap. Vi har sagt at alle som har permanent opphold i Norge og som føder barn her må ha et foreldreansvar for at ungene kan norsk når de begynner på skolen. Vi tar innvandrerne på alvor ved å stille krav til de. Det, det er helt avgjørende for å få disse tingene til, vi har, tok opp for noen år siden, hvorledes kan vi få en bedre spredning av materiell for selvlæring av norsk. I tillegg til norskopplæring i offentlig betalt regi, så må jo mange innvandrere kunne gjøre langt mer selv, både gjennom bøker som er fra forskjellige språk til norsk, bil-kassetter og så videre. Det vi har sagt er at vi må ta innvandrere på alvor, og ikke behandle de som klienter. Disse andre har jo stort sett sagt at man aldri skal stille krav til innvandrere og å tilpasse seg de norske forhold.

TS: Nå tar jeg ordet, for vet dere hva dere er i ferd med å gjøre nå, alle sammen, det er å gå inn på det vi har avtalt som vi skal diskutere senere i [de...]

Dørum (V): Dette er et ideologisk prinsipp [som ikke...]

TS: [Ideologisk] prinsipp?

Dørum (V): Ja, av Hagen.

TS: Det med norskundervisningen, eller?

Dørum (V): Nei, nei. Om klienter.

TS: Jaha. Få høre på det, da.

Dørum (V): Ja, la oss gå på den diskusjonen, fordi vi vet at i noen av de synspunktene som er fremmet av Kleppe og Hedstrøm, så er de så urolig for at alle asylsøkere er kriminelle at de skal være i asylmottakene hele tiden. Hva gjør man da? Da sier man fordi noen kan tenkes å være kriminelle, da blir alle kriminelle. Hva gjør man da i praksis? Jo, man klientifiserer mennesker. Og regjeringen har jo satt opp som alternativ følgende enkle setning: At er du her, og selv om du er i et asylmottak, og vi vet hvem du er, altså ingen ukjent identitet, så skal du få jobb, slik at du er selvhjulpen. Begår du en kriminell handling, så får du svare for den. Men da generaliserer vi ikke, og det er jo det som er så viktig at hvis ideologien skal bety noe, så den jo bety noe i praksis når vi står overfor situasjonene, vi kan ikke bare si det generelt.

TS: Nei.

[Applaus]

Hagen (FrP): Men det er jo også feil å si av Justisministeren, og det er jo det som er vårt problem. At andre gjengir uttalelser fra våre folk på en helt feilaktig måte. For det første har ikke Kleppe og heller Hedstrøm sagt noen av de tingene. Jan Simonsen, Jan Simonsen reiste tanken, og han reiste tanken om at hvis vi kunne lykkes å få saksbehandlingstiden av asylsøkere ned til tre måneder, så kunne man si at folkene skulle være i asylmottaket. Det slaktet jeg samme dag som det kom, allikevel henter du det frem og gir andre personer i mitt parti ansvaret for det, det er dette da på å spre myter om hva som skal ha sagt, og det synes jeg er [kjedelig og feilaktig og det er forvrengning].

TS: [Da stopper vi der. Vi], vi stopper der, for vi skal inn på en rekke temaer som dere nå har begynt å prate om, og jeg er veldig spent på, jeg, om dette blir en fem-en-diskusjon, eller om vi får en diskusjon mellom alle seks. Nå skal vi nemlig, før vi går videre, høre på Carl I. Hagen som akkurat hadde ordet, men nå skal vi høre på hva han sa på valgkampåpningen i Oslo.

[klipp vises:

Carl I. Hagen: Hadde Fremskrittspartiets langt mer restriktive innvandring-, flyktning- og asylpolitikk vært ført de siste 20 år, så ville det vært langt færre innvandrere i Oslo, og da ville boligprisene vært lavere.

Klipp slutt]

[Latter fra salen]

TS: Ja. Per-Kristian Foss: Det hadde vært enklere på boligmarkedet uten innvandrerne?

Foss (H): Ja, det hadde vært så enkelt. Dette er, dette er vel det nærmeste man kommer en direkte feilinformasjon, fordi at det er klart at det faktisk at det er press på boligmarkedet i Oslo, for tiden høye priser, det har ingenting med innvandring å gjøre. Ja, seieren er ny boligdebatt, men dette er helt på siden. For å si det sånn, de som er av innvandrere nå, de jobber, de trenger vi, vi trenger faktisk flere, de må ha et sted å bo, de bor i Oslo, det skaper press sammen med alle, alle vi andre som etterspør stadig mer for bolig. Det presset er det ikke innvandrere som har skapt, først og fremst. Vi trenger dem faktisk som arbeidskraft.

[Applaus]

TS: Erik Solheim

Solheim (SV): For meg er det opplagt at Carl I. Hagen har rett i dette, eller hadde det ikke vært innvandrere i Oslo, så hadde boligprisene gått ned. På samme måte som det ikke hadde vært kvinner i Oslo, ikke hadde vært folk fra distrikts-Norge i Oslo, ikke hadde vært ungdom, ikke hadde vært studenter [applaus fra salen], en, en hvil, en hvil, en, en, en hvilken som helst gruppe som ble tatt ut av boligmarkedet i Oslo ville føre til at boligprisene gikk ned. Men prisen å betale for det ville være at Ullevål sykehus ikke kunne drives, vi kunne ikke ta imot turister på Plaza eller noen av de andre store hotellene, hadde ikke vært noen drosjenæring eller Oslo Sporvei eller noen andre av de virksomhetene vi er avhengig av.

TS: Dørum.

Dørum (V): Nei, det er riktig som Solheim sier at hvis du hadde fjernet alle i Oslo, så hadde vi ikke hatt noen boligproblemer i det hele tatt [latter]. Og vi, jeg tror vi må si det så enkelt etter den ideologiske innledningen vi hadde, at når vi har boligproblem for noen i Oslo, spesielt ungdom, så er det et problem for oss alle. Det rammer alle, og det rammer ungdom uansett hudfarge. Og det er også rett som Solheim sier, at hadde man fjernet disse menneskene som kommer her, og la meg så tørt si at mange av de bor jo til og med så tett, at hadde vi alle gjort det, så hadde det vært, kanskje vært plass til noen flere å bo. Men, men, men la nå det poenget ligge. Solheim har helt rett, og det må vi ikke glemme i åpningen av dette programmet. Fjern folk fra Oslo Sporveier, fjern fra Oslo Taxi, fjern dem fra hotellnæringen, fjern dem fra Ullevål Sykehus, og vent og se på resultatet.

TS: Ja. Stoltenberg.

Stoltenberg (AP): I 1993 [applaus fra salen] var det også valg, og da var boligprisene rekordlave i Oslo. Da var det omtrent like mange innvandrere i Oslo som i dag. Hvis Carl I. Hagen hadde åpnet valgkampen i 1993 ved å si på Youngstorget: «Boligprisene er så lave fordi vi har så mange innvandrere i Oslo». Da hadde det vært en slags sammenheng i det. Det er bare at du velger alltid å gå til de negative kjennetegnene og karakterisere en bestemt utsatt gruppe, og det er det som skaper de holdningene som gjør integrering vanskelig, og det er derfor det du sier er så farlig, for det er ikke konsekvent, og det er ingen sammenheng.

[Applaus]

TS: Stempler de, stempler de en hel gruppe her, Odd Anders With?

With (KrF): Ja, det er utvilsomt en av de tydeligste eksempel på det jeg nevnte i sted at man trekker frem innvandrere og kobler det til problemer som man ser kan ha skjedd reelt i

samfunnet. Og da er, da kan du bruke mange skjellsord på det, det skal ikke jeg gjøre her nå, men det som er viktigst av alt er at det bryter med det som de fleste her i panelet vil, vil si er et menneskesyn som vi bør bygge på, nemlig at vi ikke har en gradering av mennesker, for her trekkes en gruppe og settes opp mot de andre som, en som har skyld for problemer som helt andre har skapt.

[Applaus]

TS: Carl I. Hagen, nå fikk du en rask runde og kommentarer. Angrer du på den uttalelsen, var den for firkantet eller står du for den i dag også?

Hagen (FrP): Klart jeg står for den, og hadde dere vist det som jeg sa i fire minutter før det innslaget, så hadde dette vært en helt annen debatt, og hadde dere vist det jeg sa like etter at dere kuttet, hvor jeg sa at min kritikk retter seg ikke mot innvandrerne, men mot de politiske partier som har stått for innvandringspolitikken, og det jeg sa, jeg, etter faktiske forhold. La meg ta bakgrunnen, bakgrunnen var at politikerne, so, samlet gruppe, har fått ansvaret for de høye boligprisene i Oslo. Jeg sa at det er ikke korrekt å inkludere Fremskrittspartiet der fordi vi har stått for i de siste 20 år, for en annen politikk som ville berørt store endringer på dette området. Punkt én: Vi hadde øn, har ønsket gjennom 20 år å oppheve Marka-grensen og tillate boligbygging i Maridalen og Sørkedalen, da ville vi hatt noen 10 000 flere leiligheter. Så sa jeg, på det samme ordet, Marka-grensen, opphevelse, hadde medført lavere boligpriser. Så sa jeg, vi har gått inn for høyere bebyggelser i sentrum for å få lang, langt flere leiligheter på det området. Hadde vi tillatt høybebyggelse, hadde vi hatt lavere boligpriser. Begge deler gikk på tilbudssiden. Så gikk, sa jeg på etterspørsel...

TS: Da har ikke innvandrerne vært et problem da?

Hagen (FrP): ...så sa jeg, på etterspørselssiden etter boliger, hadde vi hatt langt mindre innflytting til Oslo, hadde det vært betydningsfullt. Det vi, mye vi ikke kan gjøre med at nordmenn flytter rundt omkring i dette land, men det vi kunne ha gjort, og så kommer den sekvensen hvor jeg sier at hadde vi de siste 20 år, ikke nå kaste ut noen eller noen ting, men de siste 20 år hatt langt færre innvandrere til Norge, så ville selvsagt også det hatt betydning på boligprisene i Oslo. Og så la jeg til: Hadde vårt forslag i Stortinget om at de flyktninger som blir sendt til andre kommuner med integreringstilskudd i fra staten hatt en forpliktelse til å bli boende i den kommunen og ikke ha lov til å flytte til Oslo før de kunne leve av egen inntekt, så hadde det vært mindre innflytning til Oslo. [Og da...]

TS: [Da er det sis]

Hagen (FrP): Mitt siste poeng.

TS: Det bør være kort.

Hagen (FrP): Nå hørte du hva alle sa. Professor Øystein Nordeng på Bedriftsøkonomisk institutt har vært ute og sagt at vi bør, av hensyn til også boligprisene i Oslo, spre studenter rundt omkring til andre steder i landet og ikke samle så mye i Oslo. Det er ingen som har sagt at han kritiserte studentene. Men fordi jeg kritiserer innvandringspolitikken, [så er det de andre som legger det ut som kritikk av innvandrere. Det er ikke innvandrernes feil.]

TS: [Ja, ja, Carl I. Hagen, da, ja], da fikk du, da fikk du lov til å holde den appellen om igjen, og jeg går ut fra at du er fornøyd med det.

Hagen (FrP): Og når dere klipper den slik at [den er meningsløs...]

TS: [Jada, det, greit]. Per-Kristian Foss.

Foss (H): Dette, dette er for dumt, fordi at innvandrerne er i Oslo fordi de er etterspurt arbeidskraft. De trengs i jobber her. Oslo hadde stått stille hvis vi ikke hadde hatt innvandrere. Det er faktum [applaus]. Og så...

Hagen (FrP): Jeg snakker om etterspørselen på boligmarkedet gjennom 20 år, ikke nå.

TS: Nå snakker Per-Kristian Foss, Carl I. Hagen.

Foss (H): Du snakker om etterspørsel, Carl I. Hagen, men tenk deg litt logisk om nå. Hvis ikke disse jobbene hadde vært fylt av innvandrere, så hadde de vært fylt av andre. De må også ha et sted å bo. Tror du liksom de ville bodd i Nordland og jobbet i Oslo? [latter og applaus] Jeg har bare lyst til å ta, programleder, nå har Hagen fått snakket lenge, la meg bare få ta ett eksempel til, fordi at Fremskrittspartiet driver sånn desinformasjon. Dette er jo ikke det eneste de har beskyldt innvandringspolitikken for. De har laget et dokument, dokument 8-forslaget i Stortinget hvor det faktisk også står at på grunn av at vi har innvandrere, så taper Norge en halv milliard i året i turistinntekter [latter fra salen]. Mens hotellnæringen i Oslo som kan litt om dette forteller at uten innvandringen, hadde vi ikke kunnet mottatt så mange turister. Altså, de klarer å snu et pluss til å bli et minus når de skal lage sine regnskaper. Dette er ikke rasisme, det har jeg aldri sagt, men dette er bare litt dumt, og det er så fordummende i debatten.

[Latter og applaus fra salen]

TS: Vær så god, Dørum.

Dørum (V): Jeg er gammel nok til å huske, fordi jeg kom inn for første gang i rikspolitikk samtidig som hagen, til å huske at trøndere var et problem [latter fra salen].

TS: Trøndere?

Dørum (V): Ja, ja. Nordlendinger var et problem. Nå er det jo ikke lenger, nå er jo rikstrøndersk «in», for å si det på den måten. Og jeg husker også, jeg husker også den gangen midt på 70-tallet da vi, hvite, store vi, inviterte mennesker til å komme hit. Vi sa: Kom hit, for vi trenger at dere skal gjøre jobber for oss. Og noen av de jobbene er godt beskrevet. Når vi ønsker noen velkommen, så er det faktisk normal folkeskikk ikke etterpå å snakke som de ikke var velkomne. Når du først er invitert noen inn og deretter på bakgrunn av norsk lov sagt at de hører til, så hører de til. Og da hører de til sammen med oss andre, og da blir det en helt merkelig historieskriving å prøve å fremstille det som om alt ville vært greit hvis de ikke var her, og det har jo andre i panelet overbevisende dokumentert, så kan vi ikke da bli enige om at de som bor her i landet, som gjør jobber her, hører til, og hvis vi ikke kan bli enige om det, slik at vi i neste runde får det til å høres ut som det ikke var riktig, da var det jo ikke sant det vi hadde i ideologidebatten til å begynne med.

[Applaus fra salen]

TS: Nå skal vi ha, nå skal vi gjøre et forsøk her på å se om dere kan være enige, at vi kan få denne nye innvandringsdebatten som flere av dere snakket om, og det gjelder noe som jeg tror dere alle seks er enige om, nemlig barnehager og skoler. At det må være, du skal få ordet, Carl I. Hagen, senere.

Hagen (FrP): Jo, men jeg må få lov til å kommentere når det er fem stykker som kaster seg over meg.

TS: Ja det, det argumentet kommer du til å bruke veldig [mye og]

Hagen (FrP): Nei, det gjør jeg ikke. Hvis de ikke slutter med det, så, [hvis de slutter med det, så skal jeg slutte med det].

TS: [Jo, men du skal, du skal få ordet, Hagen. Ja, godt, det]. Skole og barnehager. Og da vil jeg begynne med deg, Odd-Anders With.

Hagen (FrP): Når skal jeg da få svare på det som du nettopp lovet meg?

TS: Carl I. Hagen, du skal få ordet senere, [og du skal få lov til å, ja]

Hagen (FrP): Jo, men til dette om boliger.

TS: Nettopp, men nå, nå tar jeg og styrer, er det greit?

Hagen (FrP): Okei, ja, da har du latt fem stykker kaste seg over meg [uten å gi meg... ja, men du har latt de komme med feilaktig informasjon uten og latt meg ikke komme til orde til å forsvare meg, det synes jeg er simpelt].

TS: [Ja, du har fått lov til å holde hele, ja, Carl I. Hagen, skal vi nå, det]. Hvis du mener at du har fått snakket for lite her i kveld, så tror jeg du tar feil.

[Latter og applaus fra salen]

Hagen: Nei. Det er ikke det jeg sier, det er ikke det jeg sier.

TS: Nå går vi videre, du skal få ordet. Er dere enige, er dere enige, er dere enige i at skoler og barnehager er veldig viktig for integrering, og er dere da, Odd-Anders With, et selvstendig poeng å sørge for å bevare en levedyktig eneskole og passe på opp, slik at det ikke blir private skoler for blant andre innvandrerne?

With (KrF): Det er et selvstendig poeng at vi bør ha en god og sterk skole som kan være for alle, men det er også et selvstendig og godt poeng at vi skal ha trosfrihet og føde opp foreldreretten her i Norge sånn at de som av overbevisningsgrunner har behov for andre opplegg skal få muligheten til det. Vi lever i et fritt land, også på det området.

[Applaus]

TS: Ja, så du er ikke redd for, du er ikke redd for at dette kan føre til at du stanser en nødvendig integrering?

With: Nei, det er jeg ikke redd for, men jeg vil også anbefale de som ikke har de sterkeste motforestillingene til å gå i den offentlige skole.

TS: Erik Solheim, hvor viktig er skolen?

Solheim (SV): Skolen er jo det/til alt avgjørende. Og grunner til det er jo at det alle, ikke minst innvandrereforeldre forstår, er jo at hvis man ikke lærer seg norsk i Norge, så er det noen få veldig ukvalifiserte jobber man kan få, og kanskje et par jobber i oljebransjen hvor det holder å snakke engelsk. Men for alle andre jobber i det norske samfunnet må man kunne norsk. Ikke perfekt, men når vi nordmenn reiser til utlandet, så snakker ikke vi perfekt engelsk, og vi tør jo å søke på jobber i mange andre land likevel, men man må kunne norsk. Men det vi har fått i Norge er en meningsløs debatt, fordi vi har fått en debatt, noen sier «man må kunne norsk», og så sier den andre »vi må kunn, man må kunne sitt morsmål». Dett, dette er meningsløst, fordi barn kan lære begge deler, og dette, ma, hvis jeg bare kan få si det, Terje Svabø. Dette dreier seg ikke om innvandrene selv, dette dreier seg om det norske samfunnet. Man må kunne norsk for å klare seg i Norge. Men den muligheten som ligger i at tusenvis av innvandrerbarn i Norge lærer sine morsmål og lærer dem godt, det er en kjempemulighet for Norge hvis vi vil eksportere til andre land, hvis vi vil handle til andre land, hvis vi vil ha et internasjonalt næringsliv. Altså hvem skal for eksempel være en naturlig bro mellom Norge og den nye supermakt som kommer til å bli Kina. Om ikke de kinesiske barna i Oslo, de er de som kan lære seg kinesisk, ikke noen av oss som sitter i panelet. Ikke du og jeg. Og det samme, det er 20 land i verden man snakker arabisk, vi har punjabi, vi har hindi, dette er verdensspråk. Hvorfor satser vi ikke på at innvandrerbarn skal lære både skikkelig norsk og få muligheten til å lære sitt morsmål, de klarer begge deler.

TS: Ja.

[Applaus]

TS: Og det vil jeg, jeg vil ta den utf, jeg vil ta den utfordringen fra, fra Erik Solheim her og, og be dere nå svare kort på dette, og vi begynner deg, Dørum. Før vi går videre. Hvor stor vekt skal det legges på norskundervisning, og bør det undervises i morsmålsundervisning?

Dørum (V): Norskundervisning er nøkkelen til å være i Norge, og morsmålsundervisning er et verktøy for at folk også kan klare det, slik som det er [organisert].

TS: [Okei], Jens Stoltenberg.

Stoltenberg (AP): Vi har sluttet å snakke morsmålsundervisning som et eget fag, vi snakker om tospråklig undervisning, der morsmålsundervisningen er hjelp til å lære norsk og andre norske fag. Og det innførte faktisk også Arbeiderpartiet her i Oslo fordi vi tror det er den beste måten å [begynne på norskopplæringen på].

TS: [Carl I. Hagen].

Hagen (FrP): [Stillhet cirka ti sekunder]

TS: Carl I. Hagen

Hagen (FrP): Takk for at jeg fikk ordet.

TS: Jo, vær så god.

[Ååh-ing fra publikum]

Hagen (FrP): Jeg vil bare først få lov. Vi har hele tiden gått inn for på dette området at det skal være en plikt for foreldre å sørge for at barna som fødes i landet kan norsk før de begynner på skolen. Jeg vil si at det må være en slags form for omsorgssvikt hvis man ikke eh, gjør det som skal til for at barna kan norsk, for det er helt avgjørende av barnas fremtid i dette landet. Det å lære sitt morsmål i tillegg, det ansvar vi i utgangspunktet for å være et privat anliggende og en privatsak. Vi må legge alt opp til at barn kan norsk. Jeg er veldig glad for at flere partier nå begynner å skjønne det etter at vi har stått alene på det på 80-tallet, og vi tar også dette på alvor, at vi stiller krav til de, og for øvrig har jeg lyst til å si når det gjaldt den foregående delen at hvorf, hvorfor har man da, når det gjelder dette med boliger i Oslo vært tvunget til en lovendring som alle andre partier har stått for, for å gi kommunen rett etter loven til å kjøpe 10 % av eierandeler i borettslag. [Det var til den foregående bolken, jeg har svart på alle de angrepene som var meget urimelig].

TS: [Da stopper jeg deg der. Ja, du. Ja, okei]. Per Kristian Foss, vi snakker morsmålsundervisning og norskundervisning.

Foss (H): Ja. Jeg var fristet til å snakke om borettslagene, men vi skal la det ligge. Det, altså det viktigste til å, til deltakelse i det norske samfunn er å kunne norsk. Det er en rettighet alle har. Der har ikke vi som politikere eller de norske skolene vært gode nok for noen, heller ikke for nordmenn. Altså når vi kan lese tall nå at 15-20 % som går ut av den obligatoriske skolen ikke behersker lese- og skriveferdigheter godt nok til å fungere i det norske samfunn, da har vi sviktet, også for nordmenn. Så bare la oss ikke gjøre dette til et rent innvandringsproblem. Det er et skoleproblem. Når det gjelder synet på morsmålsundervisningen er jeg uenig med SV.

TS: Ja?

Foss (H): Ikke alle som kommer til landet fra et land i verden har rett til å bli undervist på sitt morsmål i Norge. De har rett til å lære norsk, og det kan være tilfeller der det å ha en morsmålslærer til å støtte deg i norskundervisningen kan være nødvendig. Men det er en støtteundi, undervisning på linje med den vi gir andre som har lese- og skriveproblemer, eh, altså problemer med å lære norsk. Det er ikke en rettighet å ha, så et eget morsmålsfag, slik SV går inn for, for en 120-30 språk, det er noe som helt hinsides det som er mulig i norsk skole.

Solheim (SV): Er m, her misforstår Per Kristian Foss fullstendig. For...

Foss (H): Nei

Solheim (SV): Joda, for det vi snakker om er ikke at man skal få undervisningen på sitt morsmål. Selvsagt ikke. Norsk skal være undervisningsspråket i norsk skole. Om det kan det ikke herske noen tvil. Men, men, jo, men vi, vi må jo ikke se bort fra den historiske muligheten, vi kommer til å leve i en stadig mer global verden. Ba, bare for å ta noen næringer. Reiselivsnæringen, hva trenger de? De trenger blant annet folk som kan forskjellige

språk. IT-næringen, til og med en tradisjonell norsk næring som fisk trenger ikke bare å pro, lage fisken, fiske opp fisken... [Et øyeblikk]

Foss (H): [Er, Er, Erik Sokheim. Han når ikke tilbake til norsk virkelighet, han]. Du er i Norge for tiden.

Solheim (SV): Jo, men... [latter fra salen]. Det er dette som er den nye virkeligheten, og det som er veldig rart er jo at Høyre er et så umoderne parti at Høyre ikke forstår denne nye globale virkeligheten, hvor vi blant annet skal handle med land over hele verden, og hvor det å ha folk som kan språk. Altså du og jeg vil aldri lære oss arabisk eller kinesisk, og ikke en gang spansk.

Foss (H): Muligens [latter fra salen]

Solheim (SV): Men, men, [men det er altså hund... Det er hundrevis, det er hundrevis, det er hundrevis...]

Foss (H): [Kan jeg bare få en] replikk til dette, [la meg bare si at de, dette er...]

TS: [Carl I. Hagen]

Hagen (FrP): [Jeg har et spørsmål til Erik Solheim], et konkret spørsmål som er av de, er litt n, nær her i Oslo og en del andre byer. Er du enig med meg at det bør være et foreldreansvar for alle norske statsborgere og personer med permanent opphold som føder barn i Norge og som skal bo her planmessig resten av sitt liv, at det er et foreldreansvar å sørge for at barna kan norsk før de begynner på skolen.

TS: Svar på det, Erik Solheim.

Solheim (SV): Ja. Svaret mitt på det er ja. [Jeg vil her...]

Hagen (FrP): [Hvorfor stemte du imot på Stortinget da?]

Solheim (SV): Jeg vil her og nå utfordre alle innvandrereforeldre til å gjøre hva de kan for mye mer å bli innvevd i det norske samfunnet – stille opp på foreldremøtene, bli med i styrene i fotballagene, gå inn i det norske samfunnet på en ny måte

TS: [Men nå spurte Carl I. Hagen... Carl I. Hagen], Carl I. Hagen spurte deg om hvorfor du stemte imot det i Stortinget?

Solheim (SV): Vi er ikke imot dette på noen som [helst måte]

Hagen (FrP): [Du stemte imot], halve partiet stemte [imot vårt forslag...].

ES: [Nei, nei, nei, nei]

Hagen (FrP): ...om å klargjøre i foreldre- og barneloven at det var en plikt for foreldre å lære norsk, og mot våre endringer i barnevernslovgivningen om at det var omsorgssvikt hvor man skulle gripe inn hvis man ikke fulgte opp en slik forpliktelse.

Solheim (SV): [Dette er jo helt, dette er jo...]

Foss (H): [Herr programleder, dette er, dette er det mulig å være konkret på].

TS: [Jens Stoltenberg, Jens, Jens Stoltenberg].

Stoltenberg (AP): Men det vi vet er et veldig stort problem når vi skal prøve å lære unge norsk, det er at innvandringer i mindre grad deltar, eller går på barnehage, i mindre grad deltar på skolefritidsordning enn norske unger. Derfor er det slik at vi er for skolefritidsordninger og barnehager av mange grunner, men én grunn til at det er bra med de ordningene er at det bidrar til å gjøre det lettere å lykkes med integrering og sørge for at innvandringer også lærer norsk før de begynner skolen. Og derfor er det slik at selv om sentrumpartiene helt sikkert gjerne vil ha mange barnehager og gode skolefritidsordninger og en god enhetsskole, så er de kuttene dere har gjennomført, det at dere bråstanser barnehagebyggingen, det at dere har kuttet ¼ av statsstøtten til skolefritidsordningene, det er faktisk galt av mange grunner, også for de dere gjør det vanskeligere å [lære norsk].

[Applaus]

[Snakking i munnen på hverandre fra Terje Svabø, Erik Solheim og Carl I. Hagen, overdøvet av applausen]

TS: Du skal få svare på det, du må ikke begynne å...

Hagen (FrP): [Nei], men jeg stille et naturlig spørsmål...

TS: Det skal du få lov til, men først Dørum

Dørum (V): Møteleder, jeg synes det er bra det er du som er møteleder. Ja, bare for å si kort på det Stoltenberg tok opp. Du kan ikke beklage at vi gir en valgfrihet til foreldre når det gjelder retten til å oppdra barn. Du kan ikke beklage at vi legger vekt på å rekruttere lærere, også med minoritetsbakgrunn, til skolen, fordi vi vet at barn trenger voksne forbilder. Du kan ikke beklage det, det er selvfølgelig svært fornuftig at vi gjør det, og vi vet begge vi skal snakke sant om noen av utfordringene, så er noen av utfordringene spesielt i Oslo vi er nå at vi er en taus kvinne, Vi har noen innvandrerkvinner som på grunn av sosiale og kulturelle forhold ikke kan norsk. Vi vet det vi kan for å gjøre noe med det. Vi vet at vi kan oppsøke og sørge for at det språktilbudet blir der, vi vet at ved å jobbe med det, så løser vi noen av de problemene vi snakker om, og det må vi snakke sant om, og Thorvald, og Stoltenberg, nå veksler jeg med en annen en [latter i salen], men, men det helt avgjørende poenget, og som vi dessverre ikke har hatt fokus på i det hele tatt, det er jo kvaliteten på skolen. [Det er kvaliteten på skolen, og den faller med kvaliteten på lærerne]

Stoltenberg (AP): [Men, men Einar Dørum. Ja, men j, j, jeg. Ja]

TS: [Men nå skal] Carl I. Hagen få stille sitt relevante spørsmål.

Hagen (FrP): Til Jens Stoltenberg. Og det er, det er to spørsmål. Du sier at det er en del innvandrerforeldre som ikke har barn i barnehage og gjør sånn for at de skal lære norsk. Kanskje det kan være at ingen har fortalt de at det er en forpliktelse, og at når de får beskjed

om at det er en forpliktelse som kan medføre konsekvenser hvis de ikke følger den opp ville vært det som var nødvendig til å få de til å gjøre noe. [Og hadde det...]

TS: [Husk at du sa du] skulle stille spørsmål

Hagen (FrP): ...er du enig i det, og for det andre. Når du snakker om norskopplæring, hvorfor stilte du, stemte du da imot da vi fremmet et forslag identisk til Arbeiderpartiets program om obligatorisk norskopplæring av innvandrere, for da hadde de også fått en, en, en, en, en [incitament til å gjøre det].

TS: [Ja. Jens Stoltenberg].

Stoltenberg (AP): Jeg skal først svare på Dørum, for jeg lyttet veldig godt, og jeg kan norsk, men jeg forsto overhodet ikke at det du svarte på var det jeg spurte deg om [latter og applaus fra salen]. Fordi at det jeg spurte deg om og tok opp, det var at det er innført en bråstopp i barnehagebyggingen, vi har ikke hatt ett lavere barnehagebygging siden Lars Korvald var statsminister. Og du nevnte ikke et ord om kuttet i skolefritidsordningene [som gjør at det blir dyr... ja.]

TS: [Jens Stoltenberg, nå sier, du skal få fo, du skal få fortsette], men du sier at det er helt feil det han sier.

With (KrF): Ja, det er hyggelig å få ordet. Jeg må få lov å si til Hagen på det. Det som, det som kommer til å bli resultatet ved utgangen av året, det er at du kan registrere flere 1000 nye barnehager, og da kan du ikke snakke om en bråstans. Det er flere barnehager nå enn det var på din tid når du satt i regjering, og utbyggingen kommer til å fortsette. Nye bevilgninger i år, både heltidstilskudd og deltidstilskudd. Så det kommer det å fortsette, og det er et godt tilbud for, for barna, men det spørsmålet jeg aldri fikk svare på, det var hvordan også vi ser på det her med morsmålsundervisningen. Og da ser jeg for meg bildet, jeg håper at vi greier å sette oss inn i ungene sin situasjon, for hovednøkkelen her er norskopplæringen, men den nøkkelen er så høyt oppe at vi trenger den skammelen foran døla, døra som morsmålsundervisningen representerer, den trenger de for å så få trygghet på hjemmebane før de skal ut og kjempe kamper på bortebane.

TS: Jens Stoltenberg

[Applaus]

Stoltenberg (AP): Ja, altså. For det første er det slik at dere satt bunnrekord i barnehageutbygging i fjor, så den har dere allerede greid. Det andre er altså at det måltallet dere har i budsjettet for i år er enda lavere. Så hvis dere nå har noen hemmelige barnehageplasser på lur, så er det hyggelig å høre, men de står i hvert fall ikke i budsjettet.

[Applaus]

With (KrF): [Det er ikke hemmelige budsjettforslag som gjøres. Det kommer 28 000 nye barnehager i år].

Stoltenberg (AP): [Det andre er, men det andre er], men det andre er at det Dørum da tok opp, som jeg ikke spurte ham om, det var kontantstøtten. For du sa at vi kan ikke nekte folk

valgfrihet, men altså det blir mindre valgfrihet når det blir dyrere skolefritidsordninger. Det blir mindre valgfrihet når det blir dårligere barnehagetilbud. Hovedproblemet er at for eksempel på Stovner, så forteller de oss, de som jobber i barnehagene, at innvandrerkvinner som var der med barna sine og gikk på norskkurs, de er nå sluttet på det fordi det er for dyrt fordi de mister kontantstøtte. Det er noen av konsekvensene av den valgfriheten du snakker om nå.

TS: Og kontantstøtte, Per Kristian Foss

[Applaus]

Foss (H): Ja. Jeg skjønner at Arbeiderpartiet henger fast i denne kontantstøtten og skal fremføre den debatten, men med respekt å melde. Innvandrerforeldre skal ha samme rettighet som andre har til å velge mellom barnehage eller kontantstøtte. Det skulle bare mangle. Så erkjenner jeg, i likhet med det Carl I. Hagen sier, at det er et problem at for mange barn med innvandrerbakgrunn kommer f, til skolen med dårlige norskkunnskaper. Problemet der er ikke først og fremst at vi ikke har en lov som, med tvangstiltak, påbyr foreldrene å gjøre det. Problemet er at tilbudet er for dårlig, faktisk, for innvandrerforeldre som vil. Nå skal jeg være helt konkret og ta et eksempel. Det gjelder jo innvandrerforeldre som for eksempel mottar kontantstøtte fordi de er hjemmeværende. Men så trenger de barnehageplass én dag i uken fordi de har lyst til å gå på norskkurs den dagen, helt frivillig, og det er kø for å gjøre dette. Jeg synes regjeringen skal ta imot utfordringen. Den har kommet fra faktisk Arbeiderpartipolitikere i Oslo, men jeg gjør tanken til min egen, for jeg tror det er bred oppslutning om det. Da burde dere slutte å trekke de for kontantstøtte. Det er en stimuleringsmåte fremfor tvangsmåte. [La meg bare til slutt si at jeg skjønner ikke...]

TS: [Ja. Men når. Ja. Men, men nå har jeg lovet, et øyeblikk Per Kristian...]

Foss (H): [...nei, nå må jeg få lov til å svare til Hagen]

Stoltenberg (AP): [Hvis du går på...]

TS: [Nei, et øyeblikk, Jens Stoltenberg]

Stoltenberg (AP): ...norskkurs to dager i uken, skal du da ikke trekkes i kontantstøtten da heller, eller bare en dag?

Foss (H): Dess mer, dess bedre, for å si det sånn. [Jeg vil gjerne si...]

Stoltenberg (AP): Ja, nettopp. Han vil avskaffe kontantstøtten for innvandrere, han

Foss (H): [Neida, neida. Et sterkt faktum, et sterkt faktum er at han mottar den kontantstøtten].

TS: [Nå vil jeg at Odd Anders With skal] snakke på ut, nei svare på utfordringen fra Per Kristian Foss, og så vet jeg at jeg har lovet deg ordet, Erik Solheim.

With (KrF): Jeg synes det er en flott utfordring som vi skal ta opp, men det er en ting som...

TS: Ja, hva betyr det?

With (KrF): Det er en, det bet...

Foss (H): Det var nødvendig

With (KrF): Det betyr at vi skal, vi bør se på flere ordninger, men det finnes en ordning i dag som Arbeiderpartiet overhodet ikke har oppdaget, og det er at det går an å ha delvis barnehageplass og bruke de kontantstøttepengene du får da til å finansiere resten av barnehageplassen. Altså, du får delvis kontantstøtte hvis du har delvis barnehageplass. Og det går også an, altså det k, det er muligens sånn i Arbeiderpartiet-samfunnet at du enten må gå fem år på barnehage full tid eller la være. Og det er ikke sånn i det valgfrie samfunnet som vi ønsker nå. Vi ønsker å kombinere to goder, og det kan innvandrerne også gjøre. De kan gå litt på barnehage og så kan de bruke pengene til å finansiere en bedre omsorg hjemme, og de kan gå på kurs når de ikke har, når de har fri til det.

TS: Okei. Erik Solheim

[Applaus]

Solheim (SV): Det som gjør at, det, det som gjør at denne krangelen noe surrealistisk, det er jo at, det er jo ikke at sentrumpartiene har en dårlig vilje, men det er det at når vi, når det går en måned eller to etter denne valgkampen. Her er det riktig som Carl I. Hagen sier, her er det på mange måter fem mot én når det gjelder innvandringspolitikken. Men når Stortinget igjen møtes i september eller oktober og budsjettene skal behandles, og når det skal velges et nytt byråd i Oslo, da er det plutselig en helt ny situasjon. For da sit, da, da sitter Dørum og Bondevik på fanget til Carl I. Hagen. Da kommer Carl I. Hagen [applaus fra salen], da, da, da kommer Carl I. Hagen i Stortinget og sier at Fremskrittspartiet ønsker mindre enn det KrF og Venstre og Senterpartiet vil ha til skolefritidsordninger, og mindre til arbeidsmarkedstiltak, og så sier Bondevik ja, og så legger han til at Carl I. Hagen er en stor statsmann som er en glede å samarbeide med.

[Latter og applaus]

TS: Ja.

Dørum (V): Siden Erik Solheim har fått lov til å bruke noen frodige bilder, så vil jeg si at det mulig at hallusinasjonene oppstår godt på den gangen hvor du står på utsiden hvor man er nødt til å gjøre om politikken.

Solheim (SV): Ja, men jeg ønsker...

Dørum (V): Men vent litt nå. Må få lov til å få snakke så sterkt om dette, fordi du representerer et parti som har et budsjett som er en uendelighet av penger. Alle vi andre som faktisk er gjøre opp pengene innenfor rammene, og innenfor de rammene synes det er bra for norske husholdninger at renta kommer ned, så koster det noe. Og da hender det at noe blir surt. Så vi må måtte foreta noen kutt. Før de kuttene, så ble vi mobbet for at vi ikke var voksne nok til å ta kutt. Så gjennomfører vi kuttene, det blir bedre driv i økonomien, renta kommer ned, det er til glede for alle. Arbeidsledigheten går ned, også blant innvandrere, det er til glede for alle. Så grunnlaget for din kritikk er at ikke du kan sortere mellom to forhold.

Stoltenberg (AP): [mumling] [for en ansvarlig økonomisk politikk ulempene, altså de gikk inn i regjeringskontorene og være der et år før de oppdaget det, og det andre er at de gjennomførte] [latter og applaus] [mumling]

Dørum (V): [Vent litt. Ja, men sto, stopp. Jeg stopper deg].

[Applaus og latter fra salen]

Dørum (V): Jeg, jeg setter veldig pris på sekunderingen fra sosialøkonomen. Jeg vil gjerne få lov til å avslutte resonnementet hvis det er helt i orden?

TS: Ja, hvis du gjør det nå, så skal få lov til det.

Dørum (V): Ja jeg kla, jeg klarer det, jeg, hvis jeg slipper sekundering.

TS: Ja. Vi har forstått det.

Dørum (V): Det som er, er poenget. For at når vi har gjort dette, så har vi også skapt en bedre situasjon for valgfriheten for husholdningene, vi har skapt en bedre situasjon for at kommuner som Oslo kan gjøre fornuftige tiltak som de finner fornuftig, og det er ikke riktig som ble sagt. Fordi du glemmer to forhold. Punkt én...

TS: Nei, nå, nå må du

Dørum (V): Jo, nå kommer vi til konklusjonen som vi...

TS: Ja, det bør vi gjøre.

Dørum (V): Ja, den er følgende.

TS: Ja.

OED (V): Vi kan inngå et budsjettforlik for de som ikke gjør kontantstøtten til et religiøst forhold som du gjør [ser på Jens Stoltenberg], til et ideologisk poeng, og vi selger aldri asyl- og flyktningpolitikken vår, det vet du veldig godt, og du burde heller se på de sammenhengene når Hedstrøm og Opseth sto sammen på synspunktet på arbeidsinnvandring og diskutere om det er rett fra de synspunktene du står for. Vi er i stand til å diskutere, [hele poenget er at vi er i stand til å sortere, og vi tar ansvar].

TS: [Ja, du skal få, ja. Takk skal du ha, justisminister. Ja].

[Applaus]

Solheim (SV): Kan jeg få stille et oppklarende spørsmål til Odd Einar Dørum her? Fordi at det e, de e, det er jo i Oslo at det er flest innvandrere, og det er her de fleste av de tingene vi har diskutert i dag er mest brennende, selv om det også gjelder andre steder i landet. I Oslo er det to alternativer.

TS: Og spørsmålet var?

Solheim (SV): Er et SV-AP-byråd eller det er et byråd med Høyre og Fremskrittspartiet i en eller annen konstellasjon. Spørsmålet er i all korthet om Venstre støtter SV-AP-konstellasjonen eller Høyre-Fremskrittspartiet-konstellasjonen?

TA: Ja, det var ikke temaet for i kveld, men kan du svare kort på det?

Dørum (V): Ja, det. Venstre har samme standpunkt før dette valget som sist.

TA: Ja.

Dørum (V): Vi stemmer ikke for et byråd der FrP inngår

TA: Greit

Dørum (V): Men vi kan samarbeide med alle partier i bystyret, og det har vi gjort.

TA: KrF?

With (KrF): Det er et lokalspørsmål. Vi kan samarbeide med alle, og det kommer an på det politiske innholdet om hvem vi samarbeider med.

TA: Ja, vel. Det var vel ikke akkurat et klart svar, var det?

[Latter]

With (KrF): [mumler]

TA: Hva? Ja. Carl I. Hagen.

Hagen (FrP): Jeg vil gjerne komme tilbake til det som begynte akkurat nå, denne debatten, nemlig hvorledes å få norskopplæring for innvandrere, og særlig innvandrerbarn for å sikre deres muligheter. Og da påpekte Jens Stoltenberg at når kontantstøtten kom, så var det altså enkelte innvandrerfamilier som sluttet å ha barna i barnehager, og jeg er helt enig i at de skal ha også valgfriheten. Men mitt spørsmål til Jens Stoltenberg er: Når man på andre områder i norske familier ser at foreldrene ikke ivaretar den nødvendige omsorg for barna, så griper man inn. Og når du her innrømmer at innvandrerforeldre har foretatt seg noe som åpenbart må være en slags omsorgssvikt overfor barna, nemlig ikke å sørge for at de får norskopplæring, da er det normale fra Arbeiderpartiet å gå inn med lovendringer og virkemidler for å få det til. Hvorfor er Arbeiderpartiet imot å få slått fast at det er et foreldreansvar å sørge for at barna kan norsk når de begynner på skolen og samtidig bruke de helt ordinære virkemidler som man gjør overfor alle familier i dette land [og innrømme at problemet har oppstått...]

TS: [Okei. Kan du svare på det, Stoltenberg?]

Hagen (FrP): For det ville vært det normale svaret, og det har Fremskrittspartiet foreslått i [Stortinget, og det vil gi virkning].

TS: [Jens Stoltenberg].

[Applaus]

Stoltenberg (AP): Altså det at et innvandrerbarn ikke er i barnehage betyr jo ikke nødvendigvis at det er en barnevernssak, der liksom staten kan gå inn og tvinge dem til noe som helst. Men det vi har vært opptatt av, det er at vi tror den beste måten å få til dette på er å stimulere og legge forholdene til rette. Derfor har vi altså veldig mange tilbud der du kombinerer noe tid i barnehage med at mor kan få norskopplæring. Det er blitt vanskeligere å få til.

TS: Okei.

Stoltenberg (AP): Og det er vårt hovedpoeng

TS: Vi er nødt til å, vi er nødt til å gå videre, Per Kristian Foss. Vi skal høre på Karl Glad.
[Innslag vises:

Karl Glad (Tidligere adm. direktør, NHO): Det vi gjør i Norge, det er å ta imot innvandrere, vi tar imot flyktninger, og så lager vi flyktingleirer i Norge, og så sørger vi ikke for å tilrettelegge for det absolutt viktigste som kan integrere disse menneskene i samfunnet vårt og gi dem et menneskeverdig liv, nemlig å komme i arbeid og tjene penger selv. Det passer vi ikke på.

[Innslag slutt]

TS: Det passer vi ikke på. Carl I. Hagen, bør vi la innvandrere, asylsøkere og flyktninger få lov til å begynne så, å arbeide, så å si fra dag én?

Hagen (FrP): Så fort man har fått oppholdstillatelse i Norge, så er det helt selvsagt at da bør man komme i arbeid. Og jeg må jo si at dette var en knusende kritikk fra Karl Glad overfor den politikken som de øvrige partier har stått for i Norge de siste 15 år. For uansett hva du sier og det er Fremskrittspartiets skyld, det er ikke vi som har styrt dette landet. Det er ikke vi som har ansvaret for det som i dag er problemene. Det har de andre partiene, og det kan de dele ettersom de har hatt regjeringsmakt og flertall og laget et budsjettalternativer, men dette var jo en knusende kritikk av de øvrige partier. Selvsagt, så skal de i arbeid så fort som mulig, men ikke hvis vi må begynne å gi særbehandling og særfordeler. Nå må vi behandle alle likt, uavhengig av rase, et, etnisk opprinnelse og nasjonalitet. Vi kan ikke gå inn på kvoteordninger sånn som regjeringer har antydnet og delvis foreslått, hvor innvandrere skal gå foran norske i køen for jobbene. Vi må ha en renhårig politikk hvor alle behandles likt, men dette var en knusende kritikk av de andre.

[Applaus]

TS: Eh. Er du enig, justisminister, at de bør komme i arbeid så raskt som mulig?

Dørum (V): Ja, og derfor har vi gjort et skritt som går lenger enn det Hagen sa nå. I det øyeblikket du er kommet hit som asylsøker, fra det øyeblikk avhøret er gjort og din identitet er klar, så må du kunne søke jobb, slik at enten du får bli i Norge eller blir sendt tilbake, så må du ikke bli gjort om til kleint.

TS: Nei. Er det derfor dere har redusert bevilgningene til arbeidsmarkedstiltak?

Dørum (V): Vi har strammet inn på de bevilgningene som en del av den innstrammingen vi har gjort på alle budsjett for å få renta ned, det har vært en glede for alle, og fordi. Fordi Karl Glad har rett, og fordi at NHO faktisk har gjort en meget rosverdig ting. De har satt i gang en fadderordning for å sørge for at innvandrere som er kompo, kompetente blir loset inn i arbeidslivet. Så har regjeringen satt i gang en tiltaksplan for også å rekruttere til det offentlige. For det som er vår store utfordring, det er at vi ikke klarer å ta i bruk kompetente mennesker, men det er også slik at vi faktisk har behov for av og til å hente eksperter hit. Hvis du for eksempel ser på situasjonen i mange av helseinstitusjonene våre, så får vi ikke nok folk, men vi må være beredt til å diskutere om vi skal hente mennesker som vi ikke nå har. Men Glads påstand om at vi alle må skjerpe oss er helt riktig, den.

Foss (H): Hadde vi gjort det samme til de som Carl I. Hagen bruker alltid [mumling], nemlig hvis du hadde fortsatt det opptaket, så hadde Karl Glad sagt noe mer. Han har også rettet en viss selvkritikk på vegne av arbeidsgivere til, på vegne av bedriftslederne. Kanskje, sa han, har ikke vi vært flinke nok, kanskje har vi fordommer som vi må legge til side. Og de startet, NHO, blant sine egne medlemmer en holdningskampanje, også under navnet «fadderskapsordningen», som jeg tror har fungert. Vi som politikere skal også ta selvkritikk og kritikk. To punkter, helt konkret. Det har tatt alt for lang tid å behandle søknader til folk som kommer til landet, de må raskere i arbeid, eller eventuelt ut av landet hvis de ikke får opphold. Det andre, det er jo at d et jo, det er jo helt ubegavet, i dette landet, å ha et monopol på å formidle arbeidskraft. Altså hvis formidlingen ikke går godt nok, så er den vanlige løsningen at da lar vi alle slippe til, la de tusen blomster blomstre. Det har vi altså ikke gjort i Norge. Jeg er helt overbevist, hadde vi, hadde vi lø, sluppet arbeidsformidlingen løs tidligere, flere private sluppet til, så hadde vi også fått en bedre formidling av innvandrere som nå ikke er arbeidskraft.

[Applaus]

TS: Ja. Det er Erik Solheim og så Jens Stoltenberg

Solheim (SV): En, en ting som er veldig leit, er kuttene i arbeidsmarkedstiltakene, for de, de er ikke spesielle for innvandrere, altså det er for alle mennesker som har vanskeligheter for å komme i arbeid. Og det er leit at man har kuttet de, også fordi at de går utover innvandrere.

TS: Ja fordi at der, det jeg vil faktisk, det er faktisk der den prosentvise andelen ledige er størst, ikke sant?

Solheim (SV): Det, det er helt klart, og, og, og det leie med det er jo at det er ikke noe sentrumspartiene ønsker. Dette er noe sentrumspartiene gjør fordi det ble presset av Fremskrittspartiet når det kommer til budsjett. Men la meg nå hell, heller se positivt fremover på hva man kan gjøre. En, en veldig viktig ting som veldig mange innvandrere sliter med og som gjør at mange ikke får jobb i Norge er at de har vanskeligheter med å få godkjent sin utdanning fra hjemlandet her. Nå skal ikke vi være naive. Det er klart det er land hvor man for eksempel kan bestikke seg frem til et eksamenspapir, det vet alle. Og det er også utdanninger som, selv om de på papiret kan virke fine, ikke er bra nok for Norge. Men vi må kunne på en helt annen måte la folk få en mulighet til å vise om disse ti, disse papirene er dekkende i Norge, la dem få gå opp til prøver her, la dem få en reell kvalitetsvurdering av de eksamenspapirene man har fra Pakistan eller Tyrkia eller Marokko, og det gjøres ikke i dag, og det, resultatet av det er at mange høyt kvalifiserte innvandrere går i arbeid som er langt, langt under deres kvalifikasjoner.

[Applaus]

TS: Ja, før Jens Stoltenberg får ordet, Odd An, Odd Anders With. Kan du tenke deg å gå inn på de tankene som Erik Solheim her, du kommer fra re, største regjeringsparti.

With (KrF): Ja, jeg vil ikke prate på vegne av regjeringen, men det vil, noe av det viktigste...

TA: På vegne av Kristelig Folkeparti da?

With (KrF): Det synes jeg, det kommer ofte fine tanker fra, fra SV og Erik Solheim, så det vil jeg ikke avvise å, å diskutere, men jeg vil ikke ta konklusjoner før vi har diskutert. Det som er viktig for meg å påpeke er at når regjeringen har klart å arbeidsledigheten så lavt ned som den er nå, så betyr det at ikke minst innvandrerne har profittert på det, for de, altså mange av de har kommet i arbeid. Når det gjelder arbeidstiltak, så er det rundt 30 % av andelen av de som er på tiltak som er innvandrere. Så de får ekstra muligheter der på, på det som brukes på det området. Ellers, så vil jeg jo utfordre kanskje ikke minst Fremskrittspartiet på å så ta opp diskriminering som mange føler, både i arbeidslivet og i utdanning når det gjelder innvandring. Det, de som har dårlige karakterer av nordmenn får mye større sjanser enn de som har gode karakterer av innvandrere når de banker på dø, døren, og det er skikkelig urettferdig. Det bør ikke være sånn. Og urettferdighet, jeg vet du reagerer på an, andre områder, men jeg savner at du ser urettferdigheten her, både på arbeidsmarkedet og når det gjelder utdanning og kvalifisering.

[Applaus]

TA: Dette skal du få svare på, Carl I. Hagen, men Jens Stoltenberg, er, er det ikke slik at innvandrerne ikke har tatt arbeidsplassene fra oss, men arbeidsledigheten?

Stoltenberg (AP): Jo, det kan man godt si, i hvert fall slik situasjonen er nå. Men konjunkturer svinger, så man skal være litt forsiktig med sånn generelle karakteristikk. Men først, det vi er enige om, det er alle enige om, tror jeg, at asylsøkere også skal få lov til å ta seg jobb, og det er veldig bra. Og så er vi i tillegg til det enige om at vi er nødt til å få noen systemer sånn at man får godkjent bedre utdanning fra utlandet. Men, denne debatten er jo ikke for å sitte og være, fortelle alt vi er enige om, det er for å frem forskjellene. Og når altså Odd Einar Dørum sier at de har strammet inn på arbeidsmarkedstiltakene, så er det en veldig pen måte å si det på. Dere har kuttet 75 % på to år, og nå rammer det de aller svakeste på arbeidsmarkedet, også, eller kanskje spesielt, de som er innvandrere og som for eksempel ikke engang kan fylle ut en jobbsøknad. Og det er slik at byrådet i Oslo, Høyrebyrådet i Oslo, har nylig sendt et langt, gripende og godt brev på tre sider, der de beskriver konsekvensene av disse kuttene i Oslo, og der er altså de tiltakene de har nå fått på plass for å hjelpe folk til å komme i jobb, skrive søknad, komme i kontakt med arbeidsgiver, ikke for at arbeidsmarkstiltakene skal være oppbevaring, men for å, men det skal være en bro fra å være ledig til å komme inn i jobb. De beskriver disse kuttene som et resultat av det dere har vedtatt.

[Applaus]

TS: Ja, det har altså det brevet tilfeldigvis tilstått. Høy, Høyre-byrådet skriver her at dere underminerer, underminerer arbeidet. Dørum?

Dørum (V): Møteleder, jeg, nå har jeg sittet i Oslo bystyre. Jeg vet hvilke virkemidler man har til å drive positiv politikk på det området der og som man også gjør. Og jeg må gjenta: Vi sitter i en regjering, vi var i en situasjon hvor alle trodde at økonomien løp løpsk. Vi måtte stramme inn. Den viktige siden ved innstramningen for det må, kan ikke understrekes nok, det er at når renten kommer ned er det lettere for alle. Ledigheten har gått ned, også blant innvandrere. Og noe av det viktigste er ikke, jeg skal sitere Gro Harlem Brundtland som faktisk berørte dette: Går du lenge på arbeidsmarkedstiltak, reduseres sjansen for at du kommer i jobb. Det viktigste er at også innvandrere har sjansen til å skape jobber, og la meg ta et eksempel. Dere står jo for eksempel for en politikk som bekjemper aktive eiere. Og hvor finner du aktive eiere i Oslo? I kolonialbutikker og andre steder, jo, du finner de i innvandrerbefolkningen. Arbeiderpartiets regime er jo et direkte anslag mot at folk skal kunne skape slike jobber som jo skaper muligheter i denne byen. Så hvis vi først skal gjøre dette til en allmenn politisk debatt, så får vi fordele synderegisteret. Og hvis vi derimot går på det positive, så har vi sagt at vi er nødt til å løse de inn som blir diskriminert, ikke fordi de ikke får lov til å bli drosjesjåfører, for det får de lov til å bli, men fordi de ikke kommer inn når de er overkompetente. Og noe av det store problemet er at de kommer jo ikke inn som lærere. Hvert år, så ser vi i Oslo at du får ikke bli lærer, selv om du er kompetent som innvandrer.

TS: Greit, Dørum. Jens Stoltenberg svarer kort på det, og så Carl I. Hagen.

Stoltenberg (AP): Altså for det første, så svarte ikke han overhodet, altså de har altså kuttet på det som rammer de aller svakeste. Vi hadde et strammere budsjett med lavere utgiftsvekst, en mer ansvarlig finanspolitikk, men vi hadde plass til dette, fordi dette er viktig. Og dere kan også kutte andre steder som rammer mindre sosialt og som ikke bidrar til å undergrave integreringspolitikken på den måten. [Det andre er at de...]

TS: [Carl I. Ha, Carl I. Hagen]

Stoltenberg (AP): ...NHO-prosjektene [med praksisplasser...]

TA: [Ja, det kan vi, det får vi ta i neste møte. Carl I. Hagen, vær så god.]

Hagen (FrP): Jeg er litt forbauset over at de som har hatt ansvar for styringen, både av byen og av landet, nå sitter her og innrømmer at det er en b, enorm mangel ved systemet for å vurdere eksamener og kompetanser for de som har kommet ifra andre land. Hva har dere drevet med de siste 10-15 årene da? Dere som har styrt dette her? Hvorfor i all verden har dere ikke ordnet opp i dette før, for dette har vært et vedvarende problem hele tiden. Det er det ene. Og så sier man nå at det er stor mangel på ufaglært arbeidskraft, blant annet i Oslo-området. Er virkelig da den offentlige arbeidsformidling så dårlig, så elendig, at man ikke greier å formidle inn i disse jobbene arbeidsledige innvandrere, da må det jo være noe gærent. For disse menneskene m, er jo i hvert fall kvalifisert for ufaglærte. Kan det være noe med at de sosiale ordningene er så gode at det er enkelte som synes det er greit å ikke ha jobb. det må dere også se i øynene.

[Applaus]

TS: Men eh, Jens Stoltenberg, eh, du sitter ikke i regjeringen for tiden. Du sitter ikke i regjeringen for tiden, så vi lar Odd Anders With få svare på vegne av regjeringen, hvis du vil det denne gangen.

With (KrF): Jeg ville ha vært forsiktig med å bruke de to eksemplene jeg brukte hvis jeg ikke visste at regjeringen gjør noe med begge de to områdene. Så det kan du være sikker på at det blir gjort. Det er ikke lenge vi har sittet, men kan fatte det på et ganske tidlig tidspunkt. Men det er vanskelig system, fordi at det er mange som ikke er på li, innenfor det miljøet som har ganske mye å si her og som sitter på bakbena. Men her skal vi gjør noe, for det kan ikke være rett...].

TS: [Men hva tenker dere på da?]

With (KrF): Da tenker jeg på profesjonsinteresser, for eksempel, ved universitetene, for eksempel. Det er jo helt galskap at man kan komme inn på Harvard i USA, men med et sett papirer, bruker man de samme papirene i Norge, så blir du henvist til videregående skole.

[Applaus]

TS: Javel. Ja.

Foss (H): Et, et, et lite poeng [her...]

Hagen (FrP): [hvis jeg] hadde sagt noe sånt, nå skyldte du altså på den norske legeföreningen, legene, på dette området. Det hadde vært en anklage mot meg hvis jeg hadde gitt skylden på en arbeidsgruppe.

Foss (H): Carl I. Hagen. Det var jeg som fikk ordet om du tillater.

Hagen (FrP): Det var du som tok det, ja.

Foss (H): Takk. Jeg fikk det av programleder, ikke av deg [latter i salen]. Når jeg hører på debatten nå, så bare minner jeg om det alle var enige om, også Carl I. Hagen, ved innledningen av debatten, nemlig at vi ikke skulle behandle innvandrere som klienter. Nå høres det akkurat sånn ut. Jeg har lyst til å bare minne om én ting til: Oslo har massevis av innvandrere som har blitt arbeidsgivere, som har startet bedrifter, driver småhandelsvirksomhet og har skapt jobber for andre. La det også være en del av bildet. Dessuten, det er lov å bruke sosialstøtten for kommuner som gjør det på en måte enn passivt. Det er lov å sette krav til sosialstøtte, blant annet til at man går på kurs, lærer norsk og driver jobbforberedelse. Jobbtrening. Og en del kommuner gjør det. Det er også prøveprosjekter på dette i Oslo, som virker positivt. Det vil jeg gjerne ha mer av.

[Applaus]

TS: Snakker vi om. Har vi begynt å snakke om innvandrerne som klienter igjen?

Solheim (SV): Nå synes jeg vi begynner å få den debatten vi trenger, og jeg synes det er kjempegledelig at Carl I. Hagen nå støtter det forslaget som jeg la frem om at det må bli en helt annen mulighet for få godkjent den utdanningen man har fra hjemlandet. Hvis også Fremskrittspartiet støtter det, er det aldeles glimrende. Men la meg nevne, nevne noen andre eksempler også. Vi, vi, det har vært en del medier i dag, en veldig positiv ting. Det er lite, men det er positivt. Og det er at man i Bærum kommune har laget en slags guide-ordning ved at hvert, hver asylsøker eller flyktning som er akseptert i Norge får én nordmann vedkommende, eller nordkvinne, som vedkommende skal samarbeide med. Vedkommende

skal hjelpe til og fylle ut skjemaer, hjelpe til og forstå det norske samfunnet, være på en måte en slags veileder inn i Norge. Det er dette som er det litt nye, tror jeg nå, i Norge, at vi begynner å se den typen små praktiske løsninger i stedet for å diskutere for eller mot innvandring.

TS: Ja, og da sa, kunne Erik Solheim si velkommen etter til deg, Carl I. Hagen.

Hagen (FrP): Ja, jeg hørte det. Han sa hvis nå også Carl I. Hagen er med på dette, som om vi noen gang har vært imot. Det er jo de andre som ikke har sørget for orden på dette for de siste ti årene. Vi hadde forslaget i Stortinget i våres, vi, fra Ursula Evje, om å gjøre noe med, bedre godkjenningen av kompetansen som ble enstemmig vedtatt. Så, så dette har vi gjort. Men igjen skal man insinuere at vi har hatt en annen oppfatning enn det vi har hatt, og det begynner jeg å bli mektig lei av, at man pådytter oss meninger og oppfatninger som er grunnleggende forvrengt og forfalsket.

[Applaus]

TS: Ja, til dette vil...

Solheim (SV): Carl, Carl I. Hagen, det er jo ing, det er jo ingen...]

TS: [Til dette vil, til dette vil Odd Einar Dørum ha replikk.] Odd Einar Dørum.

Dørum (V): Jeg synes det er interessant at man nå nesten får det til å høres ut som at regjeringen Bondevik ikke har sittet i to år. Men i ti eller 15 år. Det er jo ikke slik. Det er faktisk, det er faktisk slik på det vi nå diskuterer at Odd Anders With tok opp om den godkjenningsordningen over begynt et arbeid med. Det er faktisk slik at det å rekruttere lærere har vi begynt et arbeid med. Og det er faktisk slik at det Foss nå tok opp, med at det skal være lettere å stape, skape butikker, skape arbeidsplasser som man finner i innvandrer-Oslo, og ikke tenke klientifisering, som jeg faktisk synes at både Hagen og Stoltenberg har en tendens til, men på veldig ulike premisser. Det at folk faktisk er selvhjulpne, at de driver butikk, og det handler om skattepolitikk. Og da er vi inne i alminnelige norske skillelinjer, og det finner vi også blant innvandrerne, og da begynner det bli veldig normalt, dette.

Stoltenberg (AP): Det som jeg tror er nøkkelen, det er at det er veldig store forskjell på innvandrerne. Og vi har kanskje igjen gjort den feilen at vi snakker om de innvandrerne. Noen er kliner i betydning at de kommer fra en veldig vanskelig flyktningsituasjon, kan ikke noe norsk, kan ikke noe engelsk, kan ikke engang fylle ut et søknadsskjema til en jobb. Andre er høyt utdannede. Og det er kanskje det mangfoldet vi glemmer.

TS: Det mangfoldet har vi kanskje...

Stoltenberg (AP): Ja, men det er

TS: ...det skal vi komme veldig sterkt tilbake til senere, og du fikk siste ordet, faktisk, Jens Stoltenberg. I morgen er Anne Grosvold og Ingolf Håkon Teigene tilbake med en ny partileder. Det er Odd Roger Enoksen fra Senterpartiet. Vi er tilbake om en uke med et nytt folkemøte, og da er vi i Stjørdalen, og temaet er fraflytting. Tusen takk for i kveld.

[Applaus]

Vedlegg 4:

NRK Partilederdebatt i Fredrikstad 11.09.2015

<https://tv.nrk.no/serie/valg-2015-tv/NNFA80002015/11-09-2015#>

Programledere:

Ingunn Solheim (IS)
Atle Bjurstrøm (AB)

Politikere:

Erna Solberg (Høyre)
Siv Jensen (Fremskrittspartiet)
Audun Lysbakken (Sosialistisk Venstreparti)
Trine Skei Grande (Venstre)
Jonas Gahr Støre (Arbeiderpartiet)
Knut Arild Hareide (Kristelig Folkeparti)
Rasmus Hansson (Miljøpartiet De Grønne)
Trygve Slagsvoll Vedum (Senterpartiet)

[Intro] Velkommen til Østfold og Litteraturhuset i Fredrikstad. I kveld kan valget bli avgjort.

IS: God kveld i fredagsstua. Fire uker med debatter om politiske saker i bygd og by går mot slutten. Men så ble det altså slik at det var verden som tok regi over lokalvalgkampen 2015.

AB: Audun Lysbakken dro til Hellas, Frps Per Sandberg dro til Libanon og statsministeren håndterer en gisselsituasjon. Krigen i Syria og flyktningestrømmen har fått nordmenn til å åpne hjertene, de har utfordret Europa, og de setter våre politikere på prøve.

IS: Og midt oppi alt dette, så skal vi altså gå til valg på ordførere og nye kommunestyre i 428 kommuner.

AB: Vel møtt til Fredrikstad, alle sammen.

[Applaus]

IS: Og, denne partilederdebatten, den tar deg fra Syria til eiendomsskatt og kommunesammenslåing og, hva vet vi.

AB: Men vi starter altså med Syria-spørsmålet, det mest brennbare i verden akkurat nå.

IS: Og slik ser det ut. Over 400 000 syrere har kommet seg til Europa, flere er på veg. Hver uke så kommer det nå flere hundre til Norge, og ingen vet hvor dette ender.

AB: Statsminister Erna Solberg, den tyske forbundskansleren og den svenske statsministeren har gått i bresjen for en europeisk dugnad. De ber europeiske land om å ta ansvar, om å bidra, ta imot flyktninger. Hvorfor står ikke den norske statsministeren på samme linjen som de to?

Solberg (H): Vi tar imot flyktninger og vi kommer til å ta i mot enda flere asylsøkere. Vi, ser jo at det kommer mange over Svinesund, men akkurat i dag, altså, i fjor så var det sånn at vi fikk, omtrent 15 syrere. 15 som kom over Storskog. Bare i dag så har det altså på vårt nordligste punkt på grensen til Russland kommet 200 personer og søkt asyl. Det er jo ikke sånn at vi står utenfor denne flyktningestrømmen, vi står egentlig midt inni denne flyktningestrømmen. Og da gjør vi mye i forhold til asylmottak, vi gjør mye i forhold til den behandlingen vi skal ha her, og vi bidrar inn i det europeiske arbeidet.

AB: Men Tyskland og Sverige går langt i å be om raushet. Det er mange som mener at den norske regjeringen ikke er de som står i den fremste rekken denne gang. Har du en endring i politikken på gang?

Solberg (H): Norge har jo stått i fremste rekke når det gjelder å hjelpe Syria og naboområdene.

AB: Naboområdene, men nå snakker jeg om å ta folk inn.

Solberg (H): Men, det er veldig viktig å huske hvor er kilden til at de kommer. De kommer fra områdene rundt Syria fordi at ikke verdenssamfunnet stiller nok opp. Og derfor så er det et viktig å gjøre mye der. Derfor så har vi tatt et internasjonalt på å be-, si at vi kan arrangere en giverlandskonferanse. Jeg har i dag vært i samtaler med Ban Ki-moon om det. Vi jobber videre med hvordan vi sammen med andre land (skal løfte)

AB: [Nå snakker] jeg om å håndtere, eh, strømmen av [asylsøkere]

Solberg (H): [Men, men]

AB: – Flyktninger. Har du ny politikk på gang?

Solberg (H): Å håndtere situasjonen er å begynne der hvor årsaken er størst, og så jobber vi oss videre oppover, derfor hjelper vi også Hellas, og ønsker å hjelpe mer i Hellas for å gi verdig hjelp der, og så tar vi mange asylsøkere her. Og så har – kommer vi til å møte på mandag og si at vi er beredt til å bidra, men kan ikke nå si at vi skal ta enda flere enn de mange som kommer direkte her. Og derfor vet jeg også at, når, når vi, er, e, kommet, eh, når vi er ferdige med å sette litt mer av hvordan, e, det store bildet i EU blir, ja, da skal vi også snakke med Stortinget om hvordan våre ulike bidrag skal settes sammen.

AB: Men Erna Solberg. Tyskland og Sverige. Rause. De åpner opp. Danmark og Storbritannia, tradisjonelt hatt en restriktiv linje. Hvor finner vi regjeringen Solberg på denne akse? Mot de strenge, eller mot de som nå åpner?

Solberg (H): Norge er et raust land som tar i mot mange asylsøkere, vi har, [vi er]

AB: [Vil du] si at du vil bevege politikken nærmere Tyskland og Sverige?

Solberg (H): Det er, det er ingen grunn til å gjøre endringer i norsk politikk, for de syrerne som har beskyttelsesbehov og som kommer hit, får det. Vi henter kvoteflyktninger på et nivå som nesten ingen andre europeiske land gjør. Vi bidrar med mer penger enn noe annet europeisk land i forhold til folkemengden vår. Så det å si at Norge ikke er raust, Norge er raust, vi har en stor nasjonal dugnad, og vi kommer til å bidra med mer.

IS: Knut Arild Hareide. I, eh, Erna Solberg nevnte det så vidt. Det er et møte i EU på mandag basert på et krav om at flere land må nå bidra til å si at vi tar en andel av asylsøkerene slik at en får fordelt det på ulike land. Du går ut i VG i kveld sammen med Trine Skei Grande og

legger et sterkt press på Erna Solberg og minner henne tydelig om at hun har, er i en mindretallsregjering. Det du hører henne si nå, eh, er det gode nok svar til EU på mandag?

Hareide (KrF): Nei, det er det ikke. Eh, og det møtet som er på mandag, som regjeringen skal være med på, er jo ett av de viktigste møtene som har vært i Europa på lang, lang tid. FNs høykommisær sier at det er et sannhetens øyeblikk for Europa. EU-president Jünker, som leder kommisjonen, har altså bedt oss om å få en ansvarsfordeling, det vil si, at han ber landet i Europa ta sin del av ansvaret, sånn at det ikke, belastningen, de store oppgavene, kun kommer på noen få land. Vi ser nå, Hellas, vi ser Malta. Italia. Og vi ser og land som Tyskland og Sverige tar et langt større ansvar enn det, byrden burde vært.

IS: Og hva er det Erna Solberg må si til deg i kveld, for du vil vite dette før, eh, valgdagen, og kanskje aller helst i kveld?

Hareide (KrF): Ja, jeg tenker det norske folk må jo vite hva er regjeringens politikk på dette? Møtet er på mandag og vi aner ikke, hva skal budskapet være fra regjeringen. Eh, og det må det norske folk få vite. Og mitt spørsmål, og min, klare oppfordring er at vi må ta minst vår del av ansvaret. For hvis ikke Norge kan ta sin del av ansvaret for den asylstrømmen, ja, hvilket land i Europa er i bedre stand til å ta, ta sin andel, enn det Norge er?

IS: Solberg.

Solberg (H): Forrige uke kom det 700 asylsøkere til Norge, det er, nesten rekord på en uke. Så langt virker som det denne uken er kommet enda flere. Det går ikke an å si at Norge ikke tar sin del av byrden, når det kommer to hundre mennesker i dag over Storskog. Det er altså mange som kommer hit, de skal vi hjelpe. Og så går vi til møtet på mandag og sier, ja, vi skal bidra i europeiske løsninger.

Hareide (KrF): Men tar vi vår andel? [Skal vi ta vår andel?]

Solberg (H): [Både for – men]

Hareide (KrF): det er det jeg lurer på, for det er jo det EU ber oss om nå, at vi stiller opp og tar vår andel.

Solberg (H): Men, vi vet jo ikke hva andelen er på noen, for vi vet ikke hvor mange asylsøkere som er registrert denne uken, vi vet ikke hvor mange som kommer neste uke. Vi vet at vi har tatt en større andel enn de fleste europeiske land når det gjelder kvoteflyktninger til Norge. Vi vet at vi ligger på – lå før sommeren – mellom 5. og 6.-plass i Europa når det gjaldt asylsøkere i forhold til antallet, så vi tar en god del, og vi gjør mye, og det å bare si at vi skal ta vår andel uten å vite hva vår andel kommer til å bli –

Hareide (KrF): [men det er ingen i Europa hvilken andel det blir – for vi aner ikke hvor mange det blir]

Solberg (H): [uten så se hvordan systemet kommer til å være, synes jeg ikke det er forsvarlig] jeg synes ikke det er forsvarlig overfor det norske asylsystemet, for norske kommuner, annet enn å bare si at vi skal uansett ta, uansett hvor mange som kommer til Norge, så skal vi ta enda litt flere [nå må vi ha litt is i magen]

AB: [Men Tyskland, Tyskland] kan jo si, e, et tall, hvorfor kan ikke Norge si det?

Solberg (H): når, eh, tyskerne har ikke sagt et tall, de har et anslag på hvor mange [asylsøkere som kommer]

AB: [på kapasiteten, på kapasiteten de har]

Solberg (H): de har et anslag på hvor mange asylsøkere som kommer til Tyskland. Vi hadde et anslag, og det ble brutt for lenge siden, og vi kommer til å vå et nytt anslag når man begynner å se konturene av hvor mange som kommer. Men det å bare løpe etter og si at nå sier vi ja til alle initiativ, det tror jeg er farlig før vi helt vet hvordan det ser ut, og hvordan summen blir også for Norge. [Vi som jeg sa, vi] går inn i møtet med et klart prinsipielt standpunkt om at vi skal bidra, og vi skal gjøre det på mange måter.

AB: Det andre støttepartiet, Trine Skei Grande, er dette godt nok?

Grande (V): for å ha litt perspektiv på det her, det kom 200 i dag, eller det kom noen og 50 på Svinesund i dag. Eh, en by som München tok imot i forrige uke 8000, det er en by på 1,4 millioner som tok i mot 8000, det er like mye som mål å klare på kvoteflyktninger på tre år, så, det som er viktig for meg, det er å ha en statsminister som sier, vi skal være med i den europeiske dugnaden, jeg vil ha en statsminister som sier Schengen-grensen er våre også yttergrenser. Vi må delta i den dugnaden for å holde de grensene.

AB: Du vil ha en statsminister som sier det, men, det har du altså ikke?

Grande (V): Jeg vil at hun skal være mye klarere på det, fordi hun skal sende Anders Anundsen ned i et møte som jeg er litt skeptisk til.

IS: Hvorfor det?

Grande (V): Nei, fordi det er viktig at vi i det møtet ikke er passive og tilbaketrukkent. Vi må delta i en europeisk dugnad. Vi må også se det at når asylsystemene bryter sammen i land som Italia og Ungarn, da er det vår oppgave å bidra til at våre felles grenser, vårt felles asylinstitutt, faktisk fungerer.

IS: Siv Jensen, eh, eh, [applaus] de to legger voldsomt press på dere her i kveld. Og det blir antydning fra de at grunnen til at dere ikke svarer klart nå, det er at det er valg på mandag, og Frp har alt å tape på at ikke, på at hvis det skulle komme tydelige, ehh, tall på hvor mange asylsøkere vi tar i denne dugnaden. Stemmer det?

Jensen (FrP): Nei, jeg er helt enig, jeg, at vi må sette dette i perspektiv, og det er jo nettopp det som er så viktig å gå til det som er kjernen til utfordringen, nemlig Syria og nærområdene.

IS: Ja, vi skal komme videre inn på det, men jeg har lyst til å spørre deg, er du redd for å gi et svar til velgerne nå, om en andel av dugnaden som regjeringen og Frp er med på å ta, fordi du, det er valg på mandag?

Jensen (FrP): Alle vet hva Fremskrittspartiet mener om dette, men regjeringen må nå først få anledning til å diskutere det, og jeg synes faktisk ikke at det er tidspunkt å avklare det i en hastig partilederdebat. Det er snarere tvert i mot nødvendig å kartlegge alle de utfordringene vi nå står i. Og så tilbake til det jeg prøvde å si. Nettopp fordi vi må sette dette i perspektiv, så handler det jo om å få stabilisert regionen. Det er altså millioner av mennesker som har problemer i denne regionen. De mangler mat, de mangler vann, de mangler de mest elementære ting. Og FN sier at de mangler 40 milliarder kroner. Derfor er det jo givertlandinitiativet regjeringen har tatt mye viktigere, for hvis vi ikke får den situasjonen under kontroll, så blir jo det vi nå ser i Europa for en sval bris å regne, så vi kan jo ikke bare diskutere dette kortsiktige bildet, vi må faktisk også tenke litt mer langsiktig. Derfor må vi stabilisere regionen, og derfor må vi hjelpe mer der.

AB: Og jeg tror vi skal koble på venstresiden nå [kremt]. [Applaus]. Jonas Gahr Støre, støtter du at regjeringen ikke avklarer utfordringen fra Knut Arild Hareide?

Støre (AP): Jeg forutsetter at Norge stiller på det møtet med en holdning om at vi skal bidra i en europeisk dugnad. Schengen er våre grenser, som, e, Trine Skei Grande sier. Det vi ser nå i nord mot Russland, e, understreker det. Så må vi bare sortere litt her. Det møtet på mandag er jo hvordan EU-landene – og vi er ikke blant EU-landene - skal fordele et vedtak de har [om å-]

IS: Men Jonas Gahr Støre, vi kan jo bli med på dugnaden hvis vi vil?

Støre (AP): Nei, men, hør, men hør nå, det er jo ikke noe meningen at vi skal komme inn og si at vi tar et antall, så Belgia skal ta færre. Inni EU er det noen som har tatt veldig stort ansvar. Noen har gjort veldig lite. Det må de finne ut av. Men så er jeg helt enig. Vi skal være med å diskutere systemer og ordninger, for å ta vår andel. Men jeg tror faktisk statsministeren har et poeng når hun sier at vi tar en andel hver dag. Men jeg har lyst til å si en ting som jeg mener statsministeren må gjøre på vei til dette møtet. Og det er at det vi har sett i dag, er at det kommer folk til Norge over Svinesund som ikke er registrert. Det er ikke bra for dem, og det er ikke bra for det som, som nå er en utvikling. Det er en strid mellom Danmark og Sverige om hvordan flyktningene blir registrert for at vi vet hvem de er. Og jeg vil oppfordre til at regjeringen nå har kontakt med Sverige og Danmark før det møtet, vi er alle i Schengen, men vi er naboer. Flyktninger krysser frem og tilbake. Og mister vi kontrollen på det, så blir vi i mindre stand, i, i stand til å ta i mot det antallet vi ønsker, og det kommer til å bli flere ut over høsten.

IS: Audun Lysbakken. Vi må bare. Eheh. Høre med deg. Er du enig med Jonas Gahr Støre at det er EU som først og fremst må finne ut hvordan disse flyktningene skal fordeles, og Norge kan -

Lysbakken (SV): Nei

IS: - Se på å..?

Lysbakken (SV): Jeg mener dette er en tid for lederskap. Ikke for å avvente hva de som nå tar ledelsen gjør. Når regjeringen skal delta på disse møtene, så snakker de ikke bare på vegne av Høyre og Fremskrittspartiet, de snakker på vegne av hele det norske folk, og det er et folk som ønsker å vise solidaritet. Og jeg, jeg ønsker meg politikere nå, som viser den samme dugnadsånden som de barna som samler inn leker til flyktningene. Det er det vi trenger nå. Og da burde Norge si, ikke bare at vi skal vente og se hva EU gjør. Vi burde si, vi er klar til å ta en andel av den avtalen som Tyskland og Sverige jobber for å få til. Og i går så ba jeg Erna Solberg om å bli en Angela Merkel. Jeg skjønner at det er litt for mye forlangt. Men jeg skulle i alle fall ønske at vi får en ny versjon av Erna Solberg, som ville vise sånt lederskap. Og så, så må jeg si at jeg blir skuffet over deg, Jonas, når ikke du kan si tydelig til regjeringen at de burde være klar for å gjøre det. Eh. Arbeiderpartiet og SV kommer fra en veldig stolt tradisjon, fra solidaritetstanken i arbeiderbevegelsen. Men jeg tror venstresidens velgere forventer av oss at vi står opp for en rausere flyktningpolitikk nå. Så du trenger og å bli mer som Stefan Löfven, Jonas.

[Applaus]

Støre (AP): [jo, men altså]

AB: Kort svar fra deg, Støre.

Støre (AP): Jeg har snakket med Stefan Löfven i dag, og jeg tror vi ser veldig likt på det. Du hørte hva jeg sa, jeg forutsetter at vi stiller på de møtene og sier at Norge tar medansvar. Vi skal være med å bidra, vi skal bidra i regionen, vi har gått foran på kvoteflyktninger. Vi er villige til å bidra til europeiske systemer. Men jeg forstår at, - ingen av dere har kommet opp med et tall. Vi må stille, nei men, vi må stille på det møtet med en åpenhet om å bidra.

Hareide (KrF): Men det er ingen som vet det tallet!

Støre (AP): Nei, men nettopp derfor så mener jeg at [den holdningen]

Hareide (KrF): [det er ikke] tallet vi ber om, vi sier at vi må ta vår andel.

Støre (AP): Jo, men, hva, [hehe]

Hareide (KrF): [og når] ikke vi kan ta vår andel, da sier vi, det er noen land i bedre stand [enn Norge til å gjøre det].

Støre (AP): [Knut Arild, det, det] er [applaus] ikke slik at det er. Altså, hva er, hva, nå må vi, nå må vi igjen se på hva som er under utvikling. Hva er det en andel av. Er det en andel av de som er kommet til, e, til Europa inne 15. August, per i dag, eller hva som kan komme utover? Det er altså fire millioner i disse leirene. Og det kommer, det har kommet nå ti tusenvis til Norge. Vi må få et system i Europa som hindrer at dette blir svaret på den krisen.

Hareide (KrF): [Men, men husk at det er ikke]

Lysbakken (SV): [Hvis vi skal unngå] hvis vi skal unngå at noen få land tar hele denne byrden, så trenger vi at flere land presser på for å få til en ordentlig europeisk avtale.

[Snakker i munnen på hverandre]

AB: Vi skal få inn de som enda ikke har fått ordet, Trygve Slagsvold Vedum. Du må avklare, vi må ha en avklaring fra dere to som er igjen. Mener du at Norge skal være tydeligere på å si at Norge skal være med i den europeiske dugnaden som nå er under emning?

Vedum (SP): Det opplever jeg at det egentlig er bred enighet om, med ett unntak. For det, selvfølgelig, så når det er en så stor forferdelig menneskelig tragedie som vi ser nå, så må Norge bidra. Vi må bidra med bistand, vi må bidra med å motta kvoteflyktninger, og vi må bidra til å ta imot asylsøkere. Så her må vi ha et felles løft, og vi må kutte ned europeisk politikk, sånn at vi løfter i fellesskap. Så blir det litt kjekling nå rett før valget, men her må vi stå sammen, og så må vi også ruste norske kommuner, norske mottak, sånn at vi klarer å i mot den store mengden av mennesker som vi skal ta i mot med verdighet.

AB: Og, Rasmus Hansson, vi ser nå konturer av at de små partiene presser de store. Hvor finner vi deg?

Hansson (MDG): Vi finner meg sammen med de andre fra de små partiene som presser de store. Det som skjer i Norge nå er jo at i kommunene så tar folk og kommunene initiativ selv. Nå har, i Trondheim, har Miljøpartiet de Grønne fått med seg, eh, eh, alle de andre partiene på å ta imot to hundre flere. Det tas til og med initiativ på Svalbard, og mange partier i mange kommuner tar de initiativene, folk tar disse initiativene. Og det som er det mest spesielle med den debatten vi har nå, det er at vi ikke får et klart svar på det initiativet og på det engasjementet som er i det norske folk, fra regjeringen. Eh, og, jeg vil gjerne ha et klarere svar fra Arbeiderpartiet også, fordi at nå trenger jo folk en bekreftelse fra statsministeren vår på at ja, situasjonen er blitt verre, vi må ta mer ansvar, vi må hjelpe mer, vi må ta i mot flere

flyktninger, og det skal henge en plakater i Norge og i norske kommuner hvor det står:
Velkommen, du er framme, her er du trygg.

[Applaus]

IS: Erna Solberg, det var egentlig et ja-nei spørsmål til deg. Svarer du ja til Rasmus Hansson?

Solberg (H): Alt det kan jeg si ja til. Alt det kan jeg si ja til. Vi tar imot flere flyktninger. Vi tar i mot flere asylsøkere. Vi ligger ikke bakpå, vi ligger faktisk i front, vi har tilbudt å delta i Hellas, vi har tilbudt å delta i Italia. Vi snakker med EU om hvordan vi skal bygge systemene i Europa for å håndtere registrering og alt det, så på alle disse områdene så ligger vi faktisk i front. Vi har vært med, og vi har diskutert akkurat det lille spørsmålet som kommer om vi skal fordele en del kvoteflyktninger, en del flyktninger som er kommet, fra ytterområdene inn til forskjellige land uten at vi vet hvor mange som kommer, og uten at vi selv har oversikt over hvordan situasjonen er i vårt eget land for øyeblikket. Vi har en enorm [uklart] det kan ikke jeg svare ja eller nei på. Men jeg har sagt til dere, dette skal vi diskutere med Stortinget, hvilke systemer vi skal ha fremover, men vi deltar i den europeiske dugnaden og vi kommer til å delta i den europeiske dugnaden. Det spørsmålet som noen konsentrerer seg om her, er det lille spørsmålet i et kjempestort lappeteppes av tiltak som vi er nødt til å sette i gang for å håndtere store internasjonale kriser, og hvor vi faktisk står i ledelse.

IS: Så, Erna Solberg, beskjedent til Anders Anundsen på mandag, det er reis til møtet og lytt godt, og kom tilbake og gi -- rapport?

Solberg (H): Og fortell, og fortell at vi bidrar og fortell alt det fantastiske vi faktisk allerede har tilbudt som EU har sagt at er utrolig bra at vi stiller opp med.

[Applaus]

IS: Vi skal løfte perspektivet litt ut av, hold på å si, den politiske andedammen, for Erna Solberg, dette her engasjerer jo hele befolkningen. Ehm. Næringslivsleder og skipsreder Elisabeth Grieg har kalt den debatten hun har fulgt så langt, eh, i valgkampen, for pinlig. Hva er din betraktning rundt det?

Solberg (H): Nei, jeg vet ikke hvorfor hun har kalt det pinlig. Jeg synes at debatten i denne valgkampen har vært i og for seg interessant. Jeg synes at det vi har sett over mange år at nordmenn er blitt mer opptatt av og mer vennlig innstilt til innvandring og asylsøkere, er veldig bra. Og vi har fått en topp nå, for vi ser en stor krise. Og det er en fantastisk flott dugnad ute, men har også fantastisk mange som jobber i vår utlendingspoliti, og utlendingsforvaltning som står på for å gjøre disse tingene, og vi jobber altså døgnkontinuerlig nå, ute, i hele forvaltningen for å få sørge for, at folk blir mottatt, at vi bygger opp nye mottak, at vi får til å håndtere den situasjonen som er. Så, jeg er ikke sikker på hva hun mener er pinlig, men, men, [det er litt rart å bruke det om det landet som]

AB: [Men, det, kan du, da, kan du belage deg på å få greie på]

Solberg (H): Faktisk da, de fleste peker på står i ledelse for å løfte de store internasjonale spørsmålene, og årsaken til problemene – situasjonen rundt Syria.

AB: Du skal få vite hvorfor hun synes at dette her var pinlig Elisabeth Grieg er med oss i kveld, hun er sammen med dere Niklas og Matthias.

[Innslag med radioprogrammet Verdens Rikeste Land fra eksternt studio – teksting]

Mathias Nylenna: Ja, Elisabeth Grieg, er du fornøyd med det svare statsministeren gir deg her?

Elisabeth Grieg: Ja, jeg må jo si at, eh, pinlig... jeg synes debatten har vært trist. Den har vært til dels kynisk og kald. Jeg tenker at den er mer på rett vei nå. Jeg forstår den kompleks. Jeg forstår at det er en, eh, eh, kompleks problemstilling vi står oppe i. Men jeg skulle jo ønske at våre politikere ville lytte litt mer. Og det er jo ingen tvil om at det norske folk, de har stått opp og sagt dette er ikke det Norge vi vil være. Vi ønsker å være med i denne dugnaden. Vi ønsker å være med og bidra. Og det synes jeg at også våre politikere kanskje må lytte enda bedre til.

Mathias Nylenna: Du vil ta imot flere?

Elisabeth Grieg: Jeg tenker at det viktigste, det er vel kanskje ikke hva tallet blir. Om det blir 8000, eller om det blir 16 000, eller hvilket tall det blir. Det viktigste er hvordan vi faktisk tar dem imot.

Niklas Baarli: Noen er jo bekymret for at velferdsstaten skal havne under press hvis vi tar imot mange flyktninger. Du har gjort det stort innen shipping, du er rik, du vet hvor jeg skal med dette spørsmålet. Er det lettere for deg å sitte her og være raus?

Elisabeth Grieg: Altså jeg er en varm tilhenger av vårt velferdssystem, og jeg er, det er like viktig for meg som alle andre. Men jeg tenker at, eh, eh, vi får flyktninger som kommer til Norge som har store ressurser, store kunnskaper. Og hvis vi klarer å takle denne utfordringen på en god måte, så kan Norge komme sterkere ut av denne situasjonen enn det motsatte.

Mathias Nylenna: Og en av dem som har kommet, det er jo deg Sherian Isso, som kom som flyktning, du er fra Aleppo i Syria, for ett år siden, satt du altså i Tyrkia på en flyktningleir, ble trykket ut og kom til Norge. I dag insisterer du på å snakke norsk.

Sherian Isso: Ja, jeg lærer norsk, men jeg kan engelsk også, men nå hvis jeg vil snakke engelsk, det blir veldig dårlig, bare norske ord kommer, så jeg sa jeg ville bedre å snakke norsk.

Mathias Nylenna: Du vet bedre enn de fleste hva dere som kommer til Syria, fra Syria til Norge, har behov for. Hva er det?

Sherian Isso: Vi har mistet alt vi hadde før, men vi bare trenger være som å føle at vi er velkommen. Åpne armer for oss. Også kjærlighet, trygghet. Og litt sånn plattform, for oss, å stå opp på for å begynne igjen. For vi er vant til å jobbe, mange av oss har god utdanning og kompetanse. Så det er nok for oss. Trygghet.

Niklas Baarli: En av diskusjonene som har gått her i Norge er jo om vi skal hjelpe folk der de er. I nærområdene, for eksempel i Libanon eller Tyrkia. Er det en løsning? Kan vi bruke pengene der?

Sherian Isso: Jeg ville si, eh, tror du å bo under telt, er det slikt liv?

Niklas Baarli: Om det er et liv for meg?

Sherian Isso: Ja

Niklas Baarli: Nei. Det er det ikke

Sherian Isso: Det er ikke for meg også. For alle, det er ikke det. Da vi, jeg vil si at da var jeg i Tyrkia, tenkte jeg masse og mye om, i alle fall jeg har gode minner og fine minner å bo med, leve med, men hva med sønnen min? Han har ikke rett til å gå på skole, har ikke rett til å kle seg godt. Hvorfor det? Bare for han er født i krigstiden? Det orket jeg ikke å tenke at det er sant. Så for meg, det var bedre å bo og dra tilbake til Syria og miste livet. Bedre å leve et slikt liv.

Mathias Nylenna: Du sier at du heller ville dratt tilbake til Syria og risikere livet enn å dra tilbake til disse leirene i Tyrkia?

Sherian Isso: Ja, det er ikke liv.

Mathias Nylenna: Nei. Men det som skjedde for deg, det var altså at du var veldig heldig. Du ble trukket ut, du fikk komme til Norge som kvoteflyktning med fly. Hvis ikke det hadde skjedd, hva hadde du gjort?

Sherian Isso: Da skulle jeg gjøre som alle de gjør nå. Komme med gummibåt.

Mathias Nylenna: Med båt

Sherian Isso: Ja, med båt. Det er farlig, det er en mulighet å miste liv, men det finnes et håp. Å leve på en god måte. Så det var bedre å si, å si at, det er krig og slappe av og slå, enn å lete etter et liv. Det er bedre å lete etter liv.

Mathias Nylenna: Vi skal straks tilbake til partilederne, men Elisabeth Grieg. Nå har du hørt Sherians historie. Hva forventer du at politikerne gjør nå?

Elisabeth Grieg: Ja, altså jeg ønsker meg et varmt og inkluderende samfunn, og jeg ønsker meg politikere som vil slåss for det. Og der tenker jeg at spørsmålet til våre politikere er nå «hvordan vil dere gjøre det når TV-kameraene slås av og valgkampen snart er over?» Det er det viktige spørsmålet, og da, i tillegg til det, så helt konkret. Det har kommet mange gode ideer og tanker og konkrete tiltak om hvordan vi bør arbeide. Hvordan kan vi sørge for at det blir lettere å få asyl, slik at ikke flyktningene risikerer livet for å komme til Europa. Vi må sette Dublin-avtalen til side, som Merkel har tatt til orde for, i den situasjonen vi er i nå. Og til sist, så har jeg bare lyst til å si at den dugnaden, som vi alle sammen snakker om, den har vi lyst til å være med på. Det norske folk har lyst til å være med på den. Men invitasjonen til å være med på den dugnaden, den må faktisk komme fra våre politikere, og jeg håper virkelig at den invitasjonen kommer.

Niklas Baarli: Det var, hvis jeg talte rett, tre konkrete tiltak dere kan spille videre til partilederne

[Innslag slutt]

IS: Partilederne har lyttet godt og fått med seg dette. Vi skal løse på de konkrete tiltakene.

AB: Da starter jeg med deg, Trine Skei Grande, det er en avtale om 8000, e, kvoteflyktninger som dere, minus to, er med på. Er det på tide, allerede, å reforhandle den avtalen?

Grande (V): Ja, jeg synes jo vi var modige i vår når vi sa 10 000 på landsmøtet til Venstre. Og, og så kom Jonas etter, på landsmøtet sitt, og fikk visst stående applaus for 10 000, 5000 i år og 5000 senere. Så forhandlet vi frem en avtale. Det var før vi så den situasjonen vi er i nå. Den avtalen er bare en bunnplanke. Jeg mener at vi burde ha gjort, sånn som Jonas sa i landsmøtetalen, si at vi tar 5000 i år, og min sin utfordring til arbeiderpartiet sin leder, er at vi

nå må gjøre det som du sa i landsmøtetalen din. Reforhandle avtalen, si at vi tar 5000 i år, ta det med oss, jeg er sikker på at, hvis jeg og du blir enige om det, så klarer vi å få med oss resten av Stortinget og sånn som vi gjorde sist.

IS: Her i kveld, eller?

Grande (V): Ja, jeg håper jo inderlig, hehe, at Arbeiderpartiet kan stå ved det som han fikk stående applaus for, som jeg tror at arbeiderpartifolk var kjempestolt når han sa, og jeg vil gjerne at du skal gjøre arbeiderpartifolk stolt igjen. [Jeg vil gjerne at de skal få den muligheten]

AB: [Ok, men da må han få svare]. [Applaus] Reforhandle avtalen. Øke tallet?

Støre (AP): Den avtalen sier 2000 i år, 3000 til neste år og 3000 året etter. Det kommer til å være veldig små tall i forhold til de som nå kommer til Norge, søker asyl, fortjener å bli fordi de er forfulgt. De aller fleste syrere, som denne flotte kvinnen som vi her hører, som kom som kvoteflyktning, de som kommer til Norge, de kommer til å få opphold. Så jeg er opptatt av at det er den store dugnaden vi må ha nå, det er det Elisabeth Grieg og de andre inviterer til – hvordan tar vi i mot dem. Jeg er skeptisk til å endre den avtalen nå.

Grande (V): Og det er et nei.

Støre (AP): Nei, men hør nå, Trine. Vi har akkurat inngått den. Den begynner å virke, de blir intervjuet der nede, vi har et mottaksapparat som skal ta dem godt i mot. I den avtalen så sier vi at når vi kommer inn i neste år, så skal vi vurdere den avtalen ut fra situasjonen i Syria og situasjonen i Norge. Jeg er fullt med da, på å se hvordan den er. Men den avtalen har det ved seg, nemlig det som ble sagt fra bakrommet her. Nemlig at et bredt flertall står bak. Og jeg tror at det vi nå går inn i, vi kan godt ha diskusjoner og trekke frem og tilbake. Men det er utrolig viktig at vi får til en bred enighet, for hvis du kommer som flyktning til et land hvor det er splittet oppslutning, det er motstand, det er et parlament som ikke vil ha deg. Derfor er det viktig for oss å få med [uklart]

AB: Er det flertall, bryr ikke flyktningene seg om det, bare de får komme?

Støre (AP): Jo, men, men, de, det er ikke altså, dette. Hovedsporet av de som kommer til Norge nå,

AB: Flertallet spiller vel ingen rolle så lenge det er – en politisk beslutning?

Støre (AP): Et bredt flertall er veldig - betyr veldig mye for flyktninger. Så jeg mener, nå skal vi gjennomføre denne avtalen, og så kan vi se på hvordan vi håndterer det videre.

Grande (V): Det

Støre (AP): Men det viktige nå blir hvordan vi, ved norske grenser tar i mot folk på en ordentlig måte, slik at de blir tatt i mot etter de, den lange reisen de har hatt. Så kommer debatten sikkert nå, hvordan setter vi kommunene i stand til å gjøre jobben når de skal bosettes.

IS: Siv Jensen, jeg har et spørsmål til deg, et spørsmål til deg basert på det Sherian fortalte, for hun sa jo nettopp det at, og dere virker alle å være enige om at, de båtflyktningene vi ser er noe av det verste, for det er en dødsferd. At det å bli hentet som kvoteflyktning, var nettopp det som hindret henne i å reise ut på båtreisen. Kunne det være en tanke du kunne vært nysgjerrig på, nemlig flere kvoteflyktninger, for å hindre antall båtflyktninger?

Jensen (FrP): Det er ikke noe vanskelig å forstå det hun sier. Og det er ikke vanskelig å ha medfølelse med henne heller, for det er en, helt ærlig sak å ønske seg et bedre liv. Men det er også sånn at vi skal integrere dem som får opphold i Norge. Og vi kan altså ikke miste hodet i disse spørsmålene heller. Det er, en ting er at vi har et mottaksapparat som er under press. Men alle de som kommer til Norge skal bli tatt godt hånd om. Det er det jo ikke noen diskusjon om.

IS: [Jo, jo, men jeg, vi skal – nå svarer du ikke helt på spørsmålet, for jeg lurer på kvoteflyktningbegrepet er bedre enn at de kommer hit på egenhånd?]

Jensen (FrP): [Men så, men så, jo, jeg holder på med det, fordi vi – ja]

Jensen (FrP): Uansett så skal de som kommer til Norge og får opphold i Norge integreres i en kommune og det er det som er den store diskusjonen. De skal altså ha bolig, de skal ha arbeid, de skal ha barnehageplasser, de skal ha utdanning. Det er litt av utfordringen, og det er altså en grunn til at dette allerede er en utfordring i Norge. Husk på da denne regjeringen tiltrådte, så satte 5000 ubosatte i våre mottak. Vi måtte inngå en asylavtale og rydde opp i disse asylbarnspørsmålene, fordi de hadde sittet lenge, fordi situasjonen ikke var avklart. Så vi fire måtte rydde opp etter etterlatenskapene til Lysbakken og Støre.

AB: [Men, men]

Jensen (FrP): Det blir jo, jo, men poenget er, at det er et problem som kommer til å bli forsterket hvis vi ikke klarer å integrere dem vi tar i mot.

Lysbakken (SV): [Men Siv Jensen]

Jensen (FrP): Derfor er det viktig at vi nå stopper opp og tenker oss om littegrann. Og da er vi tilbake til det som er hovedutgangspunktet, vi er nødt til å hjelpe der hvor nøden er størst. Derfor er denne giverlandskonferansen viktig. For hvis vi ikke får kontroll på det, så er altså de, de, de menneskene vi nå snakker om, kommer til å bli mange ganger forsterket. Det er millioner av mennesker det er snakk om, og de kan ikke komme til Europa alle sammen.

AB: Lysbakken har bedt om ordet ...

[Applaus]

Lysbakken (SV): Men det premisset er dødt for lenge siden, det er nå utrolig mange flyktninger i Europa, så hvis du vil hjelpe flyktningene der de er, så må du hjelpe de her også.

Jensen (FrP): [Det er fortsatt flere millioner i nærområdet, Audun]

Lysbakken (SV): Vi må gjøre begge deler. Og grunnen til at SV sto utenfor avtalen som ble inngått i juni, var nettopp at vi fryktet det vi ser her, at de store partiene vil bruke den som en grense for hva vi skal gjøre, når det er åpenbart nå at vi bør gjøre mer. Og jeg møtte ikke en eneste flyktning i flyktningeleiren i Hellas som var opptatt av hvor bredt flertall det var i Norge for å ta i mot flyktninger [latter]. De var opptatt av å komme i trygghet. Og det å ta imot kvoteflyktninger, det er en veldig effektiv måte å hindre at folk legger ut i disse båtene.

IS: Rasmus Hansson?

Hansson (MDG): For det første. Svaret på Siv Jensens integreringsproblem får du i avisene hver eneste dag. Folk ønsker disse menneskene velkommen, det er ikke et primært problem som vi skal stoppe opp på grunn av, og si at vi tror ikke de blir integrert. De blir integrert, folk

vil det, vi kommer til å løse dette problemet. Når det så gjelder avtalen som er inngått om 8000 kvoteflyktninger, så synes jeg den er veldig fin. Jeg synes vi skal beholde den, men, grunnen til at jeg har etterspurt et klart svar fra Erna Solberg, det er at alle ser nå, som, eh, andre har sagt allerede, at den avtalen er en bunnplanke. Vi må gå videre, og vi må forutsette at også regjeringen forstår at når utviklingen har eskalert så voldsomt som den har nå, vel så må vi ta imot flere og vi må hjelpe mer. Og det er ikke noe brudd på avtalen, det er ikke noe reforhandling av avtalen, det er bare at verden har utviklet seg videre.

AB: Solberg.

Hansson (MDG): Og det må vi følge opp.

Solberg (H): Og det er den. [Applaus]. Og derfor, derfor så er det sånn at vi sannsynligvis kommer til å ta 3-4 ganger så mange i år som det denne avtalen tilsier.

IS: Som asylsøkere?

Solberg (H): Ja, de kommer som asylsøkere, men de er jo syrere de og. De kommer som, mange av de, men ikke bare det, de kommer fra noen andre vanskelige land og konfliktområder også. Men det er sånn, noen snakker om det er 8000, men sannheten er at det sannsynligvis er nærmere 12 000-15 000 som, som, som kanskje skal bosettes i løpet av det neste året. Det er en oppgave som er, i alle fall, om ikke, sannsynligvis så begynner den å bli større enn det vi gjorde på 90-tallet, bare sånn at vi har perspektivene med oss på hvor mange som kommer. Og så er det noen viktige ting vi skal huske. Men først så har jeg bare lyst til å si. Jeg har notert Elisabeth Grieg og Grieg-gruppen for flere praksisplasser, hjelp til norskopplæring. Det er mange ting Elisabeth kan få lov å bidra med i årene fremover, for vi kommer til å trenge alle. ---

IS: [Hun er herved kalt inn på dugnad]

Solberg (H): Ja, hun er innkalt på dugnad allerede, og dette skal vi kunne klare, og vi har bruk for henne også.

[Applaus]

IS: Trygve Slagsvold Vedum, ehh, vi diskuterer fortsatt kvoteflyktninger, og du har vært veldig tydelig på at fra 2017 når denne mye omtalte avtalen er, eh, skal, eh, re-evalueres, og så videre, så skal vi ned igjen på et tall som er normalt, altså ca 1500 i året? Hvorfor må vi ned igjen til 1500 allerede i 2017?

Vedum (SP): Med den krisen vi nå står oppi, så må vi først gjennomføre den avtalen på 8000, vi må ta imot mange flere asylsøkere. Og så må vi bruke masse midler på å bosette folk, og så må vi diskutere denne i 2017, for nå er det [så akt-, altså-]

IS: Trekker du deg fra det nå da? At det er ikke viktig å komme ned på 1500?

Vedum (SP): Altså, 1500 er et høyere tall enn det det var før denne krisa her kom, så det må jo være et mål. Poenget nå er jo at det er en kjempenød vi ser. Så mye lidelse. Og det som er det viktige, som vi også skal gjøre, er at når alle kommer hit, så må de få et verdig liv. Og vi må sørge for å fullfinansiere nå kommunene, for i dag så mangler en kommune ca 100 000 kr for de kostnadene man får når man får en flyktning, nå må vi ta hele regninga. Regjeringa har gjort litt bra, for de har økt integreringstilskuddet litt, den rosen skal regjeringen ha, men jeg mener den ekstraordinære situasjonen vi er i nå – den ekstraordinære situasjonen vi er i nå, så må regjeringen og Stortinget ta hele regningen. Hvis ikke så kommer det til å bli masse

flyktninger og asylmottak, og det kommer ikke til å lykkes med integreringa. Ikke med norskopplæringa, og ikke få folk i arbeid. Så det her er ressurser, som norske kommuner bør se det som en ressurs, en mulighet, og så må staten ta hele regninga, for hvis ikke så blir det veldig mange dilemmaer norske kommunepolitikere står i.

[Applaus]

Grande (V): Det handler jo også om hvilke politikere man velger på mandag. Hvilke politikere man velger i kommunestyrene, om de kommer til å kjempe for den integreringen, kommer til å kjempe for at Norge skal være et land som tar imot. Det velger folk på mandag. Men jeg synes det er viktig at vi lager ikke den konflikten mellom at det skal skje noen ting, i, i, i, giverlandene, i disse landene der vi har millioner av flyktninger for det er helt klart at vi må gjøre. Og det er soleklart, det er soleklart. Vi må lage en fremtid for de folkene, som også skal være der. Nå er det mange barn der som har mistet barndommen sin. Det at vi satser massivt på å gi utdanning i disse leirene, handler om at de ungene også skal ha en fremtid. Men så må vi da, sørge for, det som Sherian forteller oss, noen må faktisk ut og hjelpes, og da må vi ta vår andel. Og jeg, vil bare minne dere på, jeg, altså i går kom det 8000 til München, det er noen helt andre tall enn vi snakker om her. Dette er en kjempeutfordring for Europa. Vi må være med på den dugnaden, og jeg vil gjerne ha mange kommunestyrerepresentanter som kjemper for integrering.

Vedum (SP): Men Trine gjør jobben alt for enkel for seg selv. Altså i budsjettforliket i fjor høst, så kuttet dere i antall flyktninger (som dere trodde kom til Norge).

Grande (V): [Nei, nå må du slutt opp! Vi doblet antall flyktninger! Slutt opp, Trygve]

Vedum (SP): (Og så, og så, og så, og så) sier Trine, [applaus] det er opp til kommunepolitikere, lokalt. Men poenget er at staten stiller ikke opp med alle midler,

Grande (V): [Det handler om]

Vedum (SP): [Og nå må vi], og nå må vi i fellesskap klare å få folk bosatt så fort som overhode mulig. Få folk i arbeid, få dem i skole, få dem i bolig. Og det er vi som sitter på pengesekken, og da må vi gjøre det i fellesskap.

[snakker i munnen på hverandre, også programleder]

Grande (V): [Ja, og vi -] Og vi har bidratt mer enn deg!

Vedum (SP): Og jeg ga ros til det integreringstilskuddet

Grande (V): Ja

Vedum (SP): For det var bra – men nå er det så ekstraordinært, og derfor så må vi gjøre mer, ikke mindre,

Grande (V): Men

Vedum (SP): Og ikke lage sånt spill ut av det, for det er en kjempeoppgave vi står ovenfor, det er ikke noen enkel oppgave.

Grande (V): Nei, men [applaus]. Du må ha kommunepolitikere som bryr seg, som tar tak i det, altså, i Grimstad, som er en Venstrestyrt kommune, så er 80 % av alle som har vært

gjennom introduksjonsprogrammet er i jobb eller i utdanning når de er ferdige. [Hvis vi klarer det, så er det et pluss – nei men det er et stort pluss]

Vedum (SP): [Ja - - skryteeksempler, men nå, er det] en kjempeutfordring, og da må vi stille med midlene

Grande (V): Men

Vedum (SP): Og ikke late som at det er et problem – ikke er et problem. [At det er så mange i norske mottak]

Grande (V): [-- Fordi du Trygve ikke har skjønt] det engasjementet som er ute blant folk

AB: Men ok, der setter – der setter vi strek på den, fordi

Vedum (SP): [Og så må vi stille opp med penga]

AB: Det dere snakker om nå er bosetting ute i kommunene. Siv Jensen, i inngangen til valgkampen så sa du - si klart nei i alle landets kommuner til å ta imot flere flyktninger. Sier du det samme i dag?

Jensen (FrP): Jeg mener at debatten må tas i hver enkelt kommune. Og for å sette dette i perspektiv, de 5000 som satt i mottakene før dette skjedde, pluss de 8000 som vi har vedtatt at vi skal ta imot, pluss de angivelig 16 000 asylsøkerne som nå kommer, det utgjør til sammen hele Halden kommune, så vi må sette det litt i perspektiv, Norge er et lite land, vi har fem millioner innbyggere. Og alle som kommer hit, som får opphold, skal altså integreres. Og vi har erfaringer for, at det ikke bare er enkelt. Det er en grunn til at vi har diskutert asyl og innvandringspolitiske spørsmål i Norge i alle disse årene fordi det ikke bare har lyktes med det. Det er ikke [en debatt vi kan la være å ta]

IS: [Men Siv Jensen]

Jensen (FrP): [Selv om vi også ønsker å hjelpe mennesker som har det vanskelig]

IS: [Er det du sier nå] for å forkorte litt [applaus] Er det du sier at - hvis ikke vi tar denne diskusjonen alvorlig, tar inn over oss de kostnadene, så er prisen - - mindre velferd til nordmenn?

Jensen (FrP): Det er altså sånn, at, mennesker som, hvis vi ikke --

Hareide (KrF): [Det er feil]

Jensen (FrP): -- lykkes med integreringen, så vet vi at vi får store utfordringer, derfor kan vi ikke ta imot flere enn vi evner å integrere, og det er altså en grunn til at kommunene vegrer seg, også kommuner som er styrt av andre partier her.

[snakker i munnen på hverandre]

AB: For å svare på det – Siv Jensen - vi starter med Hareide. Og så.

Hareide (KrF): Det som Siv Jensen sier nå, er direkte feil. I 1993 da kom det 12 000 fra Bosnia på 3 måneder. I dag har vi fasiten. Fasiten har din etat, Statistisk sentralbyrå gitt oss. Hva sier de? De som kom fra Bosnia, de er veldig godt integrert, de har bedre økonomi enn nordmenn generelt. De har høyere utdanning enn nordmenn generelt. De har samme arbeid. Dette har gått strålende. Men hvorfor gikk det bra? Jo, fordi vi hadde et lederskap som sa, vi

skal inkludere. For å ta vare på de som kommer. Vi stilte opp med en dugnadsføring som var positiv. Og hva er det FrP sier i dag? Hva er det Per Sandberg sier? Jo, han sier, vi skal frata mennesker som er på flukt viktige menneskerettigheter.

Jensen (FrP): Nehei.

Hareide (KrF): Hva er det Karl I Hagen sier? Han sier, at Oslo forslummes, at Europa kveles. Karl I Hagen sier at Oslo skal stenges for mennesker som kommer fra Asia og Afrika. Er det å inkludere? Er det å si velkommen til Norge, dette vil gå bra?

Vedum (SP): [Det er din regjering, Hareide]

[Applaus]

Jensen (FrP): Det er veldig rart, Knut Arild, hvis du nå later som at vi ikke har hatt utfordringer med integreringsspørsmål i Norge. Den debatten har gått i mange år. Jeg synes det er rett og slett litt rart hvis du later som den debatten ikke går. [Så er det]

Hareide (KrF): [Er du enig] med hvordan det gikk med de fra Bosnia? [Det er din rapport]

Jensen (FrP): [Ja, men,] Knut Arild, det er også sånn at hvis alt hadde gått smertefritt i norsk asyl- og innvandringspolitikk, og at vi hadde hatt perfekt integrering, så hadde det heller ikke vært diskusjoner i det norske samfunnet. Så jeg synes du undervurderer noen av de utfordringene som kommer.

Hareide (KrF): Jeg sier ikke det er enkelt. [men jeg sier at hvis lederskapet går foran...]

Jensen (FrP): [jo, det er det du gjør --- hvis vi skal gjøre mer av det som skaper utfordringer]

IS: [Først Lysbakken --- så er det Støre]

Lysbakken (SV): [Hvis du hadde hatt rett,] hvis du hadde hatt rett, Siv Jensen, så hadde den norske eldreomsorgen vært dårligere i dag fordi vi tok i mot tolv tusen bosniere i 1993 og det er han ikke. Det, det kommunevalget faktisk avgjør, det er om vi skal kunne være i stand til å gjennomføre en stor nasjonal dugnad for solidaritet. For det, for det er kommunepolitikere som bestemmer hvor mange vi vil ta imot. Og i går så publiserte avisen Nationen en, e, stor, e, e, utspørring, der de hadde spurt landets kommunepolitikere. Og der fikk de veldig tydelig svar. Nesten alle fra Fremskrittspartiet sier nei, flertallet fra Høyre sier nei. De to partiene som sier mest ja, det er SV og Kristelig folkeparti. Og det viser veldig klart, at vi kan ta et solidaritetsvalg på mandag, og dermed øke vår evne til å vise solidaritet som land.

[Applaus]

AB: Støre. Støre.

Støre (AP): Dette er mennesker som ber om å få bidra når de kommer til Norge, og der i vår interesse å hjelpe med det. Jeg besøker aldershjem et par ganger i uka, og jeg ser at hadde vi ikke hatt de som kom til Norge, så hadde ikke de aldershjemmene kunnet drives. Men, nå vil jeg si en ting til deg, Siv Jensen. [Applaus]. For det er lov å, det er lov å forstå at ting forandrer seg i løpet av en valgkamp. Du sa til kommunene: si nei, så kan vi boikotte denne avtalen. Samtidig så har din regjering de siste dagene satt i gang opprettelsen av 50 nye asylmottak, som skal ta imot 7000 asylsøkere. Du vil altså opprette 50 asylmottak, og så sier du nei til at kommunene skal ta imot? Skal disse som kommer på mottakene bli på de mottakene? Det vi må diskutere nå, vi politikere, det er hva er veien fra den norske grensa til

at du jobber i det norske samfunnet? Tar utdanning, tar språk? Da kommer den dugnaden vi hører med her, veldig godt med. Den viljen som er blant nordmenn, som også må vare etter at kameraene slås av. Og som må vare etter kommunevalget. Men da må din regjering stille opp for å støtte de kommunene som skal gjøre jobben. Og nå har du lekket fra dette statsbudsjettet, i hytt og pine de siste dagene, da kan du kanskje fortelle, e, kommunene nå: vil du følge opp det som står i den avtalen du ikke er en del av, men som din statsminister er en del av, nemlig at kommunene skal få økt hjelp til å gjøre jobben? Det ville vært nyttig å vite før valgdagen. Det hadde vært nyttig å vite før de kommunepolitikerne blir valgt på mandag.

[Applaus]

IS: En liten – har vi plass til, Siv Jensen.

Jensen (FrP): Det svaret har du fått fra regjeringen allerede. Det vi har sagt er at vi nå er i gang med å kartlegge hvilke utfordringer vi nå står ovenfor. I forhold til UDI, i forhold til politiet, i forhold til bosetting, i forhold til mottaksapparat.

Støre (AP): [Nei – nei]

Jensen (FrP): Nei, for det betyr, at Norge må oppfylle sine forpliktelser, og det betyr at de som kommer hit må bli registrert på en skikkelig måte, vi må vite hvem de er. Så må søknaden deres bli behandlet. Og det er altså ikke sånn at alle som nå søker asyl i Norge automatisk får det. Mange vil få. Men på ingen måte alle. De som ikke kvalifiserer, de skal altså tilbake. [Og så]

Støre (AP): [Men rådet til kommunen] er å si nei

Jensen (FrP): Nei, rådet mitt til kommunen er at de må ta en reell diskusjon på hvor mange de kan ta imot i forhold til hva de ender å integrere, og det er jo det hele debatten handler om. [Vi kan--]

Støre (AP): [Men du åpnet] valgkampen med å råde dem til å si nei.

Jensen (FrP): Ja, fordi vi ikke [kan ta imot-]

Støre (AP): [Da er det] nei, da

Jensen (FrP): Fordi vi ikke kan ta imot flere enn vi faktisk kan integrere. Og jeg mener faktisk, at flere [av dere--]

AB: [Du har] endret retorikken der, for du begynte som Jonas Gahr Støre sa, med å si nei, og nå sier du, ta en diskusjon. [Det er to forskjellige ting, er det ikke det?]

Jensen (FrP): [Nei, det jeg har sagt] hele tiden er at kommunene må ta denne diskusjonen, det-det, jeg sa det jo senest når vedtaket ble fattet i Stortinget.

AB: Si klart nei. [I alle landets kommuner til å ta i mot flere flyktninger]

Jensen (FrP): [Så sa-så sa-nei-]

Støre (AP): 16. august. [16. august. En minnerik dag]

[Applaus]

Jensen (FrP): [Når dette vedtaket ble fattet i juni, så sa jeg] at dette var et veldig naturlig spørsmål å bringe inn i den lokale valgkampen, rett og slett fordi det er kommunene som har ansvaret med å bosette. Og jeg har ikke hørt noen av dere ta til orde for tvangsbosetting. Altså at en skal utplassere et visst antall, e, flyktninger i kommunene. De skal avgjøre dette selv. Og da handler det altså om, hvor mange klarer man å ta i mot. Hvor mange man klarer å integrere, og hvis man ikke gjør det, så legger det utfordringer på barnehageplasser, på skoleplasser, på arbeidsplasser og så videre. Det er en betydelig utfordring. Som kommer til å være med oss i mange år fremover. Derfor mener jeg, at selv om vi ønsker å hjelpe, så må vi ikke miste hodet i denne debatten.

[Applaus]

IS: Rasmus Hansson. Er velferd - norsk velferd – eh, må prioriteres, over eller under flyktninger, er det den reelle diskusjonen?

Hansson (MDG): Det å ta imot folk som trenger hjelp er velferd. Det er ingenting som er viktigere for at et samfunn skal ha samarbeid, føle seg som, eh, noe som er verdt noe. Enn det at vi viser gjestfrihet og tar imot folk. Og så er jo også. Det vi snakker om nå, er jo syrere, som altså, vi har sett på TV. Eh, eh, ett av fryktelig mange eksempel på, dette er jo veldig ressurssterke folk! De kommer til å bli et tilskudd til samfunnet vårt. Men uansett, så er det at vi minner oss selv om at vi er et samfunn som hjelper folk i nød. Det er en styrke for dette samfunnet vårt. Det er velferd.

[Applaus]

IS: Erna Solberg. Vi skal straks videre i, eh, debatten, og, men. Her følger folk veldig nøye med. Og du sa tidligere i sendinga at 200 personer kom til dag over Storskog. Det er ingen som kan be- – kilder, UDI og andre som kan bekrefte det. Hvor har du det tallet fra?

Solberg (H): Det har jeg fra Justisdepartementet før denne debatten. Ja.

IS: To hundre personer over Storskog.

Solberg (H): Så, hvis det er feil, så skal jeg ta det tilbake.

IS: Finnmarkspolitiet sier 14. Sjekke litt fakta.

Solberg (H): Jah. Da er det i så fall feil. Men det er det jeg fikk før debatten.

Hareide (KrF): Kanskje vi skal ta vår andel likevel, da?

[Latter, applaus]

Solberg (H): Meeenn. Eh.

IS: Vi forlater Syria. Vi skal gjøre klart til duell om kommunesammenslåing.

[Vignett]

0:46:45: Nytt tema: Duell om kommunesammenslåing

--

01:24:31: Sluttappeller

IS: Men nå er det tid for litt høytid her, for vi skal ha appeller, der partilederne får et helt minutt til å snakke til deg.

AB: Og det er kringkastingssjefen som har trukket kveldens rekkefølge. Vi starter med SV og Audun Lysbakken.

Lysbakken (SV): Vi kommer til å huske én eneste ting fra denne valgkampen. Bildene av barn på flukt. Vi kommer til å få spørsmål fra våre egne barn. Ikke om nivået på eiendomsskatten, men hva vi gjorde den gangen mennesker druknet på vei til, e, Europa. Vi har et valg. Vi står foran et valg om handler om store spørsmål. Stemmer du SV, så stemmer du på folk som vil gjøre mer for klima, og naturen vår. Folk som vil gjøre mer for, e, de som trenger det mest. Våre folk tar kampen for et varmt samfunn. For flere lærere, for at barn skal få gjøre leksene på skolen, og ha fri når de kommer hjem. For flere ansatte i eldreomsorg med tid til å hjelpe. For at vi skal si velkommen til mennesker på flukt. På mandag så har du et valg, stem for et varmt samfunn, stem med hjertet.

[Applaus] [vignett]

IS: Og da er det Arbeiderpartiet og Jonas Gahr Støre.

Støre (AP): Valget handler om hvordan vi skal ha det, i Oslo, Bergen og alle andre kommuner. Det handler om livene våre, om nære og viktige ting. Får barna våre en plass i barnehagen? Er luften ren å puste i? Får vi omsorg for våre foreldrene, som de fortjener? Og har jeg en jobb å gå til i morgen? Alt dette er spørsmål som gir politikken mening og det er politikken viktigste oppgave. Arbeiderpartiet mener at svaret er at vi kommer lengst i fellesskap. Da må vi bruke de store mulighetene fellesskapet gir til å bidra til å skape arbeidsplasser, til å ansette lærere og pleiere, gjøre barnehagen og eldreomsorgen bedre, og satse på bane og miljøvennlige busser. Nå stiger ledigheten, da må vi handle, ikke vente og se. Da må vi investere, ikke bruke pengene på store usosiale skattekutt. Nå står mye på spill. Din stemme avgjør. Bruk den, stem Arbeiderpartiet.

[Applaus] [vignett]

AB: Det er Høyre og statsminister Erna Solberg.

Solberg (H): Kjære velger, mandag så skal du velge hvem som skal styre din kommune og ditt fylke. Hvis du stemmer Høyre, ja, så stemmer du på politikere som vil ha mer kunnskap i skolen. Fordi våre barn fortjener det beste utgangspunktet for sine liv. Hvis du stemmer Høyre, så stemmer du på politikere som forstår bedrifter og vil gjøre det enklere å skape arbeidsplasser. Fordi vi arbeider for å skape arbeid som alle kan delta i. Og så er det mange mennesker på flukt. Mennesker som lider. Høyres politikere skal være med på den dugnaden som skjer for å ta i mot de, og sikre de et godt liv når de kommer til Norge. Det er et viktig valg på mandag. Det er tett i mange kommuner. Husk å gå og stem. Godt valg.

[Applaus] [vignett]

IS: Da er det Fremskrittspartiet og Siv Jensen.

Jensen (FrP): Nå er det du som bestemmer. For to år siden så lovet jeg dere å øke pensjonen for gifte og samboende pensjonister. Og neste år skjer nettopp dette. For et pensjonistektepar så øker pensjonen med 8000 kr. Nå går Fremskrittspartiet til valg på en bedre eldreomsorg i din kommune. Vi mener at du skal ha en like god alderdom som du opplevde at du hadde det i ungdommen. Fordi vi har diskutert svakheter i norsk eldreomsorg i over 30 år, så er det nå på

tide med Fremskrittspartiets løsninger. Så hvis du vil ha en verdig eldreomsorg, hvis du vil ha nye og bedre veier der du bor, og hvis du vil ha en ansvarlig innvandrings- og integreringspolitikk, ja, da bør du stemme Fremskrittspartiet på mandag. Jeg ønsker deg et riktig godt valg.

[Applaus] [vignett]

AB: Det er Venstre og Trine Skei Grande.

Grande (V): I år så bør du stemme på et parti som gjør en forskjell. I Oslo har vi et byråd som er grønt og inkluderende, som har gitt oss billigere kollektivtransport og bedre kollektivtransport. Som har gitt oss rene fjorder og som gir oss en inkluderende og sosialt utjevne skole. Venstre er i det byrådet. Vi utgjør en forskjell. I Hurdal bygger man nå miljøvennlige moderne boliger. Det, der har de en Venstre-ordfører som har kjempet for å få til det. Vi ser hvordan nå befolkningen øker og vi ser vekst i kommunen. Venstre gjør forskjellen. I Eid så har man gått sammen for å få investeringene i kommunen ut av kullselskap. Det skapte en liten revolusjon som førte til en stor diskusjon i Norge som brakte også oljefondet vårt ut av kullselskapene. Der har Venstre ordføreren. Der gjør Venstre forskjellen. Og Venstre sitter på vippen i Stortinget. Der gjør vi forskjellen. Vi har foran den største flyktningkatastrofen i vår tid. Det krever at Norge bidrar, det krever at vi tar imot flere flyktninger. Men da må vi også ha lokalpolitikere som er med på den dugnaden, og som sier velkommen til oss. Der vil Venstre gjøre en forskjell. Så stem Venstre. Godt valg.

[Applaus] [vignett]

IS: Da er det Senterpartiet og Trygve Slagsvold Vedum.

Vedum (SP): Norge er et fantastisk land med levende lokalsamfunn både i by og bygd. Og det er nærheten som er vår suksess. Og det ønsker vi i Senterpartiet å bygge videre på. Det er i lokalvalget framtida til ditt lokalsamfunn blir bestemt. Skal vi fremdeles kunne leve gode liv rundt i hele landet, med gode skoler, god eldreomsorg, lokalt politi, lokalt sykehus, nær folk, så er Senterpartiet garantisten for det. Regjeringen sentraliserer Norge. Det mener vi i Senterpartiet er feil. Det er ikke sånn at alt blir bedre bare det blir større. Det er ikke sånn at vi drømmer om at vi kommer på Norges største sykehjem når vi blir eldre. Derfor vil ikke Senterpartiet slå sammen kommuner med tvang. Vi vil at folk lokalt skal få bestemme hvordan deres kommune skal være. Vi tror på den lokale krafta. Så. Kjære velger, la oss ta vare på det Norge vi er så veldig glad i. Gå og stem, og stem Senterpartiet.

[Applaus] [vignett]

AB: Det er Kristelig folkeparti, Knut Arild Hareide.

Hareide (KrF): KrF har ved dette valget vært opptatt av oppvekst og eldre. Vi vil ha flere lærere for å hjelpe elevene med å få en god start. Vi vil gi de eldre en verdig alderdom der det er tid til den enkelte. Og mange har fått med seg vårt engasjement for fortsatt søndagsfri. En god og annerledes dag. Det avgjøres ved dette valget her. Men det er en sak som overskygger alt ved denne valget: det er voksne og barn på vei fra nød, lidelse og redsel. Vi ser et fantastisk engasjement i Norge. For enkeltmennesket. Vi ser hvilke verdier landet vårt er bygget på. Og det er noen ord som alltid vil bli stående. Det du vil at andre skal gjøre mot deg, skal du gjøre mot dem. Løft menneskeverdet. Godt valg!

[Applaus] [vignett]

IS: Og til slutt, Miljøpartiet De Grønne og Rasmus Hansson.

Hansson (MDG): De viktigste stikkordene i denne valgkampen har vært mennesker på flukt og en bærekraftig framtid. Vi vet nå at vi må utvikle et samfunn hvor vår velferd ikke ødelegger velferden for de som kommer etter oss eller naturen rundt oss. Vi vet at vi må finne veier til fred mens vi hjelper de som må rømme fra ufred nå. Ingenting er viktigere for en bærekraftig framtid enn fred. Ingenting er viktigere for fred enn at folk har et trygt livsgrunnlag. Begge disse jobbene starter hjemme, i kommunene og i fylkene. De som nå stiller til valg for Miljøpartiet de grønne vil ta fatt på disse jobbene med en gang de kommer inn i kommunestyre og fylkesting. Gi oss sjansen til å gjøre de store og viktige jobbene. Godt valg. Og stem Miljøpartiet De Grønne.

[Applaus]

AB: Det var appellene. Valget er mandag. Bruk stemmeretten. Vi ønsker alle dere partilederne et godt valg.

IS: La oss gi dem en kraftig applaus.

[Applaus]